

REFİK ERDURAN’IN TİYATROLARI ÜZERİNE

TEMATİK BİR İNCELEME

Uğur Sefa BİLGİN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Uşak

Ağustos, 2020

**REFİK ERDURAN’IN TİYATROLARI ÜZERİNE TEMATİK
BİR İNCELEME**

Uğur Sefa BİLGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Uşak

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ağustos, 2020

ÖZET

REFİK ERDURAN’IN TİYATROLARI ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME

Uğur Sefa BİLGİN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Ağustos, 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Çağdaş Türk tiyatrosunun önemli simalarından biri olan Refik Erduran, çok yönlü kişiliğiyle edebiyat dünyasına sayısız katkıda bulunmuş ve hemen hemen her türde eser vermiştir. Toplumcu gerçekçi çizgide eserlerini oluşturan sanatçı, Nazım Hikmet’ten etkilenmiş ve tiyatrolarını oluştururken onun sanatını örnek almıştır. Refik Erduran’ın neredeyse tüm eserlerinde dikkat çeken ortak nokta yaşanmışlıklarından faydalanmasıdır. Özellikle içinde yetiştiği aydın çevreyi eleştirmesi, toplumsal bozukluklara vurgu yaparak bireyler ve makamlar üzerinden ironik mesajlar vermesi deneyimlerinin ve toplumcu gerçekçi bakışının bir sonucudur. Bunların yanı sıra çıkar çatışmaları, yozlaşma, kadın-erkek eşitsizliği, cehalet, Doğu-Batı çatışması, Batı hayranlığı, batıl inanışlar, vatanseverlik, sosyalizm ve devrim odaklı ezen-ezilen ilişkisi yazarın tiyatrolarında en çok ele aldığı temalardır. Refik Erduran’ın sanat anlayışını gerçek manada ortaya koymak, yazarı daha iyi anlayarak hayata bakışını ve tiyatroyla gerçek hayatı nasıl iç içe geçirdiğini göstermek için basılmış tiyatro oyunlarını temaları üzerinden inceledik. İncelememizi yaparken nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman analizinden faydalandık ve tespit ettiğimiz tiyatrolar üzerinde temaları sınıflandırdık. Ardından

tema ve yan fikirlerle ilişkili örnek diyalogları göstererek yazarın edebi anlayışından hareketle tespitlerde bulunduk.

“Tema” ve “konu” eserlerde birbirini destekleyen temel değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu iki kavramın birbirinden farklı olduğunu unutmamak gerekir. Tema, yazarın ortaya koyduğu eserde okuyucuya vermek istediği mesajı içeren yapıdır. Konu ise yazılan eserin temelini oluşturan ve esere ait tüm değerlerin etrafında kümелendiği yapıdır. Bir başka deyişle konu, yazarın okuyucuya ulaştırmak istediği mesaj için kullandığı aracı; tema ise okuyucunun alması gereken dersi, zihninde oluşan telkini temsil eder. Bu doğrultuda çalışmamızda konu-tema ayrımı noktasında Nurullah Çetin’in *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı eserinde ortaya çıkardığı tema tanımı referans alınmıştır. Nurullah Çetin’e göre tema, “romanın üzerine temellendiği konunun yazarın duygu ve düşüncesinde öznel bir yargı halinde ortaya konan sentezi olup, romanın nihai hedefi ve romancının asıl amacıdır” (Çetin, 2008, s. 123).

İki bölümden oluşan çalışmamızda bölümlere girilmeden önce giriş başlığı altında tiyatronun gelişimi ve Türk tiyatrosu ele alınmıştır. Ardından birinci bölümde Refik Erduran’ın hayatı, eğitimi, sanat anlayışı, askerlik yılları, yayıncılığı, ödülleri ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş, ikinci bölümde ise Refik Erduran’ın basılmış tiyatroları tek tek ele alınmıştır. Eserlerin özetleri verildikten sonra ele alınan temalar ve temaları destekleyen yan fikirler incelenmiştir. Toplamda 15 basılmış tiyatro eserine bu işlem uygulanmıştır. Temaları incelerken Refik Erduran’ın hayatından, sanat görüşünden ve aydın kişiliğinden faydalanılmıştır. Tema incelemesinden sonra Refik Erduran’ın kullanmış olduğu temalarla ilgili tespitleri içeren sonuç bölümü ele alınmış ve kaynakça bölümüyle çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Refik Erduran, Tiyatro, Tema, Toplumcu Gerçekçilik, Sosyalizm.*

ABSTRACT

A THEMATIC EXAMINATION ON REFIK ERDURAN'S THEATERS

Uğur Sefa BİLGİN

Turkish Language and Literature Department

Institute Of Graduate Studies, Usak University, August 2020

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Refik Erduran, one of the important figures of contemporary Turkish theater, has made numerous contributions to the world of literature with his versatile personality and has produced almost all kinds of works. The artist, who created his works in a socialist realistic line, was influenced by Nazım Hikmet and took his art as an example when creating his theaters. The common point in Refik Erduran's almost all works is that he benefits from his experiences. The criticism of the intellectual environment in which it grew up, giving emphasis to social disorders and giving ironic messages through individuals and authorities are the result of their experiences and socialist realistic view. In addition, conflicts of interest, corruption, gender inequality, ignorance, East-West conflict, Western admiration, superstition, patriotism, socialism, and revolution oriented oppressor-oppressed relationship are the themes most addressed in the author's theaters. In order to reveal Refik Erduran's understanding of art in a real sense and to understand the author better, we analyzed the theater plays printed on their themes to show how he intertwines theater and real life. While making our analysis, we benefited from document analysis, which is one of the qualitative research techniques, and we classified the themes on theaters we identified. Then, we made examples based on the author's literary understanding by showing exemplary dialogues related to the theme and sub-ideas.

"Theme" and "subject" appear as the basic values that support each other in the works. However, it should not be forgotten that these two concepts are different from each other. The theme is the structure that contains the message that the author wishes to give to the reader in his work. The subject is the structure that forms the basis of the written work and in which all the values belonging to the work are clustered. In other words, the subject represents the tool used by the author for the message he wants to convey to the reader. On the other hand, the theme represents the lesson that the reader should take and his suggestion in his mind. In this regard, in our study, the definition of the theme that Nurullah Çetin has revealed in his work named *Novel Analysis Method* has been taken as reference at the point of topic-theme separation. According to Nurullah Çetin, the theme is “the synthesis of the subject on which the novel is based, in a subjective judgment in the feelings and thoughts of the author, is the final goal of the novel and the main purpose of the novelist. (Çetin, 2008, s. 123).

In our study consisting of two parts, the development of the theater and the Turkish theater were discussed under the title of introduction before entering the departments. Then, in the first section, detailed information about Refik Erduran's life, education, art understanding, military years, publishing, awards and works were given, and in the second section, printed theaters of Refik Erduran were discussed one by one. After giving the summaries of the works, the themes and side ideas supporting themes were examined. This process was applied to a total of 15 printed theater works. While examining the themes, Refik Erduran's life, art view and intellectual personality were used. After the theme review, the conclusion section was tackled which contains the determinations about the themes used by Refik Erduran and the study with the bibliography section ends.

Keywords: *Refik Erduran, Theatre, Theme, Socialist Realism, Socialism.*

ÖN SÖZ

Sanatın her alanında eser veren Refik Erduran, tiyatro yazarlığıyla ön plana çıkar. Tiyatrolarında toplumsal meseleleri ele alan ve kendi deneyimlerinden faydalanan yazar tiyatronun en önemli edebi tür olduğunu her fırsatta dile getirir. Tiyatronun gerektiğinde insanların yaşamına ve insanlığına katkıda bulunabildiğini vurgular. Refik Erduran'ın tiyatroları basılmış ve basılmamış tiyatro eserleri olmak üzere ikiye ayrılır. Basılan eserleri 7 kitap içinde ele alınan 15 oyundan oluşur. Bu kitaplardan birinde 2 oyun, diğerinde ise 8 oyun bulunmaktadır. Kalan 5 kitapta ise birer oyun yer almaktadır.

Tiyatrolarını toplumcu gerçekçi çizgide ele alan Refik Erduran'ın birçok eseri Devlet tiyatrolarında sahnelenmiş ve gişe rekorları kırmıştır. Tiyatroda kullandığı temalar ve bu temaları desteklemek için oluşturduğu orijinal kahramanlarla başarıya ulaşan yazar, kısa sürede tanınmış ve Cumhuriyet Dönemi tiyatrosunda önemli bir sima olarak anılmaya başlanmıştır.

İki bölümden oluşan çalışmamızda ilk bölümde her yönüyle Refik Erduran tanıtılmıştır. Bu bölümde en çok sanatçının anılarından ve söyleşilerinden faydalanılmıştır. Basılmış tiyatro oyunlarının temalarının ele alındığı ikinci bölümde ise her eser tek tek incelenmiştir. Temalar ve yan fikirler tespit edilmiş, tespit edilen bu yapılar metinden örneklerle desteklenmiştir. Tema incelemesi yapılırken Refik Erduran'ın, düşünceleri, sanatında ve yaşamında örnek aldığı Nazım Hikmet etkisi dikkate alınmıştır. Ayrıca toplumsal meselelere bakışı, kendisini toplumun sözcüsü olarak görmesi ve toplumcu gerçekçi bakış açısı bu noktada dikkate alınan diğer unsurlardır.

Çalışmamda bana gereken desteği veren başta aileme ve hep yanımda olan Gamze Çakmak'a, bana her zaman yardımcı olan saygıdeğer hocam Dr. Abdülkerim Diktaş'a, akademik alanda ilerlemem noktasında beni her zaman teşvik eden merhum hocam Dr. Öğr. Üyesi Vedat Yeşilçiçek'e, saygıdeğer hocam Prof. Murat Öntuğ'a ve çalışmam boyunca bana rehberlik eden, yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali Pulat'a çok teşekkür ederim.

UĞUR SEFA BİLGİN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Uğur Sefa BİLGEN

Doğum Yeri/Tarihi : UŞAK / 06.02.1989

Lisans Öğretimi : Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı / Tarih (Çift Anadal)

İletişim e-posta adresi : ugur_bilgen@hotmail.com

KISALTMALAR

&	: Ve
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKMBY	: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları
B&T	: Birleşik-Tomurcuk
b.	: Baskı/ Basım
BM	: Birleşmiş Milletler
BMM	: Büyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
DKY	: Doğan Kitap Yayıncılık
DN	: Dünya Kitabı
Doğ.	: Doğum
Dr.	: Doktor
DT	: Devlet Tiyatroları
DTGM	: Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
DTGMY	: Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Yayınları
ITI	: International Theatre Institute
İBKY	: İş Bankası Kültür Yayınları
İKÜ	: İstanbul Kültür Üniversitesi
KBDT	: Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ltd.	: Limited
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilatı

- Öğr.** : Öğretim
- PEN** : Uluslararası Yazarlar Birliği
- Prof .** : Profesör
- RK** : Remzi Kitabevi
- s.** : Sayfa
- S.** : Sayı
- SÜY** : Selçuk Üniversitesi Yayınları
- T.C.** : Türkiye Cumhuriyeti
- TRT** : Türkiye Radyo Televizyon
- TV** : Televizyon
- vb** : Ve benzeri
- YKY** : Yapı Kerdi Yayınları
- Şti.** : Şirketi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. I. BÖLÜM: REFİK ERDURAN’IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	9
2.1. HAYATI.....	9
2.1.1. Ailesi, Doğumu ve Çocukluğu.....	9
2.1.2. Eğitim Hayatı	11
2.1.3. Nazım Hikmet’i Kaçırması, Askerlik Dönemi ve Kore Savaşı Yılları.....	13
2.1.4. Evlilikleri ve Çocukları.....	16
2.1.5. Bosna Savaşı’na Katılması	19
2.1.6. Yayıncılığı ve Gazeteciliği	21
2.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	23
2.2.1. Ödülleri	28
2.3. ESERLERİ	29
2.3.1. TİYATROLARI.....	29
2.3.1.1. Basılmış Tiyatro Eserleri	29
2.3.1.2. Basılmamış Tiyatro Eserleri	29
2.3.2. ROMANLARI	31
2.3.3. DENEMELERİ	31
2.3.4. ANILARI	32
2.3.5. SENARYOLARI	32
2.3.6. GEZİ YAZILARI.....	32
2.3.7. SENARYOLARI	32
3. II. BÖLÜM: REFİK ERDURAN’IN TİYATRO ESERLERİNİN TEMATİK İNCELEMESİ.....	33
3.1. İKİ KISA PİYES (İP OYUNU I, KORKUNÇLAR II).....	33
3.1.1. İP OYUNU I	33
3.1.1.1. Özet.....	33
3.1.1.2. Tematik İnceleme	34
3.1.1.2.1 Tema: Ahlaki Yozlaşma	34

3.1.1.2.2. Yan Fikirler.....	36
3.1.1.2.2.1. Günahkarlık	36
3.1.1.2.2.2. Menfaat	40
3.1.1.2.2.3. Sadakat.....	43
3.1.1.2.2.4. Aşk.....	45
3.1.1.2.2.5. Vcdansızlık	46
3.1.1.2.2.6. Kibir	48
3.1.2. KORKUNÇLAR	50
3.1.2.1. Özet.....	50
3.1.2.2 Tematik İnceleme	51
3.1.2.2.1. Tema: Nefret ve İntikam.....	51
3.1.2.2.2. Yan Fikirler.....	52
3.1.2.2.2.1. Özlem.....	52
3.1.2.2.2.2. Hor Görme	53
3.1.2.2.2.3. Ahlaki Yozlaşma.....	55
3.1.2.2.2.4. Kadının Maddeleştirilmesi.....	56
3.1.2.2.2.5. Menfaat	57
3.2. KARAYAR KÖPRÜSÜ.....	58
3.2.1. Özet.....	59
3.2.2. Tematik İnceleme	60
3.2.2.1. Tema: Yalan.....	60
3.2.2.2. Yan Fikirler.....	62
3.2.2.2.1. Aşk	62
3.2.2.2.2. Kıskançlık	64
3.2.2.2.3. İsyan.....	66
3.2.2.2.4. Nefret	68
3.2.2.2.5. Yalnızlık.....	69
3.2.2.2.6. Vcdansızlık	71
3.2.2.2.7. Pişmanlık	72
3.2.2.2.8. Kırsal Kesimde Yaşanan Problemler	73
3.2.2.2.9. Anadolu İnsanın Saflığı	75
3.3. AYI MASALI	76
3.3.1. Özet.....	77
3.3.2. Tematik İnceleme	78
3.3.2.1. Tema: Menfaat.....	78

3.3.2.2. Yan Fikirler.....	81
3.3.2.2.1. Cehalet	81
3.3.2.2.2. Aşk.....	83
3.3.2.2.3. Hurafe	85
3.4. CENGİZ HAN' IN BİSİKLETİ.....	87
3.4.1. Özet.....	87
3.4.2. Tematik İnceleme	88
3.4.2.1. Tema: Doğu – Batı Çatışması.....	88
3.4.2.2. Yan Fikirler.....	94
3.4.2.2.1. Çok Eşlilik	94
3.4.2.2.2. Kadının Toplumdaki Yeri ve İşlevi	97
3.4.2.2.3. Abdülhamit Karşıtlığı ve Hürriyet.....	99
3.4.2.2.4. Kölelik Sorunu.....	100
3.4.2.2.5. Cumhuriyet, İnkılaplar ve Yenilikler.....	102
3.4.2.2.6. Cehalet	105
3.4.2.2.7. Kıskançlık	107
3.4.2.2.8. Menfaat	109
3.4.2.2.9. Aşk.....	111
3.4.2.2.10. Çanakkale Savaşı	113
3.5. TAMİRCİ	113
3.5.1. Özet.....	114
3.5.2. Tematik İnceleme	115
3.5.2.1. Tema: Menfaat.....	115
3.5.2.2. Yan Fikirler.....	118
3.5.2.2.1. Aydın Eleştirisi	118
3.5.2.2.2. Namus	120
3.5.2.2.3. Zenginlik ve Lüks Hayat.....	121
3.5.2.2.4. İsyan.....	123
3.5.2.2.5. Hayal Kırıklığı	125
3.5.2.2.6. Mütevazılık ve Dürüstlük	127
3.6. YEMENİMİN UÇLARI	129
3.6.1. Özet.....	129
3.6.2. Tematik İnceleme	130
3.6.2.1. Tema: Vatan Sevgisi.....	130
3.6.2.2. Yan Fikirler.....	133

3.6.2.2.1. Ulusal Değerler ve Tarih Bilinci.....	133
3.6.2.2.2. Devrim ve Sosyalizm.....	135
3.6.2.2.3. Kadın – Erkek Eşitsizliği.....	136
3.6.2.2.4. Batı Hayranlığı.....	138
3.6.2.2.5. İsyan.....	139
3.6.2.2.6. Hor Görme	141
3.6.2.2.7. Menfaat	142
3.6.2.2.8. Hayal Kırıklığı	143
3.7. SEKİZ OYUN.....	144
3.7.1 SEHER VAKTİ.....	144
3.7.1.1. Özet.....	144
3.7.1.2. Tematik İnceleme	145
3.7.1.2.1. Tema: Menfaat.....	145
3.7.1.2.2. Yan Fikirler.....	147
3.7.1.2.2.1. Aldatma.....	147
3.7.1.2.2.2. Vatan Hainliği.....	148
3.7.1.2.2.3. Kadın – Erkek Eşitsizliği	149
3.7.1.2.2.4. Gizlilik	150
3.7.2 NERİMAN’IN KILICI.....	151
3.7.2.1. Özet.....	151
3.7.2.2. Tematik İnceleme	152
3.7.2.2.1. Tema: Menfaat.....	152
3.7.2.2.2. Yan Fikirler.....	154
3.7.2.2.2.1. Namus	154
3.7.2.2.2.2. Fedakarlık	155
3.7.2.2.2.3. Devrim	156
3.7.2.2.2.4. Demokrasi.....	157
3.7.3. ÖDÜL.....	159
3.7.3.1. Özet.....	159
3.7.3.2. Tematik İnceleme	160
3.7.3.2.1. Tema: Adaletsizlik.....	160
3.7.3.2.2. Yan Fikirler.....	163
3.7.3.2.2.1. Kaos	163
3.7.3.2.2.2. Rüşvet ve Dolandırıcılık	164
3.7.3.2.2.3. Hayal Kırıklığı	166

3.7.3.2.2.4. Zenginlik.....	167
3.7.3.2.2.5. Menfaat	168
3.7.4. RAMİZ VE JÜLİDE.....	169
3.7.4.1. Özet.....	169
3.7.4.2. Tematik İnceleme	170
3.7.4.2.1. Tema: Yalnızlık	170
3.7.4.2.2. Yan Fikirler.....	172
3.7.4.2.2.1. Hayal Kırıklığı	172
3.7.4.2.2.2. Yaşama Sevinci.....	173
3.7.4.2.2.3. Çaresizlik	174
3.7.4.2.2.4. Devrim	174
3.7.4.2.2.5. Menfaat	176
3.7.4.2.2.6. İstanbul ve Tefik Fikret.....	177
3.7.4.2.2.7. Kadın – Erkek Eşitsizliği	178
3.7.5. BORDELLO	179
3.7.5.1. Özet.....	180
3.7.5.2. Tematik İnceleme	180
3.7.5.2.1. Tema: Menfaat.....	180
3.7.5.2.2. Yan Fikirler.....	182
3.7.5.2.2.1. Sağ–Sol Olayları	182
3.7.5.2.2.2. Suç	184
3.7.5.2.2.3. Kadının Nesneleştirilmesi.....	185
3.7.6. HALAY	187
3.7.6.1. Özet.....	187
3.7.6.2. Tematik İnceleme	188
3.7.6.2.1. Tema: Menfaat.....	188
3.7.6.2.2. Yan Fikirler.....	190
3.7.6.2.2.1. Yalnızlık.....	190
3.7.6.2.2.2. Yalan.....	191
3.7.6.2.2.3. Batı Hayranlığı.....	192
3.7.6.2.2.4. Doğu – Batı Çatışması	194
3.7.6.2.2.5. Cinsiyet Ayrımcılığı	195
3.7.6.2.2.6. Kadının Yüceltilmesi	196
3.7.7. EL ELE	198
3.7.7.1. Özet.....	198

3.7.7.2. Tematik İnceleme	199
3.7.7.2.1. Tema: Vatanseverlik	199
3.7.7.2.2. Yan Fikirler	201
3.7.7.2.2.1. Vatan Hainliği	201
3.7.7.2.2.2. Menfaat	203
3.7.7.2.2.3. Türk Düşmanlığı	204
3.7.7.2.2.4. Kibir	205
3.7.7.2.2.5. Kurtuluş Mücadelesi ve Mustafa Kemal	206
3.7.7.2.2.6. Kurtuluş Mücadelesinde Türk Kadını	209
3.7.8. BAĞCEMDEKİ AYI	211
3.7.8.1. Özet	212
3.7.8.2. Tematik İnceleme	213
3.7.8.2.1. Tema: Menfaat	213
3.7.8.2.2. Yan Fikirler	215
3.7.8.2.2.1. Kadın – Erkek Eşitsizliği	215
3.7.8.2.2.2. Gaddarlık	218
3.7.8.2.2.3. Hayvanseverlik	220
SONUÇ	222
KAYNAKÇA	228

1. GİRİŞ

Tarih öncesi devirlerde çeşitli törenlerde doğan ve gelişerek bir sahne sanatına dönüşen tiyatro aynı zamanda bir edebi türdür. Nesilden nesile farklı versiyonlarda vücut bularak günümüze kadar ulaşmış olan tiyatronun en büyük özelliği, dünyanın neresinde olursa olsun insanlar üzerinde aynı etki gücüne sahip olmasıdır. Dili, dini ve ırkı olmayan bu sanat dalı, seyircilerin eşlik ettiği sanatsal bir ortamda oyuncular aracılığıyla farklı duygulara sahip insanları aynı doğruda buluşturur. Onun evrensel değeri, yeri ve öneminin bir sonucu olarak farklı kültürlerde geçmişten günümüze kadar birçok tarif ortaya çıkmıştır. “Yunancada ‘seyirlik yeri’ anlamına gelen theatron’dan türetilmiş olan tiyatro, bir öyküyü, sahne olarak ayrılmış bir yerde, oyuncuların söz ve hareketleriyle canlandırma sanatıdır” (Ana Britannica, 1990, s. 41). Dünya tiyatro tarihinde önemli bir yere sahip olan Bertold Brecht, tiyatroyu insanlar arasında geçen, aktarılmış ya da kurgu ürünü olayların canlı betimlemelerinin eğlendirme amacıyla oluşturulması, olarak tanımlamış ve tiyatronun en önemli işlevinin eğlendirmek olduğunu vurgulamıştır (Brecht, 1993, s. 25-26). Türk edebiyatında tiyatro ile ilgilenen isimlerden biri olan Özdemir Nutku ise tiyatronun hiç bitmeyen bir büyü olduğu ve ölümsüzlüğünü buna borçlu olduğunu dile getirir. Tiyatroyu “kendi benliğimizi fark etmemize yarayan duygular bütününe büyü bir aynası” olarak tanımlar (Nutku, 1998, s. 18).

Farklı kültürlerde yetişen sanatçıların ortaya çıkardıkları tiyatro tarifleri göreceli olsa da tiyatronun kaynaklarını ve kökenini belirtme noktasında sanatçıların ortak paydada birleştikleri görülmektedir. Mehmet Fuat *Tiyatro Tarihi* adlı eserinde tiyatronun kökenini ve kaynağını şöyle açıklamaktadır:

“Tiyatro, oyun sanatı, dinden de eskidir. Gece ateşin çevresinde otururken, av hayvanlarını çoğaltmak, ya da ertesi gün çıkacakları avın iyi gitmesini sağlamak amacıyla bir çeşit büyü yapmayı düşünen, kalkıp avlanacak hayvanları taklit eden ilk insanın bu davranışıyla birlikte tiyatro da başlamış oluyor.” (Fuat, 2000, s. 9).

A. Güney ise *Aristoteles ve Bertolt Brecht’in İngiliz Tiyatrosuna Etkileri* adlı makalesinde tiyatro sanatının İ.Ö. altıncı yüzyılda Antik Yunan toplumunda ortaya çıktığını ve diğer sanat türleri gibi dinsel törenlerden doğduğunu, daha sonra dinden bağımsızlaşıp bir sanat haline geldiğini dile getirir (Güney, 2011, s. 136).

Tiyatro, etki alanı bakımından şiir ve roman gibi türlerle benzerlik gösterir. Ancak bazı yönleriyle onun diğer türlerden farklı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymak gerekir. Tiyatro sadece bir metin değildir. Bir metnin parçası da değildir. Onun etki alanı çok daha geniştir ve görevi de farklıdır. Dini ritüellerden doğan ve farklı törenlerde hayat bulan bu edebi tür görsel özelliği ve yapılan işi bize göstermesi bakımından daha etkileyici ve daha gerçekçidir. İnsanların algılarını görsel unsurlarla anında harekete geçirmesi ve eylemleri görsel hafızaya kazınması onu diğer türlerden ayıran en önemli özelliktir. Tiyatro yapıtı, kendine özgü kuralları olan bir türdür ve metinsiz de varolabilir. Çünkü tiyatronun özü söze değil harekete bağlıdır. Yine de metinler sözün eyleme dönüşmesi noktasında tiyatronun bir parçası olarak önemli bir yer tutar (Nutku, 1998, s. 19). Tiyatro düşünceyi hareketlendirir somut hale getirir ve kitleleri etkiler. Tiyatro diğer türlere göre duyguları etki altına alma ve insanları yönlendirme gücüne sahiptir. Gerek Türk edebiyatı gerekse Batı edebiyatında tiyatronun sosyal, siyasal ve kültürel etkileri ortadadır. Tiyatroda düşünceler tohumdur. Filizlenerek vücut bulur ve bir fidana dönüşerek hayatlarımıza kök salar.

Tiyatronun içeriği ortaya çıktığı toplumların kültürel yapısı ve yaşayış biçimine de bağlıdır. Bu noktada Batı ve Doğu, tiyatro türünde farklı gelişim süreçleri yaşamıştır. Her iki kutupta da ritüellerle, dini törenlerle ve danslarla başlayan ortaklık sonraki dönemlerde kaynakların çeşitliliği ve kültürel bağlarla olan ilişkisi ile farklılaşmıştır. Tiyatronun içeriği ve kaynakları toplumların hayat tarzlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Buna bağlı olarak Batı, içerik ve teknik bakımdan çatışmaya yönelik bir tiyatro geleneği oluşturmuş ve bunu yaparken de mitolojiden faydalanmıştır. Türk tiyatrosunda ise bu tarz bir çatışma unsuru Batı etkileşimine kadar görülmemiştir (Töre, 2009, s. 2183). Bu bağlamda, Türk tiyatrosunda öncelikle Doğu kültürünün izleri açık bir şekilde görülmektedir. Eski Türk devletlerindeki törenler ve çeşitli seyirlik oyunlar bu türün Orta Asya’da doğup, şekillendiğini bize göstermektedir. Birçok kaynakta büyücüler ve geleneksel dansçılarla başlayan bu süreç zamanla yaşadığımız topraklara kadar gelmiş, yerleşmiş ve gelişmiştir. Bazı farklı fikirler olsa da akademik çalışmaların büyük çoğunluğu aynı noktada birbirini destekleyen belgeleri ortaya koymuştur. Türklerin inançlarıyla bağlantılı olarak çeşitli görsel törenler düzenledikleri görülür. Bu konuda Mehmet Fuat, En eski Türklerin ailelerini genişleterek aşiretler halinde yaşadığını ve her aşiretin kendine ait bir totemi olduğunu söyler. Bu totem unsurunun bir ağaç, bir ot ya da bir hayvan olabileceğini dile getiren Mehmet Fuat, totemi aşiretin hem atası, hem de Tanrısı olarak tanımlayarak bu totemin

dinsel törenlerde çeşitli yasaklar ve kurallar çerçevesinde uygulandığını vurgular. Bu dinsel törenlerde pandomim, dans, şiir ve müzik öğelerinin yer alışıyla ilkel bir tiyatronun ortaya çıkmıştır (Fuat, 2000, s. 217).

Eski Türkler ile başlayan ilkel tiyatro çağdan çağa farklılaşmış, gelişmiş ve özellikle Batı ile etkileşime girilmesiyle birlikte büyük bir ivme kazanmış ve modern tiyatro kavramı ortaya çıkmıştır. Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan bu dönem, modern tiyatronun ilk dönemi olarak kabul edilmiş ve bu süreçte yeni akım, yeni konularla güçlenen tiyatro türü Türk edebiyatının gelişmesinde ve ivme yakalamasında büyük rol sahibi olmuştur. “Türk tiyatrosunun Batı ile etkileşimi diğer türlerde de olduğu gibi Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Osmanlı Devleti, kapılarını Tanzimat Fermanı’yla (1839) Avrupa’ya resmen açtıktan sonra hemen her sahada ikili bir hayat tarzı başlar. Bu tiyatro alanında da kendini gösterir” (Karaca, 2007, s. 346-358). Tanzimat döneminde başlayan ve Batılılaşmak olarak da değerlendirilen modernleşme süreci, Modern Türk Tiyatrosu için de başlangıç olarak kabul edilmektedir. Ancak bu modernleşme süreci bir alt yapı oluşturulmadan ortaya çıkmış ve sadece biçimsel anlamda kendini ispat etmiştir. Batı’da ise modernleşme olgusu felsefi bir alt yapıya sahiptir ve Modern Tiyatro buna bağlı olarak kendiliğinden gelişmiştir (Temel, 2016, s. 4). Bu dönem tiyatrosu tematik açıdan taklide bağlı kalmıştır. Bu dönemde konular derinlemesine incelenmemiş ve bahsedilen sorunlara çözüm önerileri sunulmadan olaylar sadece sonuçlarıyla ele alınmıştır (Töre, 2009, s. 30). Tiyatro ürünlerinin birçoğunda yanlış Batılılaşma, görücü usulü evlenme, esaret gibi sosyal temalar işlenmiş ve bu temalar üzerinden eleştiriler mizah unsuruyla harmanlanarak okuyucuya sunulmuştur. Yine bu dönemde Osmanlı Devleti’nin iç isyanları ve dıştaki siyasi gerilimleri sonucu milliyet, hürriyet, vatan sevgisi gibi değerler de halkta farkındalık yaratmak ve milletin uyuyan duygularını uyandırmak için sıkça kullanılmıştır. Bu dönemde konular derinlemesine incelenmemiş ve bahsedilen sorunlara çözüm önerileri sunulmadan sadece sonuçlarıyla ele alınmıştır. Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Vefik Paşa ve Abdülhak Hamit Tarhan bu alanda ön plana çıkmıştır. Modern Türk tiyatrosunun ilk dönemi diye adlandırılan dönemin sonlarına denk gelen siyasal gerilim ve çatışmalar sonucunda İstibdat Dönemi ortaya çıkmış ve edebiyatın her alanında eser veren sanatçılar bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Tiyatro, insanlara aşılacağı duygular yüzünden bu sıkı kontrol döneminde en çok müdahaleye maruz kalan tür olmuştur. Ancak bu müdahale dönemi

çok uzun sürmeden modern tiyatronun ikinci safhası II. Meşrutiyet'in ilanıyla başlamıştır.

Bu dönem fikirlerin özgürleştiği ve düşüncelerin zenginleştiği bir dönem olarak anılmaktadır. Bu gelişmeyle sosyal, siyasal ve kültürel alanda birçok gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yansıması dönemlerin sosyal haritasını bize gösteren edebiyat alanında da karşılığını bulmuştur. Özellikle tiyatro alanında hem tematik hem de hacimsel anlamda büyük bir zenginlik ortaya çıkmıştır. Birçok tiyatro oyunu sergilenmiş ve birçok tiyatro topluluğu oluşturulmuştur. Türk Ansiklopedisi adlı yapıtta, hürriyetin ilanı diye bilinen II. Meşrutiyet dönemi daha başlangıçta yeniden tiyatro hayatının canlanmasına yol açan, halkta büyük umutlar yaratan, hürriyet ve meşrutiyet kavramlarını vurgulayan, özlenilen her şeyin hemen gerçekleşeceği hissini uyandıran önemli bir süreç olarak ele alınmıştır (Türk Ansiklopedisi, 1983). Bu dönemde 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından 1923'te Cumhuriyet'in ilanına kadar olan dönemde birçok tiyatro topluluğu kurulmuştur. Ancak sonraki süreçte meydana çıkan İstibdat dönemiyle tiyatrodaki da çeşitli kısıtlamalar uygulanmış ve bu kısıtlamalar tiyatroyu bitirme noktasına getirmiştir. (And, 2006, s. 124). Modern tiyatronun Cumhuriyet'in ilanına kadar devam eden bu ikinci safhasında tema konusunda ilk olarak milli duyguların ağır bastığı tiyatrolar göze çarpmaktadır. Bu dönemde İstibdat ile gelen kötülükler, müdahaleler, sürgünler, otoritenin zayıflığı, Batı meraklısı tiplerin eleştirisi gibi konular miilietçi bakış çerçevesinde ele alınmıştır. Daha sonraki süreçte ise aile, kadın gibi sosyal konulara ağırlık verildiği görülmüş ve bu konularda yapılan mizah ve tenkit, tiyatronun temel taşlarını oluşturmuştur. Yine bu dönemde aşk teması tiyatroya damgasını vurmuş hem fizyolojik olarak hem de psikolojik olarak insanları etkileyen bir tema olarak okuyuculara sunulmuştur. Özellikle 1911'den sonra savaşların etkisiyle orduyu öven, tarihi zaferlerimizi anlatan, vatan sevgisini ve hürriyet heyecanını işleyen oyunların arttığı görülmüştür (Ercilasun, 1997, s. 450-466). Tiyatro alanında bu dönemde yapılan en büyük atılım Darülbedayi'nin kurulmasıdır. Bu, ulusal tiyatro için bu dönemde atılan en büyük adım olarak tarihe geçmiştir. Bunu 1913-1914 yıllarında İstanbul Valisi olan Operatör Cemil Paşa'nın bir konservatuvar açmak istemesi takip etmiştir. Bu gelişmeler Avrupa eğitimi alan bazı aydınlar tarafından da desteklenmiş ve dünya çapında bir tiyatro adamı olan Andre Antoine 1914 yılında Darülbedayi-i Osmani'nin başına getirilmiştir (Fuat, 2000, s. 240). Bu dönemde Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat, Tahsin Nahit, Cenab Şahabettin, Ömer Seyfettin, Mithat Cemal Kuntay gibi isimler tiyatro alanında eserler

vermiştir. Bu dönemde Musahipzade Celal ve Ahmet Nuri(Sekizinci) oyun yazarlığıyla ciddi şekilde uğraşan ve bunu meslek edinerek Cumhuriyet dönemine de taşıyan iki isimdir (And, 2006, s. 138-139).

Modern tiyatronun üçüncü safhası 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başlamıştır. Yeni düzen, yeni devlet anlayışı, yeni bakış açıları ve birçok fikir sosyal, siyasal ve edebi alanı etkisi altına almıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, siyasî gelişmelere paralel olarak piyes konularında çok daha fazla çeşitlilik görülür. Bir taraftan zenginleşen tiyatro hayatımızı beslemiş ve birçok yeni eser ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan da bu alanda birçok tiyatro yazarı yetişmiş ve birçok tiyatro grubu oluşmuştur. Bu dönemde tiyatro yazarları biçimden çok öze yönelmiş ve insanların çektiği sıkıntılardan yola çıkarak onların ruh hallerini eserlerine yansıtmışlardır (Töre, 2009, s. 32). Cumhuriyet Dönemi'nde Türk tiyatrosu gereken saygınlığa kavuşmuş ve vazgeçilmez bir tür olarak gelişimini sürdürmüştür. Özellikle 1927'de Darülbeyt'in başına Muhsin Ertuğrul'un gelmesiyle önemli girişimler yapılmış ve günümüz Türk tiyatrosunun alt yapısı oluşturulmuştur (Buttanrı, 2006, s. 203). 1930'lu yıllara gelindiğinde Türk edebiyatına da oldukça fayda sağlayacak yeni bir atılım gerçekleşmiştir. Halkı eğitmek amacıyla halkevleri kurulmuştur. Bu evlerde Atatürk ilke ve inkılâpları halka anlatılmış ve bu esaslar çerçevesinde halkın kültürüne katkı sağlanmıştır. Bu atılımla okuma-yazma oranı kısa sürede fark edilir derecede artmıştır ve bunun yansması edebiyat alanında karşılığını çok kısa sürede layıkıyla bulmuştur. Halkevlerinden sonra içerdeki gelişimine devam eden edebiyat dünyamız ve tiyatromuz aynı dönemde Batı'daki gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Bu dönemde aydınlarımız ve yöneticilerimiz tarafından Batılı tiyatro benimsenmiş, tiyatro binaları, toplulukları kurulmuş, oyuncular yetiştirilmiş ve yerli oyunlar yazılmıştır (Önertoy, 2001, s. 167). Yine bu dönemdeki önemli gelişmelerden bir tanesi de Musiki Muallim Mektebi ve Devlet Konservatuvarının açılmasıdır. Oldukça önemli bir müessese olan bu okulun açılması çağdaşlaşma noktasında değerli bir adımdır. 1940'lı yıllara gelindiğinde konservatuvarlar ve okullar meyvelerini vermeye başlamıştır. Birçok şehirde tiyatro binaları inşa edilmiş ve şehir tiyatrolarımız gelişmiştir. Bu dönemde gezici tiyatrolar Anadolu'nun her yerine gitmeye başlayarak halkı tiyatro sanatıyla tanıştırmıştır. Yine bu dönemde çocuk tiyatroları kurulmuş ve özel tiyatroların teşebbüsleri oldukça artmıştır. 1949'da Devlet Tiyatro ve Operası Yasası'nın çıkması ve Muhsin Ertuğrul' un genel müdür olmasıyla Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana gibi büyük kentlerde Devlet Tiyatroları açılmıştır. Düzenlenen

turnelerle Türk tiyatrosu Türkiye'nin her yanında izleyiciye ulaşmıştır (Buttanrı, 2006, s. 204). 1950'lerde ülkedeki en önemli gelişme ise siyasi alanda gerçekleşmiştir. Bu dönemde çok partili hayata geçilmiş ve bu durumun yansımaları tiyatro dahil tüm edebiyat türlerinde yerini almıştır. “Özellikle Muhsin Ertuğrul'un Ankara Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nden ayrılışından sonra ve Devlet Konservatuvarı'nda eğitmenliği sürerken, 1951 yılında Beyoğlu'nda Küçük Sahne'yi açmasıyla özel tiyatrolar ve toplulukların çağı başlamış ve birçok özel tiyatro kurulmuştur. Dormen Tiyatrosu, Oraloğlu Tiyatrosu, Arena Tiyatrosu, Alpago Tiyatrosu, İstanbul Tiyatrosu, Azak Tiyatroları, Küçük Opera Tiyatrosu, Site Tiyatrosu, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu vb. İstanbul'da kurulan özel tiyatrolardır” (Enginün, 2001, s. 139). 1960'lı yıllar Türk tiyatrosunun faaliyet ve eser anlamında en hacimli dönemine ulaşmıştır. Bu dönemde Anayasal düzenlemelerin etkisiyle oyun yazarları rahat bir nefes almış ve birçok eser ortaya çıkarmışlardır. Bu dönem Türk tiyatrosu ve oyun yazarları adına geçen en verimli ve olgun yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır (And, 1983, s. 403). Bu senelerde tiyatro eserleri yazarların gerçekçi bakış açılarıyla sahnede yerini almış ve toplumcu gerçekçi akım tiyatrodaki etkisini göstermeye başlamıştır. Toplumsal sorunlar, bu dönemde gerek eleştirel açıdan gerekse mizahi unsurlarla ele alınarak tiyatronun ana teması haline gelmiştir. Bu tür oyun yazarlarından Sabahattin Kudret Aksal, Çetin Altan, Orhan Asena, Refik Erduran, Turgut Özakman ve Haldun Taner gibi yazarlar bu dönemde ürün vermeye başlamıştır (Ünlü, 2006, s. 124). Toplumsal sorunların tespiti yapılarak çeşitli çözüm fikirleri tiyatro eserlerinde yerini almıştır. Bu yıllarda yaşanan konu çeşitliliği ve eserlerin fazlalığı dönemin siyasal ve toplumsal koşullarıyla yakından ilgilidir. Tiyatrolarda popüler olan konular psikolojik, siyasal ve ideolojik çözümleme yöntemlerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır. (Belkıs, 2003, s. 77). 1970'lere gelindiğinde açık bir şekilde 1960'lı yılların etkisi görülmektedir. Ülkenin toplumsal sorunları, siyasal çatışmaları ve etkileri en revaçta konular olarak dikkat çekmektedir. “Geleneksel Türk tiyatrosunun anlatım biçimlerini kullanan Turgut Özakman, Oktay Arayıcı ve epik türde yazdığı toplumcu gerçekçi oyunları Vasıf Öngören dönemin önemli yazarlarındandır. Oyun yazarlığında büyük bir atılım görülen bu dönemde yeni bir yazar kuşağı da yetişmiştir. Güngör Dilmen, Melih Cevdet Anday, Orhan Asena, Adalet Ağaoğlu, Başar Sabuncu, Necati Cumalı, Recep Bilginer, Tuncer Cücenoglu, Cahit Atay, Turan Oflazoglu, Çetin Altan, Refik Erduran, Ülker Köksal, Nezihe Araz, Nazım Kurşunlu gibi yazarlar başlıca eserlerini bu dönemde vermişlerdir” (Buttanrı, 2006, s. 204). 1980'e gelene kadar

özellikle de 1960'tan sonra oldukça hareketli bir dönem geçiren Türk tiyatrosu bu dönemden sonra dinlenmeye çekilmiştir. Daha çok akademik çalışmalarla ve kurumsal alanda yapılan aktivitelerle ön plana çıkan tiyatrodaki 1980 sonrası dönemde birçok kongre, açık oturum, söyleşi, festival ve yarışmalar düzenlenmiş ve akademik anlamda tiyatro çalışmaları desteklenmiştir. 12 Eylül sonrasında ise tiyatro yazarlarımızın tarihî konulara yöneldiği görülmektedir. Orhan Asena, Turan Oflazoğlu, Nezihe Araz, Turgut Özakman gibi yazarların, Osmanlı İmparatorluğu'na ait değerleri sık sık kullanmıştır (Buttanrı, 2006, s. 207-208). XXI. yüzyıl ile birlikte gelişen teknoloji tiyatroya ve tiyatro eserlerine ulaşımı kolaylaştırmış ve bu dönemde tiyatroya olan ilgi de artmıştır. Geçmişte yapılmayan araştırma ve çalışmalarla tiyatro alanıyla ilgili birçok eser de literatürde yerini almıştır. Özellikle bu son dönemde demokrasi kavramı ve epik tiyatrolar darbe sonrası Türkiye'de tiyatro sahnesinde tema olarak sergilenmiştir. Bunun yanı sıra toplumsal bozukluklar, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet, aşk ve benzeri birçok tema tiyatrolarımızda kullanılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu'nda özellikle 1960 sonrasında sahneye çıkan önemli isimlerden biri de Refik Erduran'dır. Robert Kolejinden mezun olduktan sonra yurt dışında tiyatro tarihi eğitimi alan ve bu alanda kendini geliştirmeyi başaran Refik Erduran, yurda döndükten sonra bir şeyler yapmaya karar vermiş ve sonucunda Çağlayan Yayınevini kurmuştur. Yayıncılıkla başlayan edebi hayatı tiyatro eleştirileri ve çeşitli gazetelerde yazdığı fıkralarla devam etmiştir. İlk dönemlerinde gazete yazarı olarak dikkat çeken Refik Erduran 1950'den sonra tiyatro alanında sivrilmeye başlamıştır. İlk oyununu 1946 yılında henüz Robert Kolejinde bir öğrenciyken yazmış olan yazarın bu eserinin adı "*Kahraman*"dır (Al-Jabbari, 2016: 4). Bu eserden sonra da yazmaya devam etmiş ve "*Deli*", "*Bir Kilo Namus*" gibi önemli oyunlar ortaya çıkarmıştır. "Sonraki süreçte dönemin modasına uyarak toplumsal sorunları eleştirmeye başlamış, ironik ve mizahi unsurlarla tiyatro tekniğini desteklemiştir. Bu temayla ortaya çıkardığı en önemli eser ise *Cengiz Han'ın Bisikleti*'dir. Tiyatro yazarlığının altın çağını yaşadığı 1960-1970 yılları arasında olgunluk dönemine erişen bir oyun yazarı haline gelmiştir. Yazdığı tiyatro oyunlarının çoğu yurtiçi ve yurtdışında sahnelenmiştir" (Nutku, 1999, s. 122).

Refik Erduran, hayatının farklı dönemlerinde farklı alanlarda faaliyet göstermesine karşın tiyatrodan hiç kopmamıştır. Tiyatro oyunu yazmadığı dönemlerde bile tiyatro kurullarında yer almış gazetecilik, ve tiyatro eleştirmenliği yapmıştır.

Nazım Hikmet'in telkiniyle film sektörüne de adım atan Refik Erduran bu süre zarfında bile tiyatrodan uzak kalamamıştır. Refik Erduran bu dönemde tiyatro yazarlığının yanında kurumsal çalışmalarda da yer almış sonrasında ise 1966 yılında yine tiyatro alanında kendisi gibi önemli isimler olan Ahmet Kutsi Tecer, Cevat Fehim Başkut, Haldun Taner ve Recep Bilginer ile birlikte Türkiye Tiyatro Yazarları Derneği'ni kurmuştur (Enginün, 2001, s. 159).

2. I. BÖLÜM: REFİK ERDURAN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. HAYATI

2.1.1. Ailesi, Doğumu ve Çocukluğu

Refik Erduran'ın aile kökleri Karamanoğulları Beyliği'ne dayanmaktadır. Bir ağır ceza reisinin oğlu olan Refik Erduran'ın babası Hüsametdin Erduran, binbaşı rütbesi aldığı askerliği bırakarak avukat olmaya karar vermiştir. Henüz on beş yaşında iken eğitim için gittiği İstanbul'da kendisinden yaşça epey büyük olan bir akrabasının yanında kalmış ve sonrasında onunla evlenmiştir. İkinci evliliğini ise Ahmet Midhat Efendi'nin yeğeni Maarifçi Mustafa Refik Bey'in kızı Refika Hanımla yapmıştır (Ezizova, 2003, s. 371). Refik Erduran da kendisine ait İblisler, Azizler, Kadınlar adlı eserinde babası ve dedesiyle ilgili olan bu bilgileri doğrular ve ilk ağızdan şu bilgileri verir:

“Onun babası Halep'te, Sivas'ta ve başka doğu illerimizde Ağır Ceza Reisi imiş. İki kadın almış. Hanımlar yarışa kalkıp birer düzine çocuk doğurmuşlar. Babam evdeki gerginliklerden bir an önce sıyrılıp asker olmak istemiş, İstanbul'a Kuleli'ye yollamışlar. Hafta sonlarında 'namazında, niyazında' diye bilinen bir akraba hanımın evine çıkıyormuş. Henüz buluş çağındaki oğlanla ne olmuşsa olmuş. Bir süre sonra, hanım kendinden 25 yaş küçük delikanlıyla nikahlanmış” (Erduran, 2005, s. 15).

Refik Erduran'ın babası Hüsametdin Erduran, askeri liseden sonra normal hayata uyum göstermekte zorlanmış ve yeni arayışlar içine girmiş sonucunda da hukuk okuyarak avukatlık mesleğini eline almıştır. Sonrasında hayatını ve işlerini rayına oturtmuş ve tam otuz yaşında iken henüz on dört yaşında olan Refika Hanım'a aşık olmuş ve bir süre sonra da onunla hayatını birleştirmiştir (Erduran, 2005, s. 15). Refik Erduran, yine kendi eserinde annesi ve dedesiyle ilgili şu bilgilere yer vermiştir: “Babası Mustafa Refik, Doğu'dan çok Batı'ya eğilimli gazeteci-yazar Ahmed Midhat Efendi'nin yeğeni... Mülkiye'yi bitirdikten sonra Resimli İstanbul dergisini çıkarmış. Darülmuallimat ve İzmir'deki Mekteb-i Sultani müdürlüklerinde bulunmuştur. Kırk yaşındayken verem tedavisi için gittiği Viyana'da ölmüş. Ama anneannem onun ev ve aile düzenini aynı titizlikle sürdürmüş” (Erduran, 2005, s. 15). Eserlerinden ve diğer

kaynaklardan da faydalanılarak elde edilen bilgilere baktığımızda Refik Erduran'ın oldukça geniş bir aileye mensup olduğunu görmekteyiz. Karamanoğulları Beyliği'ne mensup bir ailenin ferdi olan Ahmet Refik Erduran'ın babası Hüsamettin Erduran, annesi ise Refika Hanım'dır. Refik Erduran; Hüsamettin Erduran'ın ikinci evliliğinden olan ikinci çocuğudur. Hüsamettin Bey ile Refika Hanım'ın ilk çocukları olarak dünyaya gelen Leyla ise Refik Erduran'ın ablasıdır. Refik Erduran ailesinin ekonomik yapısı ve babasının işleriyle ilgili olarak da yine kendi eserlerinde ve söyleşilerinde bazı bilgileri bize sunmaktadır: “Pek çok dostum beni ‘zengin çocuğu’ sanmıştır. Oysa babam zengin değildi. Çok çalışan, sıkıntı ve tehlikelere göğüs geren, zaman zaman büyük paralar kazanan sonra da hepsini hemen batırmanın, kaptırmanın, çarçur etmenin yollarını bulan, o yüzden ömrünün büyük bölümünde parasızlık çekmiş olan bir çeşit kumarbazdı” (Erduran, 2005, s. 16). Babasının bazı huylarını düşündükçe ve dile getirdikçe ona bu konularda sitem eden Refik Erduran yine de babasının parlak zekasına hayran olduğunu, zaman zaman inanılmaz derecede becerikli olduğunu ve akıllıca para kazandığını vurgular. Hatta kendisinin babasından daha kötü işler yaptığını ve bu işleri defalarca tekrarladığını dile getirir (Erduran 2005, s. 21).

Geniş ailesini yüzeysel olarak tanıttıktan sonra çekirdek ailesi hakkında biraz daha fazla bilgi vermeye çalıştığımız Refik Erduran, tiyatro alanında önemli bir yere sahip olduğu için doğumundan ölümüne kadar birçok kaynakta yerini almıştır. Öner Kemal, Resimlerle Yazarlar ve Şairler Sözlüğü'nde Refik Erduran'dan şu şekilde bahseder: “Oyun yazarı, gazeteci 13 Şubat 1928, İstanbul doğumlu, Robert Kolej'i bitirip yurtdışına gitti. Yüksek öğrenimini Tiyatro Tarihi ve Dramatik Edebiyat alanında ABD'de yaptı. Yurda döndükten sonra İstanbul'da Çağlayan Yayınevi'ni kurdu” (Kemal, 2001, s. 149). Yine bu alanda kaynak isimlerden biri olan Aziz Çalışlar Tiyatro Adamlar Sözlüğü adlı eserinde Erduran'ı: “Doğ. 13 Şubat 1928, oyun yazarı, gazeteci” şeklinde tanımlamıştır (Çalışlar, 1995). 1939'da Nilüfer Hanım İlkokulunu, 1947 yılında ise Robert Kolejini bitiren Refik Erduran yükseköğrenimini tiyatro tarihi üzerine Cornell Üniversitesinde yapmıştır. Sonrasında yedek subay olarak Kore Savaşı'na katılmış ve yurda döndüğünde Çağlayan Yayınevini kurmuştur (Necatigil, 1968, s. 108).

Ahmet Refik Erduran çocukluğunu 1930'ların Üsküdar'ında geçirmiştir. Bu dönemlerde çok yaramaz bir çocukluk evresinden geçtiğini ve sürekli olarak bir olayla eve geldiğini söyleyen Refik Erduran bela arama yöntemlerinin geçen yıllarla daha da

geliştiğini söylemektedir (Erduran 2005, s. 26). Bu dönemde ailesi Salacak'taki bir yalıda yaşamakta olan ailesi tarafından bir Fransız Katolik Matmazel eline teslim edilen Refik Erduran bu yaşlı öğretmen ile hiç anlaşılamamış ve onun katı tutumundan hep şikâyet etmiştir. “ ‘Yaşlı’ sözcüğünü öğrenmemiş olduğum için kadının adını Bayat Matmazel takmışım. ‘Bayat Matmazel istemem!’ diye tutturuyor; ama anneme babama laf anlatamıyordum. Sonunda bir gün evden kaçtım. Arnavut kaldırımlı yollarda yürüdüğümü, bir bostana girdiğimi, orada bulduğum bahçıvanlık aletleriyle oynadığımı ve çok mutlu olduğumu hatırlıyorum.” (Erduran, 2005, s. 25-26). Henüz küçük bir çocukken başına buyruk, özgürlüğüne düşkün, direnişçi bir karakterin izlerini göstermiş ve zaman geçtikçe bu unsurlar yazarın en büyük özellikleri olmuştur. Refik Erduran'ın hareketli çocukluk dönemi ailesini çeşitli önlemler almaya itse de Erduran'ın yaramazlıkları durdurulamaz boyutlara ulaşmıştır. Bayat Matmazel ile giriştiği mücadeleyi kazanan yazar sayısız yaramazlık girişiminde bulunmuştur. Yaz dönemlerinde arkadaşı Bülent ile evin arkasındaki tren raylarında madeni paraları raylarda genişletme oyunu oynadıklarını daha sonra sıkılıp bunu tehlikeli bir oyuna çevirdiklerini dile getirir. Treni gördüklerinde raylara yattıklarını ve trenden kim daha geç kaçarsa onun oyunu kazandığını anlatır (Erduran, 2005, s. 26-27).

Refik Erduran eğitilmiş bir aileye mensuptur. Bu yüzden kendisinin ahlaki disiplini, kültürel eğitimi ailesi tarafından sıkı tutulmak istenmiş ve bu doğrultuda çeşitli kurs ve faaliyetlerle meşgul edilmiştir. Bunun sonucunda Refik Erduran'ın ilgisi farklı alanlara kaymış ve daha çocuk yaşta kendisini birçok farklı sosyal faaliyetin içinde bulmuştur. Bu sosyal faaliyetlerde kendisini geliştiren Refik Erduran'ın ilgisini en çok çeken ise av ve deniz ile ilgili uğraşlar olmuştur. Refik Erduran daha çocukken dayısının yelkenlisini alıp sık sık Sivriada'ya gittiğini ve burada bol bol tavşan avladığını dile getirmiştir (Erduran, 2005). Özellikle avcılığa olan ilgisi birçok yer gezmesine ve iyi bir gözlemci olmasına yardım etmiştir. Yaşamının sonraki dönemlerinde ortaya koyduğu eserlerde bu gözlem gücünden faydalandığı açıkça görülmüştür (Ezizova, 2003, s. 371).

2.1.2. Eğitim Hayatı

İlköğrenimine Nilüfer Hatun İlkokulu'nda başlayan Refik Erduran bunun yanı sıra yaşadığı konakta da dadıların gözetimindeydi. Eğitilmiş ve bilinçli bir aileden gelen Refik Erduran yabancı dili öğrenmeli ve ahlak kurallarına uygun yetiştirilmeliydi. Bu

yüzden bu dönemde evde dadıların eşliğinde geniş bir eğitim ve öğretim terbiyesinden geçirildi. Bu dönemde gittiği ilkokulla ilgili olarak kendi eserinde şu bilgileri vermektedir:

“Gittiğim ilkokulda muhallebi çocuklarının yanı sıra küçük itler çoğunluktaydı. Beş yıl boyunca onlarla itişe kalkışa, dövüşe küfürleşe hayli piştim. Ama o ortam daha sonra kendimi içinde buluverdiğim ormanın yanında Kuğu Gölü Balesi kalır. İlkokulumda kız erkek karışık eğitiliyor, o durum en azgın mini canavarları bile biraz uygarlaştırıyordu” (Erduran 2005, s. 37).

1939’da ilköğrenimini tamamlayan Refik Erduran Ortaöğrenimi için Robert Kolej’ine başlamıştır. Robert Kolej’inin o yıllarda kız öğrencisi yoktur ve erkek öğrenciler arasında hiyerarşik bir düzen hakimdir. Okula yeni gelen hazırlık sınıf öğrencileri ve orta bir öğrencileri aynı binada kalmakta büyük öğrenciler tarafından ezilmektedir (Erduran, 2005, s. 37). Robert Koleji eğitim-öğretim dışında ders dışı faaliyetler açısından geniş imkanlarıyla dikkat çeken bir okuldur. Refik Erduran, Robert Koleji’ne başladıktan bir süre sonra edebiyata olan ilgisinin arttığını fark eder. Bu noktada onun edebiyata ilgisini fark edenlerin başında o dönem edebiyat öğretmeni olan Necip Fazıl Kısakürek gelmektedir. Refik Erduran, bu konuyla ilgili olarak zaman zaman hocasının kendisiyle edebiyat hakkında sohbet ettiğinden ve kendisinin de edebiyat merakıyla zaman zaman hocasının yanına sokulup sorular sorduğundan bahsetmektedir (Erduran,2005, s. 38-41). Erduran, kolejdeki eğitimin son yılında okulun edebiyat dergisi *İzlerimiz*’in başyazarı olmuştur. Bülent Ecevit’in başyazar olduğu dönemde Erduran derginin yönetim kurulundadır. Bülent Ecevit mezun olunca Erduran *İzlerimiz* dergisinin başyazarı olmuştur. Dergide yer almaya başlamasıyla eğitim hayatının da yönünün değiştiğini şöyle dile getirir:

“Benden dört yaş ve dört sınıf öndeydi Ecevit. Son yılında *İzlerimiz*’in başyazarı olmuştu. Çok başarılıydı. Güzel şiirler yazıyor, derginin içerik seçimini iyi yapıyordu. Çalışmalar hoşuma gitti. Birkaç ödül kazanınca, yazdığım tek perdelik bir oyun da oynanınca, daha önce niyetlendiğim mühendislikten vazgeçtim, “sanatsal” konularla uğraşmaya karar verdim” (Erduran, 2005, s. 43).

Bir süre merak ve sorularla başlayan edebiyat ilgisi bir süre sonra kendini sınırlamış ve tiyatroya ilgi duyduğunu anlamıştır. Henüz 16 yaşındayken bir tiyatro eseri yaratmış ve yazmış olduğu bu tiyatro eseri “*Kahraman*” adıyla okulun tiyatro sahnesinde oynanmıştır. 1947 itibarıyla Robert koleji macerasını da bitirmiştir. Robert Koleji’ni bitirdikten sonra ailesine yurtdışında eğitimine devam etmek istediğini

söyler. O dönemlerde yurt dışına çıkmak için döviz olmadığından bakanlık izni gerekmektedir ve yüksek lisans yapmak için bir tanıdığın yardımı gerekmektedir (Erduran, 2011, s. 67). Bir süre sonra bakanlık iznini yakın arkadaşı Hasan Ali Yücel'in nüfuzuyla almıştır. Tiyatro Tarihi okumak isteyen Refik Erduran amacına ulaşmış ve Cornell Üniversitesi'ne kabul edilmiş ve Tiyatro Tarihi ve Dramatik Edebiyat Bölümü'nde yüksek lisans eğitimi almıştır (Karaalioğlu, 2016). Master eğitimini 1949 yılında tamamlayan (Tekin, 2010: 370) Erduran, yine kendi anılarını anlattığı kitabında Cornell Üniversitesi hakkında şu ifadelere yer vermektedir:

“En hoşuma giden özellik, profesörlerimin düzeyi ve kafalarının tartışmaya açıklığı oldu. Hepsi kendi alanlarının ünlü ustalarıydı. Ama sınıfta düşüncelerini ortaya koyarken gençlere danışarak gerçeği birlikte arar gibiydiler. Öğretmeye değil de öğrenmeye geliyorlardı sanki. Ders saatleri bittiği zaman ‘Keşke daha sürseydi sohbetimiz’ diye hayıflanıyordum” (Erduran 2005, s. 50).

Tezini Karagöz üzerine bir çalışmayla Geleneksel Türk Tiyatrosu alanında yapmış ve Kanuni'nin boğdurduğu oğluyla ilgili bir kısa oyun yazarak yüksek lisans eğitimini bitirmiştir. Türkiye'ye dönmeden önce Queen Elizabeth transatlantiği ile İngiltere'ye uğramıştır. (Erduran 2005, s. 52). Refik Erduran Türk Tiyatrosu üzerine lisansüstü derecesini 1949 yılında tamamlamıştır (Tanzimat'tan Bugüne, 2010, s. 319). Refik Erduran yurt dışındaki öğrenim sürecini tamamladıktan sonra bir süre daha yurt dışında kalmış ve sonrasında Türkiye'ye dönerek bazı dergi ve gazetelerde yazarlık yapmaya başlamıştır.

2.1.3. Nazım Hikmet'i Kaçırması, Askerlik Dönemi ve Kore Savaşı Yılları

Refik Erduran Amerika'da lisansüstü eğitimini tamamladıktan bir süre sonra deniz yoluyla İstanbul'a dönmüştür. Türkiye'ye döndükten sonra gizliden gizliye merak sardığı askerlik için başvuruda bulunur ve haber beklemeye başlar. “Askere gitmeye çalışıyordum. Amerika'dan dönünce şubeme başvurmuş, sıkışıklık olduğunu öğrenmiştim. ‘Bekle, biz seni çağırırız.’ demişlerdi. Bekliyordum” (Erduran 2005, s. 61). Refik Erduran bu dönemde askerlik için çağrılmayı beklerken çok sevdiği ve dünya görüşüne büyük katkısı olduğunu söylediği Nazım Hikmet hapisten çıkmıştı. Sık sık görüşüyorlar, sanat tartışması yapıyorlar ve siyaset odaklı sohbetlerde bulunuyorlardı. Hatta hükümetin Nazım Hikmet'i rahat bırakmayacağını düşünen çevrenin muhabbeti Refik Erduran'ın da kulağına gelmişti. Haberler bir süre dedikodu

tadında olsa da sonradan gerçek olduğu ortaya çıktı. Bahriye Mektebi'nden çıkmış, orta yaşlı ve kalp hastası bir adam askere alınacaktı (Erduran 2005, s. 61). Durumun vehametini gören Refik Erduran çok sevdiği abisini ülkeden kaçırmak için kafasında planlar kurmaya başlamıştır. Haberlerin yayılmasıyla Nazım Hikmet ve çevresindeki sol odaklı aydın çevre çözüm yolları aramaya koyulmuştur fakat dişe dokunur bir yol bulamazlar. Bu sırada çoktan bu konuyla ilgili planlar yapan Erduran, ağabeyim dediği Nazım Hikmet'e onu denizden ufak bir sürat motoru ile Karadeniz üzerinden Bulgaristan sınırına götürebileceğini anlatır. Durumu yine etrafındaki aydın çevreyle değerlendiren Nazım Hikmet ilk başta kabul etmese de başka çare olmadığını kabul eder ve kararını Refik Erduran'a bildirir. Bu sırada Refik Erduran da denizdeki sınırlarımızda ne tür güvenlik önlemleri olduğunu geniş çaplı olarak dönemin amirallerinden annesinin dayısının oğlu olan Münici Ülhan'dan sıradan bir sohbet esnasında ustalıkla öğrenir. Yine bu iş için uygun sürat motorunu bulmak için birkaç tane motor dener ve sonunda istediği hıza ulaşabilen motoru da bulur ve planı uygulamaya geçer (Erduran 2005, s. 64-65). Refik Erduran planla ilgili son aşamayı yani motor bulma kısmını tamamlamaya çalışırken askerliği başlar. Yedek subay adayı olarak askere alınır ve sınıflara ayrılmak üzere Ankara'ya gönderilir ve üç hafta burada kalır. Planın uygulanabilmesi için İstanbul'a en kısa sürede dönmesi gerektiğini bilmektedir. Şu cümlelerle durumu anlatır:

“Askerliğim başlamıştı. Yedek subay adaylarının sınıflara ayrılmak için gönderildikleri Ankara'da üç hafta boyunca ömrümün hiçbir döneminde olmadığım kadar çalışkan öğrenci kesilmiş, fizikten trigonometriye kadar bir sürü teknik ve matematik konuyu yutmuş, sınavlarda ‘inekçe’ bir puan tutturarak İstanbul'un Tuzla'sındaki Uçaksavar Okulu'na yollanmayı sağlamıştım” (Erduran, 2005, s. 69).

Sıra planı uygulamaya gelmişti. Refik Erduran meteorolojiyi ve son kez motoru kontrol ettikten sonra bir Pazar sabahı Tarabya Burnu'ndan Nazım Hikmet'i alır ve motorla yavaşça uzaklaşırlar. Erduran, ağabeyi Nazım Hikmet'i oldukça sakin ve düşünceli görmektedir. Ağabeyi Nazım' ı kaçıran ve bir süre sonra Karadeniz açıklarında Romen bandıralı bir gemiyle karşılaşınca uzun uğraşlar sonucunda onu Plekhanov adlı bu gemiye bindiren Erduran gemiyle karşılaşmaları öncesinde kurtulduklarında ne yapacakları konusunda sohbet ettiklerini anlatır. Burada Nazım Hikmet'in “Kurtulursak ne yapacaksın?” sorusuna Erduran şöyle bir cevap vermektedir:

“Pek seçeneğim olmadığını, askere alınmış bulunduğuma göre askerlik yapacağımı söyledim gülerek. Kore tugayımıza yedek subay tercümanların gönderilmesi söz konusuydu. Oradaki çatışmanın herhalde dünyadaki son büyücek savaş olacağına –safça- inanıyor, yazarlığa soyunan bir insanın her şeyi görmesi gerektiğini düşünüyor, fırsat çıkarsa Kore kafilesine katılmaya niyetleniyordum” (Erduran 2005, s. 71).

Kore Savaşı’na ilgisiz kalamadığını ve oraya gitmek istediğini her fırsatta dile getiren Refik Erduran Nazım Hikmet’i kaçırmış ve ertesi gün birliğine dönmüştür. Askerliği devam ederken çocukluğunda ve gençliğinde büyük zevki olan avcılık etkisini göstermeye başlamıştır. Çünkü Erduran askerlikten ve askerde yaptığı görevden büyük keyif almaya başlamıştır. Askerliği sevmiş, sonucunda da dört yüz yedek subay adayının arasında topçu bölümü birincisi ve okul ikincisi olmuştur (Erduran,2005, s. 85). O dönem eylül ayında Kore Savaşı’na gönüllü olarak katılmak istediğini bildirmiştir ve sonucunda bir Amerikan gemisiyle Pusan’a yolculuğu başlamıştır. Erduran, gemide Yarbay Cahit Tokgöz’ün yardımcısı ve tercümanı görevine atanmıştır. Daha ilk günlerden kendisini Türklerin kullandığı alafranga tuvaletlerden sorumlu tutan Amerikalı bir subayın Türklerin kullandığı bu alafranga tuvaletleri teftiş ederek her defasında sinirlenmesi ve Türk askerlerine “hayvan” demesi üzerine aralarında geçen konuşmayı Yarbay Cahit Tokgöz’e çevirmek zorunda kalır ve Amerikan subayı Cahit Tokgöz’ün hışmına uğrar. Erduran kitabında bu anısını şöyle paylaşmaktadır:

“-Şimdi söylediklerimi de bu pezevenge kelimesi kelimesine çevireceksin, dedi. Milletler arasında alışkanlık farkları vardır. Amerikalı erleri de bizim alaturka tuvaletlere soksak hayli bocalarlar. Önemli olan, bilmeyeni insanca eğitmektir. Asıl bunu anlamayan görevli hayvandır. Hele konuğu durumundaki insanlarla nasıl konuşulacağını bilmeyen it, hayvan oğlu hayvandır. Söyle, bir daha oralara uğramasın, benim de gözüme görünmesin. Yoksa fena olur!

Zevkle ve kelimesi kelimesine çevirdim bunları. Cahit Yarbay’ı da çok sevdim” (Erduran, 2005, s. 87).

Askerleri taşıyan gemi Pusan’a vardıktan sonra Erduran’a yeni bir atama yapılmış ve karargaha alınarak generalin tercümanı yapılmıştır. Kore’de karargahta generalin tercümanlığını yaparken tanıdığı ve sevdiği bir isme rastlar. İlk eşi Melda’nın teyzesinin oğlu olan Binbaşı Turgut Sunaalp karargahta Hareket Dairesi Başkanı’dır. Geceleri, Turgut Sunaalp ile aynı çadırda kalan Erduran, Sunaalp’in bilinenlerin aksine erlere karşı müşfik, sevimli, eğlenmesini ve şakalaşmasını bilen biri olduğunu söyler. Erduran bu savaşta kimseyi öldürmediğini ve kimseye zarar

vermediğini her fırsatta dile getirir fakat karargahta görev aldığı süre zarfında tercümana ihtiyaç duyulmayan haftalarda cepheye gittiğini ve savaşın tam ortasında yer aldığını belirtmektedir. Burada çok fazla kan ve ölüme tanıklık ettiğini de anlatır ve bu ölümlerin çoğunu askerlik kuralları açısından yararsız ve anlamsız ölümler olarak tanımlar. Harekat Dairesin'deki haritaları, birlikleri ve mevzileri incelemekten zevk aldığını ve burada tartışılan konuların insana ayrı bir haz verdiğini belirten Erduran, bu noktada tarihe damga vuran ünlü komutanların masa üstünde bunu bir strateji oyunu gibi gördüklerini sonucunda da insan canıyla bir tür oyun oynadıkları kanısına varır ve Kore'den aldığı en büyük dersin de bu olduğunu dile getirir (Erduran, 1992, s. 88-94).

2.1.4. Evlilikleri ve Çocukları

Refik Erduran ilk eşi Melda'yı lise döneminden tanımaktadır. Melda Hanım, Nazım Hikmet'in kardeşidir ve o dönemlerde yaz aylarını bitişik koydaki yakın akrabasının evinde geçirmektedir. "Lise birinci sınıfta yatılı öğrenciyken karda kışta, sabah karanlığında, sarmaşıklara tutunarak yatakhane binasının üçüncü kat penceresinden bahçeye iner, duvarlardan atlayıp Bebek tramvay durağına kadar koşar, Melda'yı evinin kapısından alıp okuluna götürmek için yollarda saatler geçirir, kendi dersime zor yetişirdim. Yaz boyunca kızın benim manevra alanımda, iki yüz metre ötemdeki koyda olacağını duyunca sevinçten uçtum" (Erduran 2005, 237).

Erduran, yükseköğrenim için Amerika'ya gitmeden önce Melda ile ilişkilerinin ilerlediğini, yine annesinin de Amerika'da yabancı bir gelin bulabilir korkusuyla oğlunu Melda ile evlendirmek istediğini anlatmaktadır. Bu sebeple Refika Hanım sürekli Amerika'ya giderek Melda ile ilgili haberleri oğluna anlatır. Oğlu Türkiye'ye geldiğinde ise Melda'yı sık sık çağırarak onları yalnız bırakır. Sonunda da emeline ulaşır ve Erduran Türkiye'ye döndüğü zaman Melda Hanım'ın doğum gününde evlilik hazırlıklarını tamamlatarak Büyükada'daki memurlukta iki şahit huzurunda Melda Hanım ile evlenir (Erduran, 2005, s. 237-241). Erduran'ın Melda Hanım ile olan evliliğinden 1953 yılında bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir ve bu çocuğa Murat adını verirler. Erduran, annesi Refika Hanım, ablası Leyla ve küçük yeğeni ile birlikte yaşamakta olduğu evi oğlu Murat'ın doğmasıyla birlikte değiştirme kararı alır ve daha büyük bir ev arar. Sonucunda Erduran ailesi ile birlikte Dr. Hakkı Ayı'nın eşi Behin Hanım'ın İçerenköy'deki duvarlarla çevrili bir korunun ortasında bulunan ve Zihnipaşa Köşkü olarak tanınan eve taşınırlar. Bir süre burada huzur ve refah içinde

yaşasalar da zamanla Refik Erduran'ın başına buyruk davranışları ve yaptıkları Melda'nın sabrını taşırır ve boşanırlar (Erduran, 1992, s. 17-18). Sonrasında Melda iki evlilik daha yapmıştır ve son evliliğinde mutluluğu yakalamıştır. Refik Erduran, 2004'ün Şubat ayında vefat eden eski eşini Zincirlikuyu'daki aile mezarlığına defnettirmiştir (Erduran, 2005, s. 249).

Refik Erduran ikinci evliliğini Leyla Umar ile gerçekleştirmiştir. Erduran, Leyla Umar'ı henüz on altı yaşında iken tanımıştır ve onu gördüğü anı şöyle anlatır: “Birlikte bir yelken gezintisine katılmıştık. Biraz Uzakdoğu havası taşıyan değişik bir güzelliği, canlı ve renkli bir kişiliği vardı. O sırada yakınlaşma fırsatı çıkmadı; aklım kaldı onda”(Erduran, 2005, s. 250) Aradan yıllar geçtikten sonra Leyla Umar Çağlayan Yayınevi'ne gelir ve çeviri yaparak para kazanmak istediğini anlatır. Bu sırada da başından geçenleri anlatmaya başlar. Leyla Umar bu süre zarfında evlenmiş, boşanmış ve bir çocuğu olmuştur. Bu görüşmeden sonra daha sık görüşen çift yakınlaşır ve zamanla birlikte yaşamaya başlarlar. Erduran, Leyla Umar'ın babasına çok saygı duyduğunu ve onu üzmemek adına artık bu ilişkinin adını koymanın uygun olacağını düşünmüş ve Nişantaşı'ndaki evlendirme memurluğunda hazırlıkları gizlice yaparak ve Leyla Umar ile iki görevlinin şahitliğinde evlenmiştir (Erduran, 2005, s. 252). Leyla Hanım aileye girdikten sonra Erduran'ın ailesine “Oş'lar Kabilesi” ismini taktığını öğrenir. Oş Kabilesi Erduran'ın ablası, annesi, ikinci eşi ve annesinin arkadaşlarından oluşur. Kabile içerisinde herkese özel takma adlar verilmiştir. Erduran Refoş, Leyla'ya Loloş, annesine Anoş ve Leyla Umar'a da Liliş adını takmıştır (Umar, 2005, s. 67). Bir süre iyi giden evlilik hayatı sonrasında Erduran, yine dengesiz davranışlarına devam etmiş ve eski hayatından kalan dostlarıyla irtibatını asla koparmamıştır. Leyla Umar durumun farkındadır ve bir süre dayansa da huzursuzluklar çoğalınca ayrılık kaçınılmaz olmuştur. Erduran, dönemin iyi avukatı ve yakın arkadaşı olan Necdet Çobanlı'ya vekalet vererek boşanma işlemini başlatmış ve bu evliliğe de son vermiştir (Erduran, 2005, s. 254).

Refik Erduran üçüncü evliliğini Sevim Tülay Güngör ile yapmıştır. Erduran, Tülay Güngör'ü ilk defa 1970'li yılların başında Tuzla'daki basın tatil köyünde görmüştür ve o anları şöyle anlatmaktadır:

“Bir sabah oranın plajında denizden çıkınca hemen ilgimi çeken bir genç kadın gördüm. Tek başına sırtını duvara dayamış, biraz ötede kumda oynayan kızına bakıyordu... Bir konuşma bahanesi icad ederek yanına sokuldum. Yere inik gözlerini

sesimi duyunca kaldırıp yüzüme baktı. Çarpıldım. Renkli göz meraklısı değilimdir; ama öyle tatlı bir yeşil-mavi karışımını ilk kez görüyordum. Kendi adının Tülay, kızınıninkinin Pınar olduğunu öğrendim” (Erduran, 2005, s. 280).

Erduran 1974 yazının sonuna kadar Tülay Güngör ile bir daha karşılaşmamış. Tülay Güngör evli iki kız çocuk sahibidir ve öğrenimini başkentte Ankara Üniversitesi’nde Sanat Tarihi Bölümü’nde yapmıştır. Yine tezini Paris’te Louvre ve başka müzelerde bir yıl süren incelemelerin tamamladıktan sonra yazmıştır. Fakat bu alanda iş bulamayan Tülay Güngör Basın-İlân Kurumu’nda çalışmaktadır. Tülay Güngör ile Erduran 1974’ün eylülünde iş konusu sebebiyle tekrar bir araya gelirler. Erduran Leyla Umar’dan ayrılırken mahkeme tarafından 2 yıl evlenmeme cezası almıştır. Bir süre Kıbrıs’ta Tülay Hanım’ın ailesi ile beraber yaşar ve oranın halkı bu duruma karşı olumsuz tepki vermez hatta Erduran’ı çok hoş karşılarlar. Erduran 1977 yılında Tülay istememesine rağmen bir emrivakiyle Etiler’deki dairesine nikah memuru getirerek, şahitliğini de Emre Kongar’ın yaptığı evliliğini gerçekleştirir. Tülay Güngör ile Erduran uzun yıllar beraber yaşarlar. Fakat bir süre sonra Erduran, yine meşruluktan sıkılmaya başladığını anlamış ve eski olumsuz davranışları yine kendisini göstermeye başlamıştır. Bunu fark eden Tülay Hanım kabuğuna çekilir ve tepkisini dile getirmez. Bir süre sonra bir kadın avukat aracılığıyla iki tarafın da isteği doğrultusunda 20 yıl süren birliktelik 1997’de son bulur ve Erduran’ın üçüncü evliliği de bu şekilde son bulur (Erduran, 2005, s. 285).

Refik Erduran dördüncü evliliğini ise üçüncü eşinin kızı, Pınar Kayıhan ile gerçekleştirmiştir. Pınar, Boğaziçi mezunu, akli başında ve oldukça olgun bir insandır. Erduran onu şu sözlerle anlatmaktadır: “Otuzunu geçmişti çoktan. Üniversitede, çalıştığı yerlerde, tiyatro ve televizyon çevrelerinde, sosyal yaşantıda yüzlerce delikanlı tanımış, hiç biriyle arkadaşlıktan öte ilgilenmemiş, kendisine dışı gözüyle baktığını belli edenlere hemen sırtını dönmüştü. O anlamda kibirliye çıkmıştı adı” (Erduran,2005, s. 288). Erduran, Pınar Kayıhan ile olan evliliğini “Kadını seçtiğine inanan erkek yanılır. Gerçekte kadın erkeği seçer.” sözleriyle özetlemiştir. Bir süre sonra Pınar Hanım’dan bir de çocuk sahibi olmaya karar verir (Erduran, 2005, s. 285-289.) Bu süreç sonrasında evlenmeye karar verirler. Bu evlilik gazetelere ve dergilere manşet olur ve herkesin dikkatini çeker. Kısa süre zarfında da toplum için olumsuz örnek teşkil ettiğine itibar edilerek bir avukat aracılığıyla dava açılır ve bu dava sonucunda Erduran ile Pınar Hanım’ın evliliği iptal edilir (Al-Jabbari, 2016, s. 12). Erduran’ın bu evlilikten üç çocuğu dünyaya gelmiştir. İlk çocukları Ferhat’ın

doğumundan sonra İpek ve Kerem isminde ikizleri dünyaya gelmiştir. Refik Erduran çocuklarına olan sevgisini şöyle dile getirmektedir: “Bu yaşta üç küçük çocuğa babalık ederken zorlanıyorum, ama bana da büyük mutluluk vermekteler. Murat’a olan borcumu onlara ödemekte olduğumu düşünerek rahatlıyorum biraz” (Erduran, 2005, s. 290).

2.1.5. Bosna Savaşı’na Katılması

Refik Erduran, Birleşmiş Milletler’in stratejik kültür uzmanlarına hazırlattığı 6 Temmuz 1995 tarihli raporunu okurken 4. sayfasında bir paragrafa takılmıştır. Bosna’da düşmanın onurunu kırmak isteyen Sırp’ların amacının karşı tarafı ezikliğe itmek, ‘Haysiyetimi korumaktan acizim’ duygusuna kapılmasını sağlamak, ruhen çökertmek olduğunu anlar. Bunun en önemli kanıtı toplu tecavüzlerdir. Bu tür olayların, kadınlarını savunamayan erkeklerde çok ağır psikolojik sarsıntılar yarattığı görülmüştür”(Erduran, 2005, s. 179). Erduran bir Müslüman bir aydın olarak bu durumdan gitgide rahatsızlık duymakta ve bu konuyla ilgili bir şeyler yapmak istemektedir. Bu sırada Bosna Savaşı’nda Müslüman halkın onurunu başarılı bir şekilde savunan beş yüz kişilik bir grubun varlığını duyar. “Beş yüz kişilik özel gönüllüler tugayı Kara Kuğular, Bosna’daki Müslüman halkın onurunun en başarılı savunucuları oldular. Onları tanımakla Türkiye’deki kişilik sorunlarımız konusunda da doğru teşhislere varılabilir”(Erduran,2005, s. 179).

Bosna Savaşı’nın olduğu dönemde Venezuela’nın başkenti Caracas’ta katıldığı kültür kongresinde, Amerika’da ve Paris’te konuştuğu, görüştüğü araştırmacı, sanatçı ve yazarların ona sorduğu “Siz İslam âlemindeki en demokratik ve laik ülkesiniz. O camianın lider adayı olduğunuz halde aydınlarınız Bosna konusunda niçin ortada yok?” sorusuyla artık somut adımlar atılması gerektiğine inanır. Erduran, sorunun yankılarını ve duyduğu üzüntüyü yurda dönünce bir duyuru hazırlayarak basınla paylaşır. Sembolik bir destek vermek amacıyla meşru Bosna Hükümeti’nin gönüllüler çağrısına uymak istediğini, o ülkenin silahlı güçlerinde görev almak istediğini dile getirir ve Kara Kuğular’ın bulunduğu Kakanj Bölgesi’ne gitmek için ilk adımı atar. Onun gibi olaya çok duyarlı yaklaşan Zülfü Livaneli de, kendisine görev düşerse seve seve geleceğini söylemiştir. Yine aile çevresinden iki genç kız Pınar ve Çağla da, kadınlar ve çocuklara yardım edebilmek amacıyla Erduran ile birlikte bu yolculuğa çıkmaya karar verir (Erduran, 2005, s. 180-181).

Kara Kuğulardan daha önce de bahsetmiş olan Erduran onların nasıl kurulduğunu ise şu bilgilerle paylaşmaktadır;

“Silahlı Boşnak direnişinin ilk örneklerinden olan Kara Kuğular’ı 1991 yılında Hase Tirić, önce bir gizli siyasal örgütlenme çerçevesinde Demokratik Eylem Partisi SDA’nın askeri kolu olarak kurmuş. Sonra 9 Mayıs 1992 günü adını Kara Kuğulara çevirmiş. Çünkü o gün bulundukları Zivornik yakınındaki köye Çetnik saldırısı başlayınca kuşatılmışlar. Hase yaralanmış. Çok sevdiği bir arkadaşı dışarıdan kuşatmayı yararak onu kurtarmış; ama kendi vurulup ölmüş. Olaydan sonra Hase, arkadaşının anısını yaşatmak istemiş, birliğe onun telsiz iletişimindeki kod adı olan Kuğu’yu vermiş, sonra da Kara sözcüğünü eklemiş. Çünkü kara kuğu nadir bir kuşmuş” (Erduran, 2005, s. 205).

Erduran, Sırp faşistlerine karşı sembolik direniş göstermek amacıyla 1995 yılında Bosna’ya giderek Kara Kuğular adlı seçkin birliğe katılmak istediğini açıklamıştır (Erduran, 2004, s. 1). Bosna’ya geldiğinde ise bu birliğe girmenin bu kadar kolay olmadığını fark ettiğini söyler. Çünkü birliğe katılmak için belli şartlar mevcuttur. Birliğe sadece 1970-1977 yılları arasında doğmuş olanlar ve bekar olanlar kabul edilir. Refik Erduran, fahri unvanıyla birliğe zor da olsa kabul edilmiştir. Kara Kuğular, Erduran’a adından ziyade “Türk” diye seslenmişlerdir. Her konunun özgürce konuşulduğu bir ortamdan bahseden Erduran konuşulması yasak olan tek konunun ise Müslüman kadınlara yapılan tecavüzler olduğunu söyler. Kara Kuğular, savaşın içinde askeri birliklerin yetersiz kaldığı durumlarda özel harekat olarak operasyonlara katılmaktadır. Erduran’a ise bu taktikleri tatbikatlar aracılığıyla göstermişlerdir. Erduran, burada dinledikleri ve gördüklerinden çok etkilendiğini her fırsatta dile getirmiş ve özellikle Boşnakların bilgisine, onların özgür ruhuna ve Müslümanlığa duydukları saygıya hayran kalmıştır. Buradan hareket ederek Kara Kuğular’ın inançları uğruna ölümle güreşen gerçek yiğitler olduğunu söylemiş, Bosna’da geçirdiği beş hafta içinde kafasının ve ruhunun derinliklerinde ‘Müslüman’ sözcüğüyle barıştığını aktarmıştır (Erduran, 2005, s. 183-198). Refik Erduran tıpkı Kore Savaşı’nda olduğu gibi buraya da gönüllü olarak gitmiş ve Bosna’da Sırp faşistlerine karşı olan sembolik direnişini ve orada gördüklerini Milliyet’te paylaşmıştır. Sonrasında ise “*Bosnalı Samuraylar*” başlığıyla Kara Kuğular’ı anlatan kitabını çıkarmıştır (Erduran, 2003, s. 1).

2.1.6. Yayıncılığı ve Gazeteciliği

Refik Erduran, Kore Savaşı'ndan döndükten sonra tezkeresini aldığı gibi İstanbul'a dönmüş ve aklındaki işi yapmak için gerekli girişimlere hemen başlamıştır. "İzmir'de bizi bayraklar ve bando mızıkalı törenlerle karşıladılar. İlk işim bol bol soğuk gazoz içmek, ikincisi de dönüp terhis edildikten sonra yayıncılık hazırlığını başlatmak oldu" (Erduran, 2005, s. 95). Refik Erduran, gazetecilikten tiyatroya kadar birçok alanda adını duyurmuştur. Kore Savaşı'nda askerliğini bitirdikten sonra Çağlayan Yayınevi'ni kurmuştur (Kurdakul, 1999, s. 264).

Erduran, askerlik arkadaşı Ertem'e askerde bir sohbet esnasında söz vermiştir ve verilen söz doğrultusunda her şeyi çabucak planlarlar. Sol geçmişi olmayan ünlü bir yazarın romanını dizi dizi yayınlamak istemişler ve sonucunda Refik Halit Karay ile "*Dişi Örümcek*" adlı romanı için anlaşmışlardır. Bu arada kitabın dizi dizi, bol bol çıkacağını duyan Refik Halit Karay, bu sözcüklerden etkilenerek bir isim düşünmüş ve Çağlayan Yayınevi'nin isim babası olmuştur. Daha sonrasında işler yolunda gitmiş ve Ankara Caddesi üzerinde yeni bir bina tutulmuştur. İçine yeni baskı makineleri ve dizgi makineleri yerleştirilmiş ve Mücellithane de orada kurulmuştur. Sonraki süreçte Refik Erduran bazı işlere yetişemediği gerekçesiyle Robert Koleji'nden arkadaşı Haldun Sel'i de işine ortak etmiştir. Her şey hazır olunca düğmeye basılmış, ilanlar çıkmış ve kitaplar dergi gibi satılmak üzere her yere dağıtılmıştır. Kısa sürede tüm kitaplar tükenmiş ve yeni matbaalarla irtibat kurularak basım ve dağıtım katlanarak devam etmiştir. İlk basılan kitap "*İnsan Harası*" adlı romanla satış rekorları kırılmıştır. Erduran, beklenmeyen bu başarı karşısında ilk yılsonundaki izlenimlerini şöyle aktarmıştır:

"Çağlayan Yayınevi'nin ilk yılını anlatmak güç. O çapta iş ve 'kapitalist' başarıya hazırlanmamış olmaktan kaynaklanan akıl almaz derbederlik görüntüleri var gözümün önünde: Elllerinde getirdikleri valizleri açıp para destelerini masa üstlerine döken adamlar... Bakkal defteri gibi tutulan, sokakta sipariş alınınca sigara paketine not edilen hesaplar... 'Bu çekmecedeki paralar nereden geldi?' diye soran muhasebecinin şaşkın yüzü..." (Erduran, 2005, s. 97).

Bu süreçte Refik Erduran kendi eseri ve ilk romanı olan "*Yağmur Duası*"nı yayınlamaya karar verirken bir taraftan da Reşat Nuri Güntekin, Kemal Tahir ve Orhan Kemal gibi önemli yazarların eserleri yayınlanmaya devam etmiş ve kayda değer başarılar yakalanmıştır. Ancak en büyük başarıyı kendi eseri olan "*Yağmur Duası*" ile yakalamıştır. Kurduğu yayınevi tarafından basılan Yağmur Duası adıyla ilk roman

eseri satışlar arasında rekor kırdı (Umar, 2005, s. 62). Sonrasında Çeşitli kitap dizileriyle kalmamış ve “*Tef*” adlı siyasi mizah dergisi de çıkarmaya başlamışlardır. Bu alanda ün kazandıran pek çok yazar ve karikatürist de zamanla dergiye katılmıştır (Erduran, 1992, s. 101). Refik Erduran’ın, işler yolunda gittiği için ihtiyaç dahilinde kapak parlatma makinesi, özel mürekkep ve karton gibi araçlarla ilgili ara sıra Almanya, İsviçre ve Avusturya’ya da gitmesi gerekliydi (Erduran, 1992, s. 106). Bu dönemde Erduran’ın yokluğunda yıldızı barışmayan iki ortağı Ertem Eğilmez ve Haldun Sel arasındaki ilişki tamamen bozulmuş, Çağlayan Yayınevi yaşanan anlaşmazlıklar noktasında kapanma noktasına gelmiş ve uzun süren mahkeme sürecinden sonra kapanmıştır. Leyla Umar, yayınevinin bu şekilde kapanmasını “Erduran’ın hayatındaki en tatsız iz!” olarak tanımlamaktadır (Umar, 2005, s. 88-89). Sonuçta yayınevi borçtan dolayı iflas ettiği için Refik Erduran, ilk önce matbaayı, sonra elinde kalan ufak tefek taşınmazları, annesi ve ablasının mücevherlerini, antika eşyalarını, otomobilleri, film kamerasını, fotoğraf makinesini ve son olarak da tüfeğini satmıştır. (Erduran, 1992, s. 103). Refik Erduran, borçları ödedikten sonra Dolmuş ve Akbaba dergilerinde bir süre mizah yazarlığı yapmıştır (Işık, 1998, s. 231). 1965’te yakın arkadaşı Abdi İpekçi’nin ısrarlarına karşı koyamamış ve Çetin Altan’ın Milliyet gazetesinden ayrılmasıyla yerine nitelikli bir yazar bulunana kadar bir aylık anlaşmayı kabul etmiştir. Ancak yakın dostu Abdi İpekçi haklı çıkmış ve gazeteciliğin tadını alan Refik Erduran 20 yılını Milliyet gazetesinde geçirmiştir (Umar, 2005 s. 88).

Türkiye Gazeteciler Sendikası, Gazeteciler Cemiyeti üyesi olan Refik Erduran, 1968 yılında Iowa Üniversitesi tarafından ünlü yazarların çağrıldığı bir etkinliğe davet edilmiştir ve bu sebeple gittiği Amerika’da uzun bir süre kalmıştır (Işık, 2004, s. 691). Burada Milliyet gazetesinin boş kalan temsilciliği için kendisine bir teklifte bulunulmuştur ve Erduran bu teklifi kabul ederek orada önemli insanlarla tanışma ve dostluk kurma fırsatı bulmuştur. Bir yandan da gazetenin Batı ile olan ilişkilerini ve haber ağını güçlendirmiştir. Sonrasında yine bir şilep aracılığıyla ülkesine dönmüş ve burada tekrar Abdi İpekçi’nin isteğiyle Milliyet gazetesinde mizah bölümü şefi olmuştur. Sonrasında gazetenin satılması, Güneri Cívaoğlu’nun teklifi ve yakın çevresindeki önemli yazarların da Güneş gazetesine geçmesiyle son olarak Güneş gazetesine transfer olmuştur. 1981-1984 yılları arasında Güneş ve Meydan gazetelerinde fıkra yazarlığını sürdürmüştür (Erduran, 2005, s. 156).

Refik Erduran yayınevi kurmuş, gazetecilikle uzun yıllar uğraşmış ve gönül verdiği tiyatro yazarlığının yanında, bir film şirketi kurmaya karar vermiştir. Zamanın en ünlü aktörlerinden Orhan Arıburun ile Nedret Güvenç'in başrollerini paylaştığı *Gün Doğarken* filminin çekimlerine başlamıştır (Umar, 2005, s. 71). Erduran'ın filmcilik sektörüne adım atmasının en büyük sebebi ağabeyim dediği Nazım Hikmet'in tavsiyesidir. Ona gerekli şartlar oluştuğunda film sektörüne girmesini söylemiştir. Erduran bu tavsiyeyi değerlendirecek fırsatları bulur ve ilk filmin ardından yeni filmler çekerek yoluna devam eder. *O.M. Arıburnu* 1955'te, *Metamorfoz* 1990'da, *Karayar Köprüsü* 1991'de ve *Hızır Bey* adlı yapıtı 1993'te film yapılmıştır. Amerika'da İngilizce yazdığı *Moon in Scorpio* adlı senaryosu da 1985 yılında film olmuştur (Tanzimat'tan Bugüne, 2010, s. 376).

Erduran 1995 yılına gelindiğinde temmuz ayında Bosna'ya gitme kararı vermiş ve Kara Kuğular adlı seçkin birliğe katılmıştır. Sonrasında orada gördüklerini Milliyet gazetesinde dizi şeklinde yayınlamıştır. Daha sonra da bu yazı dizilerini Bosnalı Samuraylar adıyla kitaplaştırmıştır (Refik Erduran, 2004, s. 1). Refik Erduran, birçok alanda adını duyurduktan sonra özellikle gazete ve tiyatro bazında yönetim birimlerinde de yerini almış hatta bazı kurumlarda Türkiye'yi temsil eden lider isimlerden biri olmuştur. Erduran, 1956-1970 yılları arasında Uluslararası Tiyatro Kurumu Türkiye Başkanı olmuştur (Çalışlar, 1995, s. 99). 1985'te ise Türk Tiyatro TYS, PEN Yazarları Derneği Başkanlığına yine Haldun Taner'in ölümüyle 1986 yılından sonra Uluslararası Tiyatro Enstitüsü İTİ BM örgütü olan UNESCO Türkiye Şubesi'nin başkanlığına getirilmiştir (Erduran 1997, s. 3).

2.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Çok yönlü bir sanatçı olan Refik Erduran, sanatın her dalıyla uğraşmış özellikle de tiyatro alanında yetkin bir isim olarak dikkat çekmiş ve bu alanda önemli eserler ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra uzun yıllar gazetecilik yapmış ve bu alanda da kaynak isimlerden biri haline gelmiştir. Erduran'ın edebi kişiliğinin ve hayat görüşünün oluşmasında farklı evreler ve farklı etkilenmeler söz konusudur. Bu etkilenmeler daha okul yıllarındayken kendini göstermiştir ve kendi ağzından ideoloji dünyasında yaşadığı ilk gelişmeleri ve bunları edebiyat dünyasına nakledişini şöyle

dile getirilmiştir: “Orta bölümün son sınıflarındayken ırkçı, Turancı, Kızılmacıydım. Orhan Seyfi Orhon’un çıkardığı Çınaraltı, Necip Fazıl Kısakürek ağırlıklı Büyük Doğu gibi dergileri her hafta heyecanla okur, İzlerimiz’e Türklerin Orta Asya’dan Batı’ya akışlarının şanını anlatan şiirler yazardım. Sonra o tutkum geçti yavaş yavaş” (Erduran, 1992, s. 47). Turancılık düşüncesinin okul hayatında önemli bir yer tutmasında öğretmenlerinin tavırlarının büyük pay sahibi olduğunu söyler. Sonrasında ise yine o öğretmenlerin etkisiyle Marx’ı keşfettiğini belirtir. Ancak onun da etkisinin çok sürmediğini şu sözlerinden anlamaktayız: “Ekonomi analizleri, tezler, polemikler, felsefe denemeleri hepsi birbirine karışıyordu kafamda. Lise III’te artık kendimi Marksist sanmaya başlamıştım. Ama bir şeyler eksikti. Fazla soyut, fazla kuruydu edindiğim bilgiler. Yeterli rengi ve heyecan vericiliği yoktu” (Erduran, 2005, s. 44). Yaşadığı eksikliğin Nazım Hikmet’in şiirlerini okuduğunda son bulduğunu aktaran Erduran onun şiirleri karşısında bir duygu yoğunluğu yaşayarak elektrik çarpmışa döndüğünü ve yepyeni duygularla tanıştığını dile getirir (Erduran, 2005, s. 45).

Nazım Hikmet, onun hep eksikliğini hissettiği sanatçı hislerinin tamamlanmasında büyük rol oynamıştır ve sanat görüşünün oluşmasında çok etkili olmuştur. Böylece toplumcu gerçekçi anlayışı benimseyen Erduran Robert Koleji’nde iken tiyatroya ilgi duymaya başlamış ve lise I ders yılının sonunda, okulda yapılacak olan etkinlik için edebiyat öğretmeninin isteğiyle bir oyun yazmıştır. Sonucunda Erduran’ın, bu piyesi öğretmeni tarafından başarılı bulunmuş ve sahnelenmiştir (Erduran, 2005, s. 303). Erduran, okulda yazdığı ve sahnelenen ilk piyesinden sonra oldukça etkilenmiş ve etkilenme sürecine son sınıfta *İzlerimiz* dergisinde yazdığı yazılarla katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler onun hayatının yönünü sanata çevirmesini sağlamıştır. Refik Erduran’ın Robert Koleji son sınıfındayken sosyalliği ve edebi faaliyetleri artış göstermiştir. O sene Bülent Ecevit’in başyazarı olduğu *İzlerimiz* dergisinde bir de yazısı yayınlanmıştır. Bülent Ecevit’in başyazar olduğu dönemde Erduran da derginin yönetim kurulundadır ve Bülent Ecevit mezun olunca Erduran *İzlerimiz* dergisinin başyazarı olmuştur. Gün geçtikçe sanata olan merakı artar ve içindeki sanatçılık ruhunu keşfeder. Erduran okul döneminde yazılar yazmasına ve sanattan çok etkilenmesine rağmen yazar olma kararını askerken vermiştir. Kore’ye yedek subay olarak gitmeyi çok ister çünkü gerçek bir yazar dünyada ne olup bitiyorsa bunu bilmeli ve yaşamın değişik kesitlerine hakim olmalıdır (Erduran, 1992, s. 137).

Erduran, askerden sonra tüm vaktini edebiyata ayırmış ve edebiyatla ilgili birçok alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. Ancak zamanla gerçekten gönül verdiği alanı yani tiyatroyu keşfetmiş, bu türü hayatının merkezine koymuş ve yıllarca salonları dolduran oyunların mimarı olmuştur. Refik Erduran’a göre “tiyatro hayatın aynası” dır. Ancak sadece bir aynadan ibaret olmadığını gerektiğinde insanın hayatına müdahale ederek hayatımıza katkı sağladığını dile getirir. (Erduran, 2011, s. 9). O, tiyatroya gönülden bağlı olduğunu her fırsatta söylemiştir. Ona göre tiyatro hayatı yoğunlaştırmaktadır. İyi bir tiyatronun, duygu ve düşünce yüklü bir oyunun ustaca sahnelenişini izleyen bir insanın birkaç ömrün en yoğun bölümlerini bir arada yaşamış gibi olduğunu dile getirir. Hatta sinemayla televizyon varken tiyatroya neden gideyim diyenlere acıdığını, perde ve ekran görüntülerine bakmakla canlı oyuncuyu seyretmek arasındaki farkı ise bir sevgilinin resmini öpmekle sevgiliyi öpmek arasındaki ayrıma benzettiğini söyler (Erduran, 2005, s. 117). Erduran ilk profesyonel oyunu olan “Deli”yi Vasfi Rıza Zobu’nun “bana göre bir piyes” yaz önerisinin sonucunda ortaya çıkarmıştır (Aksu, 2008, s. 13). Kendisi de oluşturduğu bu oyunun hikayesini şu şekilde anlatmıştır: “Tanıdıklar arasında hasıslığı hastalık derecesine vardırırmış bir kadın vardı. O kişilikten esinlenerek ve onunla çatışan bir ağabey tasarlayarak Deli diye bir güldürü yazdım birkaç haftada” (Erduran, 2005, s. 122). Yine onun bu oyununu gören Sabri Esat Siyavuşgil ‘Yeni Sabah’ta, “Yeni bir yazar kazandık” diyerek, Erduran’ın ilk profesyonel oyununun başarısına çok sevindiğini dile getirmiştir. (Erduran, 2005, 124). Erduran, ilk oyunu “Deli” den sonra tiyatronun tadına varmış ve kendisini yazmaktan alıkoyamamıştır. Bir süre sonra “Bir Kilo Namus” (1958) ve hemen ardından en başarılı oyunlarından biri olarak anılan “Cengizhan’ın Bisikleti” (1959) adlı oyunu yazmıştır. Kısa zamanda tiyatro alanında yakaladığı ününü bu oyunlara borçludur. “Genellikle toplumsal gerçeklerden soyutlanmış aydınları ve orta sınıftan insanları ele alan oyunlarında ayrıntıya verdiği önem ve kişileştirme tekniğindeki ustalığıyla gülmece ve vodvil türünün en başarılı örneklerini verdiği kabul edilir” (Tanzimattan Bugüne, 2010, s. 393). Refik Erduran “Bir Kilo Namus” ve Cengiz Han’ın Bisikleti” adlı eserlerinde yakaladığı üslup ve tema senkronizasyonunu hiç bozmaz ve bu çizgide yazmaya devam eder. Özellikle toplumsal noktada bireyler üzerinden yaptığı eleştiriler gerçekten ibretliktir ve dönemin sosyal yapısını aydınlatan bir lamba gibidir. Bu eserlere işlediği ince mizah anlayışıyla Türk tiyatrosunda kendine önemli bir yer edinmeyi başarmıştır. Otuzdan

fazla oyun kaleme almıştır ve bu eserler birçok tiyatro sahnesinde kapalı gişe oynamıştır (Erduran, 2003, s. 1).

Tiyatro yazarlığında kendini kanıtladıktan sonra birçok kurumsal faaliyetin içinde yer alan Refik Erduran özellikle tiyatromuzun gelişmesi adına önemli işler yapmaya başlamıştır. Yönetimsel anlamda birçok organizasyonda da adı geçmeye başlayan Erduran sonunda 1956-1970 yılları arasında Uluslararası Tiyatro Kurumu Türkiye Başkanlığına, 1985'te Türk Tiyatro TYS ve PEN Yazarlar Derneği Başkanlığına getirilmiştir. Sonraki süreçte bulunduğu makamlara sahip çıkan ve bu makamlarda tiyatroya büyük hizmetler vermek isteyen Erduran'ın bu iyi niyeti ve azmi takdirleri toplamıştır. Sonucunda da Birleşmiş Milletler'in eğitim, bilim, ve kültür örgütü UNESCO'ya bağlı, kısa adı ITI olan 'Uluslararası Tiyatro Enstitüsü'nün Türkiye Merkezi'nin başkanlığı Haldun Taner'in ölümüyle boşalmıştır. 1986 yılında bu kurumun başkanlığına Erduran getirilir. Erduran aynı örgütün 1989'da Helsinki'de yapılan Dünya Kongresi'nde Uluslararası Yazarlar Komitesi Başkanlığı'na seçilmiştir. (Erduran, 2003:1). "ITI camiasında itibarımız umduğumuzdan hızlı arttı. Helsinki Dünya Kongresi'nde ben yazarlar komitesi başkanlığına, sonra Paris'teki Uluslararası yönetim kuruluna seçildim." (Erduran, 2005: 133.)

Bilindiği üzere Erduran, tiyatro dışında yayıncılık ve gazetecilik yapmış. Son olarak da film sektörüne girmeye karar vermiştir. Bu noktada ağabeyim dediği Nazım Hikmet'in önerisini hatırlar ve bu işe de büyük bir iştah ve hevesle başlar. İlk olarak, Nazım Hikmet'in "Enayi" adlı oyununu senaryolaştırır ve "Gün Doğarken" adıyla filmini oluşturur. Sonraki süreçte Erduran'ın önemli eserlerinden "Metamorfoz" (1990), "Karayar Köprüsü" (1991) ve "Hızır Bey" televizyon filmi olur. Bunların dışında bir de İngilizce olarak yazdığı 'Moon in Scorpio' adlı bir senaryosu vardır ki o da Amerika'da filme çekilmiştir. Refik Erduran, Akis dergisini çıkaran Metin Toker'in isteğiyle tiyatrolar üzerine yazılar da yazmaya başlamıştır. Türk tiyatrosuna yön veren dönemin güçlü kalemlerinden biri haline gelen yazar, ilk yazısını 1958 yılında Akis dergisinde yazmıştır. Bu yolda yürümeye devam eden Erduran, yakın arkadaşı Abdi İpekçi'den Milliyet'te tiyatro eleştirmenliği teklifi alır. Çünkü o dönemde Milliyet gazetesinde tiyatro eleştirmenliği yapan Çetin Altan gazeteden ayrılmıştır. Bunun üzerine teklifi kabul etmeye karar veren Erduran, 1965-1981 yıllarında Milliyet'te köşe yazarlığı yapmıştır. Yaklaşık 16 yıl Milliyet'te devam ettiği köşe yazarlığından büyük keyif alan Erduran, Bedri Koraman'ın teklifi ve Güneri Cıvaoğlu'nun ısrarlarıyla Güneş (1981-84) gazetesine transfer olmuştur. Burada

Güneri Cıvaoğlu'nun samimiyetine güvenmiş ve iyi bir maaşla işe başlamıştır. 1984 yılında Güneri Cıvaoğlu'nun görevi bırakmasıyla gazetede ki huzuru bozulan Erduran, Aydın Doğan'ın önerisiyle Meydan gazetesinde köşe yazarlığı yapmaya başlamıştır. Bu dönemde köşe yazarlığında da önemli isimler arasına giren Erduran, Gazeteciler Cemiyeti'nin güncel yazılar dalında “Yılın Gazetecisi” ödülünü kazanmıştır (Erduran, 2005, s. 145-164). Yine aynı dönemde Erduran, film sektörünü kafasında bitirmeden önce o dönemde canlanan televizyon için de birkaç dizi senaryosu ve program planı ortaya çıkarmıştır. Dönemin tek kanalı olan TRT için “Canan” adlı bir dizi senaryosu oluşturmuş ve bu dizi uzun süre yayında kalmıştır. Sonrasında yine “TRT’de yayınlanan “Gençler” adlı senaryoyu ortaya çıkarmıştır fakat bu dizi ilki kadar tutmadığı için kendi isteğiyle yayından kaldırılmıştır. Sonraki süreçte Kanal D’de ve Kanal 6’da bazı programlara imza atmıştır. (Erduran, 2005, s. 168-169.). Tiyatro yazarlığı, tiyatro eleştirmenliği, gazetecilik ve yayıncılık yapan Erduran, İstanbul’un önemli üniversitelerinden birinde rektörlük yapan arkadaşının önerisini kıramaz ve üniversite hocalığı yapmak için yeni bir heyecan duyar fakat bu heyecan öğrencilerin durumunu görene kadardır. Bu anısını ise şöyle dile getirmektedir: “Gençlerin dünyasını yakından izlemeyi her zaman isterim. O fırsatı da değerlendireyim dedim. Uzun uzun notlar hazırladım, program yaptım. Ama sınıfa girdiğim ilk gün dehşete kapıldım. Abartıyorsam şerefsizim. Üniversite öğrencisi gençlerin Türkçe bilgisi normal bir ilkokulu bitirmelerine yetmezdi” (Erduran, 2005, s. 171). Refik Erduran, değerli bir dostu olan Turgut Özakman’ın “tiyatro ve televizyonla uğraşmayı bırak, evinde oturup kitap yaz!” önerisine yıllar sonra uymaya karar vermiştir. ”Sonunda dostumun dediğine aşağı yukarı geldim. 2003 baharında vakit yutan yan konuları hemen tasfiye edemedim ama dünyada kalan yıllarımı en huzurlu ve verimli geçirmenin yolunun kitap yazmak olduğunu aklım kesti” (Erduran, 2005, s. 171). Refik Erduran ilk romanını zaten 1954 yılında “Yağmur Duası” adlı eseriyle oluşturmuştur. Tiyatro, gazete ve film sektörü ile geçen uzun yıllar sonunda 2003 yılında roman yazmaya karar vermiştir. Bu dönemde uzun yıllar romandan ayrı kalmanın acısını çıkarırcasına 15 aylık süreçte tam 5 roman üretmiştir. 2003 yılında “Domuz” adlı eseriyle romana geri dönüşünü ilan etmiş. 2004 yılında ise üçüncü romanı olan ”Er Oyunu” ile okuyucunun karşısına çıkmıştır. Yine aynı yıl “Kavşak” adlı romanını meydana getirmiştir ki bu roman “Er Oyunu” adlı romanın devamı niteliğindedir. Beşinci romanı “Neşe’nin Şarkıları” ise yine 2004 yılında

oluşturulmuştur. Son romanı olan ve Sabiha Sertel'in yaşam öyküsünü anlatan “Sabiha” ise yine 2004 çıkışlıdır (Erduran, 2005, s. 345).

Refik Erduran'ın edebi kişiliği ve sanatsal bakışı Toplumcu Gerçekçi anlayış üzerinde şekillenmiştir. Hayatı boyunca toplumsal meseleleri ve sorunları kendi meselesi gibi değerlendirmiş ve bu bağlamda önemli noktalara parmak basmıştır. Refik Erduran'ın sanatsal hayatı hiçbir zaman durağanlık göstermemiştir. Edebi kişiliğini ve sanat görüşünü sürekli geliştirmiş ve eserlerinde bu tecrübelerden fazlasıyla faydalanmıştır. En çok ön plana çıktığı tür tiyatro olmuştur. Ancak tiyatroyla bütünleşmiş olmasına rağmen bir arının her çiçekten bal alması gibi neredeyse her türde kendine bir şeyler katmış ve bunu eserlerine aktarmayı başarmıştır. Bunun yanı sıra gazetecilik, yayıncılık hatta yönetmenlik yapmıştır. Ayrıca senaryolar da yazmış ve tüm bu sürecin sonucunda eserlerine yansıttığı büyük bir hayat tecrübesi ve edebi yetkinlik kazanmıştır. Eserlerinde kendi hayatından önemli parçaları mizahı kullanarak okuyuculara aktarmayı başarmış ve kişiler üzerinden toplumsal meselelere çarpıcı eleştiriler getirmiştir. Anlatımlarında karakterlerin doğallığından çıkmamış olması ve içeriklerde karakterlerin kişiliklerinde bulunan zıtlıklar üzerinden verilen kara mizah ve ince eleştiri onun edebi tarzını oluşturmuştur.

2.2.1. Ödülleri

Refik Erduran'ın aldığı ödüller onun çalışkanlığını ve üretkenliğini göstermektedir. Ayrıca farklı alanlarda, farklı türlerde birçok ödüle layık görülmesi onun çok yönlü ve başarılı bir sanat adamı olduğunu göstermektedir.

Refik Erduran ilk ödülünü 1980 yılında fıkra dalında almış ve ‘Yılın Gazetecisi’ unvanını kazanmıştır. Sonrasında 1984 yılında Tülay Güngör ile birlikte yazdığı “Bunu Yapan İki Kişi” adlı oyunu Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası'nın düzenlediği Oyun Yarışması'nda ikincilik ödülünü almıştır (Işık, 2002, s. 364). 1985 yılına gelindiğinde yazar Türkiye Gazeteciler Cemiyeti En Başarılı Köşe Yazarı Ödülüne layık görülmüştür (Nesin, 2001, s. 444). 1986'da ise Nokta Dergisi, Doruktakiler Ödülünü almıştır. “Bunu Yapan İki Kişi” adlı oyun 1991 yılında Kültür Bakanlığı En Başarılı Oyun Yazarlığı Ödülüyle bir ödül daha kazanmıştır.

Yine 1993 yılında “Halay” ile Kültür Bakanlığı Oyun Yarışması Ödülünü alan yazar senaryo alanında da boş durmamış “Hızır Bey” ile Kültür Bakanlığı TV Dizi Senaryosu Yarışması Ödülüne layık görülmüştür. (Erduran, 1994 s. 10). 1995 yılında ise “Ramiz ile Jülide” ona Yunus Emre Yarışması Büyük Ödülünü kazanan yazar

“Eşekdağ’ın Sevdalısı” adlı eseri ile de 1996 Atatürk Kültür Merkezi Ödülünü almıştır (Azizova, 2003, s. 372). Son olarak 1997’de “Seher Vakti” ile Yunus Emre Başarı Ödülü’nü ve “Yelpaze” ile Atatürk Kültür Merkezi Tv Oyunu Yarışması Ödülü’nü kazanmıştır (Tanzimattan Bugüne. 2010, s. 393).

2.3. ESERLERİ

Uzun yıllar Türk edebiyatına hizmet eden isimlerden biri olan Refik Erduran farklı türlerde çok sayıda eser üretmiştir. İlk olarak tiyatro eserlerine bakacak olursak Refik Erduran’ın 15 basılmış ve 41 basılmamış olmak üzere toplamda 56 oyunu olduğunu görürüz. Basılmış oyunlarını 7 kitapta toplayan yazarın. Bunun yanı sıra 6 tane romanı, 1 adet denemesi, 2 adet anısı ve 7 tane de gezi yazısı mevcuttur (Al-Jabbari, 2016, s. 20-23). Tezimizde, basılmış olan tiyatro eserlerinin içeriğini inceleyeceğimiz için onlardan başlayarak kronolojik bir sıralama yapmaya çalıştık. Tüm eserlerin sırasına göre künyeleri şu şekildedir:

2.3.1. TİYATROLARI

2.3.1.1. Basılmış Tiyatro Eserleri

1. İki Kısa Piyes (İp Oyunu ve Korkunçlar), İstanbul Yayınları, İstanbul, 1957.
2. Karayar Köprüsü, İstanbul Yayınları, İstanbul, 1958.
3. Ayı Masalı, Dormen Tiyatrosu Yayınları, İstanbul, 1963.
4. Cengiz Han’ın Bisikleti, Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd.Şti. Ankara, 1979.
5. Tamirci, Gerçek Sanat Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Temmuz 1993.
6. Yemenimin Uçları, Ümit Yayıncılık & Matbaacılık, Ankara, 1998.
7. Sekiz Oyun “Seher Vakti, Neriman’ın Kılıcı, Ödül, Ramiz ile Jülide, Bordello, Halay, El Ele ve Bahçemdeki AYT”, İKÜ Yayınevi, İstanbul, Şubat 2010.

2.3.1.2. Basılmamış Tiyatro Eserleri

1. Vahşi Doğa, Konya Devlet Tiyatrosu, 1999.
2. İkinci Baskı, Konya Devlet Tiyatrosu, 2000.

3. Müjded'in Müjdesi, Konya Devlet Tiyatrosu, 2003.

4. Madolyon.

5. Deli.

6. Direkler Arasında

7. Canavar Cafer

8. Bir Kilo Namus

9. Aman Avcı

10. Kartal Tekmesi

11. Kelepçe

12. Turp Suyu

13. Efendimiz Efendimiz

14. Kahraman

15. Gülriz Sururi

16. Eşekdağ'ın Sevdası

17. Gerçek Sanat

18. Merdiven Konçertosu

19. Sahib

20. Azrailin Eceli

21. Müjde'nin Muştusu

22. All The Perfumes

23. Con Paşa'nın Son Savaşı

24. Şimdilik

25. Harman

26. Faham (Bir Evrim Öyküsü)

27. Her Şey Yolunda

28. Hasan ile Zübeyde
29. Lalezar
30. Can Pazarı
31. Açıl Kafam Açıl (Açıl Susam Açıl)
32. Bağış
33. Bunu Yapan İki Kişi
34. Büyük Jüstinyen
35. Hamiyet Yıkılmasın
36. İt Dişi
37. Kadının Kurdu
38. Uçurtmanın Zinciri
39. UUUU
40. Bir Tatlı Huzur (Haldun Taner' e Selam)
41. Osmanlı Tokadı (Dünya Verdiğimiz İnsanlık Dersi)

2.3.2. ROMANLARI

1. Yağmur Duası, Çağlayan Yayınevi, Birinci Basım, İstanbul, Mart 1954.
2. Domuz, Remzi Kitapevi, Birinci Basım, İstanbul, Ekim 2003.
3. Er Oyunu, Remzi Kitapevi, Birinci Basım, İstanbul, Haziran 2004.
4. Kavşak, Remzi Kitapevi, Birinci Basım, İstanbul, Ağustos 2004.
5. Neşe'nin Şarkıları, Remzi Kitapevi, Birinci Basım, İstanbul, Mart 2004.
6. Sabiha, Remzi Kitapevi, Birinci Basım, İstanbul, Ekim 2004.

2.3.3. DENEMELERİ

1. Jetonlar Düştükçe, Cumhuriyet Kitapları, Birinci Basım, İstanbul, Mayıs 2007.

2.3.4. ANILARI

1. Gülerek, Cem Yayınevi, İkinci Basım, İstanbul, 1992.
2. İblisler, Azizler, Kadınlar, Dünya Yayınevi, Birinci Basım, İstanbul, Nisan 2005.

2.3.5. SENARYOLARI

1. Metamorfoz, Teknik Eğitim Fakültesi Basımevi, 1. baskı, Ankara, 1993.
2. Gün Doğarken
3. Önce Canan
4. Karayar Köprüsü
5. Hızır Bey
6. Moon in Scorpio
7. An Excellent Price

2.3.6. GEZİ YAZILARI

1. Bosnalı Samuraylar, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

2.3.7. SENARYOLARI

1. Metamorfoz, Teknik Eğitim Fakültesi Basımevi, Birinci Basım, Ankara, 1993.

3. II. BÖLÜM: REFİK ERDURAN'IN TİYATRO ESERLERİNİN TEMATİK İNCELEMESİ

3.1. İKİ KISA PİYES (İP OYUNU I, KORKUNÇLAR II)

Basılan tiyatro kitapları arasında yer alan ve kronolojik olarak ilk sırada bulunan eser toplamda 104 sayfadan oluşmakta ve iki ayrı oyundan meydana gelmektedir. 1957 yılında İstanbul Yayınları tarafından Şehir Matbaasında basılmış olan eserde birinci oyun “İp Oyunu I”, ikinci oyun ise “Korkunçlar II” adıyla yer almaktadır.

3.1.1. İP OYUNU I

Refik Erduran'ın *İki Kısa Piyas* adıyla yazmış olduğu tiyatro eserinin içinde yer alan oyunlardan biridir. Yazarın bu kitaptaki ilk oyunu olan “İp Oyunu I” bir perdedir ve sadece 74 sayfadan ibarettir. Tek perde olduğu için oldukça kısa bir oyun sayılan ve tek olay çerçevesinde son bulan eserde toplamda 14 kahraman olduğu görülmektedir.

3.1.1.1. Özet

Olay bir gece yarısında, hayali bir Avrupa coğrafyasında, bir hapishanenin avlusunda geçmektedir. Mekan gibi zaman da sınırlıdır. Sadece gece yarısından bahsedilir ve tam tarih hiç verilmez. İdam edilmek üzere olan Efendi denilen başkarakter, çevresindeki herkesi iyilikleriyle kandırıp kendisine mecbur bırakan sonucunda da herkesi parasıyla yöneten bir insan tipidir. Cellât ve Yamak idam için hazırlıkları bitirir ve son kontrolleri yaparken Efendi'nin uşağı görünür. Uşak onların yanına gelerek kendini tanıttıktan sonra efendisini idam etmemeleri karşılığında onlara çok para vereceğini anlatır. Maksudı, Efendi'nin emirlerini yerine getirmek ve idamı durdurmaaktır. Cellât, hissiz ve taş yürekli bir adamdır ancak para lafını duyduğunda bambaşka bir adama dönüşür. Aynı tepkiyi Yamak da verince gizli bir anlaşma yapılır. Bu sırada avluda Hapishane Müdürü, Doktor, Hâkim ve Rahip idamın gerçekleştirilmesi için yerlerini almışlardır.

Bu noktadan sonra olaylar patlak vermeye başlar. Cellat ve Yamak emir verildiği anda bu işi yapamayacaklarını söyleyerek işi yarım bırakırlar. Şaşkınlıklarını gizleyemeyen Müdür, Savcı, Doktor ve Rahip ne yapacaklarını bilemez. Bu sırada Efendi devreye girer ve bir büyü yardımıyla onların her birinin de kendisi gibi günahkar olduklarını onlara kanıtlamak istediğini anlatır. Aslında tüm bu dil dökmeler

onların korkularına, suçlarına ulaşmak ve onları satın almak suretiyle bu durumdan kurtulmak içindir. Bu durumu komik bulan Müdür, Hakim, Savcı ve Rahip onunla dalga geçtikleri sırada Efendi karanlığa seslenir ve tek tek onların geçmişte aldığı canların ruhlarını çağırarak hepsini anlaşıp yapmaya mecbur bırakır. Hayal ve gerçek unsurlarını ustaca kullanan yazar burada okuyucuyu olayın içine çekmiş ve merak duygusunu kuvvetlendirmiştir. Sonunda hepsiyle anlaşır ve kendi yerine Uşak' ın idam edileceğini belirtir. Tam o sırada karanlığın içinden bir ışık saçılır. Bu sefer de öbür dünyadan gelen Tahsildar ve ona bağlı olarak çalışan Zebani ortaya çıkar. Tahsildar, defterine bakarak burada alınması gereken canın hala neden alınmadığını sorar ve durumu öğrenince şaşırır. Hemen idamın gerçekleştirilmesini ister. O sırada Efendi söze girer ve Tahsildar' ın da defterde bazı oynamalarla can pazarlığı yaptığını ve rüşvet aldığını ima eder. Ona göre hiçbir varlık kendi çıkarını düşünmeden hareket edemez ve her varlık günahkardır. Sonuç olarak Tahsildar' ı da ikna etme aşamasına gelmiş ve yerine Uşak' ı alması noktasında ona bir teklif sunmuştur. Başardığına inandığı, naralar atarak sevinçle kendisini Tanrı ilan ettiği sırada bambaşka bir ışık doğar ve şimşekler çakar. Bu sefer sonunun geldiğini ve kendisinden çok daha nüfuzlu olan gerçek yaratıcı karşısında aciz olduğunu hisseder ve yavaş adımlarla ilmeğe giderek kendisini Tahsildar'a ve Zebani'ye teslim eder.

3.1.1.2. Tematik İnceleme

3.1.1.2.1 Tema: Ahlaki Yozlaşma

İp Oyunu I adlı eser Refik Erduran'ın Toplumcu gerçekçi sanat anlayışının aynası gibidir. Aydın yönüyle gördüğü toplumsal ve bireysel bozuklukları eleştiren yazar bu bozulmaları kahramanların karakterleri ve makamlarıyla bütünleştirir. Böylece gerçek hayatta olup biten bu tür örneklerin varlığına bizi inandırır. Bozulmalar, rüşvet, günahkarlık, görevi kötüye kullanma vb. vakalar bu eserde yan fikir olarak bir tema etrafında toplanır. Böylece tema daha da güçlendirilmiş bir şekilde sunulur. Şüphesiz hayatında çok fazla yer ve makam gören yazarın bu vakaları bilinçaltında buluşturması ve bu eserine de yansıtmasında anılarının büyük payı vardır.

Yozlaşma, genel anlamda bir toplumun ahlaki, kültürel ve karakteristik özelliklerini kaybetmesi ve faydacılık esasına bağlı olarak farklılaşmasıdır. Yaptığımız bu tanımın bireylerdeki yansımasına baktığımızda ise kişinin etik değerleri

bir kenara bıraktığını, sadece kendisini düşünerek hareket ettiğini ve bu bağlamda birçok ruhi, fiziki yanlışı doğruymuş gibi uyguladığını görürüz. Yozlaşma, bireyden başlar. Her insanın aynı şartlarda doğup büyüdüğü ve her insanın aynı şartlarda çalışıp hayatını idame ettirdiğini söylemek mümkün değildir. Ancak her insan dürüst olmalı, yaşadığı toplumun etik kurallarına bağlılık göstermeli ve çalışma hayatının kurallarına uymalıdır. Bireyden başlayan ve hastalık gibi koskoca bir toplumu ele geçiren ahlaki bozulma bu eserde ele alınan temadır ve verilmek istenen mesaj bu tema üzerinden sunulmaktadır.

Eserde karakteri zayıf, makam bilinci olmayan paranın ve gücün esiri olmuş birçok kahramana yer verilir ki bu kahramanların başını Efendi çekmektedir. İnsanları kendine esir etmiş, onları parası ve mal varlığıyla yönetmiş vicdansız bir adamdır. Sicili, verdiği rüşvet ve ihaleye fesat karıştırmayla başlar, adam öldürmeye kadar gider. Adeta bir tarikat liderinin timsali gibidir ve idamı esnasında bile makam sahibi insanları rüşvetle kandırmayı başarır. Eserde ahlaki yozlaşmanın en büyük temsilcisi olarak yer alır. Adı ile karakteristik özellikleri çelişir. Toplumda “efendi” bildiğimiz birçok insanın ne işler çevirebileceğinin eleştirisi onun üzerinden yapılır. Efendi eserin sonuna doğru o kadar yükselmiştir ki kendisini Tanrı ilan ettiğini görürüz. Bir bireyin kendisini üstün varlık olarak nitelemesi, bu noktaya gelene kadar diğer insanları aşağılaması, her şeyi kendi çıkarı için yapması yaşadığı ahlaki bozulmanın sonucunda ortaya çıkmıştır.

“EFENDİ. Evet, çünkü hepimiz aynı pis çamurdan yoğrulmuşuz. Ben de bu yaşına geldim, istediğim tarafa çekemeyeceğim bir insan görmedim. Leblebi alır gibi satın aldım insanları” (s. 34).

Bu noktada diğer kahramanların da Efendi’den geri kalmadığı görülür. Doktor, Müdür, Hakim ve Rahip rüşvet yemek için birbirleriyle yarışır. Efendi kendisinin yerine uşağını asmaları için onlara çuval dolusu para teklif eder. Makam sahibi olan bu kahramanlar ise teklifi düşünmeden kabul eder (s. 33). Görevlerini kötüye kullanmaları ve rüşvet almalarının yanı sıra ölüme sebebiyet vermeleri bu kahramanların ortak özelliğidir. Ayrıca insanları hor görme, vicdansızlık onların diğer önemli özellikleridir. Yine karşımıza diğerlerine göre daha masum olan Yamak ve Cellat çıkar ki onların da ahlaki yozlaşma temasını görevi kötüye kullanmak ve rüşvet almak suretiyle desteklediğini görürüz.

UŞAK (CELLAT'A). Çabuk söyle! Anlaştık mı? Bir çuval para. İstedğimiz zor bir şey değil: Efendi Hazretlerini getirdikleri zaman 'Ben bu işi yapamayacağım' deyip gideceksin. Bir çuval para... Koca bir çuval!

CELLAT. Pekala... Ama bak, parayı getirmezsən... (s. 14).

Tüm bu örneklerin yanı sıra eserde dikkat çeken bir başka nokta ile karşılaşırız. Ahlaki yozlaşma teması sadece bu dünyayı değil öbür dünya dediğimiz ruhlar alemini de içine almaktadır. Tahsildar adında bir kahraman sahneye çıkar ve Efendi' nin canını almaya gelir. Çünkü alınması gereken canın vakti geçmiş ve ahiret hesabına işlemi gerçekleştirilememiştir. Bunun üzerine Efendi Tahsildar'ı da rüşvetle ikna etmeyi başarır.

“EFENDİ – Sen şimdi beni idare et, yarın gel üç bin kişilik listeyi al.

TAHSİLDAR – (Bir an düşündükten sonra). Bono verir misiniz?

EFENDİ – Hay hay! Şu çeklerden birinin arkasına yazayım” (s.67).

Yazarın, eserinde kahramanların adını ironik yaklaşımını desteklemek amacıyla ustalıkla kurguladığını görürüz. Böylece eleştirinin yozlaşma üzerine yapılabilmesi için uygun ortam sağlanmıştır. Ele aldığı kahramanların her biri kamuda makam sahibidir. Bireysel ve toplumsal olarak yaşanan ahlaki bozulmanın resmedilebilmesi için böyle bir kurgu yaratılmış ve bu tema; günahkarlık, paranın gücü, vicdansızlık gibi yan fikirlerle desteklenmiştir.

3.1.1.2.2. Yan Fikirler

3.1.1.2.2.1. Günahkarlık

Eser baştan sona birbiriyle ilintili günahlar zinciri etrafında kurulmuştur. Rüşvet, riya ve gösterişle başlayan bu zincirin son parçasını günahların en büyüğü sayılan “öldürmek” oluşturur. Bu da kahramanların ortak özelliği olarak karşımıza çıkmıştır. Eserde başkahramanın doğrudan, diğer kahramanların ise dolaylı olarak başkasının ölümüne sebep olduğunu görmekteyiz. Aslında idam cezasını hak ettiğini bilen fakat tüm insanların kendisi gibi günahkar olduğunu bildiği için infazdan parası ve nüfuzu yardımıyla kurtulacağını kanıtlamaya çalışan bir adamın hikayesine tanıklık ederiz. Hayatına girdiği her insanın zayıf yanlarını keşfeden ve parasının gücüyle onları kendisine köle olmaya zorlayan hayali bir tarikat lideri temsili olan bu kahraman Efendi'dir. Onun büyük bir günah işleyerek idama mahkum olduğunu Doktor, Hakim ve Müdür'ün şu konuşmalarından öğreniriz.

“DOKTOR – Suçu neymiş adamın?

MÜDÜR – Ne olacak, cinayet.

DOKTOR – Kimi öldürmüş?

MÜDÜR – Bilmiyorum. Orasını Hakim Beye sor.

HAKİM – Sevgilisini zehirlemiş. Ağır ağır... İki ayda... “ (s. 19).

Eserde günahkarlık teması neredeyse tüm kahramanların üzerine giydirilmiş bir elbise gibidir. Bu noktada diğer kahramanlara liderlik eden ise Efendi’dir. En büyük günahı sevgilisini öldürmek olan Efendi bununla kalmamıştır. Hayatındaki tüm insanların açıklarını elde etmiş ve onları parayla yönetmeyi en büyük haz saymıştır. Efendi elindeki güçle tüm insanlığı yönetecek kadar büyük olduğunu düşünmektedir. Bunun sonucunda da kibrinin kurbanı olmuş ve kendisini Tanrı katında görmeye başlamıştır. Rüşvetle her işini hallettirmiş ve bunu yaparak idamdan da kurtulacağından hiç şüphe etmemiştir. Öyle ki ilk fırsatta Cellat ve Yamak’ı parayla kandırmış, sıra diğerlerine gelmiştir:

“EFENDİ – Durun! (Müdür durur). Yaklaşın şöyle... Hepiniz... Sokulun bakayım. Korkmayın, bir şey yapmayacağım. Sade akıl vereceğim. Çok ihtiyacınız var. (Korka korka yaklaşırlar.) Şimdiii... Cellatla yamağı niye işi bırakıp gittiler biliyor musunuz? (Kimsede cevap yoktur). İkisini de parayla elde ettim.

“RAHİP – Ne diyorsunuz!

MÜDÜR – Vay namussuzlar!

EFE yüzlerine teker teker, dikkatle bakar). Siz aptalsınız yahu, bayağı aptalsınız “ NDİ – Namussuz diyeceğinize akıllı deyin. Keşke sizde de o kadar akıl olsa. (Dördünün (s. 32).

Efendi, kendi günahını diğerlerine bulaştırmak ve bu işten sıyrılmak için her şeyi yapmıştır ve bu konuda onları da kandırmıştır. Doktor, Müdür ve Hakim’i ikna eden Efendi, “tüm insanlar aynı pis çamurdan yaratılmıştır ve hepsi günahkardır” tezinden hareket eder. Ona göre Hz. Adem’in doğuşuyla başlayan bir kirlenıştır bu ve bugüne kadar süregelmiştir. Efendi idam sehpasında oradaki tüm insanlara katilliğinin haklı sebepleri olabileceğini açıklamaya çalışır. Hatta sevgilisini öldürmesinin sebebini “çevirdiğim tüm dalavereleri bilen oydu başka çaresi yoktu” diyerek haklı göstermeye çalışır. Sonrasında dünyadaki her insanın kendisi kadar olmasa da namussuz olduğunu ve her insanın günahkar olduğunu hatırlatır. Buna şaşırان ve itiraz eden Müdür, Hakim ve Doktor’ a can alıcı o soruyu sorar:

“Acaba... Acaba sizin de hesapla, kendi çıkarlarınız için işlenmiş cinayetleriniz yok mu? Ha?” (s. 43).

Sorduğu soruya net bir şekilde hayır cevabı almasına rağmen bir büyü yardımıyla onlardan razı olmayan ruhları çağırmaya başlar ve günahlar çeşmesinin musluğunu açar. İlk olarak Müdür ile başlar.

“KANLI HAYAL – Hatırlayamadın mı? (Müdür “Hayır” diyerek başını sallar.) Öyleyse ben söyleyeyim: Kancığın biri o heriflere benim için müdürün casusudur diye haber yollatmış. Kimdi o kancık?

MÜDÜR – (Kratatını çekerek) Bi- bilmem.

KANLI HAYAL – Kimdi o kancık? Sendin değil mi?

MÜDÜR – (Nihayet dayanamaz, haykırır). Bendim, bendim!” (s. 43-44).

Efendi'den sonra Müdür de katil olarak tescillenmiştir. Müdür önce genç adamı iftirayla kirletmiş sonra da onun öldürülmesini sağlamıştır. Ölüm korkusunu hisseden Müdür makamının gereklerini yerine getirmek yerine görevini kötüye kullanarak azmettirici olmuştur. Adam öldürmeye azmettirmenin adam öldürmekten hiçbir farkı yoktur. Gerçekten de namussuz ve günahkar bir adam olduğu ortaya çıkmıştır.

Sıra Doktor'a gelmiştir. Efendi tekrar sesini yükselterek Doktor'a, ölümüne sebep olduğu bir vaka olup olmadığını sorar. Sahnenin en uzak köşesinden bir ses duyulur. Ses adıyla ortaya çıkan ruh Doktor'un en yakın arkadaşıdır ve Doktor'dan daha başarılıdır. Aralarında tatlı bir rekabet vardır ve bir başhekimlik ataması beklemektedirler. Sonuç olarak başhekimliğe Doktor değil arkadaşı layık görülür ve bundan sonra film kopar. Çünkü Doktor' un içten içe sakladığı kıskançlık ve başarısızlığından duyduğu rahatsızlık gün yüzüne çıkar. Doktor, yaşadıkları trafik kazası sonucunda büyük bir günah işleyerek makam uğruna en yakın arkadaşını ölüme terk eder ve günahkarlığını kanıtlar.

“SES – Yalan değil. Beni kıskanıyordun, benden nefret ediyordun. Aklında hep bu vardı. Sonra kaza oldu. Kendini yamaçta bulduğun zaman sersemlemiştin ama aklın başındaydı. İradene sahiptin.

DOKTOR – (Kıvrınarak inler) Değildim, değildim.

SES – Dönüp baktın, benim bir yere tutunduğumu gördün. İradeni kullansaydın, biraz gayret sarf etseydin kalkıp beni kurtarabilirdin. Yapmadın. Niçin yapmadın?” (s. 47-48).

Listede sonraki isim ise adaletin uzvu, terazinin başındaki isim Hakim'dir. Hakim diğerleri gibi başta hiçbir günah işlemediğini ve kimsenin canına kastetmediğini söyler fakat gerçeklerin öyle olmadığı annesinin ruhunun ortaya çıkmasıyla anlaşılır. Annesi adıyla karşımıza çıkan ruh; alkolü seven, yalnızlığa terk edilmiş, ilgiye hasret 40'lı yaşlarda alımlı bir kadındır. Artık yalnızlığa ve oğlunun ilgisizliğine dayanamayan kadın sevdiği adamla evlenmeye karar verir. Bunu oğluyla paylaştığında ise çok sert tepkilere ve hiç işitmediği hakaretlere maruz kalır. Annesi'nin evleneceği adama vekalet verdiğini öğrenmesiyle Hakim'in sabrı taşar ve içinden bir canavar çıkar ki bu canavar uyguladığı psikolojik şiddetle annesinin ölümüne sebebiyet verir. Annesi ölünce mal varlığı da Hakim'e kalır. Efendi yine haklı çıkmıştır. Günah bulaşıcıdır. İnsan ise çıkarları söz konusuysa potansiyel bir suçludur.

“HAKİM – Senin gibi kart yosmalar bedava çekilir mi sanıyorsun? Herifin hakkı var. Öde paraları! (Annesi hıçkırarak dizlerinin üstüne yıkılır. Hakim eğilerek kulağına bağırır). Senin bu dünyada işin bitmiş, anlıyor musun, işin bitmiş! Aklını başına al!” (s. 53).

Efendi son olarak Rahip için karanlığa doğru dönerek sesini yükseltir ve bu seferki gergin bekleyiş Rahip için başlar. Çok geçmeden bir bebek ağlaması duyulur ve ilk anda ne olduğunu anlayamayan Rahip kısa bir süre sonra yıkıma uğrar. Aklına gelen şey onu çıldırtacak gibi olur. Henüz 19 yaşında mesleğe yeni adım attığı sırada yaşadığı bir gönül macerası sonucu çocuk sahibi olduğunu ve bebeğinin annesine psikolojik baskı yaparak bebeğinin ölümüne sebebiyet verdiğini hatırlar. Elde ettiği makamı kaybetmemek için bebeğinin ölümünü hazırlayan konuşmayı yapmış ve o da günahkar olduğunu kanıtlamıştır. Toplum içinde insanlara doğruları ve yanlışları gösteren ve onların günahlarını dinleyerek vicdanlarını doğruluğa yönlendiren kişinin bunu yapması, eserin teması olan “ahlaki yozlaşma” yı destekleyen en ibretlik olay olarak dikkat çekmektedir.

“RAHİP – Bir müddet sonra kız kucağında bir bebekle çıkageldi. Gülmeyin! O sırada benim için felaketti. Kızla... konuştum... Sonra... bir iki gün sonra... çocuk bir kaza neticesinde öldü.

EFENDİ – Ne söylediniz? Cümleyi hatırlamaya çalışın.

RAHİP – Bilmem... Galiba “Ne yap yap, bu işi hallet, bir daha bu çocuğu görmeyeyim.” filan gibi bir şeyler söyledim. Yani çocuğu bir yerlere yollamasını istiyordum. Nereden bilirdim böyle... Böyle yapacağımı?” (s. 56-57)

Rüşvet ve gösterişle başlayan günahlar silsilesi eser boyunca dozunu arttırarak devam etmiş, katil olma ya da ölüme sebebiyet verme noktasına kadar gitmiştir. Olaylarda kahramanların direkt olarak kurbanını öldürmek yerine onun ölümüne sebebiyet verecek yolları hazırladıklarını görmekteyiz. Tüm bu günahların hizmet ettiği ortak değer ise aynıdır. İnsanlar çıkarları, mevkileri ve egoları uğruna her şeyi yapabilir.

3.1.1.2.2.2. Menfaat

Oyunda dikkat çeken yan fikirlerden biri de menfaattir. Kahramanların ortak noktası olarak dikkat çeken menfaat, her kahramanın etik değerini ve vicdanını yitirmesine yol açan temel faktördür. Yazar, bu eserde para ve makamı insanın zayıf karnı olarak sunmakta ve bu değerler karşısında nefsini tutabilecek bir insan olmadığını bize kanıtlamaya çalışmaktadır. Ortaya çıkardığı kahramanların insan hayatına yön veren, yüksek makama sahip kahramanlar olması da bu açıdan oldukça önemlidir. İnsanlığın menfaatleri yüzünden yanlışla yönelmesine vurgu yapmak isteyen yazar “Balık baştan kokar.” tavrıyla aslında toplumsal düzeni ve menfaat ilişkileri çerçevesinde değerlerini unutan insanlığı eleştirir.

Eserini daha ilk sayfada Cellat ve Yamak arasındaki bir para mevzuusuyla başlatan yazar menfaat ilişkilerinin sonraki sayfalarda güçlenen bir destekleyici olarak yerini alacağını işaretlerini verir. Çıkarların insana etki ettiği ilk nokta ise Efendi’nin tüm işlerini yürüten Uşak’ın ortaya çıkmasıyla başlar. Efendi idam için hazırlanırken bir yandan da infazın yapılacağı yerde idam sehpasını hazırlayan Cellat ve Yamak karşılarında şık görünümlü, giyimi kuşamıyla zengin olduğunu anladıkları bir insanı görünce şaşırırlar. Uşak onları Efendi’nin emirleri doğrultusunda para karşılığında satın almaya gelmiştir. Uşak söze girerek onlara liderinin büyüklüğünü anlatmaya başlar. Üzerindeki elbiselerin, bindikleri otobüslerin dahi Efendi’ye ait olduğunu söyler ve sonunda asıl meseleye gelir:

“UŞAK – Boşuna zahmet ediyorsunuz. Efendi Hazretlerini asmayacaksınız.

CELLAT – Sen bana baksana! Bir kere buraya girmek için kimden izin aldın? Ha? Hapishane avlusuna nasıl girdin?

UŞAK – Bende her kapıyı açan bir anahtar var” (s. 11).

Bu konuşmada efendisine hizmet eden Uşak’ın kendine ait özgüvenine açık bir vurgu yapılır. Uşak’ın kendisinden emin tavırlarının sebebi ise cebini dolduran paradır.

Nitekim son cümlede geçen “Bende her kapıyı açan bir anahtar var.” cümlesinin altında yatan gerçek de paranın gücüdür. Yamak ve Cellat önlerine saçılan paraları görünce Uşak’ın önünde diz çökerek idam sırasında işi bırakıp gitmeyi kabul ederler. Bu noktada çıkarların iş ahlakını yok ettiğini görürüz. Böylece eserin teması olan ahlaki yozlaşma çarpıcı bir örnekle desteklenmiş olur.

“CELLAT – Diz mi çökelim?

UŞAK – Elbette. (Ötekiler sersem sersem yüzüne bakmağa devam ederler. Uşak birdenbire paraları yere savurarak haykırır). Eğilin diyorum, köpekler! (Yamak bir çığlık atarak hemen yere kapanır, paraları toplamağa başlar. Cellat da dayanamayıp kendini yere atar, oradan oraya fırlayarak kalan paraları toplayıp silindir şapkasına doldurmağa başlar)”(s. 12).

Cellat ve Yamak çıkarları doğrultusunda paraya esir olduktan sonra sıra Müdür, Doktor ve Hakim’e gelir. Bu sefer sahneyi planı tıklar tıklar işleyen Efendi alır. Efendi daha öncesinde Yamak ve Cellat’ ı para karşılığında satın aldığını ve akıllı davranmaları halinde onları da mutlu edeceğini açık bir dille paylaşır. Teklife hiç de soğuk bakmayan bu yüksek makam memurları bozulmuş bir toplum yapısının en güzel örneklerini teşkil ederler. Refik Erduran eser genelinde bir ahlaki bozukluğa işaret eder ve bunun insanla başladığını söyler. Bunun örneklerini ise hayatında bir yerlere gelmiş makam sahibi insanların menfaat ilişkileri üzerinden bize gösterir.

Efendi, rüşvet teklif ettiğinde Hakim bunun suç olduğunu hatırlatır ve sonrasında Müdür zabıt tutmayı teklif eder. Fakat sonrasında Efendi’nin nüfuzu ve parasının gücü onları yumuşatmaya yetmiştir.

“EFENDİ – Durun telaş etmeyin. Rüşvetin hakaret olup olmaması miktarına bağlıdır. Benim sizin her birinize vereceğim rüşvet azizleri baştan çıkaracak gibi birer servet. Miktarını duyunca koltuklarınız kabarcak” (s. 34)

Bu cümleleri duyan Doktor bu işin istedikleri gibi sonuçlanabilmesi için hemen onun yerine bir ceset bulunması gerektiğini dile getirir ve öneriyi kabul etmek istediğini gösterir. Hakim ve Müdür de destek verince Efendi ışığı görür ve onlara kendisinin yerine Uşak’ ın asılacağını söyler. Böylece lazım olan ceset de bulunmuştur. Uşak’ın ilk kez efendisine karşı gelmek istediğini fakat Efendi’nin kölesi olduğu için söylenenleri sineye çekerek kabul etmek zorunda kaldığını görürüz. Yine aynı konuşmada çıkarların vicdan ve merhamet duygusu karşısında galip geldiğini daha da önemlisi bir insanın canından bile daha değerli olduğunu görürüz.

Tüm bu olup bitenlere tek ses çıkaran ise Rahip' tir. Rahip oradaki tüm makamları uyarır ve vicdanlarını dinleyerek hareket etmelerini ister. Hatta dünyadaki diğer insanları da kendisi gibi namussuz sandığını Efendi' ye hatırlatır. Fakat bu durum da Rahip' in pasif olarak da olsa bir öldürme işine önderlik ettiğinin anlaşılmasıyla son bulacaktır. Çünkü o da makamını kaybetme korkusu adına parayı kabul edecek ve vicdanının sesini yok sayacaktır. Uşak' tan çek defterini isteyen Efendi, mükafatları verdiği sırada dikkatini Rahip' in kararsız ve telaşlı hali çeker:

EFENDİ – Ne o siz mükafat istemiyor musunuz? (Rahip kederle önüne bakarak düşünür, cevap vermez). Beni bedava koyvereceksiniz demek? (Güler). Aptallığı bırakın muhterem peder! İnsanın eli kana bulaştıktan sonra biraz da paraya bulaşsın ne çıkar?

RAHİP – Doğru benim namuslu olmağa da hakkım yok (s. 59-60).

İşler yolunda gitmektedir ve Uşak' ın idam edilmesi için hazırlıklar yapılmaktadır ki o sırada bu sefer de öbür tarafın can tahsilatını yapan Tahsildar ve Zebani görünür. “Burada bir can alınması gerekiyordu fakat bir terslik var” (s. 67). diyerek söze başlar ve bu noktada borçlu olan kişinin Efendi olduğunu söyler.

Zor durumda olan Efendi kendisini almaya gelen Tahsildar'a bile rüşvet vermeyi teklif edecek ve onu ikna etmeyi başaracaktır. Eserde menfaat ilişkileri ile desteklenen bozulma teması sadece fani dünyayı değil ruhlar alemini de avucuna almıştır:

“EFENDİ – Sen şimdi beni idare et, yarın gel üç bin kişilik listeyi al.

TAHSİLDAR – (Bir an düşündükten sonra). Bono verir misiniz?

EFENDİ – Hay hay! Şu çeklerden birinin arkasına yazayım” (s.67).

Bir günahkar listesi ve bono karşılığında canına karşılık Uşak' ın canını alabileceğini bildiren Tahsildar dahi Efendi' nin deyimiyle namussuz çıkmıştır. Liste ve bono karşılığında bir anlaşma yapmış ve o da paranın gücü karşısında kendisini, değerlerini ve kutsal görevini hiçe saymıştır.

Görüldüğü üzere eserde menfaat ilişkileri çok güçlü bir destekleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Her kahramanın parayla uzaktan ya da yakından mutlaka bir bağı bulunmaktadır. Fakat bu bağ hiçbir örnekte olumlu yönüyle karşımıza çıkmamıştır. Paranın insanı yönetmesi, satın alması ve rüşvet, sadece fani dünyayı değil ruhlar alemini de ele geçirmiştir. Özellikle makamların seçilmesindeki amaç toplumsal düzeydeki bozukluğun seviyesini göstermektir. Oldukça başarılı bir şekilde sunulan bu örneklerde kahramanların ortak özellikleri; insani duygulardan uzak,

vicdanını kaybetmiş, para hırsıyla çıkarlarının esiri olan ve kendi değerlerini hiçe sayan kimseler olmasıdır.

3.1.1.2.2.3. Sadakat

Sadakat bizim kültürümüzde, tarihimizde ve inancımızda önemli bir yere sahiptir. Bu sözcük; içten bağlılık, dostluk ve dürüst bir şekilde vazifeyi yerine getirmek gibi birçok anlamı içinde barındırmaktadır. Sadakat, insanın insana bağlılığını anlatmak için kullanılan samimi söz olmakla kalmaz düşünsel ve duygusal boyutta insanların birbirine olan sevgi ve saygısına katkıda bulunur. Güven duygusunu geliştirir ve iletişimin samimiyetini belirler. Eserde de özellikle Uşak adlı kahramanın karakterinde güçlü bir şekilde ortaya çıkan sadakat bir süre sonra minnete dönüşerek şaşırtıcı bir hal alır. Çünkü burada karşımıza çıkan minnet duygusu oldukça yükselecek, kul kula kulluk edecek ve “teşekkür etme” seviyesinden “şükretme” seviyesine çıkacaktır. Bu anlamda sadakat duygusunun bu eser ve kahramanlar özelinde olumsuzlandığını görürüz.

Sadakat; sevgi, saygı, dürüstlük ve güvenle edinilen bir bağlılıktır ve ilk olarak Uşak adlı kahramanın vazifeye bağlılığı ve Efendi’ye hizmeti noktasında karşımıza çıkar. Efendi’nin hiçbir dediğine karşı gelmez ve ona karşı sorumlu olduğu her şeyi layıkıyla yerine getirir. Aslında Uşak kendisini sefil bir hayattan kurtardığı ve cebini parayla doldurduğu için Efendi’ye bağlılık hisseder. Her ne kadar çıkar ilişkisine bağlı olarak ortaya çıkan bir bağlılık olsa da bunu davranışın temelinde yatan duyguyu sadakat olarak adlandırmamızın en büyük sebebi Efendi hapishanede idam cezası aldığı anda Uşak’ ın kendisini tehlikeye atarak bir oyun kurması ve bunu uygulamaya koymasındır. Çünkü cebinde parası ve elinde her türlü imkanı varken gönülden bağlılık duyduğu insanı bırakmamıştır. Efendi onu kendisine borçlandırmış ve zamanla onu kölesi gibi kullanmaya başlamış da olsa onu kurtarmak için her şeyi yapmaya hazırdır. Görevi gidip Yamak ve Cellat’ ın aklına girmek, onlara rüşvet teklif ederek idamın gerçekleşmesini engellemektir. Şayet bunun için de elinden geleni yapar ve idamı gerçekleştirecek bu ikiliyi parayla ikna etmeyi başarır.

“UŞAK – Asacağın adamı tanımıyor musun?

CELLAT – Yoo... biz hüviyet sormayız. Hem neden Efendi Hazretleri oluyormuş o?

UŞAK – Öyledir de ondan. Herkesin efendisidir. Herkes ona hizmet eder” (s. 10).

Onun Efendi' ye olan sadakati yadsınamaz düzeydedir. Onun için her şeyin sahibi ve her güzel şeyin sebebi olan Efendi ölmemelidir. Bu noktada işlerin biraz değiştiğini ve temelini sadakat duygusunun oluşturduğu bu gönül bağının zamanla minnete dönüştüğünü açıkça görmekteyiz. Bu diyalogda da görüldüğü üzere Uşak, Efendi'nin herkesin üzerinde bir yere sahip olduğunu ifade etmiş ve onu zihninde ikonlaştırmıştır. Bununla da kalmamış bağlılığın derecesini arttırarak onun her şeyin sahibi olduğunu ve emirlerinin sorgulanamayacağını şu cümlelerle dile getirmiştir:

“UŞAK – Sen orasına karışma. Efendi Hazretlerinin emirlerine senin benim aklım ermez.

CELLAT – Efendin delikte. Seni nereden buldu da emir verdi?

UŞAK – Benim efendimin nüfuzu röntgen gibidir, duvar tanımaz” (s. 13)

Bir gücün emirlerinin sorgulanamaması ve nüfuzunun röntgen gibi olması onun kudretine ve büyüklüğüne işaret etmektedir. Uşak bu noktada minnet duygusunun sarhoşu olmuş ve vazifeye bağlılığı ile başlayan sadakati bu noktada minnetle zirveye çıkmıştır. Bu duygu ona o kadar hakim olmuştur ki eserin devamında Efendi'nin kendi yerine canını vermesini söylemesi üzerine bile sesini çıkartamaz. İçten içe buna hayır dese de sahip olduğu minnet duygusu onu esir almıştır.

Oyunda kahramanlar arasında sadakat duygusunu en saf şekliyle bünyesinde barındıran kahraman Efendi'nin öldürdüğü sevgilisidir. Kız adıyla gördüğümüz kahraman Efendi tarafından zehirlenerek öldürülmesine rağmen ona olan bağlılığını hiç yitirmemiştir. Hala ona aşiktir ve onun idam edilmesini dört gözle beklemektedir. Tek düşündüğü şey onun öbür dünyaya bir an evvel gelmesidir. Ona intikam duygusu beslemek yerine şaşırtıcı derecede hep bağlı kalmış ve onu gerçekten sevmiştir. Herkesi satın alarak idam sehpasından kurtulduğunu düşünen Efendi öldürdüğü sevgilisinin ona olan bağlılığı yüzünden öbür dünyaya gitmek zorunda kalacaktır. Çünkü Kız sevgilisinin öbür dünyaya gelmesi karşılığında cennetten vazgeçmiş ve cehennemi kabul etmiştir.

“EFENDİ – Gelmeyeceğim!

KIZ – (Gülümseyerek geriler). Geleceksin sevgilim. Şimdi göklere yalvarmağa gidiyorum... Seni versinler diye... (Arkasında duvar şeffaflaşır). Sonunda bana teşekkür edeceksin... görürsün bak... sana korkmamayı öğreteceğim... korkmamayı... “(s. 71).

3.1.1.2.2.4. Aşk

Eserde dikkat çeken yan fikirlerden bir tanesi de aşktır. Aslında bu noktada aşkı biraz detaylandırarak adlandırmak doğru olabilir. Çünkü oyunda para ve makam aşkı neredeyse tüm kahramanların ortak özelliğidir. Müdür makam aşkı ve makamını kaybetme korkusu yüzünden genç bir mahkumu öldürtmüş, Doktor ise ulaşmak istediği makam yolunda rakip olarak gördüğü arkadaşını ölüme terk etmiştir. Yine Hakim para tutkusu yüzünden annesinin intiharına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Yamak, Cellat ve Uşak gibi ikinci planda kalan kahramanlar da para tutkusuyla Efendi'nin planlarına ortak olmuşlardır.

Para ve makam aşkı dışında insanları birbirine bağlayan ve etrafında olup biten olaylara karşı gözünü kör eden, sihirli bir güç olan aşk sadece bir yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu karşımıza çıktığı nokta ise olay örgüsünde anahtar role sahiptir. Efendi aşık olma korkusuyla kız arkadaşını zehirleyerek öldürmüştür. Bu yüzden de idam sehpasına gönderilmiş ve bu noktada olaylar içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Efendi her ne kadar sorulduğunda tüm açıklarını bildiği ve onun konuşmasından korktuğu için sevgilisini öldürdüğünü söylese de durumun çok başka olduğunu Kız'ın şu cümlelerinden anlıyoruz:

“KIZ – Bu bahaneyi sonradan buldun. Beni öldürmenin sebebi başkaydı.

EFENDİ – Yok canım! Neydi, sorabilir miyim?

KIZ – (Bir adım daha yaklaşır, gülümser). Kendinden korktun.

EFENDİ – Nasıl kendimden?

KIZ – Beni sevmeğe başlıyordun” (s. 70).

Bu tespit her ne kadar Kız'ın nazarında olsa da oyunun genelinde Efendi adlı başkahramanın kendisine bağlanan herkesle arasına bir mesafe koyduğunu görmekteyiz. Bu noktada parayla satın alamayacağı tek insan ise sevgilisidir. Çünkü sevgilisi onu delice sevmektedir ve gözü ondan başkasını görmez. Ona ihanet etmesi, onu satması, arkasından iş çevirmesi imkansızdır ve Efendi bunu çok iyi bilmektedir. Bu noktada aralarında bir aşk bağının varlığı kanıtlanmaktadır fakat Efendi iktidarının sekteye uğramaması için aşk duygusunu bastırmaya çalışır fakat başaramaz. Varlığının ve iktidarının sonunu getireceğine inandığı aşkı yok edemeyeceğini anladığında da sevgilisini ortadan kaldırır.

Aşkın en saf halini Kız adı verilen kahramanın karakterinde görmekteyiz. Kız bu oyunda aşkın gerçek temsilcisidir. Saf aşkı içinde barındırmakta ve her şeye rağmen sevgiliyi koşulsuz beklemektedir. Normal şartlarda kendisini öldürdüğü için intikam duygusuyla öbür tarafta pür dikkat onu bekleyen bir ruh yerine hasretinden yanan ve bir an önce sevgilisine kavuşmak için cennetinden vazgeçen bir aşık söz konusudur. Oyunda aşkın gücü iki dünya arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Çünkü her türlü dalavere ile idamdan kurtulan Efendi bu aşk yüzünden istemese de Tanrı'nın kudreti ve isteği doğrultusunda idam edilerek cehenneme, aşık olmaktan korktuğu sevgilisinin yanına gönderilecektir.

3.1.1.2.2.5. Vicdansızlık

İnsan yaptığı ve yapacağı her işten sorumludur. Dolayısıyla içerisinde bu eylemlerin doğruluğunu ve yanlışlığını denetleyen bir mekanizma mevcuttur. Bu mekanizma bir mahkeme gibi çalışmaktadır ve bu mahkemenin hakimi de insanın vicdanıdır. Soyut bir kavram olarak ele aldığımız ve hiç önemini kavrayamadığımız vicdan aslında insanlığımızın kalitesini belirleyen temel duygudur. Kaliteli bir insan vicdan duygusuna sahiptir ve bu duygu mekanizmasını olaylar ve oluşan şartlarda adil olarak kullanabilmektedir. Vicdansız insanlar ise hayattan dersler çıkarmaz, kendisini çıkarları doğrultusunda yönlendirir ve sonucunda da insani duygularını kaybeder. Bir bulaşıcı hastalık olarak karşımıza çıkan vicdansızlık eserde neredeyse her kahramanın hamuruna işlenmiş ve toplumu ele geçirmiştir.

Eserde vicdan yükünü tam olarak olmasa da taşıyan tek kahraman Rahip'tir. Her ne kadar makamını kaybetme korkusuyla gençliğinde yaptığı bir hata yüzünden bir bebek ölse de sonradan mesleğinin ve insanlığının gereklerini yerine getiren bir kahraman olarak dikkat çeker. Efendi'nin rüşvet teklifine tek karşı çıkan odur. Bu da bize vicdan mekanizmasının en azından gerektiğinde çalıştığını göstermektedir. Ancak idamın gerçekleşmemesine göz yumması ve rüşveti zorla bile olsa kabul etmesi vicdanının sesini yok saydığını göstermektedir. (s. 58).

Oyunda her kötü alışkanlık ve musibetin vücut bulduğu Efendi, vicdansızlık konusunda da diğer kahramanlara yol göstermektedir. Efendi, hayatı boyunca insani duygulardan uzak bir insan modeli olarak karşımıza çıkmıştır. Her işinde parasını konuşur ve insanları para karşılığında köleleştirir. Vicdanı olan bir insanın yapmaması gereken her şeyi yapar. Sahip olduğu lider vasfını bile parasıyla yaptığı iyiliklere borçludur. Efendi'nin vicdansızlığını kanıtlayan en büyük eylemi kendisini

deliler gibi seven saf bir genç kızı yani sevgilisini zehirleyerek yavaş yavaş öldürmesidir. Eserde bulaşıcı bir hastalık olarak nitelendirdiğimiz “vicdansızlık” temasının bulaşmasına sebep olan virüs Efendi’dir. Efendi günahların en büyüğünü bile vicdanını hiçe sayarak yapmış, en yakınındaki insanı acı çektire çektire ölüme yollamıştır.

Oyunda vicdansızlığıyla dikkat çeken bir diğer kahraman da Müdür’dür. İlk yıllarında hapisanede otoritesini kurmaya çalışırken kendisine muhalefet olan tipleri belirleyerek onları kendi tarafına çeken Müdür, bir delikanlı ile ters düşer. Kanlı Hayal adıyla karşımıza çıkan bu genç delikanlı güçlü kuvvetli ve saygı gören bir kabadayıdır. Makamını kaybetme korkusu ve iktidarını güçlendirme isteği Müdür’ün gözünü kör etmiş ve kirli bir oyun kurarak Kanlı Hayal’e bir tuzak hazırlamıştır. Kanlı Hayal’i ispiyoncu ve Müdür’ün muhbiri olarak ilan eder ve bu yalan bilgileri diğer kabadayıların muhbirlerine iletir. Sonucunda da Kanlı Hayal’in diğer kabadayılar tarafından acımasızca öldürülüşünü keyifle izler. Öldürüldüğünde ve her şey bittiğinde ise derin bir oh çeker ve görevinin başına döner. Devletin her türlü imkanına sahip bir memurun dört duvar arasındaki bir delikanlıdan korkarak onu vahşice ortadan kaldırtması vicdan duygusunun öldüğünün en büyük kanıtıdır. Her ne kadar öldürme eylemine bulaşmasa da azmettiren ve sebep olan Müdür’ün ta kendisidir (s. 44)

Müdür’den sonra karşımıza Doktor çıkar ki onun da hikayesi Müdür’ün başından geçenlere çok benzemektedir. En yakın arkadaşını kurtarabilecek durumdayken uçurumda asılı olduğu yerde bırakması hatta bir süre izlemesi vicdan terazisinin doğru çalışmadığını bize gösterir (s. 47-48).

Vicdani yükümlülüklerini hiçbir zaman yerine getirmeyen Hakim de makamın ve paranın kölesi olmuştur. Hakim, para uğruna annesini hor gören, onun yaşantısına saygı duymayan ve sadece mirasını düşünen vicdansız bir insandır. O kadar vicdansızdır annesini son gördüğünde çirkin sözler sarf eder ve onun bu dünyada işi olmadığını, bu dünyayı kirlettiğini dile getirir. Annesinin mutluluğuyla zerre kadar ilgilenmez ve her fırsatta onu ezer. Bu horlanmalara daha fazla dayanamayan anne ise sonunda intihar eder ve hayatına son verir. Hakim sonunda emeline ulaşır ve annesinin mirası kendisine kalır (s. 53).

3.1.1.2.2.6. Kibir

Eserde dikkat çeken yan fikirlerden bir tanesi de kibirdir. Yazarın amacı, bozulan insanlığın temelinde buna hangi duyguların sebep olduğunu ortaya koymaktır. Oyunda kibir duygusunun esiri olan insanın yeni davranışlarına ve düşünme mekanizmasına ayak uydurarak kendisini diğer insanlardan nasıl soyutladığına şahit oluruz.

Erduran bu noktada kibrin tüm işlevini Efendi adlı kahramanın bünyesinde toplamıştır. Diğer olumsuz özellikler gibi bunu da onun karakterinin bir parçası haline getirmiş ve okuyucuları oluşturduğu bu kahramana karşı bir tavır almaya zorlamıştır. Çünkü Efendi çağımızın bozuk insanıdır. Empati kurmayan, her şeyden önce kendi çıkarını düşünen, adalet duygusundan yoksun ve günah işlemekten çekinmeyen bir insan tipidir. Diğer taraftan Efendi eserde insanların en çok saygı gösterdiği şahıs olarak dikkat çeker. Ona gösterilen saygı nüfuzu ve parasıyla ilgili de olsa bu ilgi onun gururunu okşar ve kendisine bir liderlik misyonu yakıştırmasına sebep olur. Bunun sonucunda da etrafındaki insanları, onların ihtiyaçlarını gözeterek kendisine bağlar ve onların efendisi olduğu fikrini etrafındaki her insana dikte eder. Yaşadığı yerde üretilen otobüsler, giyilen elbiseler ve kıyafetlerin kumaşları, hatta idam edileceği sehpa bile sahibi olduğu ya da ortağı olduğu firmaların üretimidir. Efendi ismi oyunda boşuna seçilmemiştir. Bu isim üzerinden tariz ve ironi yapılır. O paranın, günahların, rüşvetin, kibrin kısacası bozulmuşluğun efendisidir. Kibir onun yaşam kaynağı gibidir. Konu kendisini övmeye geldiğinde enerjisinin ekstra yükseldiğini görürüz. Çünkü Efendi bu konuda gerçekten yeteneklidir ve yaptığı tüm kötü işlerden kurtulması onun bu duygusunu daha da yüceltmesine sebep olmuştur. Her insanı bu yeteneği sayesinde satın alabileceğini düşünür ve bu bağlamda kendisini havaya sokar.

“RAHİP – (EFENDİ’ ye dikkatle bakarak). Biliyor musunuz, bu yaşıma geldim, sizin kadar küstah bir adam görmedim. Demek dünyada herkesin satın alınabileceğine bu kadar eminsiniz?

EFENDİ – Evet, çünkü hepimiz aynı pis çamurdan yoğrulmuşuz. Ben de bu yaşıma geldim, istediğim tarafa çekemeyeceğim bir insan görmedim. Leblebi alır gibi satın aldım insanları...” (s. 34).

İdam sehpasında eceli gelmiş bir adamın rahat ve kendinden emin bu tavrı şaşırtıcıdır. Her insanın hamurunda pis çamur vardır vurgusu yapan Efendi’nin herkesi satın alabilirim düşüncesinin temelinde yatan gerçek sebep ise kibirdir. Bu duygu o kadar güçlüdür ki Efendi ipleri ele geçirdiğinde enerjisi yükselir ve “ben çok

büyüğüm” naraları atmaya başlar. Önce her insanın kendisi gibi günahlarla yoğrulduğuna onları ikna eder sonra da kendisini onların efendisi ilan eder.

“DOKTOR – Pisiz.

HAKİM – Doğru.

EFENDİ – (Birden yumuşar, gülümser, sesini alçaltır). Yalnız siz mi? Herkes öyle! Ben onun için efendinizim... Herkesin efendisiyim! Hepinizin içini bildiğim için... Gerekirse hepinizden daha pis olabildiğim için!”(s. 58).

Oyunda Efendi kurtulması noktasında her engeli bulduğu çözümlerle rahatlıkla aşmaktadır. Bunu da sık sık kendi zekasına ve bulduğu dahice fikirlere bağlar. Sonucunda da yine kendisini övme faslının başladığına şahitlik ederiz. Oyunun adının nereden geldiğini de kendisini ve marifetlerini överken öğrenmiş oluruz. Efendi, bunun bayram alanlarında oynanan bir oyun olduğunu ve doğru ipin çekilmesi durumunda oyuncunun ödüllendirildiğini anlatır. Kendisinin en büyük marifeti de budur her zaman her ne engel çıkarsa çıksın yanlış ipi asla çekmez ve doğru tercih yaparak o engeli aşar.

“EFENDİ – Dostlarım, insan etrafında dönen dolapların içyüzlerini bilirse her işten muzaffer çıkar. Ben bu marifeti neye benzetirim, bilir misiniz? Hani bayram yerlerinde filan bir oyun vardır; bir tarafta bir sürü ipler, öbür tarafta o iplerden birkaçının ucuna bağlı şişeler. Hangi ipi çekeceğini kestirebilirsin... Hooop!... Şişe havaya kalkar, senin olur. İşte benim sırrım bunu yapabilmekten ibaret. Bu marifet bende oldukça kimse bileğimi bükemez”(s. 67-68).

Oyunda Efendi’nin kibrinin zirveye ulaştığı sırada gelişen olaylar ona gerçek Tanrı’nın varlığını hatırlatır. Şimşekler çakar, gök gürler. Efendi artık sırasının geldiğini anlasa da böbürlenerek Tanrı’nın ona dokunamayacağını söyler ve kibrinin ulaştığı noktayı kanıtlar.

“MÜDÜR- Ben korkuyorum.

EFENDİ- (Kahkahayla gülerek). Çamursun da ondan! Ben ne çömlekçiyim farkında mısınız? Hepiniz... Hepiniz istediğim şekle giriyorsunuz. Her zaman da gireceksiniz! (Şiddetli gök gürültüsü...) Kaçın köpekler, kaçın! Kaçmak için doğmuşsunuz zaten! Kaçmak, dilenmek, yerlerde sürünmek için... Fareler, yılanlar, böcekler sizi! Sülükler!”(s. 72)

Bu cümlelerden de anladığımız üzere Efendi, kendisinin efendilik makamını yükseltmiştir. Diğer insanları çamura benzetirken kendisini ise onları şekillendiren

çömlekçiye benzeterek Tanrılığını ilan eder. Gök gürlediğinde kaçan insanları köpeklerle, sülüklere benzetir.

3.1.2. KORKUNÇLAR

Refik Erduran'ın *İki Kısa Piyes* adıyla yazmış olduğu tiyatro eserinin içinde yer alan iki oyundan biridir. Yazarın bu kitaptaki ikinci oyunu olan *Korkunçlar* bir perdedir ve sadece 30 sayfadan oluşmaktadır. Tek perdelik kısa bir oyun olarak dikkat çeken eserin başlangıcında “Özcan Ergüder’ in aynı isimli hikayesinden.” ibaresi yer almaktadır. Yine aynı sayfada sahne yapısından da bahsedilir ve “İki Katlı Piyes” tanımı yapılır (Erduran, 1957: 75). Eserde 5 erkek, 1 kadın olmak üzere toplamda 6 tane kahraman kullanılmıştır.

3.1.2.1. Özet

Olay bir Anadolu kasabasında bahçeli bir evin çardağında geçmektedir. İlk olarak tanıdığımız karakter Arif’tir. Arif başkahramandır ve annesinin ölümünden sonra akli dengesini yitirmiştir. Ancak annesinin ölümünden sorumlu ve aynı zamanda evin sahibi olan Acenta’nın ırgatlığını yapmaya devam etmektedir. Her fırsatta Acenta’nın aşağılamalarına maruz kalmakta ve bunu içinde günden güne nefrete dönüştürmektedir. Arif, Acenta’nın kendisine kapatma olarak uzaklardan getirdiği ve herkese hizmetçi diye tanıttığı Melahat ile tanışma fırsatı bulur ve ona ilgi duymaya başlar. Aynı gün Acenta’nın misafirleri Yüzbaşı ve o beldeye yeni atanan Kaymakam çardakta hazırlanan sofrada yemekte buluşurlar. Yüzbaşı her ne kadar arkadaşlık etseler de Acenta’yı sevmemektedir çünkü geçmişte Acenta onun dost hayatı yaşadığı kadını parasıyla baştan çıkarmıştır. Bu yüzden fırsat buldukça onu tanıtırken tüm olumsuz yönlerinden Kaymakam’a bahseder. Bu durumdan hoşlanmayan Acenta onu her defasında uyarsa da Yüzbaşı dinlemez hatta Arif’ i de masaya çağırarak Acenta’yı daha çok sinirlendirir. Acenta çok sinirlenir çünkü Arif ona böcek gibi görünmektedir. Yüzbaşı konuşurken masada sirkenin eksik olduğunu fark eder ve Melahat’i de çok kötü bir şekilde azarlar. Sonrasında Melahat’ in geç servis yapması üzerine içeri gider ve onu dövmeye başlar. Bu sırada masada sesleri duyan Yüzbaşı daha önce aynı şeylerin Arif’in annesinin de başına geldiğini ve bu yüzden kadıncağızın trenin önüne atlayarak intihar ettiğini söyler. Kaymakam şaşkınlığını gizleyemez. O sırada Arif ilgi duyduğu kadının dövülmesine ve içeriden gelen seslere dayanamaz ve Yüzbaşı’nın sandalyede asılı olan tabancasını alarak oynamaya başlar. Sinirlendiği gözlerinden okunan Arif’in annesinin hikayesini de tekrar duyması içindeki nefret kıvılcımını

ateşler ve elindeki silahı masanın altına indirerek bekler. Acenta masaya gelip oturduktan sonra kıyamet kopar çünkü Arif ona doğrulttuğu silahın tetiğine çoktan basmıştır. Acenta anında oracıkta can verir. Arif ise rahatlamış bir yüz ifadesiyle olanları izler. Böylece hem annesinin intikamını almış olur hem de ilgi duyduğu kadına kötü davranılmasını cezalandırır.

3.1.2.2 Tematik İnceleme

3.1.2.2.1. Tema: Nefret ve İntikam

Nefret, yaşanan bir travmanın sonucu olarak ortaya çıkan tehlikeli bir duygudur. Yaşanan olumsuz durum sonucunda insan zihninde bu olaya sebep olan kişi ya da kişiler belirlenir ve nefret duygusu davranışlara yansır. Sonucunda da insanın kendini kaybettiği noktada intikam duygusu ortaya çıkar. Bu eserde akli dengesini kaybeden birinin intikam duygusunu bilinçaltına işlediğini görürüz. Bunu eserin sonuna kadar fark etmesek de bu durum bize Arif' in olaylar karşısındaki tepkileriyle hissettirilir. Hayatta en değer verdiği insanı yani annesini kaybetmesi onu hissizleştirmiştir. Acıya ve insanların aşağılayıcı sözlerine karşı tepkisiz kalan Arif yaşadığı travma yüzünden içten içe acı çeker. Annesi tren altında kaldığı için duyduğu her tren sesinde bir daha yıkılır.

Daha oyunun başında Arif'in tren sesine olan hassasiyetine vurgu yapılır. Tren sesini duyduğunda iki büklüm olur ve çaresiz hisseder. Çünkü o tren Arif' ten annesini almıştır. Her tren sesinde annesinin tabutu gözünde canlanır ve karmaşık duygular içinde donakalır. Tren gidince rahatlar (s. 78). Arif, akli dengesini bu yüzden yitirmiştir. Ancak bazı şeylerin de farkına varacak ve onu anlamlandıracak güce sahiptir. Eserde onu ayakta tutan duygu nefrettir. Arif kendisini sürekli horlayan ve uğursuzluk timsali olarak gören Acenta'ya içten içe kin beslemektedir. Çünkü annesinin trenin önüne atlamasının sebebi odur. Arif Acenta'nın annesine yaptığı zulmü asla unutmaz. Bu yüzden de yönetmeyi başaramadığı bir deli öfkesine sahiptir. O, öfkeli olduğunda sahnenin altında ışıklar kırmızıya dönmeye başlar. Öfkesi bazı olaylarda harlansa da uyuyan bir yanardağ gibidir. Aslında patlamayı beklemektedir ve patlayacağı kişiyi de çok iyi bilmektedir. Onun öfkesi zamanla nefrete dönüşür ve Acenta'yı gözüne kestirir. Özellikle de Acenta'nın kendisi için getirdiği ve kölesi yaptığı hizmetçiye kötü davranması Arif'in nefretini intikam ateşine çevirir. Sonrasında bir sofra muhabbetinde misafirlerin önünde Melahat'i dövdüğünü görünce

intikam eylemini harekete geçirir. Acenta dönüp hizmetçiyle macerasını anlattığı sırada intikam kurşununu tam adrese yollar.

“ACENTA. Evvelki gece. Baktım ses seda yok. Yalnız odasının kapısından ışık sızıyor. Açtım: sözde uyumuş. Uyandırınca nazlanacak oldu. Şöyle saçlarından yakaladığım gibi aldım ayağımın altına... (Bir patlama işitilir ve aynı anda alt dekor tamamen kararır. İki saniye kadar hiçbir şey olmaz; yalnız Acenta susup hareketsiz kalır, sonra öne doğru devrilip masanın üstüne yıkılır. Yüzbaşı ve Kaymakam yerlerinden fırlarlar. Arif” in elindeki tabancanın namlusundan duman çıkmaktadır)”(s. 103).

Oyunda hor görülen ve sürekli olarak dışlanan bir kahraman olarak dikkat çeken Arif yine oyunun en kötü alışkanlıklara sahip kahramanı olan Acenta’yı cezalandırarak onun hayatına son verir. Saf bir kahramanın, akli dengesi bozuk bir kahramanın böyle bir eylemde bulunması intikam duygusunun asla unutulamayacağını ve ne kadar etkili bir duygu olduğunu bize gösterir (s. 102).

Arif o kadar rahatlamıştır ki perde kapanırken büyük bir yükten kurtulduğu bize açıkça gösterilir. Oyun boyunca sadece Melahat’ e “beğendim” ibaresini zorla kullanabilen Arif aynı kelimeyi işi bittiğinde büyük bir rahatlıkla akıcı bir şekilde söyler.

“MELAHAT. Allahından bul Arif! Beğendin mi yaptığını? (ARİF gülümser). Beğendin mi?

ARİF. Beğendim” (s. 103).

Arif durumdan mutluluk duyar ve bunu asla gizlemez. Sanki yılların biriktirdiği intikam ateşini bir kurşunla zihninden atmıştır. Acenta’ nın bir böcek muamelesi yaptığı Arif ummadığı taş olmuş ve onu canından etmiştir. Nefret ile başlayan vaka intikamla sonlanmış ve eserde olumsuz davranışları bünyesinde barındıran kahraman yok olmuştur.

3.1.2.2.2. Yan Fikirler

3.1.2.2.2.1. Özlem

Eserde temayı destekleyen yan fikirlerden biri de özlemdir. İnsan kaybettiği her varlığa, nesneye ya da vakte karşı bağlılık duyabilir. Bu durumda özellikle değer verdiği insan yakınıysa ve bu insanı kaybetmişse özlem duygusunun dozu artar. Her anı, her olay ona özlemini duyduğu bu insanı hatırlatır.

Oyunda his karmaşası yaşayan bariz karakter Arif’ tir. Arif intikam gibi özlem duygusunu da yoğun bir şekilde yaşar. Annesine duyduğu özlem canını o kadar yakar ki travmaya dönüşen tren sesini duyduğunda inanılmaz bir acı çekmeye başlar.

Oyunda özlem duygusu destekleyici unsur olarak kullanılmıştır. Normalde acıya duyarsızlaşan adam tren sesini duyduğunda iki büklüm olur. Özlem duygusu bu işleviyle Arif’ in intikam ateşini körükler. Günde birkaç kez duyduğu tren sesi her seferinde ona annesini ve annesine yapılanları hatırlatmaktadır.

“RECEP. Benzemiyor mu!(ARİF’ i göstererek): Bunun anası senin Beyin yanında altı yıl durdu. Çektiği eziyet bir gece kadının aklına dokundu da... ne yaptı biliyor musun? (MELAHAT “hayır” diye başını salladı). Kendini trenin altına attı.

MELAHAT. Öldü mü?

RECEP. Yok ölmedi! Parçalarını kürekle topladılar. (Alt dekorda, sağda tabut aydınlanır. Arif boş gözlerle dimdik ileriye bakmaktadır.)” (s. 82-83).

Anne şefkatinden ve anne sevgisinden uzak kalan Arif Acenta’nın aldığı kadın heykellerine sarılarak bu eksikliği gidermeye çalışır. Her ne kadar bu heykellerden uzak durması istense de aradığı şefkati ve sevgiyi gizli gizli gidermeye çalışır. O sadece annesinin maddesel varlığına özlem duymaz. Aynı zamanda anne-oğul arasındaki tüm duygusal bağılıkların da hasretini çeker. Çocuk yaşta öksüz kalmanın acısını çeker ve geçmişe özlemi hiç sonlanmaz. Annesizlik ve sevgisizlik onu bu noktaya getirmiştir. Bu yüzden özlem duygusu onun intikam ateşinin fitili olmuştur.

3.1.2.2.2. Hor Görme

Hor görme, diğer adıyla aşağılama insanlığın ortak problemlerinden biridir. Her insan edindiği maddi, manevi ve kültürel donanımına güçlenir ve toplumda statü sahibi olur. Birçok insan bunu olumlu anlamda kullanır, empati kurar ve çevresiyle olan iletişimde mütevazılığını koruyarak büyük bir saygıya taçlandırılır. Ancak bazı insanlar bunu başaramaz, benliğinin derinliğinde kaybolur ve kendisini farklı bir yere koyarak empati kuramaz hale gelir. Sonucunda da birçok insanı daha aşağıda görmeye başlar ve davranışlarında insanların statüsü, fiziki ve ruhi şartları belirleyici faktör olur. Bu durumda ego devreye girer ve kişi kendini yüksek bir noktaya koyar. Sonucunda da hor görme, farklılaştırma sorunsalı ortaya çıkar. Oyunda kullanılan yan fikirlerden biri olan hor görme temayı destekleyen bir unsur olarak dikkat çeker. Başkahraman Arif’ in saflığı ve akli melekelerinin gidip gelmesi diğer kahramanların

onu farklı görmesine ve ona farklı davranmasına sebep olmuştur. Arif oyun boyunca diğer kahramanlar tarafından aşağılanır. Daha kitabın başında Arif’ in tanıtılması esnasında Recep ile olan münasebetinde bunu net bir şekilde görürüz.

“RECEP. Arif! (Arif oralı olmaz), Ulan Arif! Heeey! (Arif dönüp bakar). Ne yapıyorsun orada be? (Arif parmağıyla yeri gösterir, yine önüne döner). Ne o? (Arif cevap vermeyince Recep kapıyı itip bahçeye girer. Arif’ in yanına gelir, önüne bakar). Hay Allah belanı versin, deli köpek! Ulan ömründe karınca yuvası görmedin mi?” (s 78).

Acenta, kitabın adından da anlayacağımız üzere Arif’ e korkunç bir varlıkmış gibi davranır. Bazen onun sinirinden korkar bazen de huyuna gider fakat aşağılamaktan hiç vazgeçmez.

“ACENTA. (Yüzünü buruşturarak Arif’ i süzer). Bundan başkası yok muydu sandığı taşıtacak? Kaç kere söyledim: bu uğursuzun suratını görmek istemiyorum. Bana bak benim bahçeme girmeyeceksin! Anladın mı? Hele bu heykeli de kır, ben de senin kemiklerini kırmazsam... Anladın mı?” (s. 87).

Akli dengesi yerinde olmayan bir adamın yaptıklarından sorumlu tutulması ve bu yüzden de hor görülmesi bu diyalogda da karşımıza çıkmaktadır. Ev sahibi Acenta Arif’e iyi davranmaz ve onu bir böcek gibi görür. Onun Arif’e böyle davranması zaten ona içten içe nefret duyan Arif’in intikam duygusunu ateşlemeye devam eder. Bu işleviyle hor görme teması da özlem gibi temayı destekler ve kitabın sonunda yaşanacak cinayet olayının temel taşlarından biri olur.

Arif’in aşağılanmasının yanı sıra Acenta’ nın eve yeni getirdiği hizmetçinin de bir iki diyalogda bulunduğu ortama yakıştırılmadığını ve evin sahibi tarafından horlandığını görmekteyiz.

“ACENTA. (Birdenbire yerinden fırlayarak). Bak hala getirmedi sirkeyi. Mahsus yapıyor kaltak! (Acenta hışımla soldan çıkar. Kaymakam arkasından hayretle bakar, sonra Yüzbaşıya döner)” (s. 98).

Acenta ona evin her işini yaptırmakla kalmaz aynı zamanda onunla gönül eğlendirir. Ayrıca onun yaptığı işleri beğenmediğinde onu aşağılar ve döver. Oyun boyunca genellikle Arif’ in maruz kaldığı hor görmelere kısım kısım Melahat’ in de maruz kaldığını görürüz.

3.1.2.2.2.3. Ahlaki Yozlaşma

Refik Erduran' ın tiyatro eserlerinde sıkça karşımıza çıkan temalardan biridir ahlaki yozlaşma. *İp Oyunu* adlı eserinde tema olarak kullanılan ahlaki yozlaşma bu oyunda ise yan fikirlerin en önemlisi olarak dikkat çeker. Neredeyse her eserinde bozuklukları her şeyiyle temsil eden bir kahraman yaratan yazar bu noktada bu oyunda da karşımıza başkahraman Acenta'yı çıkarır. Acenta, sosyal ve ekonomik anlamda ahlak ve etik kavramlarından uzak hareket etmekte ve bunu yaptığı eylemlerle göstermektedir.

“YÜZBAŞI. Hizmetçi ki ne hizmetçi! Bana bak bu hizmetçi bana da hizmet edecek, anlaşıldı mı? Bundan evvelkinin hakime bir hayli hizmeti dokundu. Tabii o sırada senin arazi davan vardı. Biz de ağzımızı poyraza açtık. Ama bak bu sefer ... hiç dinlemem...
....

ACENTA.(Gülmeyi tercih ederek). Tabii yahu, istediğin o olsun! Elime geçen nimetleri dostlarımla paylaşmak benim için zevktir.” (S. 94).

Bu örnekten yola çıkarak Acenta' nın özellikle makamlarla olan resmi işlerini para ya da kadın karşılığında çözdüğünü görmekteyiz. Bu her anlamda bozulmayı temsil etse de en önemlisi ahlaki çöküntüdür. İşlerini görmesi için getirdiği kadınları bir köle gibi kullanıp onlardan yararlanmış olan Acenta aynı zamanda kendi çıkarları için bu kadınları başka dostlarına da yollamaktadır. Bu noktada kadına verilen önem ve kadın haklarına duyulan saygıya eleştirel bir yaklaşım uygulandığını görürüz. Yine benzer bir örneğe Yüzbaşı'nın Acenta' yı anlattığı sırada rastlarız.

“YÜZBAŞI. (Gülerek). Sinirlenir tabii. Foyaları meydana çıkıyor ya ondan. Laf aramızda... ahbaplık filan ediyoruz ama, bakmayın... az domuzlardan değildir yani. Ben önce bunu erkek bir adam sanmıştım. Yani Allah sizi inandırсын... ayıptır söylemesi... bunun benden gördüğü iyilik... Gelgelelim karşılığında ne yaptı? Benim burada bir kadın vardı geçinip gidiyorduk onu ayarttı” (s. 98).

Acenta, kadınlara zaafı olan zayıf ve kadınları zekası ya da görüntüsüyle elde etmek yerine parasıyla cezbeden bir erkektir. Bunun sonucunda da bir süre sonra onları mal gibi görmeye başlar. Edindiği köleleri hizmet ve bazı avantajlar karşılığında karşı tarafa verir. Bu da ahlaki yozlaşma yaşayan bir toplum yapısının oyunda hakim kılındığını göstermektedir. Yazarın bu bozukluğu ironik bir yaklaşımla eleştirdiğini görürüz. Çünkü oyunda bozukluklara karşı çıkan tek insan, sürekli olarak horlanan Arif'tir.

3.1.2.2.2.4. Kadının Maddeleştirilmesi

Bu oyunda kadın haklarının görmezden gelinmesine ve kadının maddeleştirilerek bir malmış gibi kullanılmasına açık bir eleştiri vardır. Kadının özgürce yaşama hakkının elinden alınması, seçme özgürlüğünün kısıtlanması ve cinsel bir objeye dönüştürülmesi açık örneklerle sunulur.

Oyunda öncelikle Arif' in annesinin haklarının Acenta tarafından kısıtlandığını görürüz. Acenta' nın onu bir köle gibi kullandığını ve hizmetini beğenmediğinde de yaşama hakkına müdahale ederek ona şiddet uyguladığına, zulme daha fazla dayanamayan kadının ise altı senenin sonunda intihar ederek hayatına son verdiğine şahitlik ederiz. Sonraki süreçte Acenta evine yeni bir hizmetçi getirir. Adı Melahat olan bu hizmetçi, Acenta' nın kendisine bir şeyler hissettiğini düşünerek konağa gelmiştir. Recep tarafından başta uyarılmasına rağmen Acenta' nın kibar bir adam olduğuna inanmaya devam eder fakat onun kötü huyunu öğrenmesi uzun sürmeyecektir.

“RECEP. Bak kızım, bu Acenta' nın elinden kaç kadın geçti, biliyor musun? Ben diyeyim on, sen de yirmi! Hepsi böyle genç güzel, hepsi de ya İstanbul'dan ya Ankara'nın içinden. Kendi gider getirir. Eli de sıkıdır ki... Önceleri bir iki bilezik takar sonraları zırnık koklatmaz. Bir de eziyet eder ki... Allah yarattı demez. Ona göre! Gözünü aç, hemencecik ne koparırsan kopar.

MELAHAT. (Şüpheyle). Hiç öyle dayak atacak adama benzemiyor “(s. 82).

Melahat, başta kibar bir insan olduğunu düşündüğü Acenta' dan aynı gün dayak yer. Acenta bu olay sonrasında ise yine ahlaki açıdan tamamen sorunlu bir diyalogla kadının kendi gözündeki yerini bize gösterir.

“YÜZBAŞI. Hizmetçi ki ne hizmetçi! Bana bak bu hizmetçi bana da hizmet edecek, anlaşıldı mı? Bundan evvelkinin hakime bir hayli hizmeti dokundu. Tabii o sırada senin arazi davan vardı. Biz de ağzımızı poyraza açtık. Ama bak bu sefer hiç dinlemem

ACENTA.(Gülmeyi tercih ederek). Tabii yahu, istediğin o olsun! Elime geçen nimetleri dostlarımla paylaşmak benim için zevktir. (s. 94).

Bu konuşmadan anlaşılan şudur ki kadının hiçbir değeri yoktur ve sadece cinsel bir obje olarak ele alınmıştır. Hatta bunu ahlaki çöküş olarak nitelemek doğrudur çünkü kadından bir mal gibi söz edilmektedir. Yüzbaşı'nın “bu kız sana yüz vermiyor mu?” cümlesi sonucunda benzer bir diyalog ortaya çıkar.

“ACENTA. Sen bana baksana sen: ben kimim be?

YÜZBAŞI. Hadi, hadi!

ACENTA. İddiaya girer misin?

YÜZBAŞI. Nasıl iddiaya?

ACENTA. Şimdi gidip soyarız, dediğim yerde ben var mı yok mu bakarsın. Sol kalçasında da beş tırnağımın izini görürsün”(s. 100).

Bu konuşmada kadının ne gözle görüldüğü ve hangi amaçla kullanılmak istenildiği hakkında bilgi sahibi oluruz. Erkeğin şeytani dürtülerine kulak vermesi kadının madde olarak görülmesine sebep olur ve bunu arkadaş çevresinde dillendirmesiyle onu değersizleştirir. Aslında yazar kadınların materyalist bakış açısının kurbanı olmasına bir atıfta bulunur ve yine toplumcu gerçekçi çizgisini gösterir. Kadının o dönemde özellikle varlıklı erkeklerin zihninde oluşturduğu resmi bize yansıtmaya çalışır. O dönemde kadının çok daha pasif kaldığını ve erkek boyunduruğu altında maddeleştiğini, dinimizdeki ve kültürümüzdeki yerine rağmen amaç değil araç olduğunu hatırlatır.

3.1.2.2.2.5. Menfaat

Eserde kullanılan yan fikirlerden biri de menfaattir. Başkahraman Arif ve beldeye yeni gelen Kaymakam dışında her kahramanının olaylar karşısında menfaatlerini düşünerek hareket ettiğini görürüz.

Acenta' nın beldeye her yeni atanan memurla iyi geçinmesi ve onları evine davet edip dostluk ilişkisi kurması insan sevgisinden kaynaklı değildir. Acenta resmi işlerinde kendisine zorluk çıkarmayacak ve bir telefonla işlerini kolaylaştıracak dostlukların temelini atar. Yüzbaşı çok iyi tanıdığı dostunun bu yönünü şöyle anlatır:

“YÜZBAŞI. (KAYMAKAM'a). Sık sık görüşeceğinize hiç şüpheniz olmasın. Beyin adetidir, buraya yeni bir memur tayin olundu mu Allah' ın günü davet eder. O sayede her işini yürütür evelallah” (s. 92).

Yine kitabın başında çok kısa bir süre karşımıza çıkan Recep de kendi çıkarlarını düşünen ve bu doğrultuda hareket eden bir kahraman olarak bize gösterilir. Arif ile karşılaşmasında kendi yapmadığı işten para kazanmaya çalışır.

“ACENTA. Sandığı ikiniz mi getirdiniz?

RECEP. İkimiz getirdik.

ACENTA. (Cebinden para çıkarır. Recep'e bir tek liralık verir. Arif' in gömleğinin cebine bir iki buçuk liralık koyar). Alın şunu. Heykeli köşeye koyun, eski yerine. Ben misafirleri getirmeğe gidiyorum. “ (s. 86).

Recep taşımadığı yükten Arif'in durumundan faydalanmak suretiyle para kazanır. Ama durmaz fırsatçılığını tekrar konuşturur:

“RECEP. Arif ulan, paraları değişelim mi? (Bir liralığı uzatarak). Bak benimki daha güzel: pırlıl pırlıl. Ha, ister misin? (Cevap beklemeden tek lirayı ARİF' in eline verir, onun cebindeki iki buçuğu alıp kendi cebine atar)” (s. 87).

Oyunda kısıtlanan, maddeleştirilen kadın Melahat de aslında kendisine fayda sağlayacak bir planla bu beldeye gelip Acenta'nın hizmetine girmiştir. Onu cezbeden Acenta' nın dış görünüşü değildir. O da olaya maddesel bakmaktadır ve tek amacı evin hanımı olarak rahat etmek ve zorluk çekmeden yaşamaktır. Yani beklediği ve fırsatını kolladığı zengin koca ayağına gelmiştir. Bu yüzden hiç düşünmeden Acenta' nın evine gelerek onu kendisine aşık etmeyi planlar.

Son olarak Yüzbaşı'nın fırsatçı bir yapıya sahip olduğunu görürüz. Yüzbaşı konağa gelen hizmetçiyi çok beğenir ve ondan faydalanmak istediğini Acenta'ya söyler. Daha önceki kısımda da ele aldığımız ve ahlaki açıdan çöküşü temsil eden o diyaloglardan bir kısım fırsatçılık ve faydacılık adı altında tekrar karşımıza çıkar.

“YÜZBAŞI. Laf karıştırma! Bu seferkinden sebeplenmek bize de kısmet olacak mı, olamayacak mı? Onu söyle!

ACENTA.(Gülmeyi tercih ederek). Tabii yahu, istediğin o olsun! Elime geçen nimetleri dostlarımla paylaşmak benim için zevktir”(s. 94).

3.2. KARAYAR KÖPRÜSÜ

Refik Erduran'ın basılmış olan ikinci tiyatro kitabıdır. Kitap, Şehir Matbaasında İstanbul'da 1958 yılında basılmış ve İstanbul Yayınları tarafından yayınlanmıştır. 1962'de ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tekrar basılan oyun Devlet Tiyatrosu Repertuvarında yer almış ve Refik Erduran'ın Devlet Tiyatrolarında sahnelenen ilk oyunu olmuştur (Savi, 1964, s.106). Üç perdeden oluşan dram türündeki oyun toplamda 103 sayfadır ve kitabın sonunda oyunda yer alan oyuncuların tanıtıldığı beş adet fotoğraf mevcuttur. Eserde 8 kahraman bulunmaktadır (Erduran, 1958: 75).

3.2.1. Özet

Dram türünün örneklerinden biri olan oyunda uluslararası üne sahip olan bir mimarın başından geçen olaylar silsilesi konu edilir. İstanbul'da ihtişamlı mimarisiyle dikkat çeken bir villada eylül ayının sonlarında bir sabah vakti başlayan olay örgüsü Karayar'da bulunan dağ evinde karlı ve çok soğuk bir kış günü son bulur. Olayların merkezindeki kahraman Mimar Cem'dir. Amcası Dr. Şerif Cevat karısının Cem'e ilgi duyduğunun farkındadır. Bu arada kızı Ayşe de eşi gibi Cem'e aşiktir. Bu yüzden yeğenini evden göndermenin planlarını yapmaya başlar. Bu sırada arkeolojik araştırmalar yapan Muhiddin Bey yıllardır aradığı Asur Prensi Zaltaser'in mezarının izine Karayar köyü civarında rastladığı için Cem'i ziyaret eder ve Karayar'da babasından kalan ahşap evi kiralamak istediğini söyler. Ayrıca Karayar'da yaşayan köylülerin babasına minnettar olduğunu ve köylülere sözünü verdiği Karayar Köprüsü'nü yaptıracığı sırada vefat ettiğini anlatır. Köylüler de Cem'in ünlü bir mimar olduğunu duymuştur ve Muhiddin Bey aracılığıyla köprüyü tamamlaması için babasının anısına ricada bulunurlar. Bu evin varlığını yeni öğrenen Cem ise şaşırır ve evi Muhiddin Bey'e kiralamayı kabul eder fakat kendisinin Lübnanlı bir iş adamına otel inşası için söz verdiğini söyleyerek köprüyü yapamayacağını da köylülere bildirmesini söyler. Sonrasında onu ziyarete gelen amcası Cem'in ilik kanserini andıran fakat mühim olmayan rahatsızlığını fırsat bilerek ona kanser olduğunu söyleyerek onun hayatını alt üst eder. Bir yalanla başlayan olay örgüsü felaketlerle sonuçlanacaktır. Çünkü dürüst ve kariyerinin zirvesinde olan Mimar Cem hissiz, ruhsuz, günahkar, aksi ve isyankar bir adama dönüşecektir.

6 aylık ömrü kaldığı yalanına inanarak insanlıktan uzaklaşmaya karar veren Cem, babasının Karayar civarındaki ahşap evine Muhiddin Bey'in yanına yerleşir. Gitmeden önce de ilk kötülüğünü yaparak Ayşe'ye zorla sahip olur. Karayar'a geldikten sonra her gün içki içen, insanlara hayata ve Tanrı'ya isyan eden bir karaktere bürünür. Yaptığı hiçbir şeyden keyif almaz ve sahte ölümünü beklemeye başlar. Burada köylülerin kendisinden istediği köprüyü yapmadığı gibi Muhiddin Bey'in aradığı Asur Prensi'ne özenerek kendisi için gökdelen gibi yükselen bir türbe yaptırmaya başlar. Bu yapının etrafındaki ormanlık alanı da yok etmeyi kafasına koyar. Bu sırada yanına gelen Ayşe'nin hamile olduğunu öğrenir ve dünyaya kendi soyundan bir çocuğun gelmesini felaket olarak niteler. Sonucunda da Ayşe'yi dışarıda

bırakıp kapıyı kilitler ve onun donarak ölmesine izin verir. Sonrasında amcası Şerif'e ve onun eşi Semra'ya Ayşe'yi ölüme terk ettiğini anlatır. Yine o sırada herkese ormanlık alanı yok etmek için çıkardığı yangını gösterir. Şok olan amcası Şerif ise ona yalan söylediğini itiraf eder ve durumu açıklar. Bu sırada Cem pişmanlık duymaya başlamışsa da artık çok geçtir. Her şey için geç kaldığını fark eden Cem eserini tamamladığını söyleyerek Karayar' ın en dar yerinden kendisini uçurumun boşluğuna bırakmıştır. Uçuruma yürürken gözden kaybolduğu anda şu cümleler işitilir: “Köprüyü kurmak işten bile değildi... İnsan yürüyüp geçiverirdi karşıya” (s. 103).

3.2.2. Tematik İnceleme

3.2.2.1. Tema: Yalan

Yazar bu oyunda insan ilişkileri üzerinde yalanın etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Yalanın insanları yönlendirmek için kullanılan bir araç olduğunu ve yeri geldiğinde çok güçlü bir silaha dönüşebildiğini vurgular. “Basit bir yalan bile felaketle sonuçlanabilir.” mesajıyla olay örgüsünü kuran yazar, başından sonuna kadar bu yalanlarla olay örgüsünü yönlendirmeye devam eder.

Daha eserin başında yalanlar zinciriyle karşı karşıya kalırız ve neredeyse her kahramanın bir yalanına şahitlik ederiz. Yalan kavramının olayların merkezinde olması, olay örgüsünü şekillendirmesi ve verilmek istenen mesajla doğrudan bağlantılı olması tematik açıdan önemlidir. Kahramanların söylediği yalanlar herkesi etkisi altına alır ve kitabın sonunda bir felakete sebep olur. Domino etkisi yaratan bu yalanların Semra'nın eşi Şerif'e aşkını belli etmemek için verdiği yalan yanlış cevaplarla başladığını görürüz. Semra; Cem'e olan aşkını inkar eder.

“ŞERİF. – Kıskançlığa sen başladın.

SEMRA. bağırarak. – Anlamıyorum açık konuş!

ŞERİF. – Cem' i Ayşe'den kıskandığını görmemek için kör olmak lazım.

SEMRA. – Saçmalama!”(s, 2).

Oyunda ilk yalan masum bir aşk yalanı gibi görünür. Semra eşi ile olan diyalogunda Cem'e karşı bir şey hissetmediğini ısrarla belirtir. Her ne kadar inkar etse de onun Cem'e olan hislerini kızı ve eşi uzun zamandır bilmektedir. Bir aşk yalanı gibi görünen bu yalan, aile olgusunu tehlikeye sokması bakımından oldukça dikkat

çekicidir. Bu noktada filizlenen yalan oyunu ailenin yaşayacağı felaketin de hazırlayıcısı olmuştur. Her yalan bir sonraki yalanı tetiklemiş ve ölümlerle son bulan bir olay örgüsü ortaya çıkmıştır. Semra ve Şerif arasındaki itiraf ettirme tartışması büyüdüğü sırada Şerif sinsice bir yalanla tüm olay akışını değiştirebileceğini düşünerek kızı ve eşini Cem’ den uzak tutabileceğini planlar. Sonucunda da her kahramanı etkileyen ve başkahramanın karakteristik özelliklerinin tamamıyla değişmesine sebep olan yalan ortaya çıkar.

“ŞERİF. – İyi... Nihayet baklayı ağzından çıkarabildin! Programın güzel ama maalesef tatbikine imkan yok (Semra cevap vermez). Zira Cem benden evvel ölecek... benden çok evvel.

SEMRA, ağlaması kesilir, ağır ağır başını kaldırıp döner. Ölecek mi!

ŞERİF. – Evet. Kan kanseri. En iyi tedaviyle altı ay ancak yaşar. “ (s. 20-21).

Planını uygulamaya koyan Şerif asistanın raporu eline ulaşınca Semra’ya söylediği yalanı daha inandırıcı kılarak Cem ile paylaşır. Kendiliğinden geçecek olan bir rahatsızlık Şerif’ in ağzında çaresi olmayan bir hastalığa dönüşür.

“ŞERİF. – Deminki ziyaretçi beklediğim asistandı. Raporu getirdi.

CEM. – Evet? (Şerif tereddüt eder). Benim hastalığımın doğrusu neymiş?

ŞERİF. – Cem... metin olman lazım (Dudaklarını ısırır, alçak sesle). Bilinen hastalıkların belki en kötüsü... (Arkasını döner). Kan kanseri” (s.34).

Şerif sadece çaresiz bir hastalığa yakalandığını söylemekle yetinmez profesyonelce yalanlara devam eder. Önce Cem’e birkaç aylık ömür biçerek hastalığının Avrupa’da bile tedavisinin mümkün olmadığını dile getirir (s. 36). Amcasının söylediği son şeylerden sonra Cem’in dengesi bozulur ve bu konuşmadan sonra bambaşka bir karakterin temeli atılır. Cem zarif, sanatkar ve hoş görülü bir insan olmaktan çıkar ve ruhsuz, isyankar ve saygısız bir insan modeline dönüşür. Bu noktadan sonra hayata ve Tanrı’ ya olan isyanı güçlü yanı olacaktır.

Yalanlardan en çok etkilenen kahramanlardan biri de Ayşe’dir. Hamile olduğunu söylemek için Cem’e geldiğinde şok olur çünkü Cem bambaşka bir insan olmuştur. Hele bir de çocuğu olacağını duyunca Ayşe’ye yalan söyleyerek onu yok etmeye çalışır. Çünkü kendisinden olan çocuğun doğmasını ve soyunun devam etmesini yeni bir felaket olarak tanımlar. O yüzden Ayşe’yi öldürmeyi planlar. Ayşe’nin yanında mutluymuş gibi yaparak korkunç planını eyleme döker. Ona yalan söyleyerek onu

kandırır ve o anın güzelliğine inandırır. Sonrasında bir kılıç alarak Ayşe’yi ortadan kaldırmaya çalışır fakat ilk denemede başarılı olamaz. Ayşe son anda kapıyı açarak dışarı kaçar. Ancak Cem vahşi bir düşünceyle kapıyı kilitleyerek onu karnındaki bebekle dondurucu soğukta ölüme terk eder (s. 74-75).

Bu noktada yalanlar bir felakete sebep olur. Önce idealist ve mesleğinde çok başarılı bir adamın hayatı mahvolur sonrasında ise bu adam vahşi bir insana dönüşür ve yalan söyleyerek karnında çocuğunu taşıyan kadını öldürmeye çalışır. Dolaylı yoldan da olsa bunu da başarır. Kitabın son sayfalarında kızlarının külleriyle karşılaşan Semra ve Şerif yüzleşmek için Cem’i bulur ve felaketin bilançosu ortaya çıkar.

“ŞERİF. – Sen demek şimdi ilahlaştın? (Kalkar, sağa sola doğru bir iki adım atar; yumrukları sıkılı, hiddetten titreyerek durur). Sana bir haberim var ilah efendi! Bütün o ilahi hesapların yanlış öleceğin filan yok. Sapasağlamsın.

CEM. – Peki... Tahlil raporu?

ŞERİF. – İyiydi. Ben sana değiştirerek yalan söyledim. Şimdi önünde upuzun bir ömür var... Her dakikası cehennem azabıyla geçen bir ömür... “(s. 100).

Kitabın sonlarında söylenen yalanların itiraf edildiğini görmekteyiz. Ancak itiraflar hiçbir şeyi geri getirmeye yetmez. Önce karnında bebeğiyle bir kadın ölür ardından da olayların merkezindeki kahraman son anlarında pişmanlık duyarak kendisini uçurumun boşluğuna bırakır. Erduran burada basit bir yalanla başımıza felaketler gelebileceği mesajını vermekle kalmaz. Aynı zamanda yalan yolunun dönüşü olmadığını da vurgular.

3.2.2.2. Yan Fikirler

3.2.2.2.1. Aşk

Erduran’ın, neredeyse tüm oyunlarında kullandığı yan fikirlerden biri olan aşk, temanın olay örgüsüne işlenmesinde önemli role sahiptir. İnsani ilişkilerden doğan yanlışları ve ibretlik sonları konu eden yazar için kadın-erkek bütünlüğünü sağlayan ya da bu bütünlüğü bozan şey aşktır.

Eserde olayların içinden çıkılmaz hal almasında aşkın büyük payı vardır. Eşinin ve kızının yeğeni Cem’e aşık olduğunu bilen Şerif büyük bir yalan söylemiş ve bu yalanla bu aşk ateşini söndüreceğini düşünmüştür. Fakat oyunun sonunda bu ateşe engel olamamış ve bedelini kızını kaybederek ödemiştir. Eserde aşkın iki kahramanın kalbine işlendiğini görmekteyiz. Yazar, ilk olarak bunu bize daha oyunun başında

Ayşe'nin Cem ile olan diyalogunda gösterir. Evin genç kızı olan Ayşe kendisinin olgunlaştığını ve artık evlilik çağına geldiğini hoşlandığı adama hissettirmek ister.

“CEM. – Ha, onu da sorayım: şimdiye kadar Cem ağabeyken son günlerde Cem olduk. Rütbemiz niye alçaldı acaba?

AYŞE. – Senin rütben alçalmadı, benimki yükseldi.

CEM. – Yok canım! Ne oldun sen?

AYŞE.– Büyüdüm”(s. 6).

Bu konuşmada Ayşe'nin Cem'e ilgi duyduğunu ve artık yaş farkından çekinmediğini görmekteyiz. Cem ise karşılık vermez ve sadece işini düşünür. Hatta projelerinden bahsederken genç, alımlı ve güzel olan Ayşe'den gözlerini kaçırarak konuşur çünkü ondan etkilenmekten korkar. Bu sırada Ayşe tekrar ona kendisini hatırlatmak için bir mesaj daha verir.

“AYŞE. – Alay etme. (Büsbütün sokularak). Senin ne kadar yalnız olduğunu biliyorum.

CEM. – Bana bak seninle ikimize nikah düşer, değil mi? (Sigarasından derin bir nefes çeker).

AYŞE. – Düşer tabii” (s.11).

Cem'in yalnızlığına vurgu yapan Ayşe aranan kadının kendisi olabileceğini ona göstermek ister. Ancak bu onun yorumudur ve olmasını istediği şeydir çünkü Cem'in böyle bir niyeti yoktur. Hatta Ayşe'nin niyetini bildiği için durumu alaya alır. Bu noktadan itibaren oyunda Ayşe'nin annesi Semra sahneye çıkar. O da Cem'e karşı bir şeyler hissetmektedir. Semra kumaşı ince bir sabahlık giymiştir ve elbisenin içi rahatlıkla görülebilmektedir. Ayrıca süslenmiş, makyaj yapmış; eşinin ve kızının yanında Cem'e servis yapmaktadır. Durumu fark eden eşi ve kızı onu eleştirirken o da Ayşe'nin Cem ile ilgilenmesine bozulmuştur. Çünkü kızının Cem'i etkilemesinden korkar.

“ŞERİF. – Sen niye Ayşe'ye o kadar kızdın, onu anlayamadım.

SEMRA. – Cem' e lüzumundan fazla yaklaşmasını doğru bulmuyorum. Son zamanlarda akli fikri onda.

ŞERİF. – Ya sen? Senin aklın fikrin nerede?” (s. 17).

Eşi ile sürekli sorun yaşayan Semra bir süre sonra eşinin ona söylediği yalanla sarsılır ve Cem'in kanser olduğuna inanır. Bu durum onu daha da cesur davranmaya

iter ve Cem'in onun hislerini anlaması için her şeyi yapar. Hatta eşinin onları görmediğini düşündüğü bir anda Cem'i dudaklarından öper ve hızla oradan ayrılır. Cem ise memnuniyetsiz ve şaşkın bir tavırla durumu anlamlandırmaya çalışır.

Oyunda saf aşkın temsilcisi Ayşe'dir. Cem'in evi terk edip Karayar' a gitmeden önce kendisine zorla sahip olmasına kızmaz çünkü ona çok aşıktır. İlk zamanlarda neden gittiğini bilmesede gerçekleri öğrenince annesinin ve babasının yanından kaçarak Karayar'a gelerek Cem'i görmek ister. Cem ile karşılaştığında ise onun eski sevecen, nazik insan olmadığını anlar fakat onu çok sevmesi ve karnında bebeğini taşıması sebebiyle bu durumu görmezden gelir. Tüm olanlara rağmen Ayşe'nin aklında tek şey vardır. Çok sevdiği adamı buradan götürüp onu son günlerinde mutlu etmek.

“AYŞE. – Canım... bak ne mesut olacağız! Ne vakit kaldıysa... yüz senelik bir ömrün saadetini o vakte sığdıracağız”(s 68.)

Aşk o kadar saftır ki sevgiliyle geçirilecek her an onun için değerlidir. Hala Cem'i iyi edeceğine dair umutları vardır. Aşkın gücüne inanır ve Cem'i de aşka inandırmaya çalışır. Büyük bir mutlulukla bebekleri olacağını söyler. Ancak bebek haberini alan Cem afallar ve etrafına bakarak derin düşüncelere dalar. Çünkü artık hayata ondan gelecek her şey yüküdür ve bu yeni bir yok oluşturmaktadır. O yüzden Ayşe'den çocuğu aldırmasını ister. Ancak olumsuz cevap alır çünkü Ayşe için bebek Cem'den ona kalacak tek hatıradır.

3.2.2.2.2. Kıskançlık

Oyunda temayı destekleyen yan fikirlerden birisi de kıskançlıktır. Eserde aynı adamı seven anne ve kızının kıskançlıklarına tanık oluruz. Bunun yanı sıra Şerif' in eşini kıskanması sonucunda söylediği yalanla olay örgüsüne doğrudan etki ettiğini görürüz. Kıskançlık, özellikle saf sevginin sembolü ve ifadesi olarak bize sunulduğunda zararsızdır. Ayşe, saf sevginin temsilcisidir. Duyduğu kıskançlıkla sevdiği insana kur yapar ve sevgisini ona hissettirmeye çalışır.

“AYŞE. – İşlerini bahane etme. Canının istediğiyle konuşmağa pekala vakit buluyorsun.

CEM. – Canımın istediği mi? Kimmiş o?

AYŞE, gözlerini kaçırarak. – Hiç... umumiyetle söyledim” (s. 7).

Görüldüğü gibi Ayşe ufak laf çarptırmalarla Cem’e hem ilgisini anlatmaya çalışır hem de ona imalı sözlerle bir şey hatırlatmak ister. Annesi Semra’nın Cem’e olan ilgisini bilmektedir ve Cem’in hastalığında sürekli onunla ilgilenmesinden rahatsızdır. O yüzden içten içe annesini Cem’den kıskandığını anlarız. Cem’e yaptığı imalı hatırlatmanın sebebi annesinin sevdiği adama olan yakın ilgisidir. Yine Cem ile olan başka bir konuşmasında imalı bir sitem görürüz. Ayşe’nin “olgun kadın” iması ise yine bize annesini hatırlatır.

“AYŞE, öfkeyle. – Doğru! Son zamanlarda merak sardığın olgun kadınlardan sonra... Ben pek tatsız gelirim.

CEM. – Hangi olgun kadınlar? (Cevap alamayınca ciddileşerek yaklaşır). Kimden bahsediyorsun?” (s. 12).

Annesinin Cem’e olan ilgisini bilir ve bazen sevdiği adamın da bu durumdan hoşnut olduğunu düşünür. Halbuki Cem durumdan hoşnut olmadığı gibi yengesinin yakın davranışlarını hiç bu şekilde yorumlamamıştır. Kıskançlık duygusu insanda kendini gösterme ve fark ettirme dürtüsünü harekete geçirdiği için Ayşe de neredeyse tüm vaktini Cem’i etkilemeye çalışmakla geçirir.

Ayşe gibi kıskançlık krizleri geçiren bir diğer kişi de annesi Semra’dır. Fakat kızı gibi sitem dolu yaklaşım ve davranışlarda bulunmaz. Çünkü o evli bir kadındır ve sorumlulukları vardır. Cem’e sitem edemez fakat ona hizmet ederek onun sevgisini kazanmaya çalışır. Diğer yandan da ona sitem edemediği için kızını dizginlemeye çalışır ki bu davranışa yön veren gücün sebebi kıskançlıktır. Her fırsatta Ayşe’yi Cem’in yanında eleştirir ve onun Cem’in yanında kalmasından rahatsızlık duyar.

“SEMRA. – Ben üşümekten bahsetmiyorum, Cem’ in yanında böyle dolaşmağa utanmıyor musun?

AYŞE. – Ben de üşümekten bahsetmiyorum. O sabahlıktan içiniz görünüyor” (s. 16).

Semra kızı Ayşe’nin genç ve güzel olduğunun farkındadır ve bu yüzden Cem’in ondan etkilenmesinden korkmaktadır. Kızının diriliğini ve güzelliğini kıskanmakta her fırsatta Ayşe’yi uyarmaktadır. Ancak kendisi de Cem’i etkilemek için giyimine, makyajına dikkat etmektedir. Üstelik bunu kocasının ve kızının gözü önünde yapar. Sonucunda da ortaya bir kıskançlık üçgeni çıkar. Ayşe, Cem’i annesi Semra’dan; Semra, Cem’i kızı Ayşe’den; Şerif ise eşi Semra’yı yeğeni olan Cem’den kıskanmaktadır. Zaten olaylar da bu yüzden patlak verecektir. Cem, kıskançlık

olaylarının merkezinde yer alan isimdir ve herkesin gözdesi durumundadır. Dışarıda bırakılan Şerif ise kıskançlık duygusunu bastıramaz ve eyleme dökerek bir yalanla herkesin hayatını mahveder.

Semra'nın cesareti eşini bile şaşırtmaktadır. Kocasını yanındayken bile çekinmeden Cem'e ilgisini göstermesi Şerif'in günden güne canını sıkarak. Bu tür durumlarda Semra'nın verdiği trajikomik cevaplar ve oluşturduğu savunma mekanizması Şerif'in sinirlerini bozmaktadır. Bu yüzden Şerif zaman zaman kıskançlık duygusuyla aşırıya kaçan tepkiler vermeye başlar.

“SEMRA. – Ne fesat, ne iğrenç adam oldun sen, farkında mısın? İnsan öz yeğeninden karısını kıskanır mı hiç?

ŞERİF, bağırarak. – Sen istediğin kadar inkar et! (Kadının kulağına doğru eğilir; nefret dolu fakat alçak bir sesle). Şimdi de Cem' i buldun, değil mi... öz yeğenim! Mebzul şefkatinden o da payını aldı, değil mi? (Sağ eliyle kadını saçlarından yakalayıp yüzünü kendine çevirir). Değil mi?” (s. 18).

Yazar, kıskançlığı olay örgüsü içinde sürekli olarak kullanır. Temayı desteklemek için kullanılan bu kavram sevgiden doğsa da, abartıldığında kötü sonuçlara sebep olan bir dürtüye dönüşmesi itibariye tehlike arz eder. Yazar oyun boyunca kıskançlığı aktif tutarak bu noktayı vurgulamak ister.

3.2.2.2.3. İsyan

İnsan bazen yaşadığı olumsuz olayları anlamlandıramadığında o olayın sebeplerini sorgulamaya başlar. Sorgulama evresinde doğru ve yanlış ayırt ederken yaşadıklarından sıyrılmaz ve değerlendirmelerinde objektif olamaz. Sonucunda bir isyan duygusu baş gösterir. “Neden ben?” diye sorgularken birçok noktada evrene, insanlara hatta yeri geldiğinde Tanrı' ya bile isyan eder.

Bu oyunda isyan duygusunun esir aldığı aktör oyunun merkezinde yer alan Cem'dir. Cem başlarda işine bağlı, idealist, başarılı ve hayat dolu bir adamken öleceği haberini aldıktan sonra tamamen değişir. Aksi, bunalımlı, isyankar ve karamsar bir insana dönüşür ki daha ilk haberi aldığı an isyan bayrağını çekerek çok yanlış bulduğu bir davranışı sergiler. Daha önce dikkate bile almadığı fakat kendisine ilgisi olduğunu bildiği Ayşe'ye zorla sahip olur. Sona yaklaştığını anladığı için zihinsel ve fiziksel olarak ilk isyan hareketini bu davranışıyla başlatmış olur.

Babasından kalan dağ evine yerleşen Cem, alışkanlıklarını ve işini bırakıp burada inzivaya çekilerek, isyan hareketinin ikinci dalgasını başlatır. Lüks ve büyük projelerle adını duyuran büyük mimar gider, onun yerine köyde kendi türbesini inşa ederek ölümü bekleyen isyankar ve emekli bir mimar ortaya çıkar. Bununla da kalmaz her gün içer, yemekten kesilir ve yaptığı hiçbir şeyden keyif almaz. Öleceği inancına sahip ünlü bir mimarın yıkılmışlığı ve isyankarlığı Tanrı' ya sitem ettiği şu cümlelerle kendisini gösterir.

“İBRAHİM. – Aman bey! Sana darılmak benim haddim mi?

CEM. – Neden haddin olmayacak? İsteyen isteyene darılır. Mesela ben Allah'a dargınım (s. 41).

Tanrı' ya isyan eder çünkü ömrünün baharında bu hastalığı kendisine yakıştıramaz. Sıhhatli, başarılı, zengin bir adamın bu hallere düşmesinin tek sebebi ona göre Tanrı'nın onun için biçtiği ömürdür. Bu noktada Cem'in hayata ve Tanrı'ya olan dargınlığını en iyi özetleyen kişi Muhiddin'dir. Cem'in yanına gelen Ayşe'ye buradan ayrılmasını tavsiye etmesinin nedenini açıklarken Cem'in ruh halinin resmini çizmiş olur. Cem'in sadece fikirleri ve vücudu değil ruhu da isyandadır.

“AYŞE. – Cem yıkılıyor mu?

MUHİDDİN. – Yıkıldı bile.

AYŞE. – Neden?

MUHİDDİN. – Allah' a inanmayan, insana inanmalı. İkisini birden terk eden kendini de terk eder, yıkılır” (s. 58).

Gerçekten de ikinci perdede Cem tüm değerlerini kaybeden bir insana dönüşür. Her fırsatta insanoğlunun bu dünyada kendi isteği dışında gelişen her şeyi özellikle de ölümü rezalet olarak nitelendirir. Yine Muhiddin ile yaşadığı bir tartışma sırasında kendisini tutamaz ve tekrar isyan bayrağını çeker.

“MUHİDDİN. – Bazı sualleri sormak insanlığa düşer, insanlara değil.

CEM. – Ben soruyorum, elimde değil. Ebediyetten mahrumsak canımız isteyince yok olmaktan da aciz değiliz ya. O kadarcık hürriyetimiz var. Solucanlardan tek farkımız o zaten. (Gülümseyerek)” (s. 65).

Muhiddin hayata dair sorularla kendisini sıkıştıran Cem'e hayatı bu kadar sorgulamaması gerektiğini hatırlatsa da bunun faydası olmaz. İsyen duygusu ölüm yaklaştıkça daha da yoğunlaşır. Bu noktaya kadar insanlara, kadere hatta Tanrı'ya

isyan eden Cem kitabın sonunda gerçekleri öğrendikten sonra kendi kişiliğine, karakterine ve ruhuna isyan eder. Nasıl ölüm haberini bekliyormuş gibi başka bir doktora görünmeden bu yalana inandığını sorgular. Ardından karmaşık duygular içinde köprüyü yapmadığı için pişman olur. Kendi yaptıklarına kızar ve ucuruma doğru kendisini bırakır. Onun son isyanı kendi varlığına ve mizacındır.

“CEM. – Sahi amma kolay inandım!... Amma kolay vazgeçtim hayattan... Niye acaba? Sanki beklediğim bir haber gibiydi... Hem o kadar yalnızdım ki (Muhiddin’e). Üstad... Hakkın varmış; köprüyü yapmalıydım. Bakın Karayar’ ın en dar yeri burası. (Sağa doğru yürüyüp gözden kaybolur)” (s. 102-103).

3.2.2.2.4. Nefret

Nefret insani ilişkileri bozarak toplumsal işleyişin aksamasına sebep olan kişisel bir problemdir. Bazı istenmeyen olaylar dolayısıyla ortaya çıkan kin duygusu yok edilemediği süre zarfında seviye atlar ve nefrete dönüşür. Oyunda da zıt kutuplu kahramanlar arasında nefret duygusu belirmiştir. Bunun yanı sıra oyunun başkahramanın yaşadığı olumsuz şeyler sonucunda yaşama ve düzene karşı bir nefret duygusu beslediğini söylemek mümkündür.

Oyunda nefret duygusu ilk kez Semra ve Şerif ilişkisinde karşımıza çıkmaktadır. Karı-koca olan ikili iki yabancı gibidir. Şerif, bir hastanenin sahibidir ve kürtaj operasyonlarından sorumlu cerrahdır. İşleri çok iyidir ve daha iyi olması için sürekli çalışmaktadır. Eşini sadece maddi konularda mutlu edebilmektedir. Semra ise ilgiye muhtaçtır. Yalnızlaştığı için sürekli yeni arkadaşlar arar. Sonucunda da ilişkilerinde başlayan anlaşmazlıklar ve kıskançlıklar zamanla güçlenir. Semra zamanla eşine kinlenir ve ondan nefret etmeye başlar. Kıskançlık yüzünden çıkan bir tartışmada ona olan nefretini açıkça dile getirir.

“SEMRA, boynunu tutarak, kısık bir sesle. – Hayvan! (Toparlanıp ayağa kalkar). Senden o kadar iğreniyorum ki, hiçbir erkekten hoşlanmama imkan yok. (Arkası kendisine dönük, hareketsiz duran kocasına birkaç adım yaklaşarak sükunetle konuşur). Ölümünü bekliyorum. (Şerif hafifçe irkilir, fakat yerinden kıpırdamaz). O zaman belki düzelirim” (s. 20).

Oyunda olayların merkezinde olan Cem’in sorgusuz sualsiz kendisine söylenen hastalık yalanını kabullenmesi ve aylar sonra öleceğine inanmaya başlamasıyla yeni bir nefret tohumu filizlenir. Bu noktaya kadar insani ilişkide karşımıza çıkan nefret Cem ile karakter değiştirir ve çok daha güçlü bir duygu olarak ortaya çıkar. Olayların

aktörü Cem insanlığa küsmüştür ve insanı bir görüntü kirliliği olarak görmeye başlar. Tüm insanlar onun hastalığının sebebiymiş gibi davranır. Sonucunda da insanlığa karşı büyük bir kin besler ve zamanla onun da yerini büyük bir nefret duygusu alır. O kadar yoğun bir duygudur ki Cem insanlığı yok etmek istemektedir.

“CEM. – Yeter, ya! Yeter tabii... bu kepaze kütlenin ortalığı kirlettiği yeter artık! Şimdi insan cinsini bir anda yok edebilecek bir alet olsa... çekilecek muazzam bir sifon... hiç düşünmem. Yapılacak tek manalı hareket o zaten...” (s. 64).

Bu noktadan itibaren kitabın sonlarına kadar insanlığa duyulan nefretin yansımalarını görürüz. Son kısımda ise Semra'nın Cem'e olan sevgisinin nefrete dönüştüğüne şahitlik ederiz. Cem'in Ayşe'yi nasıl ölüme terk ettiğini anlatması üzerine annelik duygusunu hatırlayan Semra bir duygu patlaması yaşar ve Cem'e olan sevgisi nefrete dönüşür.

“CEM. – Hiçbiriniz Ayşe' yi benim kadar sevmesiniz. (Döner). Merak etmeyin, acı çekmedi. Gece dışarıda bıraktım. Donmuş. (Uzun bir sükut).

SEMRA. – Allah kahretsin seni... Allah kahretsin...” (s. 98).

3.2.2.2.5. Yalnızlık

Oyunda kullanılan yan fikirlerden birisi de yalnızlıktır. Yalnızlık çeşitli sebeplere bağlı olarak ortaya çıkar. Genellikle yaşanmış sorunların sonucunda oluşan yalnızlık, kimi zaman da tercihlere bağlı olarak ortaya çıkar. Kişinin kendini dışlaması, çevresinin bireyi dışlaması, kişinin psikolojik veya fiziksel olarak uzaklaşma isteği ya da sevdiği insanın karşılık vermemesi gibi faktörlere bağlı olarak gelişebilir. Her insan bu duyguyu farklı şekilde yaşar ve hayatına yansıtır. Bazıları bu durumdan haz duyarken bazıları ise bu durumdan dolayı acı çeker.

Oyun boyunca yalnızlığıyla dikkat çeken kahraman olay örgüsünün merkezinde olan Cem'dir. Kitabın başından sonuna kadar her anlamda yalnız bir insanın temsilidir. İlk olarak dikkat çeken nokta Cem'in işkolik olması dolayısıyla karşımıza çıkan yalnızlığıdır. Bu sayede vaktinin çoğunda projelerle meşgul olan Cem, kariyerini önemli bir noktaya taşımış ve uluslararası üne sahip bir mimar olmuştur. Ancak sosyal hayatı yok denecek noktadadır. Burada yalnızlık fikri bir tercih olarak karşımıza çıkar ve olumlu sonuçlar için bir araç olur.

Sonrasında hastalık olayı ortaya çıkar ve bu andan itibaren psikolojik yalnızlaşma, kendini insanlardan soyutlama başlar. Cem babasının Karayar

civarındaki evine taşınır ve burada tüm insanlıktan uzaklaşarak huzur bulduğunu düşünür. Yaşadığı psikolojik buhran onun öldüğünde bile yalnız kalmak istemesine sebep olur. Bu yüzden son eseri saydığı bir kule inşa eder ve tepesine de kendisi için bir türbe yaptırır. Tüm hazırlıklar bittikten sonra da intihar eder. Bunu yapmadan önce pişmanlığını dile getiren Cem'in yalnızlıkla ilgili yaptığı son vurgu dikkat çekicidir. Bu hayatta o kadar yalnızdır ki amcasının hastasın sözünü kağıtta yazanlara bakmadan ya da başka bir doktora başvurmadan kabullenmiştir. Bunu da şu şekilde diler getirir:

ŞERİF. – Bana neden inandın? Ne kolay inandın! Niçin bir tek başka doktora gitmedin?

....

CEM. – Sahi: amma kolay inandım!... Amma kolay vazgeçtim hayattan... (Düşünür).

Niye acaba? Sanki... beklediğim bir haber gibiydi galiba... Hem... o kadar yalnızdım ki.

(Muhiddin'e). Üstad... Hakkın varmış; köprüyü yapmalıydım. (s. 102-103).

Oyunda Cem dışında yalnızlığıyla karşımıza çıkan başka kahramanlar da vardır. Bu kahramanların ilki Ayşe'dir. Ayşe sadece Cem'i gördüğünde yalnızlığını unuttur çünkü ona aşiktir. Onunkisi aşk duygusundan kaynaklanan bir yalnızlıktır. Cem'in ona ilgi göstermesini ve kendisini fark etmesini beklerken duygusal bir boşluğa düşer. Ailesi ile de anlaşamaması ve annesi ile aynı kişiye ilgi duyması yalnızlığını pekiştirir. Sonucunda da kendisini ailesinden soyutlar.

Bu duyguyu paylaşan bir diğer kahraman ise Semra'dır. O da evli olmasına rağmen duygusal anlamda ilgiden uzak olduğu için sürekli boşlukta ve yalnız hissetmektedir. Bu yüzden eşiyle sorunları çözmek yerine yeni arkadaşlar edinmeye çalışır ve ilgi görmek, önemsenmek ister.

“SEMRA. – Bıktım artık bu laftan da. Sen kudretlisin, kuvvetlisin, kale gibisin... Hah!

Kalabalığın adını kuvvet koymuşsun! Bıktım senin kuvvetinden. Keşke biraz zayıf olsan, bana muhtaç olsan. Belki bu kadar canım sıkılmazdı. O zaman belki durmadan kendime yeni arkadaşlar aramazdım” (s. 19).

Yalnızlık kavramı arkeolojik bir kazı için Karayar' da bulunan Muhiddin ile tekrar karşımıza çıkar. Onun durumu da Cem ile benzerlik göstermektedir. Çünkü her iki kahraman da hayatı boyunca yalnızlığı tercih etmiş ve işleriyle ilgili projelere koşturmaktan yalnızlıklarını unutmuşlardır. Muhiddin'in Cem'in evini tutarken ona söylediği sözler yalnızlığının ne boyutta olduğunu gösterir.

“MUHİDDİN. – Ne de çok kitabınız var! Ama sakın unutmayın: Kitaplar insanlar içindir.

İnsanlar kitaplar için değil. Unutursanız benim gibi bir de bakarsınız ki bütün okunanlar

ne sizin işinize yaramış ne de başkasının. Yalnız kalırsınız! (Şişeyi kaldırarak). İşte bundan başka kimsem yok. (İçer, şişenin ağzını kapatıp cebine koyar). Yalnızlık ölüm demek “(s. 26).

3.2.2.2.6. Vicdansızlık

İnsan yaptığı ve yapacağı her işten sorumludur. Dolayısıyla içerisinde bu eylemlerin doğruluğunu ve yanlışlığını denetleyen bir mekanizma mevcuttur. Bu mekanizma bir mahkeme gibi çalışmaktadır ve bu mahkemenin hakimi de insanın vicdanıdır. Daha önce “İp Oyunu” ve “Korkunçlar” adlı eserlerinde karşılaştığımız vicdansız insan modeli bu eserde de karşımıza çıkar. Özellikle iki kahramanın davranışları üzerinden bize gösterilen vicdansızlık örnekleri kişilerin hayata bakışıyla doğrudan ilintilidir.

İlk olarak karşımıza Doktor Şerif Bey çıkmaktadır. Onun vicdansızlığına vurgu yapmak için “kürtaj yapan bir kasap” tanımı yapılır ki bu tanımlamayı kullananlar onun yakın çevresinden insanlardır. Para kazanmak için her şeyi yapan Şerif eşinin Cem’e ilgi duyduğunu görünce daha da acımasız olur ve hayatlara mal olacak bir yalan ortaya atar. Cem’e ölümcül bir hastalığı olduğunu söyler ve onun hayatını mahveder.

“ŞERİF. – Cem... metin olman lazım. (Dudaklarını ısırır, alçak sesle). Bilinen hastalıkların belki en kötüsü... (Arkasını döner). Kan kanseri.

CEM. – Tedavisi?

ŞERİF. – İmkansız” (s. 34).

Görüldüğü üzere Şerif’in böyle bir yalanı söylerken bile bu kadar net olması bize vicdansızlık sınırıyla ilgili fikir vermektedir. İlginç olansa oyunun ilk perdesinde bambaşka bir adam olan Cem’in ikinci perde de vicdanını, şerefini ve insanlığını kaybetmesidir. Kendisine saf duygularla bağlanmış olan Ayşe’yi sevmemesine rağmen ona zorla sahip olması onun ilk vukuatıdır. Bu hareketinden sonra merhametsizlik, vicdansızlık içeren davranışları çorap söküğü gibi devam eder Cem’in vicdansızlığı noktasında en önemli eylemi ise milli bir hazine olan ormanlık alanı yok etmektir Kendi türbesini hazırlayan merkez kahraman diktiği kulenin net görülmesi için etrafındaki yeşilliğin yok edilmesini ister.

“CEM. – Tamam! Civardaki ağaçlar yüzünden kulenin yüksekliği belli olmuyor. O yamaçlar çepeçevre soyulacak ki zarafeti meydana çıksın”(s. 46).

Köylülerin ve çevresindeki insanların uyarılarını dikkate almaz ve kitabın sonunda kulenin etrafındaki alanı ateşe verir. Tüm milletin malı ve milli bir hazine olan ormanlık alanı kül eder. Bununla da yetinmez orman yandığı sırada bir doğuma yetismeye çalışan bir ebenin üzerine kütük düşer. Kütük düşmesi sonucu ağır yaralanan Ebe Kadriye Teyze'ye merhametsizce öleceğini söylemesiyle kitabın ilk perdesinde tanıtılan Cem'den hiçbir eser kalmadığını görürüz.

“CEM. – Bak, Muhiddin Bey rica ediyor aklı sıra seni avutursak daha iyi olacak. Ama ben herkese doğruyu söylerim, Kadriye Teyze; bende yalan yok. Sen birazdan öleceksin
“(s. 91).

Bunların dışında en büyük vicdansızlık örneğini yine kendisini çok sevdiği için onu görmeye gelen Ayşe'ye karşı göstermiştir. Son günlerini mutlu geçirmesi için yanına geldiğini söyleyen Ayşe'yi dikkate bile almaz. Hatta hamile olduğunu ve karnında onun çocuğunu taşıdığını duyunca kirli planlar yapmaya başlar. İnsanlığa kendi soyundan birinin katılmasını asla istemez ve Ayşe'yi öldürmek ister. İlk anda başarısız olsa da ikinci denemesinde amacına ulaşır. Tıpkı amcası gibi onun vicdansızlığının sınırı da Ayşe'yi öldürüş şekliyle bağlantılıdır.

“AYŞE' NİN SESİ. – Cem!... Cem ne olur aç!... Çok soğuk!

(Cem kalkar, ağır ağır yürüyerek kapıya gider, açmadan seslenir.)

CEM. – Ayşe! Gözlerini yum, uyu! Kendini soğuğa bırak, biraz sonra hiçbir şey hissetmeyeceksin! Sakın korkma!” (s. 76).

Son cümleler insanlığın bittiği nokta olarak karşımıza çıkar. Tüm inanç ve ananelerimizi ezen bir sonla Ayşe ve bebeği ölüme terk edilir. Böylece insanın terazisi olan vicdanın bazı anlarda doğru çalışmadığı ve felaketlere yol açabileceği okuyucuya gösterilir.

3.2.2.2.7. Pişmanlık

İnsanların eylemlerinin bir süre sonra olumsuz sonuçlar ortaya çıkarması sonucunda geçmişte yaptığı o eylemden üzüntü duyması olayına pişmanlık denir. Pişmanlık, insanların içinde bulunduğu koşulları tartmadan ve doğru analiz etmeden davranması sonucunda ortaya çıkan kişisel bir problemdir. Başlarda doğru gelen her şey zamanla değişebilir ve pişmanlık doğurabilir

Oyunda pişmanlığın öncelikle Semra ile ortaya çıktığını görmekteyiz. Semra eşiyle olan karı-koca ilişkisinden memnun değildir ve her fırsatta bu durumdan şikayet

etmektedir. Hatta kendisine ilgi gösterecek ve kendi ilgisine ihtiyaç duyan arkadaşlar arar. Bu hareketleri sonucunda da eşi Şerif ile tartışması kaçınılmaz olur ve her fırsatta bir yanlış yaptığının altını çizerek pişmanlık duyduğunu dile getirir.

“SEMRA. – Niçin yapıyorsun?

ŞERİF. – Senin için! Senin “Louis Seize” eşyalı, otomobilli, seyahatli, kürklü, elmaslı hayatın için!

SEMRA. – Benim bu hayat pek mi hoşuma gidiyor? Sıkıntıdan patlıyorum! Keşke sen karşıma çıkmasaydın. Belki ömrüm başka türlü geçerdi” (s.18).

Oyunda ikinci pişmanlık vakası bir başka Şerif ve Semra tartışmasında karşımıza çıkar. Kızlarının canice ölümüne terk edildiğini öğrenen karı-koca bir yalanın nelere mal olduğunu tartışırken Şerife söylediği yalandan dolayı duyduğu pişmanlığı şu cümlelerle ifade eder.

“ŞERİF. – Beni deliye çevirdin... Arada sırada pişman oluyordum, doğruyu söylemeğe niyetleniyordum. Ama her defasında sen... “Cem’ e aşığım!” diye bağırınca...

SEMRA. – Ah, sersem! Cem’ i ölecek diye, bana muhtaç diye sevdiğimi nasıl anlamazsın!”(s. 101).

Asıl pişmanlık vakası ise kitabın sonlarında karşımıza çıkar. Ayşe’yi ölümüne terk eden ve inşa ettiği kulenin etrafındaki ormanlığı yok eden Cem hasta olmadığını duyunca şok olur ve büyük bir travma yaşar. O anda ne yapmak istediğini bilemez haldedir ve yaptığı şeyleri anlamlandıramaz. Manzaraya bakar ve yarattığı yangın sonucunda etrafa verdiği zararın farkına varır. Hatta yapmayı reddettiği köprüyü keşke yapsaydım diyerek kendisini uçuruma bırakır. Muhiddin ve Şerif ile son konuşmasında bu pişmanlığı açıkça görürüz. Yazarın burada okuyucuya vermek istediği mesaj açıktır. Son pişmanlık faydasızdır.

“CEM. – Sahi: amma kolay inandım!... Amma kolay vazgeçtim hayattan... (Düşünür). Niye acaba? Sanki... beklediğim bir haber gibiydi galiba... Hem... o kadar yalnızdım ki. (Muhiddin’e). Üstad... Hakkın varmış: köprüyü yapmalıydım. “ (s. 102-103).

3.2.2.2.8. Kırsal Kesimde Yaşanan Problemler

Toplumcu gerçekçi çizgide yazan Refik Erduran bu anlayışın temelinde yer alan emek-emekçi sorunlarını ve kırsalda yaşayan insanların çektiği sıkıntıları sık sık dile getirmiştir. Toplumcu gerçekçi anlayışın getirdiği bakış açısıyla yazar, toplumun sorunlarını dile getirmeyi bir sorumluluk sayar. Eserde ele aldığı sorunlardan bir tanesi

de dönemin şartları gereği Anadolu'nun köylerinde yaşayan insanların yaşadığı bazı sıkıntılardır. Sonbahardan kışa geçildiğinde bu sorunların sıklaşması dikkat çeker. Özellikle sağlık ve ulaşım gibi konularda yaşanan sorunlar yazar tarafından örneklerle ele alınır.

İlk olarak kitabın adı olan Karayar Köprüsü, köylüler açısından ulaşım sorununun çözülebilmesi için anahtardır. Olayın merkez kişinin babası tarafından köylülere söz verilen köprü yapımı Cem'in babasının vefatı nedeniyle yarım kalmıştır. Köylüler Cem'den babasının vasiyetini yerine getirmesini isteseler de Cem'in kendi derdine düşmesi sonucunda köyün ulaşım sorunu çözülemez.

Oyunda ulaşım sorununun ele alındığı diğer bir nokta ise ebe olan Kadriye'nin bir kadının doğumu için yola çıkmasıyla başlar. Çünkü köyde ve civarında bir sağlık kuruluşu yoktur ve en yakın merkeze gitmek için karla kaplı yolların açılması beklenmektedir. İbrahim köydeki ulaşım ve sağlık noksanlığını şöyle anlatır:

“İBRAHİM, gülerek. – Ee, bizim vazifemiz herkesten şüphelenmek. Ama bu gelişim ondan değil. Benim kadını çağırttık da... Kasaba yolundan doğru buraya gelsin diye haber yolladım. Köprü yok, çayı yalnız geçemez” (s. 45).

Bir yanda zenginlik ve imkanda bolluk ele alınırken diğer tarafta Anadolu'nun bazı bölümlerinde belli başlı sorunlar ve noksanlıklar verilir. Böylece sosyal açıdan bir eleştiri daha yapıldığını görmüş oluruz. Sonraki noksanlık ise Kadriye'nin yardıma giderken üstüne kütük düşmesiyle ortaya çıkar. Ulaşım ve acil müdahale noksanlığı yüzünden Kadriye de can verir.

“MUHİDDİN. – Efendim, bu Kadriye Teyze... Köy ebesi... Dün akşam bir doğum için köye gelmişti... (Yatakla uğraşarak). İyi, buraya yatırınız işte. Doğuracak kadın bir türlü doğuramıyormuş. Bu sabah kasabaya götürmeğe karar vermişler. Kadıncağızı bir öküz arabasına yükleyip yola çıkmışlar. Tam dereye inerken o yamacı ateş sarmış. Üstlerine kütük devrilmiş. Kadriye Teyze altında kalmış. “ (s. 81).

Oyunda köyde bir aracın istendiğinde rahatlıkla bulunamadığı ve acil durumlarda köyden kasabaya kağı yardımıyla hasta taşındığı belirtilmektedir. Bununla birlikte köyde bir sağlık kuruluşu ya da doktorun bulunmadığı da vurgulanmaktadır. Yazar, kırsal kesimde yaşanan bu eksiklikler üzerinden sosyal yapıya ve sosyal devlet anlayışına bir eleştiri getirir.

3.2.2.2.9. Anadolu İnsanın Saflığı

Oyunda sadece yalan, kıskançlık, nefret ve vicdansızlıkla yoğrulan kahramanlara rastlamayız. Karayar civarında kırsal kesimde yaşayan toprağına, değerlerine, geleneklerine bağlı ve yardımsever bazı kahramanlara da yer verildiğini görürüz. Yazarın olumsuz karakter özelliğı taşıyan kahramanları Anadolu insanıyla yan yana getirmesi Anadolu’da yetişen insanların saflığını, temiz yürekliliğini ve yardımseverliğini bize göstermek içindir.

Oyunda Anadolu’nun bağrından kopan kahramanların bağlılığı, saygıları ve yardımseverlikleri birçok örnekle sunulur. İlk olarak köyden Cem’in babasının işlerine bakan İbrahim’i tanırız. Babasının evine onca yıl gözü gibi bakmıştır. Babasının köprü inşaatı için getirdiğı her şeyi muhafaza etmiştir. Onun en önemli görevi ise ormanlık alanı korumaktır. Ormanı kontrol eder ve ağaçlara çocuğı gibi davranır. Cem ile buluşmasında Cem’in ondan istediğı şeye inanmakta zorlanır. Cem ondan kulenin çevresindeki ağaçları temizlemesini ister ve bunun karşılığında ona babasının evini vereceğini söyler.

“İBRAHİM, hayretle gözlerini kırıştıarak Cem’in yüzüne bakar.

– Olur mu hiç Bey? Ağaç kesilir mi?

CEM. – Ne var olmayacak? Köylüler tarla açmak için boyuna kesmiyorlar mı?”(s. 45).

Oyunda köy insanının saflığı, topraklarına bağlılığı ve doğaya sahip çıkışı çarpıcı bir şekilde sunulur. Ağaçlara çocuklarından, ailesinden daha çok değer veren İbrahim asla onları kesmeyeceğini söyler ve Cem’e o ağaçları babasının diktirdiğini hatırlatır. “Kesersen babanın evine ne yüzle gelirim.” diyerek bize bir değerli duygu daha hatırlatır. Bu insanların vicdanları gibi sadakat duyguları ve bağlılıkları da tartışılmaz noktadadır. İbrahim sadece söz verdiği için yıllardır kimse gelmemesine rağmen eve gözü gibi bakmaktadır. Yine ağaçları büyütmüş ve ormanlık alanın korucusu gibi onları korumuştur. Onun doğaya olan bağlılığını çıkan yangın sırasında eşi Kadriye’nin üzerine kütük düşmesi ve ağır yaralanması sonucunda anlarız. Çünkü İbrahim eşini bırakıp ağaçları kurtarmaya çalışır. Bu durumu en iyi özetleyen cümle ise İbrahim’in eşi Kadriye’den çıkmaktadır. Ölmek üzereyken eşini ağaçları kurtarması için gönderir ve duruma şaşırın Muhiddin’e şunları söyler:

“KADRİYE. – Gitti diye İbrahim’i ayıplama, Muhiddin Bey. Bu ormanları canından çok sever... Bir dal kırılrsa... Uykusu kaçarsın... Deli herif... Yıllar yılı... Evladı gibi ağaçlar... evladı gibi...” (s. 87).

Köy insanının samimiyeti, saflığı ve iyi niyeti sadece İbrahim ile karşımıza çıkmaz. Köyün ebesi ve İbrahim’in eşi olan Kadriye de yardımseverliğiyle olayların merkezinde yerini alır. Bir kadının doğum esnasında zorluk çektiğini duyunca yollara düşer. Ancak yoldayken yangına denk gelir ve düşen bir kütüğün altında kalıp Cem’in evine getirilir. Bir süre sonra da burada can verir. İyi niyeti ve sorumluluk bilinciyle doğuma yetişmeye çalışan Kadriye bu uğurda canını vermiştir. Yine son nefesinde doğumuna yetişemediği kadını, çocuğunu merak etmekte ve onları düşünmektedir.

“KADRİYE. – Çocuk! Çocuk doğmadı... Kadını ne yaptınız?

MUHİDDİN. – Telaş etme. Kadın arabada bekliyor, şimdi doktorla gidip bakacağız.

KADRİYE. – Çabuk! çabuk olun... (Halsiz kalmış gibi arkaüstü düşer)” (s. 85).

Yazar, İbrahim ve Kadriye ikilisini oyunun merkezinde, olayların içinde tutar ve bize onların insani yönünü, inançlarını, geleneklerini hatırlatır. Köy insanının samimiyeti ve saflığı bu iki kahramanla temsil edilir. Onlar saygılı, sevecen, yardımsever ve sözünün eridir. Yazarın bu tarz zıt karakteristik özellikler taşıyan kahramanlara yer vermesi vermek istediği mesaj için araç niteliğindedir. Bu kahramanlar iç hesaplaşmaları olmayan, ego sorunu yaşamayan ve kıskançlık krizleri geçirmeyen insanlardır. İnançlarında hiçbir zaman şüpheye düşmeyen bu kahramanlar, doğa ve insan sevgisiyle doludur.

3.3. AYI MASALI

Refik Erduran'ın basılmış olan 3. tiyatro eseridir. Eser, Dormen Tiyatro Yayınları tarafından 1963'te İstanbul'da basılmış ve yayınlanmıştır. 80 sayfadan oluşan oyun 2 perde ve tek dekordan oluşan bir komedidir. Hacimsel anlamda küçük sayılan eser kahramanlar bakımından kalabalıktır. Toplamda 13 kahraman kullanılan tiyatro kitabının sonunda oyunun canlandırıldığı döneme ve oyunu canlandıran oyunculara ait 4 adet fotoğraf bulunmaktadır.

3.3.1. Özet

Oyunda olay İstanbul taraflarında İnimbköy adlı bir kasabada geçmektedir. Kasaba halkı tek düze bir bakış açısına sahiptir ve hurafelere inanmaktadır. Yaşadıkları bölge ayıların yaşam alanı olduğu için onları önemli görürler ve yaşanan bazı olayların etkisiyle onları kutsal sayarlar. Ayılar kasabanın yollarına, köprülerine ve merkezine istediği gibi girip çıkar. Onlara dokunmak, onlara zarar vermek yasaktır. Böyle bir durumda köy halkı ayağa kalkar. Ayıların bu denli mübarek sayılmasının nedeni ise onları eğiten Kılılı Dede adlı bir adamdır. Ayıların dostu olan bu adamın mezarlığı sinsi ve çıkarıcı bir karakter olan Çeyrekçi Arif sayesinde türbeye dönüşür ve her yerden turist çekmeye başlar. Çünkü Arif gazetede yayınlattığı bir yazıda türbe civarında Kılılı Dede'nin definesi olduğunu ve hala bulunamadığını belirtir. Bu sayede orada kurduğu kahve işleyecek ve cebi para dolacaktır.

Şehirden profesör, parti lideri, zengin iş adamı ve eşi bunun yanı sıra olayı duyan bazı köylüler olay yerine gelirler. Köprünün diğer tarafında olan türbeye geçmek isterler fakat köprübaşında bir ayı beklediğini görürler. Köprüden geçebilmek için ayıya “Dayı Bey” demeleri gerektiğini öğrenirler ve karşıya geçebilmek için ayı karşısında şekilden şekile girerler. Ayının karşısında dik duran ve ona kafa tutan tek isim kasaba civarından olan Rüstem'dir. Ayıya saldırır ve yaralanır. Türbeyi arayanlar ise çeşitli bahanelerle ayıya dayı diyerek karşı tarafa hazineyi aramaya giderler. Her biri ayrı ayrı geri döndüğünde Rüstem'in sözünü dinlemeden karşıya geçen kardeşi Faruk'ta bir gariplik olduğunu görürler. Dayısı tarafından silkelenen Faruk'un ceplerinden mücevherler saçılır ve bunun sonucunda bir arbede çıkar. İş adamı olaya el atarak buranın duyurulması halinde milyonlar edeceğini belirtir ve tekrar karşıya geçip son kez kontrol etmeleri gerektiğini anlatır. Karşıya geçmeye çalışırlar fakat bu sefer ayı ne yaparlarsa yapsınlar buna izin vermez. Ancak sonunda ikna olur çünkü hepsi bir ayı gibi davranarak dört ayaküstünde köprüden karşıya geçerler. Geçmeyen yani ayıya dayı demeyen iki kahraman kalır. Biri Rüstem diğeri de yaralandığı andan itibaren başından ayrılmayan Kız'dır. Aralarındaki flört aşka dönüşür ve olay örgüsü son bulur.

3.3.2. Tematik İnceleme

3.3.2.1. Tema: Menfaat

Menfaat, insanların ilişkilerini, gelecekle ilgili beklentilerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen önemli unsurlardan biridir. Sadece insanlar için değil devletler için de ilişkilerde ilk dikkate alınan şey menfaatlerdir. Sosyal anlamda ilişkilerimizde önemli bir yere sahip olan menfaat, toplumcu gerçekçi eserlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Refik Erduran bu temayı özellikle tiyatrolarında farklı boyutlarıyla ele almıştır. Daha önceki tiyatro eserlerinde de çıkarıcılık üzerinden bireysel ve toplumsal eleştiriler yaptığını gördüğümüz Erduran, toplumcu gerçekçi çizgide eleştirel bir bakış açısıyla bu eserinde de farklı statülerden insanları yan yana getirmiş ve onların ortak özellikleri olan menfaatçiliğe vurgu yapmıştır. Eserin başından sonuna kadar çıkarları doğrultusunda hareket eden kahramanları bir araya getiren yazar, onların düştüğü komik halleri bize göstermiştir.

Kasabada yaşayan insanların hurafelere inanması ve bu doğrultuda bir ayı efsanesi oluşturması fırsat kapılarını sonuna kadar açmıştır. Duyurulabilen bir türbe ve yayılan her efsane, turist demek; turist ise para demektir. Bu doğrultuda çıkarıcılığın Rüstem ve Kız dışında neredeyse her kahramanın karakterine işlendiğini görmekteyiz.

Daha kitabın başında Arif kendisini tanıtırken lakabı olan “çeyrekçi” isminin hikayesini anlatır. Çocukken herkesin ihtiyacını getirmesi karşılığında fazladan çeyreklik alması sonucu bu isim üzerinde kalmıştır. Büyüdüğünde ise yaptığı işi geliştirerek komisyonculuğa başlamıştır.

“ARİF: Sizin anlayacağınız, bendeniz yüzde yirmi beş komisyoncuym. Ne iş üstüne dersiniz, içinde kar olmak şartıyla her iş üstüne. Kasabada birine rüşvet vermeğe niyetlenenden tutun da, adam dövdürmek isteyene kadar herkes doğru bana gelir. Bazen de işi kendim icad ederim. “(s. 7).

Görüldüğü üzere olay örgüsünün önemli kahramanlarından biri olan Arif için menfaatçilik bir yaşam tarzına dönüşmüştür. Daha da ötesi geçim kaynağı olmuştur. İşin boyutu, faydası, zararı önemli değildir tek ölçüt kar getirmesidir. Bu noktada menfaatin vicdan terazisini de bozduğunu söylemek mümkündür. Sonraki bölümde Arif ve kıllı dedenin menfaatleri doğrultusunda birlikte iş yaptıklarını öğreniriz. Arif bir olay sonucu Kıllı Dede ile tanışır ve onun ballarını kasabada kara ortak olmak koşuluyla satmaya başlar.

“ARİF: Ama kıllı dedenin benden istediği başka bir şey varmış. Evinde biriken ballarla öteki hediyeleri kasabada sattırmakmış onun niyeti. Tabii hemen razı oldum. Epeyce de faydasını gördüm. O gün bugün kıllı dedeyle çok iş çevirdik. Daha da çevirirdik ama araya Azrail girdi, geçen yaz dede hazaretleri bu dünyadan göçtü.” (s. 9).

Kasaba halkının veli sandığı ve türbesini yaptığı Kıllı Dede bile Arif ile bir çıkar ilişkisi içine girmiştir. Durumu bilen Arif ise bundan kimseye söz etmez çünkü kıllı dede onun öldükten sonra da geçim kaynağı olmuştur.

Arif’ten sonra sahneye giren Ana da daha ilk konuşmasında çıkar odaklı bir karakter olduğunu hissettirir. Tek amacı menfaatleri doğrultusunda kızına zengin bir koca bulmak, onu başından savarak rahata erdirmektir.

“ANA: Çabuk, sen de hazırlan.

KIZ: Neye hazırlanayım?

ANA: Elinin körüne. Duymadın mı, iç turistler geldi. Bugün burada da kendine iyi bir kısmet bulamazsan bir daha hiçbir zaman bulamazsın. Gel bakayım... Şu haline bak. (Kızın üstünü başını düzeltir). Kıpırdama... Yine eteğini leke yapmışsın. Geberesice... Otur bakayım şuraya. (Kız oturur). “(s. 12- 13).

Arif, kıllı dede türbesini tanıtan bir metni arkadaşının çalıştığı gazetede yayımlattıktan sonra kıllı dedenin hazinesi hakkındaki dedikodular yayılır ve İnimköy’ e gelen turist sayısı gün geçtikçe artar. Kurnazlığı ve kabaran menfaat duygusuyla bir plan kuran Arif amacına ulaşmış olur. Bu noktada yeni kahramanların da olay örgüsüne dahil olduğunu görürüz ve bu kahramanlar en az Arif kadar fırsattır.

İlk olarak 3. Başkan karşımıza çıkar. Bir partinin üçüncü lideri olarak tanınan başkan işini gücünü bırakır ve bir hurafeye inanarak yanına bir de profesör alıp İnimköy’ e kadar gelir. Onun da menfaatçi kimliği çok geçmeden köprübaşındaki ayıya dayı demesiyle ortaya çıkar. Ayıya dayı dedikten sonra köprüden geçer ve gözden kaybolur. Ardından profesör de geçmeye niyetlenir fakat o sırada Rüstem’in sorduğu bir soruyla neden geldiklerini belli eden bir cevapla karşılık vermek zorunda kalır.

“RÜSTEM: Ağabey sen ne yapacaksın türbeye gidip?

PROF: Ben mi? Ben... Bir seri yazı hazırlıyorum bir gazete için... Evliyalar üstüne.(Arif’e). Sizin Kıllı Dede öldükten sonra paraları bulunmamış değil mi?”(s. 21).

Aydın insan tipi olarak karşımıza çıkan Profesör ve 3. Başkan sosyal yapıda önemli makamlara sahip olmalarına rağmen bir hurafeye kapılıp define aramaya gelmiştir. Burada yazar aydınlar üzerinden bir eleştiri yapar. “Aydınlar ilimle uğraşmalı hurafelerden uzak durmalı ve toplum için çalışırken kendi çıkarlarını bir yana bırakmalıdır.” mesajını vermeye çalışır. 3. Başkan ve Profesör köprüden geçtikten sonra olayın içine Rüstem’in kardeşi Faruk ve Polaris adı verilen zengin avcısı bir kadın dahil olur. Rüstem ne kadar temiz, saf yürekliyse Faruk o kadar, kurnaz ve çıkarıcıdır. Buraya arkadaşından bulduğu bir motorla alelacele gelir ve geldiği gibi konuya dalarak abisine altınların ve türbenin yerini sorar. Abisiyle alakası olmayan Faruk sadece menfaatlerini dikkate alır.

“FARUK: Bırak numaray. Evden söylediler nereye gittiğini. Adam gömülü altın peşine düşer de kardeşine haber vermez mi? Erkeklik mi bu yani?

RÜSTEM: Ben altın peşine filan düşmedim. “ (s. 28).

Yine oyunda dikkat çeken anlardan biri de Rüstem’in karşıya geçmek isteyen kardeşi Faruk’un önüne atladığı andır. Rüstem, geçmek isteyen kardeşine Dayı Bey demeden geçmesini söyler çünkü yıllarca pehlivanlık yapmış olan dayısına toz kondurmak istemez. Ayıya dayı dediğinde dayısının değersizleşeceğine inanır. Ancak o sırada yanlarına dayıları Koca Hasan Pehlivan gelince Rüstem korkusundan ve saygısından susar. Faruk ise karşıda define olduğunu ancak ayıya dayı demedikleri için geçemediklerini anlatır. Koca Hasan Pehlivan olaya el koyar ve Rüstem’e sitem eder. Çünkü onun için karşıya geçmek demek altınları arayabilmek demektir ve bu yolda ayıya dayı demenin hiçbir mahsuru yoktur. Rüstem şaşırır ve izlemekten başka bir şey yapamaz.

“RÜSTEM: Dayı Bey demedikçe yol vermiyor.

PEHLİVAN: Deriz, ne olacak...

RÜSTEM: Kabadayılık nerede kaldı?

PEHLİVAN: Eee, uzattın ama. Kabadayılık birkaç kişiye karşı yapılır. Herkese karşı oldu mu adına delilik derler. Hadi Faruk, gel sen... “(s. 42).

Köprüyü geçenler geri dönmeye başlamıştır. En son Faruk geldiğinde herkes bir tuhaflık olduğunu görür ve Faruk’u yakalayıp silkelemeye başlar. Salladıkları gibi mücevherler yere saçılır ve kıyamet kopar. Rüstem ve Kız haricinde herkes yere saçılan mücevherlerin üzerine atlar. Aslında bu an, oyunun özeti gibidir. Bu kadar

fırsatçı insanın bir araya gelmesi bir çıkar savaşının doğmasını kaçınılmaz kılar. Herkes kendi menfaatini düşünür ve buna göre davranır. Kargaşa bittikten sonra köprüünün öbür tarafında çok daha fazla mücevher olduğunu düşünen fırsatçılar bu sefer de bunun tartışması içine girer.

“ARİF: Tabii, Dede’ nin altınları da orada... Amanın, o kayalıklar elmas madenine dönmüştür.

FARUK: (Köprüye doğru yürür). Ben gidiyorum, oralara bir daha bakayım.

ŞOFÖR: (Önünü keser) Duuur, sırayla.” (s. 73).

Tartışma bittikten sonra hep birlikte karşıya geçmeye karar verirler. Ancak bu sefer de ayı buna izin vermez. Dayı Bey dedikleri halde yolu kapatır ve homurdanmaya başlar. Onun dilinden anlayan Arif herkese ayı gibi dört ayaküstünde karşıya geçmesini söyler. Ayıya dayı diyerek işe başlayan fırsatçılar mücevherler için bu sefer ayı taklidi yaparak köprüden geçer.

Çıkarıcılık eserin başından sonuna kadar olay örgüsünün başlamasında, gelişmesinde ve sonlanmasında pay sahibidir. Toplumsal sorunları eleştirmesi ve ironik değerlendirmeleriyle dikkat çeken bir isim olan Erduran, bu eserde de yapacağı eleştirinin temeline menfaatçiliği yerleştirmiştir.

3.3.2.2. Yan Fikirler

3.3.2.2.1. Cehalet

Erduran, bu eserinde insanların çıkarları doğrultusunda kendisini gülünç durumlara düşürüşünü göstermekle kalmamış cehalete düşen insanların hurafelere sarılarak kendilerine ve maddiyatlarına nasıl hizmet ettiklerini de göstermiştir. Bu insanların çıkarları doğrultusunda bir ayıdan medet ummaları ve onu kutsal saymaları sadece cehaletle açıklanabilir. Yazar, cahillik üzerinden bireysel ve toplumsal eleştiriler yaparak toplumcu gerçekçi çizgisini yine bize hissettirir.

Eserde ayıların hüküm sürdüğü bir kasaba söz konusudur ve kasabadaki insanlar onların kutsal olduğuna inanmaktadır. Daha eserin başında bu konunun okuyucu tarafından net anlaşılması sağlanır. Yazarın burada amaçladığı şey cehaletin toplumumuzda özellikle de kırsal kesimde ne noktada olduğunu okuyucuya göstermektir. Yazar bununla da yetinmez. Profesör, parti lideri ve iş adamı gibi

kahramanları da işin içine sokar. Bu noktada dikkat çekici olan ise parti liderliği ve profesörlük gibi makamlara erişen insanların bile burada ayıların efendisinin kutsallığına ve ardında büyük bir define bıraktığına koşulsuz inanmalarıdır. Neredeyse her eserinde bir aydın tipi yarattığını görmekte olduğumuz Erduran, aydın insanın asli görevinin toplumu aydınlatmak ve onları doğruya sevk etmek olduğunu bize hatırlatır. Burada ortaya çıkardığı aydın tipi kahramanlar ise kendisini cahilliğe esir etmiştir. Eserde cahillik hususunda ilk örnek Arif'in anlattığı ayı efsanesiyle karşımıza çıkar. Bu noktada köy halkının bu hayvana yüklediği manevi değeri görürüz.

“ARİF: Diyeceksiniz ki neden temizlemiyorlar meralarını ayılardan? İşte meselenin ruhu burada efendim. Her ne hikmetse bu köy halkı ayılara dokunmazlar. Mübarek sayarlar o hayvanın cinsini. Hele biri köye gelsin de Ayılara dil uzatsın. “Nedir yahu bu ayı saltanatı” desin. O saat işini bitirirler. Üstelik şimdi bir de evliya türbesi var” (s. 8-9).

Cehalet, kahramanlar arasında neredeyse her konuşmada kendini gösterir. Arif, Faruk ve Rüstem'in karşılarında gördükleri şoförü, kıyafeti yüzünden asker sanmaları hatta ona bazı unvanlar yakıştırmaları cehalet ile ilgili çarpıcı bir örnek olarak karşımıza çıkar.

“ARİF: Ben diyeyim devlet, sen de kismet. Gelişe bak, gelişe.

FARUK: Ne üniforması bu yahu?

RÜSTEM: Ben sınıfını çıkaramadım. Rütbesi belli mi?” (s. 32).

Bunun yanı sıra 3. Başkan'ın Kız için kavga eden Pehlivan, Taktik ve Şoför' ü ayırmak için bulduğu çözüm oldukça komiktir. Güçlü bir insanın kıza el koyması kargaşayı bitirir (s. 62). diyerek kendisini işaret eder. Onun konumuna ve donanımına güvenen insanlar ikna olurlar ve onun çözümüne inanarak sakinleşirler. Böyle bir çözüm önerisi oradaki insanların cahilliğinden faydalanabilmek için ortaya atılmıştır. İnsanların makama ve koltuğa körü körüne bu derece bağlı kalması ve onun her dediğini kanun kabul etmesi cehaletin yansıması olarak karşımıza çıkar.

Cehalet kavramı ve işlevi Rüstem'in kimseyi dinlemeden ayıya saldırma hazırlığında bulunduğu anlarda da karşımıza çıkmaktadır. Hurafelere inanan ve onlara bel bağlayarak dilekler dileyen, adaklar adayan bir kasaba halkı söz konusudur. Bir ayının öldürülmesi ya da vurulması kasabada yaşayan insanlara şanssızlık, uğursuzluk hatta felaket getirir. Bu yüzden Arif ve diğerleri Rüstem'e engel olmak için ellerinden

geleni yaparlar. Arif o sırada kasabanın duygularına tercümanlık eder ve cehaletinin yansımaları olan şu cümleleri sarf eder:

“ARİF: Düşünün bir kere Ümmet-i Muhammed. Şurada hepimizin bu köprünün ötesiyle iyi kötü bir işimiz var. Hepimiz iyi kötü yoluna da koyduk işimizi. Şimdi Dede Hazretlerinin mübarek ayısının burnu kanasa boyumuzdan büyük günaha girdiğimiz bir yana, bu günden sonra İnimeköy merasına adım atamayız” (s. 63).

Yine o sırada Polaris adlı kadın kahramanın şu sözlerini görürüz:

“POLARİS: Ben az önce Dede Hazretlerine adak adadım. Şimdi mübarek hayvanın kanının akmasına razı olamam. Günahıdır, korkarım ben”(s.64).

Bu sözler tüm kasabanın düşüncelerinin bir yansıması gibidir. Kasaba halkı ayıları eğiten adamın bir veli olduğuna inandığı için O öldükten sonra onun ayılarını kutsal saymıştır. Sonrasında bir türbe oluştururlar ve bu türbede dilekler dileyerek adaklar adarlar.

Yazarın cahillik temasını “Okumayan, sorgulamayan insan her şeye inanabilir ve istenilen her yöne çekilebilir.” mantığıyla işlediğini görmekteyiz. Cehalet, temanın gösterilmesinde en önemli araç olarak kullanılmıştır. Çünkü cehalet olmazsa kimse kimsenin üzerinden fayda sağlayamaz. Bu yüzden cehalet yazar tarafından oyun boyunca aktif olarak kullanılmıştır.

3.3.2.2.2. Aşk

Oyunda kullanılan bir başka yan fikir de aşktır. Olay örgüsü içinde zayıf kalsa da oyunun sonunda ortaya çıkarak iki doğru insanı buluşturması önemlidir. Olay örgüsü boyunca kızını evlendirmek için her şeyi yapan Ana’nın beğendiği zengin tipleri Kız beğenmez. Kendisine asılan ve kendisine kur yapan kahramanlarla dalga geçer. Tanıştıkları andan itibaren onun dikkatini çeken bir kahraman vardır o da Rüstem’dir. Çünkü Rüstem doğaldır, onu etkilemek için değişik hallere girmez ve ona yalan söylemez. Şoför olmak istediğini duyduğunda onunla iletişim kurarak ona yardım etmeye çalışır.

“RÜSTEM: Şey... Ben konforlu altın kartallarda bir muavin tanıyorum.

ANA: Ne?

RÜSTEM: Yani, konuştuğunuzu duydum da... Konforlu Altın Kartal otobüsleri var ya; belki oraya...

ANA: Hadi işine sulu herif” (s. 48).

Kahramanlar arasında doğruluk ve dürüstlük bakımından Rüstem'in diğer kahramanlardan ayrıldığını net bir şekilde görmekteyiz. Yine Kız da gerek vicdanı gerekse farkındalığı bakımından diğer kahramanlardan farklıdır. Karakteristik özellikler bakımından uyumlu olan bu iki kahramanın önemli özelliklerinden biri de çıkar davası peşinde koşturmamalarıdır. Kız ve Rüstem, saf ve iyi niyetli insanlar olarak yazar tarafından birbirine yaklaştırılır. Rüstem ayıya saldırırken onu tek destekleyen Kız' dır.

“RÜSTEM: Sen karışma dayı.

KIZ: (Birden bağırarak). Evet, karışmayın. Bırakın adamı döğüşmek istiyorsa döğüşsün”
(s. 64).

Yazar burada birbirine destek olan bu iki kahraman arasında bir şeyler olacağını bize hissettirmeye başlar. Ayrıca diğerleri ayıya dayı derken bu ikilinin buna karşı çıkması ile yazar bir mesaj da verir. Her birey işini görmek için kendinden bir şeyler vermek zorunda değildir. Bireyler özgürdür ve kendi kararlarını kendileri alırlar. Ayıya saldırdıktan sonra yaralanarak dönen Rüstem'in yardımına koşan tek kahraman yine Kız'dır. Bu noktadan itibaren Rüstem'in dili çözülmeye başlar ve ondan etkilendiğini belli eder.

“(Rüstem uykuda yürür gibi ağır ağır köprüyü geçip gelir. Üstü başı paramparça olmuş, bütün saçları ayağa kalkmış, her tarafı kan ve toza bulanmıştır. Kız' a bakıp sırtır).

RÜSTEM: Namussuzun eli çok ağır. (Kız' ın yanağından makas alarak) Kız, sen ne güzel şeysin öyle” (s. 66).

Aralarındaki etkileşim güçlenmeye başlar. Bir süre Rüstem'in bilinci kapalı kalır ve o sırada Kız ne yapacağını bilemez. Telaşlanır ve etrafındaki insanlara sesini duyurmaya çalışır çünkü etkilendiği adamın zor durumda olduğunu düşünmektedir. Rüstem'i bir arabaya bindirip doktora götürmek gerektiğini anlatsa da kimse onu duymaz. Az sonra Rüstem kendine gelir ve gözlerini açtığı anda başında uyanmasını bekleyen Kız' ı görür.

“RÜSTEM: (Korkuyla kendini yoklayarak) Beni ne yatırdınız buraya?

KIZ: Dinlen diye. Yat canım” (s. 74).

Oyunun sonunda kızın annesi de dahil tüm kahramanlar köprüden dört ayak üstünde birer ayı gibi karşıya geçer. Onları alaycı bir şekilde seyreden ve birbirine sırtarak bakan iki kahraman kalır. Çıkarı olmayan, insanlığını kaybetmeyen bu iki

kahraman arasında aşk doğar ve sonunda Kız kendi istediği insana varır. Rüstem ise dürüstlüğüne, kimsenin karşısında ezilmemesinin mükafatını alır. Çünkü kız onun bu özelliğine kapılmıştır. Oyun onların çizdiği mutluluk tablosu ile sonlanır.

“KIZ: Çok çirkinsin diyorum. Ama bir marifetin var ki...

RÜSTEM: (Şaşalar, dönüp kıza uzun uzun bakar, sırtır) Ne marifeti?

KIZ: İki ayak üstünde yürüyorsun. (Rüstem ensesini kaşıyarak düşünür). Hadi gidelim”
(s. 80).

3.3.2.2.3. Hurafe

Hurafeler insanların umutlarına, hayallerine ve duygularına yön veren olaylar bütünüdür. Daha çok kırsal kesimde yaşayan, eğitim seviyesi düşük yerlerde karşımıza çıkar. Böyle yerlerde geçmişte yaşanan bazı olaylar efsaneleştirilir, kişileri kahramanlaştırılır ve o kahramanlara doğüstü güçler yakıştırılır. Zamanla günlük hayatımızda da yansımalarını gördüğümüz bu olayların bazıları fiziksel kalıntılarla gözlerimize hitap ederken bazıları ise sadece dilden dile dolaşıp kulağımıza hitap eder.

Yazar, İstanbul yakınlarında kırsal kesimde bir kasabada halk tarafından ortaya atılan bir hurafenin meydana getirdiği olayları bize sunar. Oyunun başından sonuna kadar olay örgüsünün bir hurafe üzerine kurulduğunu görürüz. Halk ayıların yaşam alanına yakın bir yerleşimde yaşamaktadır. Ancak halka göre ayıların çokluğu doğal bir sonuç değildir. Bu olay Kılı Dede adını verdikleri bir velinin kerametidir. Bu yüzden köprünün karşı tarafına bir türbe bile yaptırmışlardır. Ayrıca bu türbeye zarar vermek ya da ayılara kötü davranmak kasabada yaşayan halkın affetmeyeceği birkaç şeyden biridir. Ayı hurafesi zamanla birkaç fırsatçının ekmek kapısı olsa da kasabada çok saygı duyulan bir hikayeye dönüşmüştür. Bir hurafenin insanlar arasındaki menfaat ilişkisini ortaya koymak için ustalıkla işlendiğini görürüz. Yazar oyunun adını Ayı Masalı olarak seçmiştir çünkü her olayın temelinde ayılar vardır. Kasaba onlara göre yaşamakta ve onları kutsal saymaktadır. Oyunda batıl inanç meselesinin işlendiği birçok örnek görürüz. Bu örneklerin ilki Çeyrekçi Arif ile karşımıza çıkar.

ARİF: Diyeceksiniz ki, neden temizlemiyorlar meralarını, ayılardan? İşte meselenin ruhu burada efendim. Her ne hikmetse bu köy halkı ayılara dokunmazlar. Mübarek sayarlar o hayvanın cinsini. Hele biri köye gelsin de Ayılara dil uzatsın, “Nedir yahu bu ayı saltanatı” desin. O saat işini bitirirler. Üstelik şimdi bir de evliya türbesi var (s. 9).

Daha sonrasında Çeyrekçi Arîf'in Kılılı Dede ile olan münasebetini anlatırken görürüz ki kasaba halkı Kılılı Dede'nin yaşadığı evi türbeye çevirmiştir ve oraya giderek dilekler diler, adaklar adarlar.

“ARİF: Şu karşı tepedeki evini köylüler türbe yaptılar. Şimdi deniyor ki oraya gidip bir adak adadın mı mümkünü yok dileğin oluyormuş? “(s. 9-10).

Hurafe yayıldıkça köye turist gelmeye başlar ve gelen turistlerin ilk gittiği yer türbedir. Gelenlerin çoğu fırsatçıdır çünkü orada Kılılı Dede'nin definesi olduğunu düşünürler. Tüm kahramanların aksine bu hurafeye olumsuz tepki veren ve köprübaşındaki ayıyı vurmak isteyen Rüstem diğer kahramanlar tarafından sürekli olarak engellenir. Rüstem tam ayıya saldıracakken bu hurafeye inanan kahramanların ona nasıl bağlandıklarını gösteren cümleleri görürüz.

“POLARİS: Ben az önce Dede Hazretlerine adak adadım. Şimdi mübarek hayvanın kanının akmasına razı olamam. Günahıdır, korkarım ben.

ARİF: Günahı büyüktür, büyük.

PEHLİVAN: Bak, günah tarafını ben de akıl edemedim. (Rüstem' e) Vazgeç yeğen bu işten” (s. 64).

Köyde olan biten her şeyi aylarla bağdaştıran halkın cehaletine yazar tarafından açık bir eleştiri yapıldığını görürüz. Böyle bir olaylar silsilesinin merkezinde ayların olduğuna inanmak ve bu hayvanları kutsallaştırmak eğitim düzeyinin ötesinde insanların taassuba, batıl inanca düşkünlüğünü göstermektedir. Dönemin sosyal sorunlarından birine parmak basan yazar bunu cehalete bağlar. Olayların devamında köyde olan hırsızlık vakaları da Kılılı Dede'nin aylarının birer marifeti olarak sunulur. Böylece “Kılılı Dede'nin Definesi” adlı yeni bir hurafe ortaya çıkmış olur.

“ARİF: Bir gün Kılılı Dede bana bir şey söyleydi. Benim öyle bir çetem var ki, dedi. Ne polis yakalayabilir ne jandarma. Şimdi birden kafama dank etti. Adam aylarını hırsızlığa alıştırmış.

PEHLİVAN: Dur aman, Çeyrekçi. Hani büyük zelzelede tek mil civar kasabalar yerle bir oldu ya...

ARİF: ...Bütün evlerde ne kadar mücevher varsa çalındıydı...

TAKTİK: Vay mübarek aylar vay...” (s. 72).

3.4. CENGİZ HAN' IN BİSİKLETİ

Basılan tiyatroları listesinde yazarın dördüncü kitabı olarak yerini almaktadır. Eser, Maya Matbaacılık Yayıncılık tarafından 1979 yılında Ankara'da basılmıştır. Ayrıca T.C. Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü bünyesinde basılan eserin Yayın No'su: 2 olarak kayıtlara geçmiştir ki bu bilgiler kitabın 3. sayfasında sunulur. 123 sayfadan oluşan eser üç perde ve bir dekordan oluşmaktadır. Komedi türünde oluşturulan eserde 3 perdede 3 farklı zaman kullanılmıştır. Ayrıca oyunda 5 erkek 4 kadın toplamda 9 şahıs yer almıştır.

Cengiz Han'ın Bisikleti oyunu ilk kez İstanbul 1959 yılında Dormen Tiyatrosu'nda Küçük Sahnede rejisör Haldun Dormen tarafından sahnelenmiştir (Savi, 1964, s. 101).

3.4.1. Özet

Olay 1926'da Salacak civarında bir yalıda geçmektedir. Oyunun başkahramanı Cengiz 36, 37 yaşlarında otoriter, Osmanlı gelenek ve göreneklerine son derece bağlı, geri kafalı bir adamdır. Çanakkale Savaşı'nda binbaşı olarak görev yapan Cengiz kavgacı ve geçimsiz olduğu için askerden atılmıştır. Askerlik döneminde Gelibolu civarından ucuza denk getirdiği topraklar sayesinde savaş sonrasında zengin olan Cengiz; çalışmamakta ve hazır topraklardan satarak geçimini sağlamaktadır.

Batıyı ve onun değerlerini reddeden Cengiz geleneksellik noktasını aşarak geri kafalılık çizgisine ulaşmış bir kahramandır. Yaşadığı yalı alaturka eşyalarla donatılmış ve kafesler arkasında alaturka tarzda düzenlenmiştir. Cengiz'in 4 eşi vardır. İlk eşi 50 yaşlarında, geleneklerine, göreneklerine ve Cengiz'e son derece bağlı olan Pakize'dir. İkinci eşi Suzan ise abisi Avni tarafından kumar borcu karşılığında Cengiz ile evlendirilmiş ancak daha düğün evine gidemeden abisinin borçları yüzünden onunla birlikte İngiltere'ye gitmek zorunda kalmıştır. 3. eşi Gül, Pakize ile birlikte konakta yaşamaktadır. Gözü dışarıda, para meraklısı ve kıskanç bir kadındır. Sonradan Suzan'a sinirlenip evde çalışan Emine'yi de 4. eşi yapmıştır. Emine gençtir, güzeldir ve gönlü evin kalfası Dursun için atmaktadır.

Avni bu sefer İngiltere'de borca battığı için İstanbul'a dönmeye karar verir ve gelirken Suzan'ı da yanına alır. Aslında amacı Cengiz'in uyanık ve fırsatçı komşusu Hacı İbrahim ile iş birliği yaparak Cengiz'in malını mülkünü sömürmektir. Bu arada Cengiz askerden arkadaşı Avukat Zeki ile görüşme fırsatı bulur ve onunla hasret

gidermek için sık sık görüşür. Hacı İbrahim ve Avni'nin kendisini kandırdığını anlamaz, durumu anlayan ve onu uyarın Zeki'ye de inanmaz. Avni ve Hacı İbrahim ile kurduğu şirket batmaya başlar. Bu arada ilk karısı Pakize ölür. 3. Karısı Gül evi bırakıp Zeki'ye kaçar. 4. Eşi Emine de evin kalfası ile birlikte gider. Bu olayların olmasını sağlayansa 2. eşi Suzan'dır. Suzan evdekileri eğiterek özgürce karar almalarını sağlar. Sonra kendisi de Cengiz'i tekrar terk eder ve Avrupa turuna çıkar.

3 sene geçtikten sonra Cengiz beş parasız kalmış Hacı İbrahim ise zengin olmuştur. Ama aç gözlülüğünün sonu yoktur. Bu sefer de Cengiz'in evini almak ister ve bunun için harekete geçer. Bu arada Cengiz'e bir şeyler hissetse de başka eşleri olduğunu öğrenince evi terk eden Suzan, onun durumunu öğrenir ve abisini de alarak ona yardım için geri gelir. Gerçekleri öğrenen Cengiz'i konakta tüfeğini temizlerken bulur ve niyetinin bisikletiyle giderek Ankara yolunda Hacı İbrahim'i vurmak olduğunu öğrenir. Bisikletle bu işin yapılamayacağını, bisikletle bir otomobilin yakalanamayacağını anlatır ve yasal yollarla bu işin rahatlıkla çözülebileceğini söyleyerek onu Hacı İbrahim'e bir oyun kurmaya davet eder. Bu arada Cengiz'in çocuksu çözümünden etkilenir ve saflığına tekrar vurulur. Avni de sonradan gelip kurdukları oyuna dahil olur ve Hacı İbrahim için kurduğu planı Cengiz'e anlatır. Bu sefer Hacı İbrahim kumpasa düşer ve onlara para vermeyi kabul eder. Sonucunda da Cengiz ona kaptırdığı parasının bir bölümünü kurtarmış olur. Cengiz'in saflığından ve çocuksu hallerinden etkilenen Suzan ise artık Avrupa'ya gitmek istemez ve bu şehirde kalmak istediğine karar verir. Çünkü Avrupa'da insanlar böyle doğal, saf ve çocuksu değildir. Orada her ilişki çıkar odaklıdır. Böylece kültür çatışması yaşayan iki kahraman aşk kurumu altında birleşir.

3.4.2. Tematik İnceleme

3.4.2.1. Tema: Doğu – Batı Çatışması

Uygarlıklar ortaya çıktığından beri Doğu-Batı çatışması hep var olmuştur. İki farklı kültürün kendine has özellikleri ve gelişim süreçleri vardır. Ekonomik, sosyal ve siyasi yapıda ortaya çıkan bu farklılıklar insanlar tarafından seyahatlerle, savaşlarla ve ticaretle farklı coğrafyalara taşınmıştır. Böylece karşımıza kültürel çatışmalar çıkmıştır.

Türk edebiyatı için yazınsal anlamda Doğu-Batı çatışması Tanzimat ile başlamıştır. Bu dönemde Batı kültürünün tanınması ve batılılaşma çabası eserlerin konularında ya da kahramanların davranışlarında karşımıza çıkmıştır. Birçok eserde kahramanlar üzerinden verilen Doğu – Batı çatışması ya da yanlış batılılaşma sorunu diğer dönemlerde de işlenmiştir.

Refik Erduran da bu eserinde Batı kültürü ile yetişen insanlarla, Osmanlı kültürüne, geleneklerine ve şariat sistemine bağlı insanları karşılaştırır. Bireysel davranış anlamında birçok farklılıkla birlikte Doğu ile Batı’ nın gerek ekonomik gerekse medeni anlamda da çok farklı özelliklere sahip olduğunu dile getirmek ister. Yine bizdeki bazı insanların Batı kültürüne düşkünlüklerini yanlış batılılaşma üzerinden örneklerle sunar. Bunun yanı sıra zıt kültürel donanıma sahip kahramanları yan yana getirir ki aradaki Doğu – Batı çatışması okuyucular tarafından daha iyi anlaşılabilsin

Oyunda olayların başkahramanı olan Cengiz, Osmanlı ordusunda binbaşılık rütbesiyle Çanakkale Savaşı’na katılan, Osmanlı gelenek, görenek ve şariat sistemine son derece bağlı bir insandır. Eserde Doğu kültürünün en büyük temsili olarak karşımıza çıkar. Her yaptığı işte Osmanlı gelenek ve göreneklerine bağlı hareket etmeye çalışır. Onun karşısına Batılı kültürle yetişen bir kahraman çıkarılır. Bu kahraman evlendikten sonra İngiltere’ye gitmek zorunda kalan eşi Suzan’dır. Suzan, Batı kültürüyle yetişmiş, sanatkarane ve estetik duygulara sahip, son derece alımlı ve bilgili bir insandır. İstanbul’a geldikten sonra kültürel, sosyal, ekonomik anlamda Doğu – Batı çatışması birçok örnekle karşımıza çıkar.

Eserde kültür çatışmasının başladığı nokta Suzan ve abisi Avni’nin konağa gelmesiyle başlar. Evin alaturka döşenişi, etrafın top – tüfek gibi materyallerle dolu olması Suzan’ı çok şaşırtır. Evi konaktan çok bir cephaneliğe benzetir. Konağı, eşyaları ve insanları çok demode bulur.

“AVNİ – Hizmetçileri düzeltmek için çok uğraşmak icab edecek.

SUZAN – Yalnız hizmetçileri mi? Rezalet, her şey alaturka. Saat bile bak kaç gösteriyor. (Dolabın içindekilere, duvara asılı süngülerle kılıca göz gezdirir.) Hele bak, ev değil, silah deposu. (Sağa yürür, merdivenin dibindeki küçük masanın üstünde vazo vazifesini gören mermi kovanını alır bakar.) Bu ne böyle? Top tüfekle alakalı bir şey mi?” (s. 36).

Suzan'ın evi görünce beklediğinden çok farklı bir yapıyla karşılaştığını görmekteyiz. Osmanlı kültüründen uzak Batı kültürüyle yetişen ikilinin çektiği yabancılaşma kültürel yabancılaşmadır. Özellikle Avni'nin askerlikle ilgili hiçbir bilgisinin olmaması Doğu kültürünü ve Osmanlı geleneklerini bilmediğini gösterir çünkü Osmanlı kültürüyle yetişen bir insan mutlaka askerlikle ve silahlarla ilgili bir anıya sahiptir.

Avni'nin Hacı İbrahim ile görüşmesi sırasında da Suzan daha önce görmediği bir şeyle karşılaşır. Hacı İbrahim bağnazlık derecesinde şeriata bağlıdır ve Suzan ile konuşurken ona bakmaktan kaçınarak yere bakar çünkü Suzan'ın kıyafeti Osmanlı kültürüne uygun olmamakla birlikte oldukça açıktır. Suzan ve Avni duruma önce yabancı kalsa da daha sonra durum anlaşılır ve Suzan'ın bu bağnaz bakış açısına sinirlendiği görülür. Yine yetiştiriliş ve inançlar bakımından Doğu – Batı kültürünün farklılığı karşımıza çıkar.

“AVNİ – Bir şey mi düşürdünüz?

İBRAHİM – Hayır, hemşireniz hanımefendi de buradaymış da...

SUZAN – Buradayım efendim.

İBRAHİM – Örtülü müsünüz hanım kızım?

SUZAN – (Şaşalar, sonra sinirlenir.) Büyük kısmım örtülü beyefendi. (Avni gülerken İbrahim' in koluna girer, sağa getirir.)” (s. 38).

Eserde dikkat çeken noktalardan biri de Suzan'ın Cengiz'in diğer eşleriyle tanıştığı andır. Buna anlam veremez ve şok olur çünkü Avrupa' da böyle bir şey görmemiştir. Bunun üzerine sinirine hakim olamaz ve tepki gösterir. Doğu kültüründe ve şeriatta yer alan çok eşlilik durumu Batı'da hoş karşılanmaz. Medeni hukuka bağlı olarak tek eşlilik esas alınmaktadır. Bu noktada hukuksal ve inançsal anlamda Doğu – Batı çatışması tekrar karşımıza çıkmış olur.

“GÜL – Nasıl ne sıfatla? Pakize Hanım evin baş kadınıdır.

SUZAN – Ne demek o?

GÜL – Yani beyin ilk hanımı. Ben de üçüncü hanımıyım ama sizinle daha gerdeğe girmediğine göre ikinci sayılırım. (Suzan donakalır. Birkaç saniye bir sessizlik, sonra Pakize birden kalkıp Suzan' a koşar, elini omuzuna koyar.)” (s. 43).

Bu çatışmada kadınların olaylara bakış açılarını da görmüş oluruz Doğu kültürüyle büyüyen ve Osmanlı ananesine bağlı kalan Pakize için Cengiz'in 3 tane

eşinin olması çok normalken Suzan için bu kabul edilemez bir durumdur. Hatta o kadınlarla Cengiz'in bir harem oluşturduğunu ve kadınları köle gibi kullandığını düşünmektedir. Kendisini evde kalması ve durumu kabullenmesi için ikna etmeye çalışan Pakize'ye "Haysiyetimden fedakarlık edemem." (s. 45) diyerek bakış açısı farkını ortaya koyar. Yazar burada yeni ilan edilen Cumhuriyet'e rağmen çok eşliliğin şeriata bağlı olarak devam eden bir alışkanlık olduğunu vurgular.

Cengiz eve geldiğinde Avni ve Suzan ile ettiği sohbette Suzan'ın diğer kadınlardan farkını ve evin alaturka düzenini değiştirmek istediğini görürüz. Bu duruma normalde asla izin vermeyecek olan Cengiz için Suzan başkadır o yüzden onun bu tavrına ses çıkarmaz. Evin alaturkalığına ve Cengiz'in doğu kültüründen beslenen zevkine bir eleştiri de inkılaplar üzerinden gelir. Saat ve takvim inkılabı yapılabilecek çok olmasına rağmen Cengiz bu durumdan haberdar değil gibi görünür çünkü duvardaki saat eski Osmanlı saatidir. Burada Cengiz'in geri kafalılığı ve gündemi takip etmediği için yeniliklere ayak uyduramadığı vurgusu yapılmaktadır.

"SUZAN – Yanılmıyorsam Türkiye' de yeni takvimle beraber alafranga saat de kabul olundu. (Kol saatine baka, duvar saatine göre ayar eder. Dönüp ortalığa göz gezdirir.) Kafesler kalkacak tabii. (İtiraz edecek gibi olan Cengiz' i eliyle susturur.) İçerisinin görünmemesini istiyorsanız tül perdeler takarız. Ufak tefek bazı şeyler değişecek gayri, askeri vazoları alacağız." (s. 49).

Cengiz ile tartıştığı sırada odaya çıkarken merdivenin kenarındaki kutuyu alır onun ne olduğunu merak eden Cengiz'e içindeki çıplak Apollon Heykeli'ni gösterir. Cengiz şaşırır çünkü Osmanlı geleneklerinde ve şariat hükümlerinde bu tarz şeylerin yeri yoktur üstelik adam çıplaktır. Bu duruma sinirlenen Cengiz hemen imamı eve getirtir ve evin çalışanı Emine'yi 4. eş olarak alır.

Eserin ikinci perdesinde aradan 3 sene geçtiği görülür ve konaktaki birçok şey değişmiştir. Konak modernleşmiş alaturka eşyalar yerini alafranga eşyalara bırakmıştır. Duvarlara Suzan'ın yaptığı tablolar asılmış, top mermilerinin ve kovanlarının yerine ise modern vazolar gelmiştir.

Bu noktadan itibaren Suzan'ın fıkırsel bakımdan diğer kahramanlar üzerindeki etkisini görmeye başlarız. Köle olmaya alışmış, sorgulamadan yaşayan Emine'ye hürriyet kavramının ve istediği şeyleri yapmanın kişisel hakkı olduğunu ve buna kimsenin karışamayacağını anlatır. Hürriyet duygusunu ona aşılar. Burada şunu anlamaktayız ki Suzan'ın Batı' da aldığı eğitim ve gördüğü hayat tarzında kadının yeri

doğudakinden çok farklıdır. Doğu’da kadın hep erkeklerin arkasındadır ve onlarla asla eşit şartlarda kabul edilmez. Burada yazarın yine kültür çatışması üzerinden bizim toplumumuzda kadına verilen değeri eleştirdiğini görürüz. “Kadın köle değildir, baş tacı olmalıdır.” mesajını verir. Ardından Dursun’un da bir köle olmaktan kurtulması ve kendi işini yaparak sevdiği kadını alıp gitmesi konusunda onu yüreklendiren Suzan, bununla da kalmaz Emine ve Dursun’a okuma – yazma, biraz da matematik öğretir. En çok dikkat çeken şey de onlara öğrettiği 3 kelimedir. “İnsanlar hür doğar” (s. 62).

Yine Cengiz ile olan bir başka münakaşasında Suzan, abisi ile gece kadınlarla eğlenen, yiyip içen Cengiz’i işine geldiğinde Batılı olmakla suçlar ve eleştirir.

“SUZAN – Tabii, yine şampanyalar açtınız... çarlistonlar filan girila gitti.

CENGİZ – Tabii.

SUZAN – Bakıyorum işinize geldiği zaman pek garpli oluyorsunuz.

CENGİZ – Bazı işlerin coğrafyayla alakası yoktur. Şark da garp da aynıdır. (s. 64).

Oyunda tema olarak karşımıza çıkan Doğu – Batı çatışması kahramanların konuşmalarında doğrudan görülür. Cengiz Doğu kültürüyle yoğrulmuş olduğunun farkındadır. Her ne kadar yaptığı bazı eylemler Batılı tarzda olsa da bunu kabul etmez ve geleneklerinden ayrılmayacağını her fırsatta dile getirir. Kültürel çatışmanın bir başka örneği kahramanların müzik zevkleri üzerinden karşımıza çıkar. Radyoda caz müziği dinlemekten keyif alan Suzan ve bunu sadece bir cızırtı olarak nitelendiren Cengiz’in plak merakı... Bu noktada kişisel zevkler üzerinde de kültürün rolü ortaya çıkmaktadır. Batı’da yetişen Suzan için caz müziği, dinlendirici ve son derece eğlenceliyken Cengiz için cızırtıdan farksızdır. Tersî durumu da görürüz. Plak Cengiz için çok keyifliyken Suzan için sadece bir gürültüdür.

“SUZAN – Ben aradığımı buldum siz o gürültüyü kesebilirsiniz artık.

CENGİZ – Yok. Bunu ne güzel dinliyoruz işte. Siz o patırtıyı susturun. (Suzan omuz silker, radyonun sesini artırır. Birkaç saniye sonra Cengiz uzanıp gramofonun ön kapaklarını açar, sonra onun da ses artar.)” (s. 65).

İkinci perdenin sonuna doğru Doğu - Batı çatışmasını yazar, Suzan’ın gözünden farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır. İstanbul’ un coğrafi olarak konumunu sorgulayan Suzan kültürel çatışmanın kaçınılmaz olduğunu dile getirmek ister gibidir. Çünkü haritanın yarısı Batılı diğer yarısı ise Doğuludur.

“SUZAN – Memleketin burası çatlamış sanki. Başka memleketler ne iyi. Ya Avrupa’ da oluyorlar ya da Asya’ da. Bizimki ikiye bölünmüş” (s. 67).

Oyunda Cengiz’in doğu kültürüyle iç içe yaşarken erkeği kadından üstün gördüğünü, kadınlarının toplumdaki yerinin sadece kocalarının yanı olduğunu düşünen geri kafalı bir insan olarak tanırız. Böyle düşündüğünü kanıtlayan bir örneğe de mahkeme salonunda rastlarız. Cengiz, davaya atanan hakimin kadın olmasına inanamaz. Bu durumu şu cümlelerle anlatır:

CENGİZ – Hakim kadındı. (Sessizlik, ötekiler bakışlılar Cengiz bağırır.) Davaya bakan hakim kadındı diyorum, kadından hakim yapmışlar (s. 85).

Burada da görüldüğü gibi Cengiz çağının çok gerisinde kalmıştır. Zamanın ve dönemin şartlarının fakında değildir. Modernleşen, Cumhuriyet’i ilan eden bir milletten bihaber Osmanlı gelenek ve göreneklerine bağlı kalmak adına cehaletle yaşamını sürdürmektedir. Yapılan her yeniliğe ve inkılaba yabancısıdır. Bu da yazarın eleştirdiği en önemli konudur. Şartlara ayak uydurmayan insanlar başarısız olur ve cahil kalır. Cengiz bu yönüyle eleştirilir çünkü o dönemde Cengiz gibi düşünen cahil insan çok fazladır ve Refik Erduran toplumcu gerçekçi çizgide bu durumu başarılı bir şekilde ele almıştır.

Geri kalmışlığının önemli göstergelerinden biri de Suzan’ın odasındaki çıplak Apollon Heykeli’ne kafayı takmasıdır. Bir tartışma sırasında kendine hakim olamaz heykelin başını kılıçla keserek Suzan’ın önüne atar. Bu duruma dayanamayan Suzan da evi terk eder ve giderken sarf ettiği cümlelerle Cengiz’in geri kafalılığına, vahşiliğine ve cahilliğine vurgu yapar. Aynı zamanda yaşadığı kültürel yabancılığı ve çatışmayı özetlemiş olur.

“SUZAN – Barbar, canavar, yeniçeri kılıklı herif. (Koşarak merdivenden çıkar.) Gidiyorum işte... Senelerdir burada esir hayatı yaşıyorum. Medeniyete hasret kaldım. Kan kusturdun bana” (s. 94).

Üçüncü perdenin ortalarında aldatıldığını anlayan, dolandırıldığını öğrenen Cengiz, Hacı İbrahim’i soyamak için plan yapar. Bu arada Suzan ona yardım etmek için geri döndüğünde aralarında geçen konuşma Cengiz’in çağın çok gerisinde yaşadığını ve çağının şartlarına ayak uyduramadığını bize açık bir şekilde gösterir. Cengiz aldığı bisikletle otomobille giden Hacı İbrahim’i yakalayacağını düşünmektedir.

“CENGİZ – Bisiklet aldım. Şimdi yola çıkarsam yarın öğleye kadar münasip bir yer tutarım. (Korktuğu başına gelir, birden bütün telaşı kaybolan Suzan gülmeye kalkar. Kahkahalarla sarsılarak dolaşır.) Ne var bunda gülünecek?

SUZAN – (Güçlkle konuşarak.) Bisikleti... atla karıştırıyor musunuz?” (s.111).

Cengiz’in bu seviyede bilgisiz ve çağından uzak oluşu trajikomiktir. Kültürel çatışmayı derinden yaşayan Cengiz, bisikleti bir cenk aleti sanmaktadır. Yazar’ın bisiklet ortaya çıkardığı bu nokta önemlidir. Çünkü oyunun adı buradan gelmektedir. 1930’lu yıllarda Türkiye’ de yaşayan bir insanın tüm yeniliklere ve inkılaplara, Cumhuriyet’e rağmen ayak uyduramaması gerçekten trajikomiktir. Bu noktada bireysel olarak kişiler üzerinden yapılan kültürel çatışma vurgusu aslında toplumsal bir eleştirinin alt yapısıdır. Yazar tüm yeniliklere rağmen bazı kesimlerin eskide kaldığını, bazılarının ise Batılılaşmayı yanlış anlayarak komik durumlara düştüğünü anlatmak ister.

Kitabın bu noktasına kadar yazarın Doğu – Batı çatışması ve kültürel farklılıklar üzerinde durduğunu gördük. Oyunun sonuna doğru yazar Suzan’ın Batı hayranlığını bırakarak kendi öz değerlerine geri dönmek istediğini bize gösterir. Batı’nın daha medeni olduğunu, eğitim ve kültürel anlamda çok farklı olduğunu dile getirir de Suzan, Cengiz’ in saflığından ve insanlığından çok etkilenmiştir. Bir an bile çıkar mücadelesi içinde olmamasını doğduğu, büyüdüğü coğrafyaya yorar ve abisine artık İstanbul’ da Cengiz ile kalacağını söyler. Çünkü son Avrupa turunda insanları gözlemlemiş, onların doğallıktan uzak olduğuna ve çıkar ilişkisi doğrultusunda yaşamlarına yön verdiklerine kanaat getirmiştir. Böylece kitabın bu noktasına kadar hakim olan Doğu – Batı çatışması kitabın sonunda farklı kültürlerle sahip kahramanları aşk çatısı altında birleştirerek yerini Doğu – Batı sentezine bırakmıştır.

“SUZAN – Ağabey, hatırlıyor musun bir gün yine buradan bakıyordum da, bizim memleketi ikiye ayırıyor diye boğaza kızdığımı söylemişim. O zamanlar bir ayağımın Asya’da olmasına içerlerdim. ‘Niye iki ayağım da karşıda değil.’ diye üzülürdüm. (Döner.) Bitti artık. Karşı kıyıya hayranlığım kalmadı ben bu taraflıyım” (s. 113).

3.4.2.2. Yan Fikirler

3.4.2.2.1. Çok Eşlilik

Eserde öne çıkan temalardan biri de çok eşliliğdir. Bilimdeki adı “poligomi” olan çok eşlilik kavramı, Doğu kültüründe geçmişten beri önemli bir yer tutmakta ve dinsel olarak da desteklenmektedir. Şeriat hükmüne bağlı olanlar için birden çok eş almanın

hiçbir mahsuru yoktur. Özellikle Osmanlı kültüründe karşımıza çıkan harem kültürünün sadece sarayda değil toplum içinde de etkili olduğunu görmekteyiz.

Yazar eserde Cumhuriyet’ in ilan edilmesine ve yeniliklerin yapılmasına rağmen hala bazı erkeklerin çok eşlilik durumuna son vermediğini dile getirerek bu duruma bir eleştiri yapar. Medeni kanunun çıkmak üzere olduğu bir dönemde kadınların birer maddeye dönüşmesi ve köleleşmesi kabul edilemez. Bu yüzden bu konuda Osmanlı geleneklerine ve şeriat hükümlerine bağlı kalan Cengiz eleştirilerek dönemin sosyal yapısı resmedilir. Ayrıca eserde bu durumu kadınların da sorgusuz sualsiz kabul ettiği görülür. Suzan dışında tüm kadın kahramanlar eşlerini hizmet etmekle yükümlü birer köle gibi davranmaktadır. Çünkü onların yetiştiği toplum yapısında inançlarına bağlı olarak kadın erkeğine hizmet etmelidir. Bu yüzden çok eşlilik yan fikir olarak temayı destekleyen önemli bir parça olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oyunda Cengiz’in 4 farklı eşi olduğunu görmekteyiz. Eserin başların Suzan’ın geleceğini duyan Gül ve Pakize’nin sohbetinde her ikisinin de çok eşliliği dinsel sebeplerle meşru göstermeye çalıştığını görürüz. Özellikle Pakize’nin söylediği cümleler kadının toplumdaki yerini ve değerini göstermek bakımından önemlidir. Bu noktada kadının okumamasına, kendini geliştirmemesine eleştiri yapıldığını görürüz.

“PAKİZE – Sus, tövbe de. Neden bela olsun Allah’ ın emri dörde kadar. Seni aldığın zaman ben kızdım mı? “ (s. 10).

Çok eşlilik konusu Suzan geldiğinde Cengiz’i zora düşürür. Bir yandan Suzan’ın bu durumu kabullenmeyeceğini bilir diğer yandan öteki kadınlardan vazgeçemez. Çünkü alıştığı düzen ve kadına yüklediği anlam sadece bir eşten ibaret değildir. Kadınlar ona her anlamda hizmet eden birer köle gibidir. Şu cümlelerle çok eşliliğin gerekli olduğunu vurgular.

“ZEKİ – Suzan Hanım’ ı başka bir eve götürsen de, buradakileri bir zaman saklasan.

CENGİZ – Yoo, onu dünyada yapamam. Ben buradakilere alıştım. Elimi çırpıtım mı en aşağı iki kadın birden koşmalı. “ (s. 25).

Çok eşliliği savunan Cengiz, Medeni Kanun’ un çıkacağını Zeki’den öğrenince eli ayağına dolaşır çünkü eşlerini bırakırsa bir daha onları alamayacaktır. O yüzden kanunu eleştirir ve gereksiz bulur. Çok eşliliğin savunucusu durumundadır.

“CENGİZ – (Sıkıntıyla) Öf, ne biçim kanun bu be? Benim bildiğim kanun, ortalığı düzeltmek için çıkar. Bu daha fazla karıştırıyor işleri...” (s. 26).

Cengiz ve onun gibi düşünen insanlar yazar tarafından eleştirilmektedir. Ayrıca toplumda görülen çok eşlilik kadının; erkeğin gözündeki değerini ve toplumdaki yerini de göstermektedir. Yazar, kadının özgürlüğünü ve kadının haklarını medeni hukuk üzerinden toplumsal bir eleştiri yaparak hatırlatmış olur. Düşüncede geri kalmış bir toplumun değerlerini doğru anlaması için yeniliklere ayak uydurması gerektiğini dile getirir.

Çok eşlilik durumundan haberi olmayan Suzan durumu öğrendiğinde bunun bir şaka olduğunu zanneder. Çünkü geldiği yerde böyle bir şey söz konusu değildir. Gül ile aralarında geçen konuşmada çok eşlilik bir kez daha hatırlatılır. Suzan'ın durumu kabullenmeyişi ve bu durumdan duyduğu rahatsızlık yetiştikleri toplumların farklılığından kaynaklanmaktadır. Durumu öğrenen Suzan daha sonra Cengiz ile kaşı karşıya gelir ve Cengiz'in karı-koca hatırlatmasına ilginç bir cevap vererek çok eşliliğe karşı olduğunu gösterir. Bu komik durumun kendi haysiyetini zedeleyeceğini söyler ve Cengiz'e sadece görüntüde eş olacağını belirtir. Çok eşlilik geleneğinin karşısında duran Suzan eserde ideal kadın tipidir ve bu yüzden Cengiz ona aşık olmuştur.

“CENGİZ – Biz... karı kocayız yahu...”

SUZAN – Size bunu söylemek hakkını veren kağıdı imzalarken bir çift teşkil edeceğimizi sanıyordum. Bir şirkete ortak olduğumun farkında değildim.” (s. 54).

Oyundaki bir diğer önemli nokta da tıpkı Cengiz gibi Gül'ün de çok eşli olmasıdır. Bir kadın kahramanın bu şekilde gösterilmesi oldukça dikkat çekicidir. Doğu' nun toplumsal yapısında hoş karşılanmayan durumlardan biri kadının birden fazla erkekle ilişkisinin olmasıdır. Gül, batılı değerlere ayak uydurmaya çalışırken çıkar hesapları içinde farklı erkeklerle ilişki kurmuştur. Eşi Cengiz' in yanı sıra Zeki ve Avni'yi aynı zamanda idare etmiştir. Cengiz'den farklı olan yanı ise bunu gayrimeşru bir şekilde yapmasıdır.

Çok eşlilik Cumhuriyet' in ilanından yıllar sonra bile devam etmiş, toplumun önemli sorunlarından biri olmuştur. Medeni Kanun ile birlikte bilinçlenmeye başlayan toplumda çok eşlilik zamanla azalmıştır. Yazar, bu dönemlerde eski Osmanlı kültürü olan harem muhabbetini sürdüren ve kadını köleleştiren zihniyeti ve toplum yapısını eleştirir. Onların kadına bakışını ve kadını hizmetkar gibi görmesini kabullenemez. Suzan gibi bir kahraman yaratır ve onun üzerinden ideal Türk kadınının nasıl olması gerektiğini gösterir. Cumhuriyet kadını okumalı, kendisini geliştirmeli, kendi

değerlerini bilmeli, Batılı değerleri de özümseyerek kendi kültürüyle sentezleyebilmelidir.

3.4.2.2.2. Kadının Toplumdaki Yeri ve İşlevi

Eserde kadının toplumdaki yeri ve işlevi o dönemin şartları içinde ele alınmıştır. Yazar ilk andan itibaren Doğu kültüründe özellikle de Osmanlı’ da dini inançlar bağlamında ortaya çıkan çok eşlilik ile birlikte kadının toplumdaki yerini ve işlevini ortaya koymuştur. Bu noktada kadının hizmetkarlığını ve onu buna iten toplumsal inanç sistemini ve kurumları eleştirir. Kadın bir eşten çok hizmetkar ve bir köle gibidir ve erkeğin her türlü hizmetini yerine getirmekle mesuldür. Cumhuriyet’ in ilanı ve sonrasında gelen yenilikler bile kadının Osmanlı döneminden gelen bu imajını değiştirmeye henüz vakıf olamamıştır. En dikkat çekici nokta da dönem kadınlarının bu köhne düşüncüyü Allah’ ın bir lütfuymuş gibi kabullenmeleri ve erkekleri kendilerinden daha üstün görmeleridir.

Oyunda Suzan ile çok eşlilik konusunda karşı karşıya gelen Pakize her şeyi bir kenara bırakır ve Doğu kültürünün ışığı altında kadının her zaman erkeğin gerisinde olması gerektiğini ibretlik cümlelerle dile getirir. Erkek düşünür, emreder kadın ise yapar anlayışını yaradılışa bağlar ve erkeklerin daha üstün yaratıldığına vurgu yapar. Burada kadının kendisini ikinci sınıf bir varlık gibi hissettiğini ve bundan rahatsızlık duymadığını görürüz. Toplumsal yapı ve inanç sistemi kadının toplumdaki yerini belirlemiştir ve kadını köleleştirmiştir.

“PAKİZE – Orasını Bey senden daha iyi düşünür. Cenabı Hak kadınların saçını uzun yaratmış, erkeklerin de aklını “(s. 11).

Cengiz’in diğer eşi Gül de Pakize gibi Osmanlı topraklarında yetişmiş, aynı ahlak ve aynı gelenek, görenekle yetişmiştir. Dolayısıyla kadının toplumdaki yeri ve işlevi söz konusu olduğunda Pakize ile hemfikir olduğunu görürüz. Zeki ile tanışmaları sırasında kurduğu cümlelerde yaradılışı gereği erkeklere hizmet etmesi gerektiğini dile getirir.

“GÜL – Zahmet olur mu beyefendi. Cenabı hak bizleri beylere hizmet edelim diye yaratmış. Nasıl olsun efendim?” (s. 17).

Oyunda kadının toplumdaki yeri ve işlevi genellikle erkek gözünden verilmiştir. Konağın sahibi Cengiz, aşık olduğu kadın Suzan geldiğinde diğer kadınların pabucunu dama atmak ister fakat onlardan da bir türlü vazgeçemez. Çünkü Cengiz’in tüm işlerini

eşleri görmektedir. Zeki'nin diğer eşlerini boşa Suzan'ı al, önerisine olumsuz cevap verir çünkü evinde her zaman ona hizmet eden en az 2 kadın olmasını ister. Bu da o dönemde erkeğin gözünden kadının işlevi ve değeri hakkında bize bilgi verir. Erkeğin gözünde kadın, yeri geldiğinde evin hizmetçisi yeri geldiğinde eştir.

Suzan evde yaşayan kadınların Cengiz'in diğer eşleri olduğunu öğrendiğinde kadınlarla arasında geçen konuşma da kadının toplumda kendisine biçilen görevi ve yeri kabullendiğinin göstergesidir. Doğu kültüründe kadının erkeği üstün sayma ve erkeğin dediğini kanun kabul etme geleneği eserde Emine ile karşımıza tekrar çıkar. Suzan'ın tavrına sinirlenen Cengiz imamı çağırarak Emine'nin rızasını sormadan onu 4. eş olarak alır. Kadının toplumda hayır deme hakkına sahip olmadığını burada görürüz. İstemese bile bu durumu kabullenmek gelenek haline gelmiştir. Bu kadına verilen değerın göstergesidir. Yazar açık bir şekilde kadın özlük haklarının dikkate alınmamasını ve daha da ötesi kadının bunu kabullenişini her defasında eleştirir.

“CENGİZ – (Emine' ye) Hazır ol. Seni nikahlıyorum. (Cengiz hızla sağdan çıkar. Birkaç saniye sessizlikten sonra Gül koşup kendini divanın üstüne arka üstü atar, nefes almakta zorluk çeker gibi inleyerek göğsünü bağrını açar. Pakize korku ile ona koşar. Emine sahnenin ortasına gelip diz çöker)” (s. 56).

Yine Cengiz'in mahkemede davasını gören hakimın kadın olması kabul edilemez bir durumdur. Cengiz, duruma anlam veremez ve inanamaz. Bu noktada dönemin kültürel yapısı içinde geri kalmış insanların kadına hiçbir mevki ve makam yakıştıramaması eleştirilir.

“CENGİZ – Hakim kadındı. (Sessizlik, ötekiler bakışrlar Cengiz bağırır.) Davaya bakan hakim kadındı diyorum, kadından hakim yapmışlar” (s. 85).

Dönemin kadınlarının temsili olan Pakize, Gül ve Emine fikir ve yaşayış bakımından eskiye bağlı kalmış, şariat hükümlerine ve batıl inançlara değer vermiş; ilimden, irfandan uzak kalmıştır. Yazar bu kahramanların karşısına Batı eğitimi almış fakat kendi kültürüne de hakim, eğitilmiş bir kadını çıkarmıştır. Böylece İdeal Türk kadınının nasıl olması gerektiğini okuyucuya daha net göstermiştir. Ayrıca Suzan'ın Emine'yi eğitmesi, onu kendine güvenen bir kadın haline getirmesi ve bireysel haklarına sahip çıkmayı öğretmesi dikkat çeken önemli bir noktadır. Böylece kadın toplumdaki yerini ve değerini anlamış olur, erkek hegemonyasından çıkar ve kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenir.

3.4.2.2.3. Abdülhamit Karşıtlığı ve Hürriyet

Oyunda sosyal içerikli temaların yanı sıra siyasetle ve idareyle ilgili yan fikirlerin de kullanıldığını görmekteyiz. İlk olarak Osmanlı'nın son dönem padişahlarından biri olan II. Abdülhamit dönemine değinildiğini söylemek mümkündür. Tarihte uygulamalarıyla birçok tartışmanın temeli olan Osmanlı padişahı, bu oyunda yazar tarafından hürriyet kavramı üzerinden olumsuz şekilde eleştirilir. Yazar, II. Abdülhamit uygulamalarına muhalif iki kahraman yaratır ve kahramanların anıları üzerinden Abdülhamit karşıtlığını gösterir.

Olay örgüsünün kahramanı olan Cengiz ve yakın arkadaşı Zeki'nin geçmişte Abdülhamid'in sansür politikası ve özgürlüğü kısıtlayan bazı uygulamalarına karşı bazı eylemlerde bulunduğu ve bunun sonucunda hapis haneye girdiği görülür.

“ZEKİ – Ben Cengiz Bey' in çok eski arkadaşımı hanımefendi. Daha hürriyetten evvel... o harbiyede idi, ben de hukuk talebesi idim. İkimiz de mektep içinde Abdülhamit idaresine karşı bir işler çevirelim derken soluğu kodeste aldık. Orada ahabap olduk.” (s. 17).

Zeki evde beklerken Cengiz gelir ve aralarında geçen sohbette tekrar Abdülhamit dönemine ve onun uygulamalarına karşı bulundukları eylemlere değindiklerini görürüz. Her iki kahramanın ortak yönlerinden biri o dönemde uygulanan padişah uygulamalarına muhalif olmalarıdır.

“CENGİZ – Sen ne dersin de, bu oğlan Abdülhamit'e kafa tuttu da benimle iki ay mahpus yattı. (Zeki' ye) Sahi, sen bu sünepeliğinle o işlere nasıl kalkmıştın yahu?

ZEKİ – (Hafifçe içini çeker, gözleri dolar.) Hürriyetin esiri aşkı olmuşuk” (s. 19).

İki kahramanın bir diğer ortak noktası da Zeki'nin söylediği sözlerle karşımıza çıkar. Her ikisi de o dönemde hürriyeti destekleyen birer cemiyet adamıdır. Zeki'nin “*Hürriyetin esiri aşkı olduk.*” sözleri bir dönem cemiyet mistisizmini ortaya çıkaran ve vatan, millet, hürriyet temasıyla dikkatleri üzerine çeken şairi Namık Kemal' i ve onun “*Hürriyet Kasidesi*” ni bize hatırlatır. Kasidenin hürriyet üzerine en etkili beyiti olan “*Ne efsunkar imişsin ah ey didar-ı hürriyet, Esir- i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten*” (Kolcu, 2007). beyti sanki Zeki'nin ağzından günümüz Türkçesiyle söylenmiş gibi olur. Bu durum yazarın hürriyet temasının varlığına verdiği önemi gösterirken o dönemin kişisel haklarını kısıtlayan uygulamalara da bir taşlama niteliği taşır.

Eserde Abdülhamit karşıtlığına son kez Cengiz ile Zeki'nin başka bir sohbeti sırasında rastlarız. Zeki'nin kendisini dolandıran Hacı İbrahim'in şirketine avukatlık yaptığını öğrenen Cengiz ve onun patronundan azar işittiğini görünce dayanamaz ve ona eski günleri tekrar hatırlatır.

“CENGİZ – Vah Zeki’ciğim, vah kardeşim. (Karşısına oturup Zeki’yi kederle seyreder.) Yahu sen Abdülhamit’e kafa tutmuş adamsın. Gözümün önünde Zaptiye Nazırının burnuna güldün. Niye şimdi bu Hacı İbrahim maskarasının karşısında dudağın uçukluyor?

ZEKİ – Ne halt edeyim, birader, adama hırlayım da beş yüz lira maaştan mı olayım?” (s. 105).

Yazar Abdülhamid karşıtlığının son örneğini bu şekilde vermektedir. Hürriyet ise özellikle Suzan’ın konağa girmesiyle Dursun ve Emine için yeni bir hayatın kapılarını açan anahtara dönüşür. Çünkü Suzan onlara özgür bireyler olduklarını hatırlatır. Onlara eğitim verirken ilk öğrettiği şey hürriyettir.

“SUZAN – Aferin Dursun. Makine ile uğraşmak insanın zihnini açar derlerdi de inanmazdım. (Tahtayı silerek.) Şimdi biraz el yazısı okuyun bakayım.(yazarken Emine’ye.) Okumakta Dursun seni geçti, farkında mısın? (Yazdığını göstererek.) Oku.

EMİNE – İn-san... İn-san- lar.. hür.

DURSUN – İnsanlar hür doğar” (s. 62).

Özgür olarak doğduğunu hatırlayan Dursun ve Emine konaktaki köleliklerine son vermek için fırsat ararlar ve kaçıp evlenmek için Suzan’ın desteğini alırlar. Okuma – yazmayı, matematiği ilerleten ikili sonunda ayrı ayrı Cengiz’in karşısına dikilir ve konağı terk edeceklerini iletirler. Özellikle Emine’nin ayrılışı sırasında Cengiz’e söylediği sözler hürriyeti nasıl benimsediğinin göstergesidir. Böylece Cengiz’in çok eşlilik zihniyetinde kadınlara yüklediği hizmetkarlık misyonu yıkılmaya başlar.

“CENGİZ – Dur kız benden izin almadan nasıl gidersin?

EMİNE – Basbayağı giderim, kimse karışamaz. (Yürür, kapıdan çıkarken durup döner, büyük bir ciddiyetle ilave eder.) İnsanlar hür doğar. (Emine çıkar, Cengiz ve Zeki bakakalırlar.)” (s. 77).

3.4.2.2.4. Kölelik Sorunu

Oyunda kullanılan yan fikirlerden biri de köleliktir. O dönemde konak, köşk gibi yerlerde yaşayan insanlarda çok eşlilik, hizmetkar edinme ya da köle satın alma gibi

geleneklere bağılılık devam etmekteydi. Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre daha devam eden bu alışkanlıkların oyunda da gösterildiğini görmekteyiz.

Oyunda Cengiz'in getir götür işlerini yapan Dursun'un daha önceden dağlarda yaşayan bir eşkıya olduğunu öğrenmekteyiz. Yine Cengiz'in askerdayken onu yakalaması ve canını bağışlaması sonucu Cengiz'e kölelik ettiğini görmekteyiz.

“DURSUN – (Belini tutarak.) Beni ne döversin bey? Lafı eden bekçi.

CENGİZ – Ben seni dövdüm, sen de git bekçiyi döv. (Zeki' ye) Bu herif eşkıya idi, biliyor musun? Çetenin birine katılıp dağa çıkmış. Bir mağarada kısırdık. “Canımı bağışla, kulun olayım.” diye yalvardı. Acıyıp bıraktım ama o benim yakamı bırakmadı. O gün bugün uğraşıyorum bu belayla.“ (s. 23).

Konak' ta Cengiz'e hizmet eden isimlerden biri de Emine'dir. Evdeki vasfı hizmetçilik olsa da biz Emine'nin kendisi hakkında tüm kararları Cengiz'e bıraktığını görmekteyiz. Onun misyonu hizmetçiliği aşmış, köleliğe kaymıştır. Cengiz ne isterse onu yapar ve kendisini yönlendiren ilk hanım Pakize'nin emrinden çıkmaz. Fiziken ve fikren hürriyeti yoktur. Kendisi adına ne karar verilirse ona istemese de uymak zorunda kalır. Bu duruma en güzel örnekse Cengiz'in onu 4. eşi ilan etmesi sırasında gerçekleşir. Emine, evin kalfası Dursun'a aşık olmasına rağmen Cengiz'in sözünü kanun beller ve içten içe istemese de onunla nikahlanır.

Oyunda kölelik temasına bir vurgu da Suzan'ın Emine ve Dursun'u eğitip onlara özgür birer birey olduklarını hatırlatmasıyla yapılmıştır. Suzan, Cengiz'in kölesi olan bu iki isme okuma yazma öğretirken ilk okuttuğu sözcükler onların hayatını değiştirmiştir.

“EMİNE – İn-san... İn-san- lar.. hür.

DURSUN – İnsanlar hür doğar” (s. 62).

Burada yapılan “İnsanlar hür doğar.” vurgusunun amacı toplumda oluşturulan ve yeniliklere rağmen bazı kesimlerce devam ettirilen kölelik sistemini eleştirmektir. Böylece yazar hür irade kavramını insanlara hatırlatmış olur. Suzan'ın Emine ve Dursun'un aklına soktuğu kıvılcım zamanla alevlenir ve kölelik Emine'nin isyanı ile son bulur.

“CENGİZ – Dur kız benden izin almadan nasıl gidersin?

EMİNE – Basbayağı giderim, kimse karışamaz. (Yürür, kapıdan çıkarken durup döner, büyük bir ciddiyetle ilave eder.) İnsanlar hür doğar. (Emine çıkar, Cengiz ve Zeki bakakalırlar.)” (s. 77).

Köleliğin bir başka boyutu da Cengiz’in eşlerine yüklediği sorumluluklarda karşımıza çıkar. Cengiz çetin ceviz olan Suzan haricinde diğer eşlerini birer hizmetkar gibi kullanır. Onun eşlerine değer vermediğini onların yerine karar vermesinden anlarız. Her şeyi o bilir, her şeye o karar verir ve kimse ondan iyi düşünemez. Evdekilerin düşünebileceği tek şey Cengiz’i mutlu etmek ve ona hizmet etmektir. Bu gerçeğe yaşayan ev halkının hayatı Suzan’ın konaktaki hakimiyeti ele geçirmesiyle değişir ve yerleşmiş olan kölelik zihniyeti ortadan kalkmaya başlar.

3.4.2.2.5. Cumhuriyet, İnkılaplar ve Yenilikler

Eserde olay örgüsü Cumhuriyet’in ilanından 3 sene sonra 1926’da başlamış, Cumhuriyet’in onuncu yılı olan 1933’te sona ermiştir. Bu dönem içerisinde Cumhuriyet’in ilanı ile yaşanan rejim değişikliği sonucu sosyal hayata yansıyan inkılaplar ve yenilikler dikkat çekmektedir. Yazarın özellikle Doğu-Batı çatışmasını işlerken meydana gelen bu inkılap ve yenilikleri de eserinde kullanması o dönemin sosyal yapısını göstermek açısından önemlidir.

Olay örgüsünün başkahramanı Cengiz, döneminin şartlarına ayak uyduramamış, Osmanlı geleneklerine ve inanç sistemine göre hayatını sürdürmeye devam etmiştir. Olay örgüsü içinde onun Cumhuriyet ile gelen değerlere ne kadar yabancı kaldığını göstermek için bazı yenilik ve inkılapların hatırlatıldığını görürüz. İlk olarak karşımıza sosyal alanda yapılan Kılık – Kıyafet İnkılabı kapsamında Şapka Devrimi çıkmaktadır. Cengiz’i ziyarete gelen eski dostu Zeki’nin başında yeni tarz şapka vardır. Batılı tarza uyum sağlamaya çalışan Zeki, bu konakta Cengiz’in diline düşmekten kurtulamaz. Burada Cengiz’in yeniliklere ayak uyduramaması ve geri kafalılığı eleştirilmektedir.

“ZEKİ – (Biraz utanarak gülümser.) Benim... Şapkam...

CENGİZ – Giy bakayım şunu. (Şapkayı Cengiz’ in başına koyar, geri çekilip bakar, kahkaha ile güler.) Hay Allah cezanı versin maskara herif“ (s. 19-20).

Cengiz’in devam ettirdiği bir başka Osmanlı alışkanlığı da çok eşlilik. Cumhuriyet’in ilanının üzerinden seneler geçse de Cengiz bu durum hakkında hala at gözlüğüyle hareket etmektedir ve şariat hükümlerini dikkate almaktadır. Yakın zamanda çıkacağını duyduğu Medeni Kanun yüzünden telaşlanmaya başlamıştır. Bir

avukat olan dostu Zeki ile eşleri için çözüm ararken yazarın dikkat çektiği ikinci yeniliğin Medeni Kanun olduğunu görürüz. Yazar, kadınların köle gibi kullanıldığı bu sisteme ve çok eşlilik kavramına iğneleme yapar. Kadınların bireysel hak ve hürriyetlerinin Medeni Kanun ile ilan edilmesi ve erkeklerle eşit haklara sahip olması yazar tarafından verilen sosyal içerikli mesajlardan sadece biridir.

“ZEKİ – Olmaz birader. Olmaz, medeni kanunun çıkması gün meselesi. Yeni kanun şimdiki nikahlarının hepsini tanıyacak ama, bir kere boşarsan bir daha ikinci bir zevce alamazsın.

CENGİZ – (Sıkıntıyla) Öf, ne biçim kanun bu be? Benim bildiğim kanun ortalığı düzeltmek için çıkar. Bu daha fazla karıştırıyor işleri...” (s. 26).

Oyunda karşımıza çıkan bir başka devrim de ölçü birimlerinde görülmektedir. Oyunda İnkılapçılık ilkesi doğrultusunda takvim ve saat uygulamalarında yenilik yapıldığı vurgusuna rastlamaktayız. Bu durumdan bahseden yurt dışından yeni gelmesine rağmen Suzan’dır. Cengiz ise her zamanki gibi yine durumdan ve böyle bir yenilikten bihaberdir. O yüzden konağın duvarlarını eski sistem saatler donatmaktadır.

“SUZAN – Yanılmıyorsam Türkiye’ de yeni takvimle beraber alafranga saat de kabul olundu. (Kol saatine bakar, duvar saatine göre ayar eder. Dönüp ortalığa göz gezdirir.)” (s. 49).

Üçüncü perde Cumhuriyet’in onuncu yıl dönümü vurgusuyla başlamaktadır. Bir 29 Ekim günü Cengiz kanepede uzanırken radyoda Onuncu Yıl Marşı çalmakta ve Cumhuriyet 10. yaşını kutlamaktadır. “Her yeniliğin altında Cumhuriyet vardır.” mesajı net bir şekilde verilmektedir. Çünkü sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yeniliklerin temeli Cumhuriyet ile atılmıştır. Cumhuriyet vurgusu ve bir yenilik olan Onuncu Yıl Marşı üçüncü perdenin başlangıcında olay örgüsü için önemli bir arka fon olmuştur. Çünkü bu arka fonda yaşanan birçok gelişme ve yenilik Cengiz’in geri kalmışlığını, cahilliğini göstermek için araç olarak kullanılmıştır.

“29 Ekim gününün akşamında aynı yer, onuncu yıl marşı duyulur. Perde açılınca da devam eder. Odada bir şey değişmemiştir. Cengiz kanepeye arkaüstü uzanmış, aşağı kattan gelen marşı dinlemektedir. Sağ elinin baş parmağı sarılıdır. Marş biter, cırlak bir marş başlar” (s. 95).

Kitabın sonlarına doğru bir yeniliğe daha vurgu yapıldığını görürüz. Burada kitabın başından beri isimleriyle anılan kahramanların soyadı kanunuyla birlikte kendilerine bir soy isim seçtiği anlatılmaktadır. Olay örgüsünün merkezinde yer alan

kahraman Cengiz, soyadı kanunuyla Cengiz Han olmuştur. Hacı İbrahim ise İbrahim Dölübahtlı olarak karşımıza çıkar. Soyadı kanunu, olay örgüsü bakımından ayrıca önemlidir çünkü Cengiz'in Suzan'ın etkisiyle de olsa yeniliklere ayak uydurmak istediğini görürüz.

“İBRAHİM – Ben ölürsem görürsün bak, ahfadım buraları milyonlara satacak. Hepsi ihya olacak namussuzların. O sebeple dölübahtlı diye soyadı alıyorum. Seninki ne?

CENGİZ – Han

İBRAHİM – Efendim?

CENGİZ – (Gülümseyerek.) Benimkini ta üç sene evvel bir sevdiğim takmıştı. Ona uydum. Cengiz Han oldum” (s. 97).

Yine kitabın sonlarına doğru Avrupa seyahatinden dönen Suzan konağa gelir ve Cengiz'i içine girdiği zor durumdan kurtarmak istediğini anlatır. Bu sohbet sırasında da dönüş sebebini anlatırken bir kez daha Cumhuriyet vurgusu yapıldığını görürüz. Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlanmaktadır ve dış basın bu ihtişama büyük ilgi göstermektedir.

“SUZAN – Bütün Avrupa'yı dolaşım. Bir Fransız gazetesi onuncu yıl şenliklerine dair bir röportaj istedi de onun için döndüm bu sabah” (s. 110).

Oyunun sonunda Cengiz, Suzan ve Avni iş birliği yaparak Hacı İbrahim'e daha önce kaptırdığı paranın büyük kısmını kurtarır. Sevinirlerken, gökyüzünde havai fişeklerin dans ettiğini görürler. Türk milleti Cumhuriyet'in onuncu yılını büyük bir coşkuyla kutlamaktadır.

“AVNİ – Bütün millet bebek kesilmiş bu gece. Bakın gökleri boyuyorlar.

SUZAN – (Cama dönerek.) Ne güzel. (Avni koltuğa yığılır. Cengiz kalkar, tüfeğini alır, duvara asar. “(s. 121).

Eserde yer alan Cumhuriyet, İnkılap ve yeniliklerin dönemin sosyal yapısını göstermek için kullanıldığını ve bunun olay örgüsünü desteklemek için önemli bir araç olduğunu görmekteyiz. Bu noktada kitabın başındaki Cengiz ile sonundaki Cengiz arasında bazı değişiklikler yaşanır. Çağının çok gerisinde kalan Cengiz olaylara ve dönemin değişen şartlarına yetişemezken Suzan'ın ve çaresiz kalmasının etkisiyle bazı yeniliklere ayak uydurmaya başlamıştır. Soyadı Kanunu ile kendisini değiştirmeye başlayan Cengiz kitabın sonunda daha önce Zeki'nin başında gördüğü ve dalga geçtiği Batılı tarz şapkayı takar ve Suzan'ın karşısına öyle çıkar.

3.4.2.2.6. Cehalet

Cehalet, Doğu – Batı çatışması altında karşımıza çıkan bir alt tema olarak dikkat çekmektedir. O dönemde Doğulu toplumların tarihine ve geçmişine bağlı kalarak tarihle yaşamaları sonucunda geri kalmışlıkları eleştirilir. Osmanlı geleneklerine ve inançlarına bağlı kalan insanların yenilikler karşısında nasıl yabancılaştığı anlatılır. Cumhuriyet’ in ilanına ve yapılan inkılaplara rağmen çok eşliliğin, köleliğin devam etmesi bu noktada yazar tarafından en çok eleştirilen noktadır. Eserde kullanılan bu yan fikir temayı destekleyen bir araçtır ve birçok noktada karşımıza çıkar.

Eserde ilk olarak çok eşlilik kavramı kapsamında karşımıza çıkar. Cumhuriyet’in ilan edildiği ve her fırsatta Atatürk’ün kadınların değerini hatırlattığı bir dönemde çok eşliliğin devam etmesi, eski gelenekleri yaşatmaya çalışan ve yeniliklere ayak uyduramayan insanların kadınları kullanması ve kadınların da bunu kabullenmesi cehaletle ilgilidir. Suzan’ın eve geleceğini duyan Pakize ve Gül’ün konuşmalarında bunu açıkça görürüz. Kadının erkeğin hizmeti için yaratıldığını düşünen kadınlar cehaletin boyutunu “Cenabı Hak kadınların saçını uzun yaratmış, erkeklerin de aklını.” (s. 10-11). diyerek gösterir.

Ayrıca bir erkeğin dört kadın alabileceğini dile getiren ve bunu Allah’ın emri olarak nitelendiren Pakize böylece kadından ikinci sınıf bir varlık ve bir köle gibi bahseder. Bu noktada Pakize gerek kafa yapısı gerekse eskiye ve hurafelere bağlılığıyla kadın kahramanlar arasında cehaletin en büyük temsili olarak dikkat çeker. Osmanlı kültürünü ve ananesini çok yanlış anlamış ve bu doğrultuda yaşamıştır. Hurafelere, hacıya, hocaya bel bağlayan ilim ve tıptan uzak duran Pakize’nin Cengiz’i sakinleştirmek için şeyhe başvurması ve ondan muska alması onun olaylara bakış açısını ve cehaletini bize gösterir.

“PAKİZE – Son zamana kadar çok fenaydı ama.. (sesini alçaltır.) ben bizim sümüklü baba tekkesinin şeyhinden muska aldım, belli etmeden onu köftenin içine koyup yedirdim de, o sayede biraz duruldu. Şimdi kıskançlığı tutmadıkça pek öfkelenmiyor” (s. 18).

İkinci perdede Pakize’nin öldüğünü Suzan ile Emine’nin konuşmalarından öğrenmekteyiz. Ölüm sebebi ise trajikomiktir. Daha önce Cengiz için muska aldığı Sümüklü Baba Türbesi Şeyhinden hastalığı için aldığı şurup yüzünden ölmüştür. Cehaleti ona pahalıya mal olmuş bu yüzden canını vermiştir.

“SUZAN – Pakize Hanım “Karın Ağrısı İlacı” diye o iğrenç heriften aldığı şurupları içmeseydi sağ olacaktı” (s. 59).

Cehaletin oyunun genelinde Pakize dışında Cengiz ile karşımıza çıktığını görmekteyiz. Cengiz Batı tarzı yeniliklere ayak uyduramayan, geri kafalı bir adamdır. Dört eşinin olması, Dursun'u kölesi yapması, eskimiş gelenekleri devam ettirmeye çalışarak yaşaması cehaletinden kaynaklıdır. Yine Batı terbiyesi alan Avni ve Şark Kurnazı Hacı İbrahim tarafından dolandırılması ve sonucunda beş parasız kalması cehaletinin ve saflığının sonucudur. Onun bu bağlamda karşımıza çıkan cehaleti Hacı İbrahim ve Avni'nin konuşmalarına şöyle yansır:

“AVNİ – Peki bütün bu işleri Cengiz' e belli etmeden nasıl yapacağız? Alık değil ya bu adam.

İBRAHİM – Büsbütün alık efendim. Büsbütün alık. O kadar alık ki, elinde para bırakmak günahtır. Bırakırsak alimallah çarpılırız. Şimdiye kadar üç kere burnunu küçük işlere soktum, üçünde de paralar diyiverdim. En ufak tahkikata lüzum görmedi. Bendenize büyük, çok büyük itimadı vardır” (s. 39).

Bir başka örnekte de Zeki'nin dönemin şartlarını Cengiz'e hatırlatmaya çalıştığını görürüz. Cengiz dik kafalı davranır ve Zeki'yi anlamamak için direnir. Yine dönemin şartlarından uzak olduğunu ve her şeyi kendisinin bildiğini düşünür.

“ZEKİ – Sana bir şey söyleyeyim mi, sen dünyanın değiştiğinin farkında değilsin. Kimse hatır gönül düşünmezken bu evin kadınları mı düşünecek? Bunlar da artık kendi çıkarlarını, kendi istikballerini düşünürler. (Düşünceli bir tavırla sağa doğru bakarak.) Sonra... para düşünüyorlar para...

CENGİZ – (Kahkahayı basarak.) Hadi be, sen iyice sapıttın. Karı kısmının para ile ne alakası var, hesabına bile akıl ermez” (s. 75).

Cehaletin ve geri kalmışlığın simgesi olan Cengiz'in bir sonraki benzer davranışı ise mahkemede davasını yöneten hakimın kadın olduğunu görmesiyle başlar. Hakimın kadın olduğuna inanamaz ve bunu kafasında sorguladığı halde cevap bulamaz. Bu durum Cengiz'in çağının gerisinde yaşadığını kanıtlar niteliktedir. Cengiz için kadının tek görevi erkeğine hizmet etmektir. (S. 85)

Cengiz oyunun sonlarına doğru dolandırıldığını anladığında Hacı İbrahim'i yakalayıp cezalandırmak için bir plan yapar. Yaptığı planda cehaletinin ve geri kalmışlığının boyutu ortaya çıkar. Bu noktada yazar tarafından verilen örnek oyunda anlatılmak istenilenin özeti gibidir. Cengiz, cehalete o kadar teslim olmuştur ki bisikleti bir savaş aracı zanneder ve onu at gibi kullanabileceğini düşünür. Daha da

ötesi çaresizliğinin de bir sonucu olarak bisikletiyle son model bir otomobili Ankara yolunda yakalayabileceğini düşünür.

“CENGİZ – Bisiklet aldım. Şimdi yola çıkarsam yarın öğleye kadar münasip bir yer tutarım. (Korktuğu başına gelir, birden bütün telaşı kaybolan Suzan gülmeye kalkar. Kahkahalarla sarsılarak dolaşır.) Ne var bunda gülünecek?” (s. 111).

3.4.2.2.7. Kıskançlık

Refik Erduran bu oyunun olay örgüsünde kadın kahramanları oldukça faal kullanmıştır. Kadınlar çok eşlilik sorununun birer parçasıdır ve bu noktada birbirlerini çekemez duruma gelirler. Bu yüzden yazar kıskançlık temasını bir yan fikir olarak kullanmış ve temayı desteklemiştir. Zıt kutuplu ve farklı kültürlere sahip kadınların buluşturulması kıskançlık fikrini ortaya çıkaran asıl faktördür. Gül ve Suzan bu noktada çatışan iki kadın tipi olarak karşımıza çıkar. Özellikle Suzan’ın konağa geleceğinin duyulmasıyla kıskançlık başlar ve Gül huzursuzluğunu her fırsatta dile getirir.

“PAKİZE – Sus, tövbe de. Neden bela olsun Allah’ın emri dörde kadar. Seni aldığı zaman ben kızdım mı?

GÜL – O başka. Biz sizinle uyuştuk. Ama bu şıllık...” (s. 10).

Eserin başında, daha Suzan gelmeden ortaya çıkan kıskançlık duygusu oldukça güçlüdür ve Gül hakaret etmeye devam eder.

“GÜL – Neden bu oda o şıfıntıya veriliyor?

PAKİZE – Şşşşt. Şimdi duyuracaksın.

Gül – Duyarsa duysun. Allah size yürek genişliği vermiş. Hem üstünüze ortak geliyor hem de... Nerdeyse yoluna halılar sereceksiniz. Ne var şimdi bu odayı elin aşıftesine verecek?” (s. 12).

Bir başka kıskançlık örneğine de Zeki konağa geldiğinde rastlamaktayız. Cengiz, salep servis edenin Gül olduğunu gördüğünde sinirlenir. Çünkü eşlerinden birini başka bir erkeğin görmesini istemez. Her ne kadar onları önemsemiyor ve onlara konağın hizmetçisi gibi davranıyor olsa da zaman zaman kıskançlık duygusuna engel olamamaktadır.

“ZEKİ – Aman efendim zahmet ettiniz. (Cengiz döner kadını görür, şaşalar sonra kaşları çatılır.)

CENGİZ – Senden başka kimse yok muydu salebi getirecek?” (s. 27).

Suzan evde beklerken kendisine hizmet eden kadınların Cengiz'in haremi olduğunu öğrendiğinde hem şok olur hem de içten içe bir kıskançlık duygusu besler. Uzun zamandır onu görmese de aldığı mektuplardan yalnızca kendisini sevdiğini sanmaktadır. Gül ile olan laf dalaşı kavgaya dönüşmeden Pakize araya girer ve Gül'ü uzaklaştırarak olay çıkmasını önler. (s. 44)

Cengiz'in en çok kıskandığı eşi Suzan'dır. Çünkü ona gerçekten aşiktir ve ona diğerlerine davrandığı gibi davranmaz. Suzan evde kalmasına rağmen Cengiz ile karı-koca ilişkisi yoktur. Ancak onun Batılı tavrı, giyimi ve rahat hareketleri Cengiz'in alışık olduğu şeyler değildir. Bu yüzden de peyderpey kıskançlık krizleri tutmaktadır. Bir gün Hacı İbrahim ve Zeki evde Cengiz'in yanındayken Suzan'ın havuza girmesi ve güzelliği ile dikkatleri çekmesi Cengiz'i çok sinirlendirir. Suzan'ı öyle görmesi Cengiz'in kıskançlık krizlerini başlatan sebep olur.

“DURSUN – Bey, hanım sudan çıkmış geliyor. (Pencereye yaklaşp dikkatle bakar.) Tövbe... (Ötekiler kalkıp pencereye sokulurlar. Cengiz dışarı bakar bakmaz müthiş bir şey görmüş gibi sarsılır. Bir iki saniyelik şaşkınlığı geçince hışımla dönüp ötekileri göğüslerinden iter.)

CENGİZ – Çekilin çekilin diyorum. Dönün yüzünüzü duvara dönün. Gözünü kız kulesinden ayıranı şart olsun parça parça ederim” (s. 86).

Cengiz'in aşık olduğu kadınla karı-koca hayatı yaşayamaması sonunda onu çıldırma noktasına getirmiştir. Suzan'ın Batı'dan getirdiği Apollon Heykeli'nin yatak odasında durmasını gururuna yediremez çünkü o odaya Suzan'ın yanına kendisi girememektedir. Cengiz yaşadığı son kıskançlık krizinde Osmanlı'dan kalan kılıcıyla kafayı taktığı Batılı Apollon' un başını keser ve getirip Suzan'ın ayaklarının önüne atar. Bu olaydan sonra Suzan da Cengiz'i terk edip Avrupa turuna çıkar.

“CENGİZ – Ha.. erkek güzelliğine büsbütün meraksız da sayılmazsın. O herif hala odanda duruyor değil mi?

SUZAN – (Hayretle.) Hangi herif?

CENGİZ – İtalya' dan getirdiğin çıplak herif. (Cevap beklemeden elinde kılıçla merdivene saldırıp yatak odasına dalar. İçerde bir gürültü duyulur, Cengiz dışarı fırlar, Apollon heykelinin kafasını gözleri dehşetle büyüyen Suzan'ın ayaklarının dibine yuvarlar.) Al namussuz kellesini” (s. 94).

Örneklerde de görüldüğü gibi daha çok bireysel karşıtlıklar ve kültür farklılığı sonucunda oluşan kıskançlıklar yazar tarafından kullanılmıştır. Böylece kıskançlık,

olay örgüsünde aksiyonu canlı tutmuş ve temayı destekleyen bir araç olarak kullanılmıştır.

3.4.2.2.8. Menfaat

Toplumcu gerçekçi olan yazar bireysel ve toplumsal bir sorun olan çıkarıcılığı, bu eserde de kahramanlarına başarıyla işlemiştir. Eserde sosyal yapının ve zihniyet bozukluğunun sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkan menfaatçilik kültür farklılığı olan kahramanlar için tek ortak paydadır. Oyunda Doğulu ya da Batılı her kahraman çıkarları doğrultusunda hareket ettiği için birçok noktada çıkarıcılık ve fırsatçılık fikriyle karşılaşırız.

Oyunda menfaatçiliği ile karşımıza çıkan ilk kahraman Gül'dür. Gül evdeki otoritesinin bozulacağını bildiği için Suzan'ın gelmesini hiç istemez. Rahatının bozulacağını ve Cengiz'in kendisine olan ilgisinin yok olacağını farkındadır. O yüzden de kendi çıkarları için birtakım girişimlerde bulunur.

Oyunda geri kafalılığı, cehaleti ve saflığıyla olay örgüsünün merkezinde bulunan kahraman Cengiz bile yeri geldiğinde kendi çıkarları için fırsatçılık yapmaktan kaçınmamıştır. Çanakkale Savaşı sırasında Gelibolu civarında oranın zengin yerlilerinden biriyle tanışmış ve adamın *“Bu topraklar elden gidecek”* (s. 21). düşüncesini kullanarak onun topraklarını çok ucuza satın almıştır. Savaş bittiğinde ise bölgenin en değerli topraklarına sahip olmuş ve hayatını bu toprakları satarak devam ettirmiştir.

Cengiz'in bir başka menfaati de kadınlarla ilgilidir. Tek eşlilikten rahatsız olan Cengiz elini her çırtığında hizmetine en az iki kadının koşmasını ister. Medeni kanun söylentileri ve Suzan'ın gelecek olması onu içten içe rahatsız eder. Çünkü menfaatleri gereği çok eşliliğin bozulmasını asla istemez. Evdeki kadınlar eşi olmasının yanı sıra hizmetçi gibi her işini yaptığı için Cengiz aksi bir durumu kabullenmek istemez.

“ZEKİ – Suzan Hanım' ı başka bir eve götürsen de, buradakileri bir zaman saklasan.

CENGİZ – Yoo, onu dünyada yapamam. Ben buradakilere alıştım. Elimi çırttım mı en aşağı iki kadın birden koşmalı.” (s. 25).

Suzan ve Avni geldiğinde Gül'ün evden onları gördüğü ilk an önemlidir. Gül, evdeki otoritesinin sarsılacağını ve rahatının kaçacağını fark edince kendisine menfaatleri için yeni hedefler seçmeye başlar. Gözü dışarıda olan Gül, kılık kıyafetine bakınca zengin olduğunu düşündüğü Avni'yi hedef olarak seçer fakat beş parasız

kaldığını Pakize’den duyunca üzülr. Menfaatleri ve dilediği rahat yaşam için ona zengin bir adam lazımdır.

“GÜL – Ne hoş adam değil mi?

PAKİZE – Hoş adam ama beş parası yokmuş.

GÜL – (Üzüntüyle.) Yaa...” (s. 33-34).

Oyunda neredeyse her kahramanın bir çıkar meselesi olduğunu görürüz. Batılı kültürle yetişen ve Batı’ nın sömürgecilik fikrini benimseyen Avni sadece çıkar odaklı hareket eden bir kahramandır. Yine Batı’ ya gitmeden önce de menfaatleri için Suzan’ı Cengiz’e kumar borcu karşılığında sattığını görürüz.

“SUZAN – O zaman beni evlendirmek için adamdan kaç para kopardın?

AVNİ – (Gülerek) Vallahi ben hatırlamıyorum ama bütün kumar borçlarımı ödemişti.

Merak etme ucuza gitmedin” (s. 37).

Menfaat noktasında Avni ile birlikte karşımıza çıkan bir diğer kahraman da Hacı İbrahim’dir. En az Avni kadar fırsatçıdır. Senelerdir Cengiz’in komşusudur ve Cengiz’in tüm mal varlığını ve saflığını kazanç kapısı olarak kullanmaktadır. Daha önce Cengiz’i 3 kere ortak işe sokmuş ve battıklarını söyleyerek paraları cebine indirmiştir. Aynı zamanda çok da açgözlü bir adam olan Hacı İbrahim büyük vurgun için Avni ile irtibata geçer ve Cengiz’e kumpas kurar. Tam bir Şark Kurnazı olan Hacı İbrahim ile Batı’ nın sömürgeci temsili Avni birleşir ve Cengiz’in paralarıyla zengin olurlar.

“AVNİ – Peki bütün bu işleri Cengiz’ e belli etmeden nasıl yapacağız? Alık değil ya bu adam.

İBRAHİM – Büsbütün alık efendim. Büsbütün alık. O kadar alık ki, elinde para bırakmak günahıdır. Bırakırsak alimallah çarpılırız. Şimdiye kadar üç kere burnunu küçük işlere soktum, üçünde de paralar diyiverdim. En ufak tahkikata lüzum görmedi. Bendenize büyük, çok büyük itimadı vardır” (s. 39).

En dürüst ve en düzgün karakterli kahraman olarak karşımıza çıkan Suzan da istemese de dolaylı olarak abisinin menfaati için bazı şeylere katlanmıştır Cengiz’in haremi olduğunu öğrendiğinde gitmek istemesine rağmen abisinin ikna etmesiyle karı-koca taklidi yaparak evde kalmayı kabul etmiştir. Abisinin Cengiz’in paralarını ele geçirinceye kadar evde kalması onun dolaylı yoldan da olsa menfaat ortaklığına katkı sağladığını göstermektedir.

İkinci perdenin sonlarında menfaatçilik noktasında başı çeken kahramanlardan biri olan Gül tekrar sahneye çıkar. Eşi Cengiz dışında Avni ile Zeki'yi aynı anda idare eder. Ardından Avni'nin teklifiyle Zeki'yi Cengiz'den uzaklaştırır. Böylece Cengiz'e kurulan oyunu tek gören kişi de devre dışı kalmış olur. Tabii ki sonucunda Gül'ün bir çıkarı vardır. Gül evden kurtulacak ve kendisine aşık olan Zeki'nin evine yerleşecektir. Ayrıca Zeki de Hacı İbrahim ve Avni'nin şirketinde dolgun bir maaşla avukatlık yapacaktır. Böylece Gül için paranın musluğu açılmış olacak ve rahat bir yaşama geçiş süreci tamamlanacaktır. Bu noktada Zeki'nin teklifi kabul etmesi de bir fırsatçılık örneği olarak dikkat çekmektedir. Çünkü Zeki hem sevdiği kadına kavuşmuştur hem de dolgun bir maaşla çalışmaya başlamıştır. Bu noktada onun da menfaati doğrultusunda pastadan payını aldığını görürüz.

Eserin sonunda Cengiz'i sevdiğini anlayan Suzan'ın yardımıyla menfaatler doğrultusunda yeni bir ittifak kurulur. Cengiz, Avni ve Suzan bir plan çerçevesinde Hacı İbrahim'e kaptırılan paraları geri almak için birleşir. Cengiz kaybettiği paraları geri almak, Avni ise yine kumarda kaybettiği paraları telafi etmek için uğraşmaktadır (s. 115).

3.4.2.2.9. Aşk

Oyunda kadın kahramanların çokluğuna ve çok eşlilik geleneğinin önemli bir yer tutmasına rağmen aşk merkezli ilişki iki etkileşimle karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Cengiz-Suzan, ikincisi ise Emine- Dursun etkileşimidir.

Cengiz'in gerçekten aşık olduğu tek kadın Suzan'dır. İlk gördüğü andan beri Suzan'a vurgundur ve onu beklemektedir. Diğer kadınlar onun tüm işlerini gören birer hizmetkar gibidir. Cengiz seneler geçse de Suzan'ın geleceğini duyduğunda heyecanlanır ve onu ilk gördüğü anı Zeki'ye anlatırken sanki o anı tekrar yaşamaktadır.

“CENGİZ – Bir kumarhanede bizim kayınbiraderle tanıştım o gece müthiş para kaybetti zavallı. Bana da bir hayli borçlandı. Sonra evine gittik. Kız kardeşini görür görmez böğrümün şurasına bir ağrı geldi. On okka kurşun yutmuşum sanki. Meğer aşık olmuşum” (s. 24).

Cengiz'in Suzan'a olan aşkını hiçbir zaman soğutmadığını ve ona olan aşkını mektuplar vasıtasıyla romantik sözlerle dile getirdiğini görmekteyiz.

“SUZAN – Yalancılığı ahlaksızlık saymıyor musunuz? Daha bir ay evvel bana ‘meleğim, bu dünyada yalnız seni seviyorum’ diye mektup yazdı.

PAKİZE – Yalan değil ki, yalnız sizi seviyor” (s. 45).

Suzan’ın da hiçbir zaman Cengiz’e boş olmadığını fakat geldiğinde karşılaştığı durum yüzünden Cengiz’den uzaklaştığını açık bir şekilde görmekteyiz. Son perde de geri dönüp Cengiz’e yardım etmek istemesi ona aşık olduğunu göstermektedir. Ayrıca yardım etmek için döndüğünde Cengiz’in bu kadar saf oluşuna ve çocuksu davranışlarına bağlanır ve sonunda aşkını itiraf eder.

“SUZAN – (Yaklaşır, kendisine somurtarak bakan Cengiz’ i birkaç saniye dikkatle süzer, sevgiye benzer bir hisle gülümser.) Bir kavgamızda size canavar demiştim değil mi? Şimdi ilk defa dikkat ettim, siz sahiden çocuksunuz. Kırk yaşında haşarı bir çocuk. (İyice sokulur, eğilir Cengiz’ in yüzünü ellerinin içine alıp gözlerine bakar, merdivenden ayak sesleri işitilir. Şaşırır ve utanan Cengiz hala elinde tuttuğu tüfeğe dayanarak kalkar.)” (s. 111).

Oyunun sonunda birlikte hayal kurmaları ve birlikte yaşamaya karar vermeleri aralarındaki aşkın yansımalarıdır. Suzan, yaşadıkları yalının önünü plaj yapmayı teklif eder ve Cengiz de bunu memnuniyetle kabul eder (s. 123).

Cengiz-Suzan aşkı haricinde karşımıza çıkan diğer gerçek aşk ise Dursun-Emine aşkıdır. Dursun yalıya ilk geldiği günden beri evin hizmetçisi olan Emine’ye aşıktır ki Emine de aynı şekilde Dursun’u sevmektedir. Aralarındaki tek engel Cengiz’dir. Dursun evde Cengiz’in kölesi gibidir. Her ayak işine o bakar ve efendisinden çok korkar. Çünkü eşkıyalık yaparken onu Cengiz yakalamıştır ve ona canını borçlu olduğu için kölesi olur. Aşklarını söylemek isteseler de Dursun’un korkusu yüzünden seslerini çıkaramazlar.

“DURSUN – Geçen gün laf kondurdum, ‘Sen haydudun birisin evlenmek nene gerek.’ diye kovaladı.

EMİNE – Rız gelmezlerse kaçarız.

DURSUN – Beyi bırakıp? (Kız evet diye başını sallar.) Allah yazdıysa bozsun kaf dağına çıksam bulur da keser beni.” (s. 31).

Dursun’un korkusu yüzünden istemedikleri bir olayla karşılaşır. Suzan’a kızan Cengiz, Emine’yi dördüncü eşi olarak alır. Emine’nin istemeye istemeye durumu kabul etmek zorunda kaldığını görürüz.

Suzan eve yerleştikten sonra en iyi anlaştığı isim Emine olur. Suzan, onun Dursun’a olan aşkını fark edip onlara yardım eder. Onların evde bir köleden farkı olmadığını gören Suzan, onlara okuma yazma öğreterek bireysel hak ve hürriyetlerini hatırlatır. Gerekli alt yapıyı oluşturduktan sonra onları cesaretlendirir ve onlara yardım eder. Evden ayrılmaları ve bir iş kurmaları için onları teşvik eder. Böylece iki aşık “İnsanlar hür doğar” (s. 77). sözleriyle evi terk edip kendi işlerini ve evlerini kurarlar.

3.4.2.2.10. Çanakkale Savaşı

Eserde olayların meydana geldiği dönem Cumhuriyet sonrası döneme denk gelmektedir. Bu yüzden Kurtuluş Mücadelesi ve Çanakkale eserde birkaç yerde karşımıza çıkmaktadır. Yine başkahraman Cengiz’in asker kökenli olması da bu konuların vurgulanmasında önemlidir. Özellikle kitabın başlarında Cengiz’in böyle bir konağa nasıl sahip olduğunun hikayesinin Çanakkale Savaşı ile ilgisinin olduğunu görürüz.

“CENGİZ – Çanakkale muharebesi sırasında oranın yerli zenginlerinden biriyle ahabab oldum. Herifin Gelibolu civarında muazzam arazisi vardı... Ama bizi gözü hiç tutmuyor. Burası da elden gidecek diyor da başka bir şey demiyor. Eşe dosta haber uçurdum, öteberi satıp aldım çiftliği en sonunda da Gelibolu bizde kalınca...” (s. 21).

Cengiz, Çanakkale günlerini hala unutmamaktadır. Oyunun son perdesinde Suzan ile otururken atılan havai fişekler ona Çanakkale Savaşı’ndan bazı anılarını hatırlatır.

“CENGİZ – Çok güzel... (Birkaç saniye dışarı baktıktan sonra sağdaki koltuğa oturur, düşünür, gülümser.) Çanakkale’yi hatırladım. Geceleri topçu başlayınca orada da böyle olurdu.” (s. 109).

Oyunda Çanakkale Savaşı son olarak Suzan’ın oyun biterken Cengiz’e sarf ettiği cümlelerle karşımıza çıkmaktadır.

“SUZAN – Biz, Ben her şeye bakarım, sen de mayolu kızları deniz tarafından gelecek edepsizlere karşı korursun. Bisikletini yazları deniz bisikleti yaparız. Plajın üstünde devriye gezersin. Nasıl? Çanakkale müdafaasından daha kolay ve keyifli değil mi?” (s. 123).

3.5. TAMİRCİ

Yazarın basılmış tiyatroları arasında altıncı kitabıdır. Eserin ilk baskısı 1993 yılında İstanbul’da Yaylacık Matbaasında yapılmıştır. Tamirci adıyla kitaplaşan eser Gerçek Sanat Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Toplamda 96 sayfadan oluşan

komedi türündeki eserde 18 kahraman yer almaktadır fakat bu kahramanların sadece 6 tanesi sürekli olarak olay örgüsü içerisinde yer almaktadır. Diğer kahramanlar olaylara etki etmez dekoru ve olay örgüsünü desteklemek için kullanılır. Kitabın beşinci sayfasında karikatür olarak bir tamirci çizimi yer almaktadır. Bu karikatür Tan Oral tarafından çizilmiştir. Yine eserin son sayfasında Erduran'ın özgeçmişi ve eserleri de yer almıştır. Yine son sayfada Erduran ile ilgili bazı yazar görüşlerine ve Erduran'ın bir fotoğrafına yer verilmiştir

3.5.1. Özet

İstanbul'da büyük bir gazete şirketinde geçen olay örgüsünde karışık promosyonlar yoluyla gazetesinin tirajını artırmaya çalışan bir gazete sahibinin başvurduğu hileli yollar ele alınmaktadır. Diğer şirketleri de batmak üzere olan Bahadır gazetesinin müdürü Öz ile şirketleri kurtarma yolunda son şans olarak gördükleri kirli bir oyun kurmuştur. Şirketlerinden birine bağlı olan şilebi “Talihli okuyucumuza gemi veriyoruz” kampanyasıyla masaya sürmüştür. Böylece tiraj pompalanacak, gemiye değerli yük diye su dolu variller yüklenecek, hepsi aşırı düzeyde sigortalanacak, şilep ise Akdeniz ortasında kundaklanıp batırılacaktır. Gazetenin idealist geçinen kaypak köşe yazarı Yılmaz'ın da içine karıştığı dalaverede yapılan çekilişle şilep “Talihli okuyucu” Tahir'e kazandırılır. Tahir'in çekilişi kazanmasında gazetede çalışan ve ondan boşanmak isteyen Nil'in payı bürüktür. Onun da derdi şilepten gelen parayı bölüşmek ve Yılmaz ile rahat bir yaşama yelken açmaktır. Tahir, askerliğini komando olarak yapmış, her işin üstesinden kolayca gelebilen, ama kazanç hırsının kıtlığı yüzünden mahallelinin öteberisini çoğu zaman bedava tamir ederek yaşayan bir halk çocuğudur. Zaten seçilme sebebi de budur. Olayların ardını aramaması ve başa bela olmayacak bir karaktere sahip olmasıdır. Tahir bu iş için biçilmiş kaftandır. Ancak, kazandığı şilebin yolculuğuna katılan bu “basit” vatandaş karmaşık dalavereyi bozar. Sabotajla yangın çıkarıldığını hisseden Tahir, kaptan ve tayfalar gemiyi terk ederken gemide kalarak dinamitleri su dolu varillerin altında patlatır ve ateşi tek başına söndürür. Şilep de gerçekten onun mülkiyetinde kalır. Tahir yangını tek başına söndürmesi yangın sırasında imdadına gelen ünlü petrol zengini İzzet Kazani'de büyük bir hayranlık uyandırır. İzzet Kazani onu lüks yatına davet eder ve onun öyküsünü dinler. Onun desteği ve yönlendirmesiyle oyun tamamen bozulur. Tahir hem şilebin hem de batmaya yüz tutan gazetesinin sahibi

olur. Genç yazar Yılmaz'ı da gazetenin müdürü yapar. Bu aydın idealist yazar ise hayalini kurduğu makama sahip olmasına rağmen gazetenin tirajını büsbütün düşürüp işleri eskisinden daha beter duruma getirmiştir. Pek çok başka şeyle birlikte gazeteyi ve yazarı onarmak da yine Tahir'e düşmüştür.

3.5.2. Tematik İnceleme

3.5.2.1. Tema: Menfaat

Erduran' ın sık kullandığı temalardan biri olan menfaat bu eserde de olay örgüsünün merkezinde yer almaktadır. Eserin başından sonuna kadar bir gazete çevresinde geçen olay örgüsünde belirleyici faktör insanların fırsatçılığı ve çıkarlarıdır. Tahir dışında bütün kahramanların tek ortak noktası menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleridir. Bu yüzden gazete ortamı yazar için dönemin sosyal yapısının bir fotoğrafı gibidir. Uzun süren gazetecilik döneminden izler taşıyan eserde yazarın birçok noktada sözde aydınları ve gazete sahiplerini eleştirdiğini görürüz.

Daha eserin ilk sayfalarında Yılmaz'ın kendini anlatırken menfaatçiliğin bireysel bir sorun olmaktan çıkarak toplumsal bir sorun haline geldiğine vurgu yapılmaktadır.

“YILMAZ – Köy kahvesine gidiyorum, aşçı dükkanında karın doyuruyorum. Trenin ikinci mevki vagonuna biniyorum. Oralarda halk sevgim artmıyor, azalıyor. Yanlış anlamayın. İnsanların kokularından, ağız şapırtılarından, arabesk tutkularından falan yakınmıyorum. Öyle şeylere dayanırım. Ama konuştukça bakıyorum, çıkar hesapçılığında en kurnaz üçkağıtçıdan geri kalır yanı yok çoğunun. Tatlı canları için yollarını bulma derdindeler. “ (s. 8).

Yine Yılmaz'ın aynı sayfada “ilerici yazar” sıfatını alışını anlatırken görürüz ki kendisi de diğer insanlar gibi menfaatleri doğrultusunda hareket etmektedir.

“YILMAZ – Hem doğrusunu isterseniz ilerici yazar diye alkışlanmak hoşuma da gidiyor. Hangi açık oturumda iki laf etsem gençler kıyamet koparıyorlar. Beni kendi kafamda bunaltan soruları bir kul çıkıp sormuyor. Ayrıca ne yalan söyleyeyim, bizimkiler iyi para veriyorlar” (s. 8).

Yılmaz menfaatleri doğrultusunda hareket etse de ilerici yazar lakabını alması boşuna değildir. Bazen önemli noktalara parmak basar ya da önemli mercilere eleştirilerde bulunur. Özellikle bankaları ve bürokrasiyi eleştirmesi gazete yönetimi

tarafından hoş karşılanmaz ve bu konuda gazete sahibi ve gazete müdürü tarafından bunu yapmaması için uyarılır. Nedeni yazdığı bu tür yazıların gazetenin ve gazete sahibinin menfaatlerine ters düşmesidir. (S. 14)

Menfaat noktasında en büyük eylemi gazete sahibi Bahadır ve gazete müdürü Öz yapmıştır. Yaptıkları plan doğrultusunda batan şirketi kurtarmak için menfaatleri doğrultusunda büyük bir oyun kurarlar. Çekilişle bir okuyucuya şilep hediye edeceklerini ilan ederek gazetenin satışını arttırmırlar. Su ile doldurdukları varilleri suyla doldurup en yüksek fiyattan sigortalayarak gemiye yüklerler. Tek şart geminin yolculuğu tamamlaması halinde çekilişi kazanan talihliye verilmesidir ki yapılan planla geminin batması sağlanacak ve gelen sigorta parasıyla Bahadır ve sahip olduğu gazete dahil tüm şirketler düzlüğe çıkacaktır. Bu noktada çıkarlar doğrultusunda insan hayatının bile bir önemi kalmadığını görmekteyiz. Gemideki insanların ve talihlinin canının bir önemi yoktur önemli olan tek şey oradan gelecek paradır.

Çıkar hesapları içinde olan bir başka isim de Tahir'in karısı Nil'dir. Nil gazete yönetimi tarafından sorun yaratmayacak, sorgulamayacak, saf bir adam bulmakla görevlendirilir. Aklına ilk gelen isim kocası Tahir'dir. Tahir'e gemiyi kazandırmayı planlar. Böylece geminin satılmasını sağlayacak, yarı hissesini alarak Tahir'den ayrılıp Yılmaz ile rahat bir yaşam sürecektir. Menfaatleri ve istekleri doğrultusunda oyuna o da dahil olmuştur.

“NİL – Tahir'in gemisi olacak! Düşün. Koskoca gemi. Hemen satarız, parasını bölüşürüz onunla. Tahir kendi payıyla ömür boyu krallar gibi yaşama güvencesine kavuşur. Ben de özgür olurum!” (s. 39).

Gemide yangın çıkmasına rağmen geminin batmadığını öğrenen Bahadır ve Öz telaşlanmaya başlamıştır. Bu yüzden de Öz, kendini kurtarmak için başka planlar yaptığını açıkça Bahadır'a söyler ve ona bu konuda şantaj yapar. Geminin batmaması durumunda Bahadır'a kendisini satacağını ve bu işte yalnız olduğunu söylemesi menfaatleri dışında hiçbir şey düşünmediğinin kanıtıdır (s. 54).

Oyunda gemiyi batmaktan kurtaran Tahir, yangını söndürdükten sonra ona yardım eden Arap petrol zengini İzzet Kazani ile tanışır. İzzet Kazani yaptığı cengaverliği dinleyince Tahir'e hayran kalır ve onunla tanışmak ister. Daha önce Türkiye' de yaptığı girişimleri batırmıştır. Bu yüzden yanına böyle cengaver bir adam alması Türk pazarında onun elini güçlendirecektir. Yani Tahir'e yardım etmesinin

sebeplerinden biri de mevcut durumun çıkarlarıyla uyuşmasıdır ve bu durumu açıkça Tahir’e de söyler.

“TAHİR – Bana bu iyilikleri niçin yapıyorsunuz?

KAZANİ – Ben kimseye iyilik yapmam, muhterem kardeşim. Kimseye kötülük de yapmam. Ben iş yaparım. Sizin Türkiye’ de büyük bir gazetenin sahibi olmanız işime gelir” (s. 64).

Şirket batarken Kazani’nin verdiği akılla gazeteyi alan Tahir gazetenin başına Yılmaz’ı geçirmeyi düşünürken durumdan haberdar olan Öz yerini kaybetmemek için çoktan Bahadır’ı satmıştır ve Yılmaz’ı ikna etmesi için Nil ile bu durumu istişare eder.

“ÖZ – Siz sandığımdan da tehlikeli bir kadınsınız! Bereket versin müttefik olacağız. Evet, diyorum ki ‘Ben onların gazeteyi Bahadır Bey’den kolayca almalarına yardım edeyim, onlar da beni yerimde bıraksınlar.’ Sizin Tahir Bey üstündeki etkinizi o yolda kullanmanızı rica ediyorum” (s. 72).

Yılmaz gazeteyi yöneteceğini öğrendiğinde Nil ile ilişkisinin Tahir’in verdiği kararı olumsuz etkilemesinden korkar. Bu yüzden ünlü satranççı Makyavel’ i ve onun stratejisini kullanarak hareket etmeye karar verir. Hayali olan gazete ve dergi müdürlüğünü kaybetmemek için Nil ile konuşarak ilişkilerine dikkat etmeleri gerektiğini söyler ve ondan uzaklaşır. Böylece ilerici yazar Yılmaz’ın yine çıkarlarını ön planda tuttuğu ortaya çıkar (s. 75).

Olay örgüsünde zaman zaman yer alan yan kahramanların da diğer kahramanlar gibi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini görürüz. 3. Sekreter ile Öz arasındaki ilişki de bir çıkar ilişkisidir.

“ÖZ – Bu zırlıyı bahane edip kaçıyorsun yanımdan.

3. SEKRETER – Asıl benim demin sorduğum havada kaldı.

ÖZ – Neymiş o?

3.SEKRETER – Ne zaman kadrolu olup Ekonomi Servisi’ ne giriyorum?” (s. 47).

Erduran, olay örgüsünü bu tema etrafında şekillendirmiştir. İnsanların yaptığı her işi bir çıkar uğruna yapmasını eleştirir. Daha önce kendisi de gazeteci olan yazarın bu eserde yaşanmışlıklarını olay örgüsü haline getirmiştir. Gazete ve şirket içindeki menfaat kökenli ilişkileri ele alan Erduran, bunun üzerinden aydın geçinen çıkarıcı yazarlara ve para peşinde koşan gazete sahiplerine eleştiride bulunur. Bunun yanı sıra

toplumsal anlamda da insanların ilişkilerini menfaatleri doğrultusunda yönlendirmesine tepki gösterir.

3.5.2.2. Yan Fikirler

3.5.2.2.1. Aydın Eleştirisi

Erduran' a göre aydın topluma yol göstermeli, araştırmalı, topluma faydalı işler yapmalıdır. Erduran kendisi de bir aydındır ve bu doğrultuda toplumsal gerçekçi çizgiyi yakalamıştır. Gazetecilik çerçevesinde izlenimlerinden faydalanarak yazdığı bu eserde sözde aydınlara ağır eleştirilerde bulunur.

Eserde aydın insan olarak karşımıza çıkarılan ilk kahraman Yılmaz'dır. Yılmaz, oyunun başında kamuoyunun gözünde kendisinin “ilerici yazar” sıfatıyla anılan bir aydın olduğunu şöyle dile getirmektedir:

“YILMAZ – Evet, ben neyim? Kamuoyumuzun gözünde ‘ilerici bir yazar’ Afili bir laf“
(s. 7).

Yılmaz'ın çocukken uçak mühendisi olmaya niyetlendiğini gençliğinde ise şiire merak saldiğını görmekteyiz. Babasının ticarete battığını söyleyen Yılmaz, Avrupa'da felsefe eğitimi yapmıştır ve bol kitap okuyup toplumcu olmuştur (s. 8). Yazarın yaratmak istediği Yılmaz gerçekte kendisidir. Burada verilen cümleler Erduran'ın hayatıyla bire bir uyuşmaktadır. Erduran da anılarında uçak mühendisliği hayali kurarken tiyatro ile tanışması sonucunda hayatının değiştiğinden bahseder (Erduran, 2005, s. 43). Bazı yerlerde Yılmaz üzerinden eleştiriler yapsa da onun kendisinden esinlenerek ortaya çıkardığı bir kahraman olduğunu görürüz.

Yılmaz, gazete sahibi ve müdürünün gözünde yol gösterici bir yazar olmasına rağmen yönlendirilmesi kolay bir adamdır. Kendi menfaati için gazete yönetiminin isteklerini görmezden gelmez. Ayrıca onun onun olaylara her zaman idealist bakması gazete sahipleri tarafından kullanılır. Bu noktada yine aydın olarak anılan gazete sahipleri, müdürleri ve gazetecilere eleştiri gelmektedir.

“BAHADIR – Yol gösterici yazılar yazıyor ya. Öylece memlekete iyilik ediyorum sanıyor. Onun yemi de o” (s. 12).

Yine Yılmaz'ın bürokrasiyle ve bankalarla ilgili eleştirilerde bulunması gazete yönetimini rahatsız etmektedir. Bu noktada aydın yazar Yılmaz, uyarılır çünkü yazdığı

yazılar gazetenin çıkarlarına zarar verecek cinstendir. Yılmaz da yine gazete yönetiminin söylediklerini dikkate almak zorunda kalır.

“ÖZ- (Ona ters ters bakarak). Dün ne yazdı?

BAHADIR – Ha?

ÖZ – Bankalara çatıyordu.

BAHADIR – Öyle mi? Onu kaçırmışım. Ama doğru değil. Bu günlerde bankalara fazla bulaşmayın” (s. 14).

Yine gazete yönetimi ve Yılmaz arasında geçen bir konuşmada gazete eşrafının yani aydın kesimin işlerini gördürmek için zaman zaman rüşvete başvurduğunu öğreniriz. Bu noktada yazar yine gazete çevresine ve aydınlara yönelik önemli bir noktaya eleştiri yapmaktadır.

“BAHADIR – Elverir ki şu ara bankalara dokunma.

YILMAZ – Bir de rüşvetçilere.

ÖZ – Yılmazcığım, rüşvet çok yaygın bir kötülük. Sen ömründe hiç rüşvet vermedin mi?

YILMAZ – Çok verdim” (s. 14).

Dönemin aydınlarının her şeyi şeffaf bir şekilde dile getiremediğini ve bazı şeylerde gazete yönetimlerine gebe kaldıklarını görürüz. Yılmaz da bu konuya vurgu yapar ve aydınların özgür olamadığı vurgusunda bulunur.

“YILMAZ – Öz Bey bırakmaz ki yazalım! Dolap çevirenleri kızdırırız diye ödü kopar. (Birden durup düşünür, yüreklenmiş gibi doğrulur). Belki de pek yanlış değil gemi dalaveresiyle dergi çıkarmak? Sonunda topluma gerçekten yararlı olur belki... Denemeye değer!” (s. 41).

Gazete batarken Tahir’in gazeteyi alması ve Yılmaz’ı gazetenin başına geçirmesi ile Yılmaz vakit kaybetmeden planladığı her şey için harekete geçer. Önce gazeteyi düzeltereğine sonrasında da karınca kararınca toplumu düzeltereğine dair kendisine söz verir (s. 74). Gazetenin tüm akışını değiştiren Yılmaz, tamamıyla toplumun sorunlarına odaklanan bir gazete meydana getirir. Tüm uyarılara rağmen bu çizgisinden asla vazgeçmez çünkü sorunların sebeplerini ortaya çıkarmak yerine direkt çözüm önerileri sunmakta bu da insanlara samimi gelmediği için gazetenin tirajı günden güne düşmektedir. Halkın ihtiyaçlarının gözetilmediğini, sadece akademik ve idealist noktalara değinildiğini gören Nil ona her fırsatta uyarılarda bulunmasına

rağmen Yılmaz tarafından dikkate alınmaz (s. 88). Yılmaz en sonunda gazeteyi eskisinden de kötü duruma getirir ve gazeteyi onarmak yine Tahir'e düşer (s. 95).

3.5.2.2.2. Namus

Eserde kullanılan yan fikirlerden biri de namustur. Daha eserin başında Yılmaz'ın kurduğu cümlelerle namus kavramının önemi ortaya çıkarılır. Yazar'a göre namus çok önemli bir değerdir ve namuslu insan bulmak mucizedir.

“YILMAZ – Dünyada namuslu insan olmadığını biliyorum. Neden dersiniz onu da söyleyeyim. Pembe karga var mı dünyada? Yok. Niçin yok? Neden yok diyoruz? Hiç pembe karga görmemişiz de ondan. İşte ben de bu yaşa geldim, hiç namuslu insan görmedim.” (s. 7).

Yazarın namus vurgusuyla işe başlaması önemlidir. Menfaat ve çıkar çatışması etrafında şekillenen ilişkilerin doğurduğu duygulardan biri de namussuzluktur. Bu noktada namusuyla şerefiyle ön plana çıkan tek kahraman Tahir'dir.

Tahir işinde gücünde, aza kanaat etmeyi bilen dürtüst ve ahlaklı bir adamdır. Bir gün iş yerine gelen bir genç kızın videosunu tamir ettirmek istemesi üzerine Tahir yardım etmeyi kabul eder fakat parası olmayan kadının bu tamir karşılığında bulunduğu ahlaksız teklifi düşünmeden reddetmeyi de bilir.

“3. MAHALLELİ – (Tahir'in kucağına oturmaya çalışır.) Tahir abi be yaşın ilerlemiş ama sen de bir fıstık sayılırsın hala. Sana borcumu başka türlü ödesem olmaz mı?

TAHİR – (Yerinden fırlayarak). Deli misin sen! Ben evli adamım. Karım şuracıktır” (s. 28).

Namus konusunda Tahir'in eşi Nil farklı bir noktadadır. Tahir'in işlerinden para kazanmaması, insanlara karşılıksız yardım etmesi, hırslarının olmaması ona çok garip gelmektedir. Bu noktada Tahir'i hep eleştirir ve küçük görür. Sonucunda da hırsları olan, kendine benzeyen insanlarla onu aldatarak namus kavramını yok sayar. Yıllardır takip ettiği Yılmaz ile aynı yerde çalışma fırsatı bulunca Tahir'i hayatından çıkarma planları yapmaya başlar (s. 37).

Nil gazete yönetimi tarafından yapılacak çekilişte talihli kişiyi bulması için görevlendirildiğinde aklına ilk gelen kişi Tahir olur. Tahir'e gemiyi kazandıracak sonra gemi satışından gelecek paranın yarısını alarak Tahir'den ayrılıp Yılmaz'a gidecektir. Bu planla Bahadır ve Öz'ün kurduğu oyuna dahil olması tekrar tekrar namus duygusunu önemsemediğini göstermektedir (s. 39).

Bahadır ve Öz de namus kavramını önemsemeyen diğer kahramanlar olarak dikkat çeker. Gazete içinde çalışanları mevkiyle kandırıp çarpık ilişkiler kurmaları, her işte menfaatlerini kovalamaları, onların ahlaki değerlerini sorgulamamızı sağlar. Bunun dışında kurdukları oyunla insan canını hiçe saymaları ve bu yolda dolandırıcılıkla batan şirketleri kurtarmak istemeleri namussuzluklarının en büyük göstergesidir (s. 34).

Yine Tahir'in gemideki yangını söndürdükten sonra tanıştığı İzzet Kazani ile sohbetinde namus kavramının geçtiğini görmekteyiz. Tahir için çok önemli olan namus kavramı Kazani için anlamsızdır çünkü namussuzluk her yerdedir.

“KAZANİ – Eroinciliğin sonu yok, Tahir Bey biraderim. Müşteriyi öldürüyor. Lakin o işi yapsaydım en iyi eroini en ucuza satmaya çalışırdım.

TAHİR – Yani namus falan hak getire!

KAZANİ – Vallahi azizim o ne demek bilmiyorum. İyi eroin satmak namussuzluktur da kötü gazete satmak namus mudur? Yani dostum, eğer insanlıkta namussuzluk hastalığı varsa ben onun mikrobi değilim. Çıbanıyım. Hastalığı geçirsinler, yok olayım” (s. 66).

Eserin sonunda Tahir gazeteyi aldıktan sonra Bahadır ile aralarında geçen bir konuşmada Bahadır'ın kurulan oyundan haberi yokmuş gibi davranması ve bunun için Allah'ın adını alarak yemin etmesi bir başka namussuzluk örneğidir. İnsanlar çıkarları için şerefini, namusunu ve dini değerlerini bile unutmaktadır. Yazar bu durumu açık bir şekilde eleştirmektedir.

“TAHİR – Gemi bağışlarken de öyle dedin. (Gülümser). Az daha içinde kebab oluyorduk.

BAHADIR – Bak, Allah seni inandırсын. Yani şuncacık hilafım varsa iki gözüm önüme aksın... O işten haberim yoktu benim (Kapıya bakarak fısıldar) Bir şey ayarlandıysa günahı Öz' ün boynuna” (s. 76).

3.5.2.2.3. Zenginlik ve Lüks Hayat

Yan fikir olarak kullanılan zenginlik ve lüks hayat olay örgüsünü desteklemek için bazı yerlerde ön plana çıkarılmıştır. İki kahraman üzerinden bize yansıtılan zenginliğin en büyük temsilcisinin Arap milyarder İzzet Kazani olduğunu görürüz.

Gazetenin sahibi Bahadır, zengin bir adamdır fakat boş yatırımlar yaparak zenginliğini tüketmek için uğraşır. Başlarda çok zengindir ve birçok farklı alanda yatırım yapmaktadır.

“BAHADİR – Bu sabah da bir denizcilik şirketi aldım.

ÖZ – Ne!

BAHADİR – Peşinsiz. Kocaman bir şilebi var. Maden şirketinin sattıklarını onunla taşıyacağım” (s. 11).

Birçok şirketi geçmişini araştırmadan satın alması ve gazeteyi kurtarmak için kurduğu oyun bozulunca zenginliğini kaybeder ve Yılmaz’ın isteğiyle gazetede danışman olarak işine devam etmek zorunda kalır (s. 81).

İzzet Kazani ise petrol zengini Arap bir milyarder olarak karşımıza çıkarılmaktadır. Kazani lüks yatıyla denizdeyken gemideki yangını görür ve yardım etmek ister. Sonra yangını tek başına söndüren insanın Türk olduğunu görünce hayranlık duyar ve onunla tanışmak ister. O sırada zenginliği hakkında fikir sahibi olmaya başlarız. Çünkü Tahir’i yatına getirtmek için özel helikopterini gönderir.

“KAZANİ – Benim her zaman işim vardır. Ama her zaman sizin gibi bir zata rastlayamam. Helikopter yolladım. Vasil oldu galiba?

TAHİR – (Bakarak). Evet, iniyor” (s. 61).

Tahir helikopterden indiğinde şaşkınlıkla etrafı inceler. Kendisini karşılayan adamlara ve modellere bakar. Sonrasında Kazani ile tanışır. Aralarındaki sohbet zenginliğin vurgulandığını tekrar görürüz. Kazani hizmetindeki modelleri özel olarak Avrupa’dan getirttiğini söyler.

“KAZANİ – (Kızların sunduklarından alarak). Bu aşüfteler sizi güzelce karşıladılar mı?

TAHİR – Evet. Çok güzel.

KAZANİ – Avrupalı model bunlar. Hizmetim için her yolculukta böyle birkaç tane alırım. Onların kızlarını bu kılıklara sokmak hoşuma gidiyor. Şu Fransız, şu İngiliz, bu da galiba Danimarkalı. (Kızlar kıkırdar. Kazani onları yine eliyle savar.)” (s. 63).

Kazani acelesi olduğu için helikopteriyle limana gideceğini söyler. Tahir’i yatında bırakır ve ona rahat etmesini sağlayacak her şeyin gemide bulunduğunu söyler. Bu konuşmalarda yine zenginlik vurgusu yapıldığını görürüz. Tahir’i hamama götürmek için gelen modelleri gören Kazani “Bu geminin çok güzel bir hamamı var. Pembe mermerden. Havuzlu” (s. 66) diyerek kendi işimi kendim yaparım diyen Tahir’i lüks ile ikna etmeye çalışır.

Son olarak Kazani'nin maddi gücü sayesinde her yerde dostlarının olduğunu görürüz. Zenginliği ile çevresi genişleyen Kazani'nin kolu çok uzundur her istediğini en çabuk şekilde öğrenebilmekte ve bürokrasi ile her makama ulaşabilmektedir. Tahir'in aldatıldığından haberi yokken Kazani dostları vasıtasıyla bunu çoktan öğrenmiştir.

“TAHİR – Kazani Bey, ben evli adamım.

KAZANİ – Artık değilsiniz. Telak davası açmış.

TAHİR – Şakacıktan. Geçici olarak.

KAZANİ – Zevceniz başka bir zat bulmuş bile” (s. 66).

Arap petrol milyarderi Kazani'nin milyarları ve zenginliği çoktan gazetede de yankı uyandırmıştır. Onun adını duyan ve onu araştıran Öz kendi çıkarları için Nil'i yanına çağırır ve gazetenin başındaki yerinin elinden alınmaması için Tahir'i ikna etmesini ister. Bunu yaptığı sırada Kazani'nin dillere destan bir zenginliği olduğunu anlatır ve onun gücü karşısında gazetenin devredilmekten başka şansının olmadığını söyler (s. 70).

3.5.2.2.4. İsyen

İsyen duygusu insanın içine attığı, seslendirmedeği fakat şikayetçi olduğu bazı durumların dışavurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Erduran'ın diğer eserlerinde de rastladığımız isyankar insan tipi bu eserde de karşımıza çıkar ve isyan duygusu bir fikir olarak kullanılır. Özellikle eserde aydın kahraman olarak tanıtılan Yılmaz ile isyan duygusunun ortaya çıktığını görürüz. Yılmaz yıllardır gazetecilik hayatı boyunca bazı şeylere susmuş ve sineye çekmiştir. Bu duruma isyan ettiğini henüz eserin başında şu cümlelerle dile getirir:

“YILMAZ – Demin düşünürken karar verdim, artık gizli gebelik çeker gibi yaşamayacağım. Belalı gerçekleri yazmasam da seslendireceğim.” (s. 7).

Yılmaz eser boyunca ülkenin durumundan, gazete sahiplerinin tutumundan, insanların çıkarlarına hizmet etmesinden şikayet eder. İsyen duygusu duyarlı bir aydın olmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden de istediklerini yapabilmesi için bir gazetenin başına geçmeli ya da dergi çıkarmalıdır. Tek hayali ideolojisini insanlara yansıtmak ve toplumu bilinçlendirmektir. Gazete yönetimi ile arasında geçen bir konuşmada yazdıklarını eleştiren yönetime karşı yine isyankar bir tavır sergilediğini görürüz.

“ÖZ – Kardeşim senin halktan yana olduğunu herkes biliyor. Ona göre şeyler yazsana. Sosyal adalet iste... Sömürüyü lanetle. Emperyalizme çat. Tirağa da yarayabilir bunlar

YILMAZ – Yani “İlerici yazar” olayım. Ama havada.” (s. 15).

Her fırsatta insanların çıkarıcılığına, mayasının bozukluğuna ve sistemin işleyişine parmak basan Yılmaz, kendisini gazetenin çekiliş oyununa dahil etmeye çalışan Nil’e verdiği cevapla düzene ve insanlara olan tepkisini bir kez daha gösterir.

“NİL – Şşşttt! Bir çuval inciri berbat edeceksin!

YILMAZ – Ortalıktaki incirlerin hepsi kurtlu zaten” (s. 38).

Oyunda Yılmaz’ın benzer şekilde birçok durumdan rahatsızlık duyduğunu görmekteyiz. Bu toplumun ve sistemin sınırlarını bozduğunu ve ruhunu sıkıldığını her fırsatta dile getirmekten kendini alamaz. Yine Nil ile kaldırımda yürürken sokağın düzensizliği dikkatini çeker ve manzaradan rahatsız olur. İsyankar duyguları tekrar ortaya çıkan Yılmaz, sokağı Türkiye’nin bir minyatürü şeklinde yorumlar.

“YILMAZ – Bu sokak sinirime dokunur eskiden beri. Elimde güç olsa önce burayı düzeltirdim. Keşmekeşe bak! Türkiye’nin ufacık bir modeli sanki. Senin ayağını ayakkabı sıkıyor ya? Benim de ruhumu bu toplum sıkıyor” (s. 56).

Oyunun sonlarına doğru kurulan oyunun bozulmasıyla gazete batma noktasına gelmiştir. Durumdan faydalanan Tahir gazeteyi alır ve gazetenin başına Yılmaz’ı geçirir. Dileği gerçek olan Yılmaz gazeteyi yönetmeye başlar fakat bir süre sonra işler kötü gitmeye başlar. Her konuda sebepler araştırılmadan toplumdaki sorunlara çözüm önerileri sunulmuş ve halkın işine yarayacak pratik bilgiler yerine derin ve teorik bilgilere yer verilmiştir. Bu yüzden de gazetenin tirajı düşmüş ve tekrar batma noktasına gelmiştir. Bunun yanı sıra Yılmaz gazetenin bulunduğu ve küçük Türkiye dediği sokağa da el atmış, sokaktaki her şeyi kafasına göre düzeltmek için harekete geçmiştir. Planlamadan, sebeplerini araştırmadan sokağı düzenlemek için bulduğu çözümlerle sokaktaki kamyoncuların, hamalların ve otobüsçülerin işlerini engelleyen Yılmaz sonunda o sokaktaki eşrafın da isyan etmesine sebep olmuştur. (S. 88-89)

Hayatından memnun olmayan ve her şeyden şikayet eden diğer bir kahraman da Nil’dir. Hayatı boyunca hayal kurduğu ve istediği noktada olamayan Nil fırsatını bulunca gazete yönetimin kurduğu oyuna dahil olur. Kocasının aza kanaat etmesinden, hırslarının olmamasından ve her iş elinden gelmesine rağmen bunu paraya çevirmemesinden son derece rahatsız olan Nil’in ilk isyanı kocasına ve evliliğinedir.

“NİL – Ellerin cebinde, ılık çalarak. Ona buna omuz vererek... Anlamıyor musun dediğimi? Sende bir şey eksik. Kafanda mı, sinirlerinde mi, bir yerinde bir bozukluk var. Hiç kazanmak istemiyor musun? Yenmek, üste çıkmak, yarışta öne geçmek? Başkaları tarafından beğenilmek, alkışlanmak?” (s. 30).

Kocasından ve evliliğinden aradığını bulamayan Nil, gazetede ilerici yazar olarak tanınan Yılmaz ile kocasını aldatır. Hatta Yılmaz ile yeni bir gelecek planı yapmaya başlar. Gazetenin oyununa dahil olan Nil bu işi yapabilmesi için Yılmaz'ın da onayını almak ister. Onu ikna ederken kurduğu cümleler mutsuzluğuna, hayatına ve evliliğine ettiği isyanın yansımaları gibidir.

“NİL – Biliyorum, böyle konuşmak bencillik. Kimsenin fazla vakti yok. İnsanların çoğu benden de mutsuz. Ama onlar yakınmıyorlar nedense. Günlerini çöpe atıp koyun gibi yaşıyorlar. Ben artık öyle yaşamak istemiyorum!” (s. 40).

Hayata isyan eden Nil her şey planlandıktan sonra Tahir ile konuşmaya karar verir ve onu çekilişe sokacağını söyler. Tahir gemiyi kazanacağından haberdar değildir ve çekilişi umursamamaktadır. Bu duruma sinirlenen Nil ise Tahir'e isyan bayrağını çekerek artık hayatını yaşamak istediğini bu izbe evden ve abuk sabuk insanların ıvır zıvır işlerinden ebediyen kurtulmak istediğini söyler. Bu yüzden de gemiyi satın paraları bölüşme konusunda Tahir'i ikna eder (s. 45).

Oyunun sonunda Nil'in aradığı mutluluğu ve rahat yaşamı yine bulamadığını ve pişmanlık duyduğunu görürüz. Bu yüzden tekrar Tahir'e gelerek ondan batmak üzere olan gazeteyi kurtarmasını ister. Düzenin ve insanların bozulmuşluğuna isyan eden Nil, eski eşinden duruma el atmasını ve kendisi de dahil herkesi onarmasını ister.

“NİL – Her şey bozuk, Tahir! Herkes... ben de... (Sessizlik)

Onar bizi. Ne olursun. (Başını kaldırıp erkeğin yüzüne bakar.)

Beni de. (Sessizlik. Sonra Tahir yine gülümser.)” (s. 95).

3.5.2.2.5. Hayal Kırıklığı

Planlanan şeylerin istenilen sonuçları vermemesi insanı olumsuz yönde etkiler ve insanda yoğun bir üzüntüye sebebiyet verir. Bu durumu hayal kırıklığı olarak adlandırırız. Oyunda yazarın kullandığı yardımcı temalardan biri olan hayal kırıklığı özellikle Nil ile karşımıza çıkar.

Nil için en büyük hayal kırıklığı Tahir ile yaptığı evliliğidir. Her fırsatta bunu dile getiren Nil, hayal kırıklıklarıyla dolu bir evliliği olduğunu hiçbir beklentisinin gerçekleşmediğini dile getirir.

“NİL – Hiçbir şey olmadığı için. En istediğim şey çocuktur. Çocuğumuz olmadı. Kimseninkine benzemeyen renkli bir yaşantımız olacaktı. “ Kol emekçisinin aydın karısı.” Kimseninkine benzemeyen yavan bir yaşantımız oldu. O tezgahının başında ben ya işte ya mutfakta” (s. 22).

Nil istediği hayatı yaşayamadığı ve evliliğinden istediği verimi alamadığı için çözüm yolunu başka bir adamda aramaya karar verir. Sonucunda da Yılmaz ile birliktelik kurar. Ancak yanıldığını geç olmadan anlar çünkü Yılmaz ona sadece fiziksel olarak ilgi duymakta ve gazetede ortak çıkarları olduğu için onun yanında yer almaktadır. Gazetenin başına geçmeyi ya da dergi çıkarmayı hayal eden Yılma; Nil’in eski eşinin gazeteyi satın aldığını duyunca Nil’e ilişkilerinde bir süre dikkatli olmalarını önerir. Çünkü Tahir’in onu işinden edebileceğini düşünmektedir. Bu durum Nil için bir hayal kırıklığıdır. Çünkü Yılmaz’ın sadece çıkarlarını düşündüğünü fark eder (s. 75).

Nil’in en büyük hayal kırıklığı ise oyunun sonlarında karşımıza çıkmaktadır. Nil, gazeteyi Yılmaz ile birlikte yönetmesine rağmen ona söz geçiremez ve gazete batma noktasına gelir. Nil’in kurduğu mutlu ve rahat bir yaşam hayali yine yerle bir olmuştur. O yüzden büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Düzenin ve insanlığın bozulmuş olduğunu görerek son çare Tamirci Tahir’e gidip pişmanlığını dile getirir ve bozulan her şeye el atmasını ister (s. 95).

Oyunda hayal kırıklıklarıyla karşımıza çıkan diğer kahramanlar da Öz ve Bahadır’dır. Kurdukları oyunla Tahir’in içinde olduğu gemiyi batırıp sigortadan gelecek parayla şirketlerini batmaktan kurtarmayı umarlar. Ancak hesap etmedikleri şey Tahir’in cengaverliğidir. Tahir’in gemiyi kurtarması onların bu noktada tüm hayallerini suya düşürmüştür.

“ÖZ – Tahir denilen herifi filikaya bindirememişler. Tek başına gemide kalmış. Yangını da söndürmüş. Tek başına.

BAHADIR – Batmamış mı?

ÖZ – Batmamış.

BAHADIR – Uyyyy! Desene biz battık!” (s. 69).

Oyunun sonunda hayal kırıklığı yaşayan bir diğer kahraman da Yılmaz'dır. Yılmaz'ın istediği gerçekleşmiş ve gazetenin başına geçmiştir fakat o koltukta işler istediği gibi gitmemiş ve gazete batma noktasına gelmiştir. Sonucunda da Yılmaz istediği şeyleri başaramadığı için büyük bir hayal kırıklığı yaşamış ve gazetenin sahibi Tahir'den durumu bu noktaya getirdiği için özür dilemiştir (s. 95).

3.5.2.2.6. Mütevazılık ve Dürüstlük

Refik Erduran'ın eserlerinde bol bol zıt kutuplu kahramanlar yarattığını görürüz. Bu zıt kutuplu kahramanları ve yaşam tarzlarını eleştirirken örnek insan tipini temsil eden bir kahramanla da mutlaka karşılaşırız. Bu eserinde de aynı tekniği kullanan yazar Tahir adlı kahramanı olayların merkezine yerleştirmiştir. Tahir, sıradan bir tamirci değildir. Hem karakter olarak hem de ruhi olarak insan-ı kamile ulaşmış, hırslarından arınmış ve azla yetinmeyi bilen bir insandır. Her şeyi tamir edebilen Tahir gerektiğinde çevresindeki insanları bile onarabilmektedir. Çünkü bencil değildir ve yardıma ihtiyacı olan herkese karşılıksız yardım etmektedir.

Eserde Tahir'i öne çıkaran en önemli özellik alçak gönüllülüğüdür. Tahir hiçbir zaman egolarının ve hırslarının kurbanı olmaz. Bu çevresindeki insanları hatta eşi Nil'i bile rahatsız eder.

“NİL – Ellerin cebinde, ıslık çalarak. Ona buna omuz vererek... Anlamıyor musun dediğimi? Sende bir şey eksik. Kafanda mı, sinirlerinde mi, bir yerinde bir bozukluk var. Hiç kazanmak istemiyor musun? Yenmek, üste çıkmak, yarışta öne geçmek? Başkaları tarafından beğenilmek, alkışlanmak?” (s. 30).

Tahir, her şeyi onarabilen ve her şeyden az çok anlayan biri olarak çok para kazanabilecek durumda olmasına rağmen yaptığı birçok işten para almaz. Mütevazılığı ve yardımseverliğiyle insanların gönlünde yer edinir. Bir mahallelinin çalışmayan saatini tamir ettiği sırada içine para sıkıştırıldığı için bozulduğunu fark eder. Kadın geldiğinde paraları ve tamir ettiği saati durumu anlatarak ona verir. Hatta bu iyilik için para da istemez (s. 22).

Gemi çekilişine eşinin zorlamasıyla katılan Tahir gemiyi kazanacağından haberdar değildir. Kurulan oyunu bilmeyen Tahir'in Nil ile aralarında geçen konuşmadan sonra durumdan haberi olur. Gemiyi istemez, yaşadığı yerden ve yaptığı işten mutlu olduğunu dile getirir. Ancak Nil kendi çıkarları için onu bir şekilde ikna etmeyi başarır. (S. 45)

Kurulan oyunun farkında olmayan Tahir, gemiye biner ve seyahate başlar. Seyahat bittiğinde gemi Tahir'in olacaktır. Ancak kurulan planda gemide daha önce döşenen dinamitler yardımıyla yangın başlatılır. Oyuna dahil olan mürettebat ve kaptan gemiyi boşaltırken Tahir gemide kalır. Daha önce komando olarak askerlik yapan Tahir su dolu varillerin altında dinamiti patlatarak yangını tek başına söndürür. Tahir, kurulan oyundan habersiz kendi canını bile önemsemeyen bir milli serveti tek başına kurtarmıştır (s. 59). Tahir burada sadece kendisine kurulan oyunu bozmaz aynı zamanda menfaatleri doğrultusunda insanların hayatını tehlikeye atacak kadar vicdansız olanların hayallerini de suya düşürür. Yazar burada sistemin bozukluğuna, mayası bozuk insanlara karşı mücadele etmek gerektiğini vurgular ve bunu Tahir'in kahramanlığı üzerinden anlatır.

Tahir gemiyi kurtardıktan sonra Arap petrol milyarderi İzzet Kazani ile tanışır. İzzet Kazani onun kahramanlığına hayran kalır. Onunla dostluk ilişkisini pekiştirmek ister çünkü onun her anlamda yiğit, çalışkan, dürüst ve mütevazı bir insan olduğuna kanaat getirmiştir. Hatta işi ilerletir ve Türkiye'de ortağı olmasını teklif eder.

“KAZANİ – Neden? (Kalkar, düşünerek dolaşır). Türkiye acayip bir yer. Orada işler yaptım, zarar ettim. Mantıksız görünen işler yaptım, para kazandım. Anlayamadığım tek memleket. Şimdi orada birinci sınıf insan arıyorum. Siz birinci sınıf insansınız aziz dostum” (s. 65).

Tahir iş teklifini kabul ettikten sonra Bahadır'ın batmak üzere olan gazetesini devralır ve işlemleri halletmek için gazeteye gelir. Bu arada ortağı Kazani'nin Türkiye'deki petrol arama işlerini de o yürütmektedir. Kazani ile gazetede buluştuklarında Kazani'nin Tahir'e sitem ettiğini görürüz. Tahir, bir gün önce su kuyusunda mahsur kalan işçileri kendisi bizzat kuyuya inip kurtarmıştır. Bu konuşmada Tahir'in mütevazılığı, çalışkanlığı ve insani değerleri tekrar karşımıza çıkar. Kazani onun insanlığın över ve onun gibi insanların az kaldığına dikkat çeker.

“KAZANİ – Ama ben sana dargınım. Su kuyusundan işçileri kendin çıkarmışsın.

TAHİR – Ne yapayım, havasız kaldılar.

KAZANİ – Başkası çıkarsın, başkası! Çok da fazla çalışmışsın. Ben sana uykusuz kalma demedim mi? Unutma dünyada petrol çok. Tahir az!” (s. 79).

Gazete Tahir'e geçtiğinde gazetenin başında durmayacağını söylemesi ve gazeteyi arkasından iş çeviren Nil ve Yılmaz'a emanet etmesi dikkat çekicidir (s. 83). Her imkana sahip olan Tahir, paranın peşinden değil huzurun peşinden gitmek ister.

Bu yüzden de mutlu olduğu işi yapmak için ufak tamirci dükkanına giderek türküler eşliğinde eşrafın bozulan aletlerini onarmaya devam eder (s. 95).

3.6. YEMENİMİN UÇLARI

Yemenimin Uçları adını verdiği oyun, basılan tiyatro kitapları arasında yedinci eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplamda 74 sayfadan oluşan eserin birinci baskısı TC Kültür Bakanlığı Yayınları Sanat-Tiyatro dizisi içerisinde yer almaktadır. Eser 1998 yılında Ankara’ da Ümit Yayıncılık& Matbaacılık tarafından basılmıştır (Erduran, 1998).

Kitabın başında dönemin Kültür Bakanı M. İstemihan Talay’ ın kültür erozyonu hakkındaki düşünceleri yer almaktadır. Kitabın arka kapağında ise Erduran’ ı tanıtan kısa bir yazı ve eserin içeriği hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan kısa bir açıklama mevcuttur. Tiyatro eserinin içinde sık sık müzik esintileri dikkati çekmektedir. Bu yüzden eser müzikli tiyatro olarak da anılmaktadır. İki perdeden oluşan eserde sahnede 2 kadın 2 erkek toplam dört kişilik oyuncu kadrosu kullanılmıştır. Bunun yanı sıra oyunda aynı kahramanların başka rolleri de olduğunu görürüz.

3.6.1. Özet

Bu eserde emekli edebiyat öğretmeni Zehra’nın hikayesi anlatılmaktadır. Zehra, vatanına, kültürüne ve manevi değerlerine son derece bağlı bir kadındır. Kocasını mimardır ve batmak üzere olduğu için insanları dolandırarak Avrupa’ya kaçar. Bu andan itibaren kocası Nuh ile çatışmaları başlar. Çünkü Nuh kendi değerlerinden uzaktır ve Türk insanını hor görmekte, Türkiye şartlarından da nefret etmektedir. Kocasının yurt dışına gitmesi ve peşinden de oğlunu götürmesi Zehra’yı büsbütün yıkmıştır. Bu arada devrimci bir genç ile nişanlı olan kızı Ece de nişanlısını çıkan olaylar sonucunda kaybeder. Çocuğunun mutsuzluğu Zehra’yı daha da mutsuz eder. Tüm bu travmaların sonucunda durumu kötüye giden Zehra daha iyi olur düşüncesiyle oğlu Efe tarafından özel bir tımarhaneye yatırılır.

Oyunda psikolojik sorunlarıyla ön plana çıkan Zehra birçok noktada oğlu Efe ve kocası Nuh ile çatışma içindedir. Kendi iç hesaplaşmaları da bu yüzden artan Zehra, sık sık tımarhane odasında intiharı düşünmektedir. Ülkesini sevmeyen ve yurt dışına kaçmak için fırsat arayan insanları anlamayan Zehra sadece ailesiyle değil bu noktada toplumla da çatışır. Doğu’nun değerlerini oğluna ve kocasına hatırlatmayı bir borç bilir

ve bu noktada Yunus Emre'den Uğur Mumcu'ya kadar birçok şair, yazar ve sanatçıya değinir. Her ne yapsa da kar etmez çünkü oğlu ve kocası yolunu seçmiştir. Zehra'nın hayal kırıklıkları, evlat özlemi dayanılmaz noktaya gelse de bunu vatan sevgisi ve manevi değerleriyle yenmeye çalışır fakat yaşadığı iç hesaplaşma onu tımarhane odasında günden güne yiyip bitirmektedir. Son olarak aklına evinde eskiden temizlik yapan köylü kızı Kezban'ı aramak gelir. Kezban'ın da kendisi ile aynı kaderi paylaştığını öğrenir. Kocasını onu terk edip Avrupa'ya gitmiş, Kezban hamile kalmış ve çocuğunu doğurmuştur. Sonraki süreçte ise şartlara ayak uyduramadığı için kötü yola düşmüştür. Bunu öğrenip dönen, kendisine hakaretler eden eski kocasını ise kaba etinden şişlediği için hapse girmiştir. Oyunun sonunda Zehra için yeni bir ışık belirir. Kezban'a hapisshanedan çıkana kadar bebeğine bakmayı teklif eder. Böylece kendisi de evlat özlemini giderecek, iç hesaplaşmalarından kurtulacak ve yaşamla barışacaktır. En önemlisi de vatan sevgisiyle dolu, manevi değerlerine ve tarihine bağlı bir birey yetiştirecektir.

3.6.2. Tematik İnceleme

3.6.2.1. Tema: Vatan Sevgisi

Erduran toplumsal gerçekçi çizgide önemli tiyatro eserleri ortaya çıkarmıştır. Bunu yaparken de milliyetçi bir bakış açısıyla eserlerini kaleme aldığını görmekteyiz. Bu eserinde de milliyetçi bakış açısını hakim kılar. Erduran, eserde vatanın bütün değerlerinin her şeyden üstün tutulması gerektiğini ele alır. Bu yüzden eserin teması olarak karşımıza vatan sevgisi çıkmaktadır. Kitabın başından sonuna kadar vurgulanan tema bir aile etrafında şekillenen olay örgüsüyle sunulur. Vatan sevgisiyle ve değerleriyle ön plana çıkan ve olayların merkezinde yer alan kahraman ise Zehra'dır.

Zehra, oyunun başından sonuna kadar ülkesinin değerlerini savunan, her fırsatta bunu tarihten, literatürden ve müzikten örneklerle destekleyen emekli bir edebiyat öğretmenidir. Onun savaşı Batı aşığı kocası ve oğluydur. Onların bu ülkenin değerlerini hiçe sayarak Batı'ya kaçır gibi gitmesinden rahatsızlık duyar. Özellikle oğlunu ikna etmek için çok uğraşır fakat başaramaz. Bu noktada Zehra'nın ilk yakınmaları şöyle karşımıza çıkmaktadır:

“ZEHRA – Memleketini de sever. Bana ne dedi, biliyor musunuz? ‘Ara sıra bana İstanbul resimleri yolla da hasret gidereyim.’ dedi. Memleketini sevmeyebilir olur mu hiç! Gittiğine bakmayın. Babası olacak alçağın işi hep. Onun peşine takıldı” (s. 4).

Zehra’nın ikinci serzenişi kocasından gelen telefon sonrasıdır. Oğlunun vatandaşlık almak için orada yabancı bir gelin ile evleneceğini duyan Zehra bu duruma sinirlenir ölmek istediğini söyler. Bunu yaparken de kocasına ve oğluna memleket sevgisi üzerinden imalı laflar söyler.

“ZEHRA – Daha iyi, daha iyi. Ölürüm, ölürüm, ölürüm. Oh ne güzel ölürüm! Götürürler, gömerler toprağa. Ama hiç değilse kendi toprağıma, anamın babamın yanına. Yabancı toprağına değil” (s. 11).

Sonunda oğlu Efe ile de konuşma fırsatı bulan Zehra ona kendisini bırakıp gittiği için değil kendi köklerini terk edip gittiği için kızdığını söyler (s. 14) Sonrasında oğlu Efe’nin memleketi kafese benzettiğini görürüz. Bununla da yetinmeyen Efe bu ülkede gelecek diye bir kavramın olamayacağını geçmişin ise yalnız kavga ve kandan ibaret olduğunu söyler (s. 17). Bu sözlerle sinirlenen Zehra ise oğluna bu ülkenin yetiştirdiği ve tüm dünyanın tanıdığı Yunus Emre’yi hatırlatarak cevap verir.

“ZEHRA – Bu toprakların tadı nerede dersin binlerce yıllık birikimde. Yunus da var o birikimin içinde. Öyle canlı ki, aramızda yaşıyor gibi.” (s. 17).

Oğlu Efe’nin keyifli ve rahat bir yaşam için Avrupa’yı tercih ettiğini söylemesi ve bu ülkenin geçmişini mezbahaya benzeten babasını desteklemesi Zehra’yı iyice sinirlendirir. Oğluna ufak bir tarih dersi vererek bazı hatırlatmalar yapar.

“ZEHRA – Din uğruna savaş açan Haçlılar şu İstanbul’da kendi dindaşlarına neler yapmışlar, duymadın mı? İnsanları diri diri yakan engizisyon esnafı... İliğini emdikleri memleketlerde direnenleri top ağzına bağlayıp parçalayan sömürgeciler... Bosna canavarları... Beğeniyor musun bunları? Neden hep bizde eksi, o yanda artı görmektesin?” (s. 19).

Kocasını Nuh için Türkiye’de yaşayan köylülerin birçoğu para sevdası yüzünden Avrupa sokaklarına doluşup Türkiye’yi rezil etmektedir. Zehra ise durumu daha doğru değerlendirir. Köylülerin para sevdasından değil karınları doymadığı için gittiklerini ve Avrupa’nın onlara ayıp ettiğini dile getirir. Zehra hem değerlerine hem de ülkesine tekrar tekrar sahip çıkar (s. 29).

Vatan sevdalısı olan ve Zehra ile aynı kaderi paylaşan bir diğer isim de Kezban’dır. Kocasını Kezban’ı hamile bırakıp Almanya fırsatı çıkınca arkasına

bakmadan gitmiş ve orada yabancı bir kadınla evlenmiştir (s. 30). Başlarda durumu anlamayan Kezban kandırıldığını ve eşinin dönmeyeceğini anladığında çok kızar ve Zehra gibi o da durumdan yakınmaya başlar. Durumdan yakınırken kendi derdini düşünmeden memleket vurgusu yapması ve bu doğrultuda kurduğu cümleler dikkat çekicidir.

“KEZBAN – ‘Telgrafın tellerini arşınlamalı, yar üstüne yar seveni kurşunlamalı.’... Benimki yar üstüne yar sevseydi aklım ererdi. Ağrıma giden memleketin üstüne de kuma getirdi. Kendi kendini boşuyor herif...” (s. 33).

Kezban eşi ile boşandıktan sonra temizlikçiliği bırakır ve kötü yola düşer. Bu arada çocuğunu da doğurmuştur. Sokakta yürürken denk geldiği Avrupa düşkününü insanları ve sokağı milliyetçi bir tavırla eleştirir.

“KEZBAN – ... Şu sokağa bakın, hıyaroğlu hıyarlar! İki yanında Türk isimli tek dükkân var mı? Ama hanginizin umurunda? Nesiniz ulan siz, nesiniz? Bir gavur memleketi el edip üç kuruş verse hurraaa oraya koşarsınız değil mi?” (s. 35).

Zehra, ülkesinin değerlerine sahip çıkan bir annedir ve milliyetçi bakış açısıyla dikkat çeker. Oğlunun doğacak çocuğuna John adını vereceğini öğrendiğinde bu durumu tekrar görürüz. Oğlunun kültürünü kaybetmesi ve memleket değerlerini kaybetmesinden o kadar rahatsızlık duyar ki bunu bir hayat memat meselesi haline getirir ve sırf oğlunu memleketine bağlı bir birey olarak yetiştiremediği için intihar etmeyi düşünür (s. 47).

Zehra kitabın ikinci bölümünde memleket sevdalısı olduğunu bu yüzden de yaşama sevinciyle dolduğunu dile getirir. Oğlunun ve kocasının onu terk edip Avrupa’ya yerleşmesi onu intihar noktasına getirse de onu ayakta tutan vatan sevgisi ve değerlerine sahip çıkmasıdır.

“ZEHRA – Ben bayılıyorum memleketimin çeşnilerine... Yemenime... Şu ucundaki çiçeğin alına... Öbür ucundaki muskanın mavisine... Muska önemli değil; mavi Türk mavisini ya... Ne keyifli yaşanabilir bu topraklarda.” (s. 62).

Yine Zehra oğlunun Türkler sadece dövüş ve kan meraklısıdır bakış açısını yıkmak için Mehmetçiklerden örnek verir. Ona hiç asker mektubu okuyup okumadığını sorar. Yine sevdiklerini bırakıp vatan için cepheye aşkla koştuklarına vurgu yapar. Babası, abisi ölenlerin yine aynı aşkla cepheye gittiğini anlatır. Mesele dövüş kan değildir mesele vatan sevgisidir mesajını vermeye çalışır (s. 63).

Zehra oyunun sonunda Kezban'ın bebeğiyle hapse düştüğünü öğrenir. O noktada bir yaşam ışığı belirir Kezban'ın bebeğini onun da rızasını alarak hapisten çıkana kadar oğlu gibi yetiştirmek ister. Ancak bu sefer aynı hataya düşmeden onu vatan sevgisi ve milliyetçi değerlerle yetiştireceğini hayal eder (s. 74).

Zehra, değerlerine kalpten bağlı bir insandır ve çağın hastalığına yakalanıp Batı hayranlığı ile ülkeyi terk eden kocası ve oğluna isyan eder. Onları eleştirir ve dönmeye ikna etmeye çalışır. Oğlunun ve kocasının düşüncelerini kıramasa da vatan sevgisini ve değerlerini yaşattığını gösterir. Yazar, dönemin sosyal yapısını resmetmiştir. Batı hayranlığı ile menfaatleri için Avrupa'ya gidenleri, Orada benliğini kaybedenleri ve değerlerini unutanları vatan sevgisiyle yanan iki kadın kahraman Zehra ve Kezban üzerinden eleştirmiştir.

3.6.2.2. Yan Fikirler

3.6.2.2.1. Ulusal Değerler ve Tarih Bilinci

Oyunda yazarın milliyetçi bir bakış açısıyla olay örgüsünü kurduğunu ve bu olay örgüsünün merkezine de kendi bakış açısını yansıtan bir kahraman yerleştirdiğini görürüz. Bu kahraman Zehra'dır. Yazar toplumcu gerçekçi anlayışın önemli parçalarından biri olan ulusal değerleri ve tarih bilincini bu eserinde yan fikir olarak ele alarak vatanseverlik temasını güçlendirir.

Zehra kitabın başından sonuna kadar ulusal değerlerine ve tarihine sahip çıkan bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı hayranlığı ile ülkeyi terk eden oğlu ve kocası ile yaptığı konuşmalarda bu duruma sık sık şahit oluruz. Çünkü Zehra onların Türkiye'yi, Türk toplumunu, tarihini ve değerlerini karalamasına asla izin vermez. Bu sayede de ulusal değerlerin ve tarih bilincinin yansıtıldığı fazlaca örnekle karşılaşırız.

Zehra'nın memleket sevdası ile bağıntılı olarak oğluna hatırlattığı ilk değerimiz Yunus Emre'dir. Oğlunun hırgür ve kandan başka bir şey görmediği Türk toplumunda, her şeyin insanı sevmekle başladığını Yunus'un "Bana seni gerek seni." sözlerini hatırlatarak destekler (s. 18).

Ardından Avrupa gibi bir keyif merkezinde yaşama fırsatı varken bu toplumda sürünmek istemediğini ve bu toplumun tarih boyunca savaşlar uğruna süründüğünü dile getiren oğluna Batı'nın çirkin yüzünü tarihe vurgu yaparak hatırlatır.

“ZEHRA – Din uğruna savaş açan Haçlılar şu İstanbul’da kendi dindaşlarına neler yapmışlar, duymadın mı? İnsanları diri diri yakan engizisyon esnafı... İliğini emdikleri memleketlerde direnenleri top ağzına bağlayıp parçalayan sömürgeciler... Bosna canavarları... Beğeniyor musun bunları? Neden hep bizde eksi, o yanda artı görmektesin?” (s. 19).

Batı’nın adalet ve saflık denilince akla gelen tek felsefecisi Diyojen iken bizim kültürümüzde Diyojen gibi birçok isim olduğunu dile getiren Zehra bunların başında gelen ismin ise ünlü hiciv şairimiz Nefi olduğunu söyler. Nefi’nin gördüğü en ufak pislikten dahi rahatsızlık duyduğunu ve adalet için yeri geldiğinde padişahı bile eleştirmekten kaçınmadığını hatta bu uğurda asılarak öldürüldüğünü anlatır (s. 22-23).

Oğlu ile değerler savaşına giren Zehra’nın karşısına ara sıra kocası da çıkmaktadır. Kocası oğlu Efe’nin yaşamak, eğlenmek istediği için Avrupa’ya gittiğini Türkiye’de böyle bir heyecanın ve ortamın olmadığını dile getirir. Zehra yine tarihten destek alarak Avrupa’da eğlence ne durumda bilinmezken bu coğrafyada Lale Devri diye bir dönem vardı diyerek cevap verir. (S. 24)

Nuh’un Türk köylüsünü kabalığını öne sürerek hor görmesi ve onları hayvana benzetmesi Zehra’yı yine sinirlendirir. Bu memlekette köylülerin incelmese de toprağından hiç kopmadığını ve Aşık Veysel gibi büyük değerler çıkardığını hatırlatır. Bunu söylerken de bir müzik sesi duyulur. “Benim sadık yârim kara topraktır” (s. 28).

Oyunun büyük kısmında Türk Sanat müziği ve türkülerden de yararlanıldığını görürüz. İtri ile başlayan müzik resitali Aşık Veysel ile devam eder ve sayfalar geçtikçe Türk kültürünün simgesi bu müzikler vatan sevgisiyle dolan kahramanlar Zehra ve Kezban’ı destekleyen birer forma dönüşür.

Zehra, odasından karşıdaki inşaat işçilerini gördükçe aklına Nazım Hikmet gelir. Burada da işçiler üzerinden Nazım Hikmet’e sahip çıkılmamasına üzüldüğünü dile getirir ve bir değeri daha hatırlatmış olur. O sırada arka fonda “Karlı Kayın Ormanı” adlı şarkı çalmaktadır (s. 42).

Nuh’un “Nazım Hikmet yenildi, hayalleri yıkıldı” vurgusu yapması Zehra’ya bu sefer de dönemin Usta Kalem’i Uğur Mumcu’yu hatırlatır. Zehra gazetecilikte çığır açan önemli bir değeri daha hatırlatma gereği hisseder. Çünkü Uğur Mumcu; namusun, zekanın, yürekliliğin ve ışığın sözcüsüdür (s. 44).

Zehra'nın hatırlattığı değerler için “Senin kahramanların ya mezarda ya da kodeste” (s. 52). diyen Nuh yüzünden tekrar intihar etmeyi düşünür ve bu eylemi planlarken yatağın üzerine düşer. Sonrasında babasının hayali belirir ve hayata tutunması için babası ona Nasreddin Hoca'yı hatırlatır.

“BABA – Sen benim kızımsın. Ama Hoca'nın da kızısn. Durmadan bir yerlerden düşer o. Daldan düşer, damdan düşer, attan düşer, eşekten düşer. Her seferinde akıllıca bir tepkisi olur” (s. 53).

Zehra Türk toplumunun inancında önemli yere sahip değerleri de değinir. Hallac-ı Mansur' u ardından Nesimi' yi hatırlatır. Mansur' un kolları kesildikten sonra asıldığını Nesimi'nin ise derisi yüzülerek öldürüldüğünü söyler Ardından da şu cümleleri kurar:

“ZEHRA – Şaşılacak şey nedir, biliyor musun: Ne kadar gözdağı verilirse verilsin, insanımızın neşesi kaçmamış büsbütün. Hoca'nın aykırılığı Bektaşiler'in alaycılığında yaşamış. Eşref' lerle Neyzen' lerle çağımıza taşınmış.” (s. 53).

Son olarak oyunun sonuna doğru oğluna Türklerin kavgacı ve kan meraklısı olmadıklarını tekrar anlatmaya çalışan Zehra be sefer de Köroğlu, Nedim ve Veysel ile onun fikrini değiştirmeyi dener.

“ZEHRA – Köroğlu sazını sevmiyor mu? Nedim laleyi? Veysel kara toprağı?... Peki, insan hem asker hem sevgi dolu olabilir mi?” (s. 63).

3.6.2.2.2. Devrim ve Sosyalizm

Oyun boyunca bazı ideolojilerden ve toplumu ilgilendiren bazı önemli olaylardan da bahsedildiğini görürüz. Özellikle sosyalizm dönemin önemli dünya görüşleri içerisinde yer alması ve toplumumuzu yakından ilgilendiren olayların oluşmasında rol oynaması bakımından önemlidir. Bu yüzden Erduran, dönemin sosyal yapısını yansıttığı için bu ideolojilere de eserinde yer vermiştir.

Zehra'nın tımarhane odasında camdan gördüğü manzara dikkatini çekmiştir. Karşıda büyük bir inşaat alanı vardır ve bu inşaat alanında çok sayıda işçi karınca gibi çalışmaktadır. Bu durum Zehra'ya kızı Ece'nin nişanlısını hatırlatmaktadır.

“ZEHRA – Düşünüyorum da, kızımın nişanlısı bu karıncalar için öldü. (Uzaklardan ‘ENTERNASYONAL’ duyulur). Onların da bir adı vardı. Karıncaların. Diline dolamıştı delikanlı... Proleterya!... Hepimize nutuk çekerd. Slogan yazardı duvarlara. “İşçi – Köylü el ele.” “Emekçilerin Öncülüğü.” “Devrimci Gençlik Göreve.” daha neler neler. Yürüyüşte kırmızı bayrak sallardı“ (s. 5).

Zehra'nın üzerinde durduğu işçiler ve işçilerin hakkı bize sosyalizmi hatırlatmaktadır ki zaten arkadan çalan marş da sosyalizm marşıdır. Bu doğrultuda sosyalizmi hayat görüşü olarak benimseyen kızının nişanlısı bu yolda can verenlerden, devrim için ölenlerdendir. Ece ile Nişanlısı arasında geçen konuşmada nişanlısının devrim için ölmeyi çoktan göze aldığını görürüz. Hayatındaki en önemli şey devrimdir.

“ECE – Devrime daha çok bayılıyorsun?

NİŞANLI – Birbirinden ayrı şeyler değil ki. Önce toplum doğuracak. Sonra çocuklarımız doğacak, insanca bir dünyada” (s. 6).

Zehra kitabın ortalarında devrimi tekrar hatırlatır. Bu sefer birçok insanın devrim için cezaevlerinde yattığından ve yıllarca çile çektiğinden söz eder.

“ZEHRA – Binlerce kişi! Hem de bu memleketin en gönlü yüce insanları. Kadınıyla, erkeğiyle kelleyi koltuğa alıp bir şeyleri düzeltmeye çalıştılar. Kodeslere düştükleri oldu. Gık demediler. Yıllarca çile doldurdular oralarda” (s. 41).

Zehra eşi Nuh ile tartışırken inşaattaki işçiler yine gözüne takılır ve bu sefer de aklına sosyalizmin en ateşli savunucusu Nazım Hikmet gelir. Nazım Hikmet' in bu karıncalar uğruna ömrünü verdiğini onların ise Nazım için hiçbir şey yapmadığını söyler. Sonuç olarak Nazım Hikmet hüzün içinde ölümü düşünür düşünür ölmüştür (s. 42).

3.6.2.2.3. Kadın – Erkek Eşitsizliği

Refik Erduran'ın eserlerinde sık kullandığı temalardan biri de kadın haklarıdır. Dönemin sosyal yapısını verirken o dönemde kadının toplumdaki yerini de gösterir. Bu eserde kadın – erkek eşitsizliği üzerinde duran yazar Zehra ve Kezban üzerinden bu durumu eleştirir. Kadının bireysel hak ve hürriyetlerini hatırlatır. En az erkekler kadar kadınların da aynı haklara sahip olduğunu göstermeye çalışır.

Oyunda kadın – erkek eşitsizliğine ilk olarak Zehra'nın sahneye çıktığı anda değinilmiştir. Yönetmen, provaların yapılmakta olduğunu Zehra'ya anlatırken Türkiye'de hala bazı şeylerin oturmadığına işaret eder ve sistemleşmeyen önemli noktalardan biri de kadın – erkek eşitliğidir.

“YÖNETMEN – Türkiye genelinde olduğu gibi. Hala bir şeylerin provasını yapmakta değil miyiz? Hukukun, aydınlanmanın, kadın – erkek eşitliğinin...” (s. 1).

Zehra'nın kadın – erkek eşitliğinin bu ülkede hala istenilen noktada olmadığını oğlu Efe'ye anlatırken görmekteyiz. Efe'nin küçüklüğünde annesi ile olan bir sohbetinde bile kadının yeri erkeğin yanı ya da önü değildir, her zaman erkeğin arkasıdır mantığı karşımıza çıkar. Yazar tarafından bu noktada toplumsal bir eleştiri yapılır çünkü kadın gelişmiş toplumlarda erkeğin yanında saf tutar.

“ZEHRA – İlkokul müsamesinde Harmandalı oynamıştın, küçücük dizlerini yere vura vura. Evde ben de seninle oynamaya kalkmıştım da, çok kızmıştın. Harmandalı erkek oyunuymuş, yalnız erkekler oynarmış... Ah, oğulcuğum, ömrüm boyunca ne çok şeyden dışlandım erkek değilim diye! Ne zaman uçmak istediysem kolumu kanadımı kırdılar” (s. 16).

Tıpkı Zehra gibi kocası tarafından terk edilen temizlikçi Kezban da kadın – erkek eşitsizliğine vurgu yapar. Temizlik işlerini bıraktıktan sonra kötü yola düşen Kezban; Zehra ile karşılaşınca başına gelenleri anlatır ve bu toplumda kadın olduğu için hakkını gerektiği gibi arayamadığını dile getirir.

“KEZBAN – İşte böyle hanımcığım. Kadınız ya. Ne de olsa okka altındasın. Ama yüz vermeyeceksin bunlara. Ne verirsen ver, yüz verme. Annadin mı?” (s. 37).

Nuh ile Zehra'nın tartışması sırasında yine Zehra'nın kadının ikinci planda olmasından ve bu toplumda erkekler gibi saygı görmemesinden şikayet ettiğini görürüz. Bunu ilk olarak Nuh'a Kezban'ın düştüğü durumu hatırlatarak yapar.

“ZEHRA – Beni bırak. Ama Kezban üç türlü eziliyor. Önce senin gibilerin taşra saydıkları bir memlekette doğduğu için. Sonra, o memleketin alt katında yetiştiği için. En kötüsü de kadın olduğu için. ...” (s. 39).

Oyunun sonlarına doğru Zehra'nın kendi iç hesaplaşmalarının devam ettiği görülmektedir. Türk toplumunda erkeklerin kadına bakışını gören Zehra, bu noktada da gelgitler yaşamaktadır. Bazen kadınların tek başlarına ayakta kalabileceğine inanırken bazen de bu konuda çok karamsar davranır. Yine karamsar olduğu anlardan birinde kadının bu toplumda ezilmek için var olduğunu ve mücadelesinin sonuç vermediğini dile getirir.

“ZEHRA – Muskan işe yaramadı, Kezbancığım. Bana güç vermedi. Baksana, hiçbir şey gelmiyor elimden... ne yaparsın, kadınız. Ezilmek için yaratılmışız sanki. Pestillik üzüm gibi” (s. 67).

Oyunda son olarak kadın – erkek eşitsizliğinin vurgulandığı yer Kezban'ın eski kocasını şişlemesi sonucunda çıkarıldığı mahkemedir. Kezban, mahkeme salonunda

hakime kadın olduğu için hiçbir savunmanın faydası olmayacağını bildiğini ve yaptığı şeyden pişmanlık duymadığını söyler.

“KEZBAN – Ne anlatayım Hakim Bey? Anlayamazsın ki sen benim derdimi. İyi adama benziyorsun ama ne de olsa erkeksin. Zati kadın olsan da fark etmezdi. Kanun ne derse ona uyulacak, değil mi? E... kim yapıyor kanunu? Erkekler... Hayır efendim, pişman değilim.” (s. 71).

3.6.2.2.4. Batı Hayranlığı

Oyun her ne kadar vatan sevgisi üzerine kurulmuş olsa da olay örgüsünde zaman zaman Batı hayranlığının da ele alındığını görmekteyiz. Vatan sevgisi ve ulusal değerlere sahip çıkan Zehra’nın karşısına Batı hayranlığı ile kocası Nuh çıkmaktadır. Oğlunun babası Nuh’un fikirlerine kapılmaması için elinden gelen her şeyi yapan Zehra, başaramadığını anladığında bir tımarhane odasında olduğunun farkına varmıştır.

Oyunda Batı hayranlığının ilk olarak Nuh ile Zehra’nın telefon konuşmasında karşımıza çıkmaktadır. Nuh telefonda oğlunun neden Avrupa’yı tercih ettiğini anlatır ve Batı hayranlığını açıkça ifade eder.

“NUH – O niye buraya geliyor, biliyor musun? Sırf insan gibi yaşamak için değil. Sırf mesleğinde ilerlemek için de değil. Senden kaçıyor. Senden, senin takıntılarından, senin ölmüşlerinden, senin zincirlerinden. Dünya vatandaşı olacak burada, dünya vatandaşı!” (s. 8).

Batı hayranlığının bir sonraki örneği ise Zehra’nın telefonda oğlu ile konuştuğu sırada karşımıza çıkar. Zehra oğlunun Avrupa’ya gitmek için babası tarafından ikna edildiğini anlar. Daha da ötesi oğlu da Nuh gibi Batı hayranlığıyla konuşur, Türkiye’yi ve Türk toplumunu hor görmeye başlar.

“EFE – Anne, senin asıl tıklıdığın kafes bu memleket! Babam birlikte gel diyor, gelmiyorsun. Bok mu var burada?

ZEHRA – Bok yok, ben varım. Ben. Kendim. Zehra. Geçmişimle, geleceğimle.

EFE - Kimsenin geleceği yok burada. Gerçekçi ol, edebiyatçı anneciğim.” (s. 16).

Annesiyle Doğu – Batı değerlerini yarıştıran, aradığı rahatlık ve keyfin Türkiye’de değil Avrupa’ da olduğunu ve dile getiren Efe’ye annesi Zehra oldukça sinirlenir. Bunun yanı sıra oğlunun Batı hayranlığıyla benimsediği “Türklerin

tarihinde sadece kan vardır” bakış açısına karşı Zehra kendisini tutamaz ve oğluna ufak bir tarih dersi verir

“ZEHRA – Din uğruna savaş açan Haçlılar şu İstanbul’da kendi dindaşlarına neler yapmışlar, duymadın mı? İnsanları diri diri yakan engizisyon esnafı... İliğini emdikleri memleketlerde direnenleri top ağzına bağlayıp parçalayan sömürgeciler... Bosna canavarları... Beğeniyor musun bunları? Neden hep bizde eksi, o yanda artı görmektesin?” (s. 19).

Batı’yı bilmezken iş için Avrupa’ya giden Kezban’ın kocası da Nuh gibi Batı hayranlığına kapılır ve orada kalmak için vatandaşlık peşine düşer. Kezban’a yalan söyler ve ondan boşanarak orada yabancı bir kadınla evlenir. Sonunda da Kezban’a geri dönemeyeceğini, karnındaki çocuğu aldırması gerektiğini söyler (s. 32-33).

Bir süre sonra yine oğluyla telefonda konuşma fırsatı bulan Zehra oğlunun Batı hayranlığı karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Oğlu Efe, doğan çocuğuna Batı kültürüne ait bir isim olan John ismini verir. Zehra bunu duyduktan sonra oğluna kendi ulusal değerlerini benimsetemediği için kendisini suçlar ve tekrar intiharı düşünür (S. 47).

Oyunun sonlarında Zehra’nın son kez Batı hayranlığını eleştirdiğini görürüz ve bu sefer olaya farklı bir pencereden bakar. Karşıdaki inşaat alanında yapımı devam eden gökdelen üzerinden toplumsal bir eleştiri yapar.

“ZEHRA – Diktikleri gökdelene özentili bir yabancı adı takılacak. Mağazalarında özentili kişiler özentili alışverişler yapacak. Bizimkiler adım bile atamayacaklar içine...” (s. 73).

3.6.2.2.5. İsyan

Oyunda kullanılan yan fikirlerden bir tanesi de isyan duygusudur. Olay örgüsünde yaşadıkları hayal kırıklıkları sonucunda bazı kahramanların isyan ettiğine şahitlik ederiz. Özellikle Zehra ve Kezban isyan noktasında karşımıza sık sık çıkan iki kahramandır. Bunun yanı sıra düzene ayak uydurmak istemeyenlerin de konu edildiğini ve devrim ile bağlantılı olarak isyan duygusuyla hareket ettiklerini görürüz. Hem manevi hem de fiziksel olarak isyan örnekleri karşımıza çıkar.

İlk olarak Zehra’nın kızı Ece’nin nişanlısının devrim uğruna sokaklarda sloganlar attığını ve bu sloganları duvarlara kazıdığını, hayatındaki en önemli şeyin

devrim olduğunu öğreniriz. Bu onun düzene ve sisteme karşı isyan duygusuyla hareket ettiğini bize göstermektedir. Düzeni değiştirmek uğruna canından olur (s. 6).

Oyunda Zehra ile oğlu arasında geçen telefon konuşmasında Efe'nin Türk toplumunu koyuna benzetmesi sonucunda Zehra ona tarihten önemli bir isimle bu toplumun başkaldırı ruhunu hatırlatma gereği duyar. Bu isim ünlü hiciv şairi Nefi' dir. Nefi'nin haksızlıklara, rüşvete ve kirlenmiş bir düzene başkaldırdığı için idama mahkum edildiğini hatırlatır.

“ZEHRA – Pisliklerden böyle kurtuldu Nefi. Başkaldırı uğruna başını vererek. Yani oğlum. Efeciğim, sandığın gibi bizim eskiler koyun sürüsü değil. Akıntıya kürek çekenler de vardı” (s. 23).

Kocası tarafından kandırılarak terk edilen Kezban da kötü yola düştükten sonra isyan bayrağını çeker. Para uğruna ülkesini ve değerlerini bırakıp gidenlere isyan duygusuyla veryansın eder.

“KEZBAN – Şu sokağa bakın, hıyaroğlu hıyarlar! İki yanında Türk isimli tek dükkan var mı? Ama hanginizin umurunda? Nesiniz ulan siz, nesiniz? Bir gavur memleketi el edip üç kuruş verse hurraaa oraya koşarsınız değil mi?” (s. 35).

Zehra'nın oğluna ve eşine bu ülke insanlarının birer koyun olmadığını anlatma çabası devam etmektedir. Düzeni değiştirmek, yanlışları düzeltmek için isyan edenlerin cezaevlerinde yıllarca çile çekmeyi ve ölmeyi göze alacak kadar cesaretli oluşlarından bahseder. (s. 41). Devrim peşinde ömrünü yiyen insanların işçi – emekçi için sosyalizm peşinde verdiği mücadeleyi vurgulayarak Nazım Hikmet'i hatırlatır. Bu sefer Zehra'nın isyanı ne oğluna ne de kocasınadır. İsyani Nazım Hikmet'i ölürken yalnız bırakan işçi ve emekçileridir (s. 42).

Oyunun bazı kısımlarında gelgitleri artan Zehra, kaderi ve Allah'ın takdirini sorgulamaya başlar. Bu noktada isyan duygusunun zirveye ulaştığını görürüz. Zehra, dini değerlere ve yaratıcıya isyan etmektedir. Kızının uyarılarına rağmen Allah'a sitem etmeye devam eder.

“ECE – Takdir-i İlahi

ZEHRA – Bu ne biçim takdir?

ECE – Anne tövbe de. Allah'ın hikmetinden sual olunmaz.

ZEHRA – Özür dilerim kızım. Benim içim kaldırmıyor. Ne biçim dünya bu be? Ne biçim dünya? Çıkarın beni buradan. Çıkarın!” (s. 46).

Oğlunu değerlerine yönlendiremediği için iyice hassaslaşan ve intihar etmeyi düşünen Zehra babasının hayaliyle konuştuktan sonra yaşama tutunmaya karar verir. Bu andan itibaren kimse için değil sadece kendisi için yaşama kararı alır. Bu noktada kendisini üzenlere karşı isyan dolu bir çıkış yapar ve artık sadece kendisini düşüneceğini söyleyerek yaşama tutunur.

“ZEHRA – Yetti artık. Dedin ya, kimsenin kimseye yaranması şart değil. Herkes kendi yoluna! Ben neden ölecekmişim? Yaşayacağım be! Bildiğim gibi. Beğenmeyen beğenmesin. Kötüyüm ben. Var mı ötesi? Kötüyüm! Kime ne?” (s. 52).

İsyan duygusunu son kez Kezban’ın mahkemesi sırasında görürüz. Burada eski kocasını kaba etinden bıçakladığı için cezasını bekleyen Kezban’ın hakime söylediği sözler düzene, kadın – erkek eşitsizliğine ve kadının toplumdaki yerine karşı isyan ettiğinin göstergesidir.

“KEZBAN – Ne anlatayım Hakim Bey? Anlayamazsın ki sen benim derdimi. İyi adama benziyorsun ama ne de olsa erkeksin. Zati kadın olsan da fark etmezdi. Kanun ne derse ona uyulacak, değil mi? E... kim yapıyor kanunu? Erkekler... Hayır efendim, pişman değilim. ...” (s. 71).

3.6.2.2.6. Hor Görme

Kullanılan destekleyici yan fikirlerden biri de hor görmedir. Eserde daha çok Efe ve oğlu Nuh üzerinden karşımıza çıkan bir duygu olduğunu görürüz. Her ikisi de kendi ülkesinin değerlerini ve insanını küçümser. Bu yüzden de Zehra ile yaşadıkları fikir ayrılıkları sırasında sık sık bu duygunun ortaya çıktığını görürüz.

İlk olarak Zehra’nın oğlu Efe ile yaptığı telefon konuşmasında Efe’nin Türkiye ve Türk insanı hakkındaki düşüncelerini öğreniriz. Efe annesinin aksine insanların, değerlerini ve tarihini aşağılar.

“EFE – Pencereden baksana. Bahçeye değil, sokağa. Bir sürü hayvan dolaşıyor, görmüyor musun? Miskin köylü kalabalığı. Suratları çirkin, kılıkları çirkin, evleri çirkin. Üstelik çevreye yayıyorlar çirkinliklerini. Bunların arasında insanın ne geleceği olacak?” (s. 17).

Oğlu Efe’ye Yunus Emre’den söz eden Zehra, oğlundan aldığı cevap karşısında afallamıştır. Çünkü Efe Türk milletini ve tarihini aşağılayan cümleler kurmaya devam etmektedir.

“EFE – Bana gözle görülmez şeylerin lafını etme, anne. Senin sevgili insanların yeryüzünde nasıl yaşamışlar, ona bak. Nasıl sürünmüşler?” (s. 18-19).

Zehra'nın Nuh ile tartışması sırasında konu ailelerdir. Zehra köylü olmakla gurur duyarken Nuh, Türk toplumunun temelini oluşturan köy kesimini ağır bir şekilde aşağılar. Onları birer hayvana benzetir ve bu dünyadaki görevlerini çile doldurmak olarak tanımlar. Zehra ise ona karşı çıkarak Aşık Veysel ile cevap verir. Onun gözüyle göremediği her şeyi Aşık Veysel'in gönül gözüyle gördüğünü söyler (s. 27-28).

Kadının hor görülmesine, ezilmesine de vurgu yapıldığı görülmektedir. Zehra her fırsatta kadın olduğu için yapmak istediklerini yapamadığını dile getirmekte. Kezban ise kadın olduğu için ikinci sınıf insan muamelesi görmekten şikayet etmektedir. Her ikisinin de ortak özelliği eski kocaları tarafından hor görülmeleri ve terk edilmeleridir. Nuh'un Zehra'ya söylediği sözlerde bu durumu açıkça görmekteyiz.

“NUH – Hepiniz zavallısınız. Hepiniz. Bütün akılsızlar. Kıyı köşe yerlere sıkışıp kalanlar. Kendini kurtaramayanlar. Yırtıcılara yem olanlar. “Eziliyoruz” diye inlemekten başka bir şey yapamayanlar. Hepiniz Kezban'sınız” (s. 38).

Oyunun sonlarında bir hor görme vakasına daha rastlarız. Kezban'ın kötü yola düştüğünü öğrenen kocasının onu görmeye gelmesi bir drama sebep olur. Kendisini terk etmesine rağmen onun çocuğunu doğuran Kezban, eski kocası tarafından yaptığı iş sebebiyle hor görülür. Kocasını kendi çocuğu olduğunu bilmediği bebeğe de ağır hakaretlerde bulununca bu aşağılamalara daha fazla dayanamayan Kezban makası kaptığı gibi eski kocasının kaba etine saplar ve sonucunda bebeği ile hapse girmek zorunda kalır (s. 70-71).

3.6.2.2.7. Menfaat

Oyunda karşımıza çıkan yan fikirlerden biri de menfaattir. Olay örgüsünde temayı en fazla destekleyen yan fikir olmasıyla dikkat çeker. Erduran'ın toplumcu gerçekçi çizgisinde sık kullandığı temalar arasında yer alan menfaat bu eserde de bir ailenin fertlerinin birbirinden kopmasında en etkili olan faktördür.

Oyunda menfaat fikri ilk olarak Nuh'un yurt dışına kaçış hikayesiyle karşımıza çıkar. Tımarhaneye giren Zehra, kocası Nuh'un Türkiye'de ünlü bir mimarken işlerinin kötü gitmesi sonucunda insanları dolandırarak yurt dışına kaçtığından bahsetmektedir. Nuh işlerinin kötü gitmesi sonucunda kendi menfaatini ailesinden önde tutmuş ve dolandırıcılıktan kazandığı paralarla rahat bir yaşam için Avrupa'ya kaçmıştır (s. 14)

Çıkarlarını düşünerek ülkesini ve eşini terk eden bir diğer kahraman da temizlikçi Kezban'ın kocasıdır. Kezban'ın kocası iş umuduyla gittiği yurt dışında başka bir kadınla ilişki kurmuş ve vatandaşlık alabilmek için Kezban'ı kandırmış ve ondan boşanmıştır (s. 31-32).

Babası gibi davranarak ülkeyi terk eden Efe de başta, Avrupa'da daha iyi imkanlar olduğu için gitmek istediğini dile getirir. Ancak gerçekler daha sonra anlaşılır. Efe babasının yönlendirmesiyle gittiği yerde o bölgenin belediye başkanının kızıyla sevgili olur ve vatandaşlık alıp orada kalmak için onunla evlenir. Bunun yanı sıra belediye başkanıyla akraba olması babasının işlerine de fayda sağlamak içindir. Baba-oğul menfaatleri için başka insanları da kullanmaktadır (s. 57).

3.6.2.2.8. Hayal Kırıklığı

Oyunda bazı kahramanların beklentilerinin gerçekleşmediğini ve bunun sonucunda hayal kırıklığı yaşadıklarını görmekteyiz. Olay örgüsünün merkezinde yer alan Zehra, hayal kırıklıklarıyla ön plana çıkar. Çünkü aile fertleri her zaman onun beklentilerinin tersine hareket etmektedir.

Zehra'nın hayal kırıklıklarının ailevi ilişkileri dışında da kendisini gösterdiğini görürüz. Hastanede doktorlarla tanıştığı sırada kendisine ait bir kitabının olduğunu fakat satılmadığını dile getirdiğini görürüz.

“ZEHRA – Emekli edebiyat öğretmeniyim efendim. Folklor meraklısı da olduğumdan birçok yörenin masallarını topladım. O kitap basıldı ama satılmadı (s. 13).

Zehra'nın en büyük hayal kırıklığı ise oğlunun babasının peşinden Avrupa'ya gitmesi ve orada yaşamaya başlamasıdır. Oğlunun ulusal değerlerine, ülkesine ve tarihine bağlı bir insan olduğunu düşünürken her şeyi bırakıp menfaatleri doğrultusunda Avrupa'ya gitmesi onu hem çok şaşırtmış hem de hayal kırıklığına uğratmıştır (s. 14-15).

Zehra'nın bir sonraki hayal kırıklığı hayata ve inançlarına dairdir. Hayatın bu kadar acımasız olacağını ve kaderin yüzüne gülmemesi sonucunda isyan duygusuyla birlikte hayal kırıklığı yaşar ve bu dünyada kalmak istemez.

“ZEHRA – Ne biçim dünya bu be? Ne biçim dünya? Çıkarın beni buradan çıkarın” (s. 46).

Kitabın sonlarına doğru Kezban'ın daha önce vermiş olduğu muskanın da işe yaramadığını söyleyen Zehra hayata karşı yine karamsarlaşmıştır. Bir başka hayal kırıklığı daha yaşar ve yaşadığı gelgitler nedeniyle intiharı tekrar düşünür (s. 67).

Hayal kırıklığına uğrayan isimlerden biri de Kezban'dır. Kezban kocasının iş için Avrupa'ya gittiğini ve geri döneceğini düşünürken kocası onu kandırır ve boşanarak Avrupa'ya yerleşmek için yabancı bir kadınla evlenir. Bunu aklından bile geçirmeyen Kezban gerçeği anladığında yıkılır (s. 33).

3.7. SEKİZ OYUN

Refik Erduran'ın basılan tiyatro eserleri arasında sonuncu kitabıdır. Eser, İstanbul Kültür Yayınları tarafından 2010 yılında İstanbul'da basılmıştır. Sekiz oyundan oluşan eser toplamda 507 sayfadır. Kitap Ali Poyrazoğlu' nun “*Bir Sepet Altın Yumurta*” başlıklı ön sözüyle başlar. Eserde oyunların sıralaması ise, “Seher Vakti, Neriman'ın Kılıcı, Ödül, Ramiz ile Jülide, Bordello, Halay, El Ele ve Bahçemdeki Ayı” şeklindedir. Eserin son üç sayfasında değişik konularda ele alınmış on kitabın genel tanıtım ve resimleri yer almakla birlikte arka kapağında Murat Kemaloğlu'nun kitabı tanıtan ve Refik Erduran'a ithafen kaleme aldığı bir yazı bulunmaktadır.

3.7.1 SEHER VAKTİ

Kitabın ilk oyunu olarak karşımıza çıkan eser iki perdeden oluşmaktadır. 4 kahramanın yer aldığı eser toplamda 55 sayfadır. Oyun trajedi türünde kaleme alınmıştır.

3.7.1.1. Özet

Bir profesörün öldürülmesiyle başlayan sır perdesi olaylar ilerledikçe daha da gizemli hale gelir. Öldürülen doktorun eşi Seher, Almanya'da doktorluk yapmaktadır. Eşi ile aynı sınıfta okumuş ve diplomasını aynı zamanda almıştır. Eşi milletvekili seçilince Ankara'ya gitmişler ve Seher, Ankara'ya alışamayınca eşi tarafından Almanya'ya gönderilmiştir. Almanya'da iyi bir hastanede doktorluk yapan Seher, aydın insan olarak olay örgüsünün merkezinde yer almaktadır. Kocasını 2-3 haftada bir ziyarete gelen Seher onun ölüm haberini aldığı anda yıkılır ve hemen İstanbul'a gelir. İstanbul'da kendisini eşinin arkadaşı ve ortağı Atabey'in emriyle Bayır karşılar. Bayır

onu kendisine ölüm haberini veren Naz'ın evine götürür. Olay örgüsünün geçtiği mekan Naz'ın evidir. Seher eve geldiğinde Naz'ın sadece Doktor'un yardımcısı olmadığını geç olmadan öğrenir. Naz'ın aynı zamanda Doktor'un dost hayatı yaşadığı kadınlardan sadece biri olduğunu ve onun mirasından pay kovalayan bir fırsatçı olduğunu anlar.

Seher burada kaldığı süre zarfında kocasının karanlık işlere bulaştığını öğrenmeye başlar. Kendisinin kumarhanesiyle ünlü bir otelin sahibi olduğunu öğrenen Seher eşinin ölümünü kiralık katili olan Bayır ile araştırmaya başlar. Polisiye romanlarla çok haşır neşir olan Seher, bunun da etkisi ve bilgisayar yardımıyla önemli bilgilere ulaşır. Araştırmaları sonuç verir ve birkaç isme ulaşır. Ulaştığı isimlerden biri de Atabey'dir. Zarar görmemesi için evden çıkmasını yasaklayan Atabey'in kocasının gizli ortaklarından biri olduğunu öğrenir. Kocasının nükleer başlıklı füze yapımında kullanılan bir elementin kaçakçılığını yaptığını öğrenmesi, kocasını öldüren karanlık insanları rahatsız etmiştir. Seher'in peşine düşen güçler onun irtibatla olduğu gazeteciye de öldürür. Bu durum onu çok korkutur fakat Bayır'ın desteğiyle cesaret bulur. Bu olaylar esnasında Bayır'a bir şeyler hissetmeye başlar. Çünkü Bayır onun karşılaştığı en doğal adamdır. Eşinin vatan haini olduğunu öğrenmesi sonucunda çok üzülür ve bu durum karşısında kayıtsız kalamaz. Kara para aklanan oteli devretmeyeceğini söyler ve bu oteli kamulaştırma kararı alır. Ayrıca kocasının üyesi olduğu partisinin lideri tarafından kocasının yerine aday gösterileceğini öğrenmesi de onu ülkede kalması ve bu karanlık güçlerle mücadele etmesi noktasında teşvik unsuru olur. Bayır ile birlikte bu işlerin üzerine gitmeye karar verir.

3.7.1.2. Tematik İnceleme

3.7.1.2.1. Tema: Menfaat

Erduran'ın en sık kullandığı temalardan biri olan menfaat bu eserde de olay örgüsünün temel taşı durumundadır. İnsanlar arasındaki çıkar çatışmalarını ince dokunuşlarla işleyen yazar bu eserde de çıkarların insanın vatani duygularının bile önüne geçebileceğinden bahseder.

Oyunda menfaat noktasında karşımıza çıkan ilk detay Seher'in İstanbul'a gelişinde Atabey tarafından karşılanmasıdır. Atabey her ne kadar can güvenliğini öne sürse de gerçek maksadı daha sonra ortaya çıkacaktır. Bayır'ı onun koruması olarak

görevlendirir ve sürekli kontrol altında olmasını sağlar. Eşinin acısını yaşayan Seher bu sırada kara para aklanan bir otelin sahibi olduğunu öğrenir. İşte o noktada Atabey'in karanlık ortaklarının ve kendi çıkarlarının peşinde koştuğunu anlamaya başlar. Çünkü Atabey ondan oteli kendi seçtikleri kişiye devretmesi gerektiğini söyler.

“SEHER: Anlamıyorum.

ATABEY: Her şeyi anlamanız şart değil. Siz uygun görülen birine oteli devredeceksiniz. Yahut vekalet vereceksiniz şimdilik. Başka hiçbir şeye karışmayacaksınız. Bu konularda kimseye tek kelime söylemeyeceksiniz. Tamam denilince de işinize döneceksiniz güzelce” (s. 9).

Eserde Seher kendisine koruma olarak tahsis edilen Bayır ile sohbet ederken görmekteyiz ki Bayır gibi insanların çoğu, fırsatçılıklarıyla zengin olmuş ve bu işleri bırakmıştır. Ancak Bayır diğerleri gibi fırsatçı ve menfaatçi olmadığı için karın tokluğuna çalıştığından bahseder.

“SEHER: Biz dediniz...?

BAYIR: Biz dedim... (Düşünür, biraz şaşırılmış gibi güler.) Biz dedim, ben. Düşündüm de başka enayi yok. Bir tek ben yolsuz kaldım. Arkadaşların hepsi doğrulttular dünyalığı.” (s. 16-17).

Menfaatlerini düşünen bir başka isim ise doktorun yardımcısı Naz'dır. Aynı zamanda doktorun sevgilisi olan Naz doktorun kendisine miras bıraktığını ve bankada kendisine ait bir altın birikimi olduğunu dile getirir. Her fırsatta doktora olan sevgisini dile getirse de onunla birlikte olmasının sebebi fırsatçılığı ve parasız kalmak istememesidir.

“SEHER: Elinizde çok şey geldiği belli. Kutlarım. Ama derdinizin ne olduğunu hala anlayamadım.

NAZ: O kasayı siz açacaksınız, değil mi?

SEHER: Ha... Vasiyetnameyi yırtıp altınlarınızı iç ederim diye korkuyorsunuz.” (s. 20).

Bayır ile Seher arasında geçen bir başka sohbette de menfaat ve fırsatçılık vurgusu yapıldığını görürüz. Bayır vatan için adam öldürdüğünü, bunu Türk milletinin rahat yaşaması için yaptığını söyler. Koruduğu, uğruna adam öldürdüğü memlekette üçkağıtçıların ve aydın geçinip milletin kanını emen fırsatçıların, kan döktüğü için kendisini eleştirmesini komik bulur (s. 38).

Naz altınlarını almak ve kendisine doktor tarafından söz verilen vasiyeti almak üzere bankaya gittiğinde hayal kırıklığına uğrar. Doktor onunla ilişkisinde söz verdiği mal, mülk ve parayı ona bırakmamıştır. Naz'ın menfaatçiliği verdiği tepkiyle tekrar ortaya çıkar. Verdiği reaksiyon sonucunda doktorla menfaatleri doğrultusunda başka kadınların da ilişki kurduğunu öğreniriz.

“NAZ: Alo... Evet, benim... Dolandırıldım. Altınlarım kasada yok... Yalnız bir sürü kağıt var. Beş tane de tapu. Hepsi Perihan' ın üstüne... Perihan' ın! O zilli orospunun! Kağıtlar burada... Hemen gelin. Gecikerseniz avukata gidiyorum. Ona göre” (s. 41).

Oyunda menfaatle ilgili en çok vurgulanan nokta ülkenin içinde faydalı sandığımız bazı teşkilatların ve bu teşkilata üye olan bazı insanların çıkarları doğrultusunda vatan hainliği yapmasıdır. Bu insanların başında da Doktor gelmektedir. Seher yaptığı uzun araştırmalar sonucunda ölen kocasının yabancı kaynaklı bir şirket için başka ülkelere nükleer füze başlığında kullanılan bir element pazarladığını öğrenmiştir (s. 42). Bu şirketin ortakları arasında Atabey de vardır. Yani ülkenin çıkarlarını koruduğunu söyleyen Atabey ve onun bahsettiği üstleri de bu işten nemalanmaktadır. Seher kocasının bu çıkar savaşının ortasında Hamzo adlı karanlık ortağı tarafından öldürüldüğünü öğrenir (s. 48). Çıkar çatışmaları sonucunda Doktor ortağı tarafından öldürülmüştür. Bu sırada Bayır ve Atabey çıkarıcılık üzerine bir tartışma yaşar.

“ATABEY: Yani şu. Arkadaşlar zaman zaman Hamzo gibileriyle de bir işlere giriyorlar. İt dediklerinizin yararları oluyor. Onların o işlerde bal tuttukça nasıl parmak yaladıklarını görüyorlar. Arada belki bizimkilerin de parmak ucu değişiyor bala. Şaşılır mı?

BAYIR: Şaşılır. Ben niye bal yalamadım? Dilim mi yok, parmağım mı?

ATABEY: Bir rivayete göre, kafan yok” (s. 50-51).

3.7.1.2.2. Yan Fikirler

3.7.1.2.2.1. Aldatma

Oyunda merkezi kahraman olarak dikkat çeken Seher eşi tarafından aldatılmaktadır. Üstelik aldatılan tek kadın o değildir. Ölen kocası kadınlara düşkünlüğü ile karşımıza çıkmaktadır. O yüzden doktorun çok sayıda kadını aynı anda idare ettiğini görürüz.

Seher cenaze ve vasiyet işlemleri için İstanbul'a geldiği sırada eşinin başka kadınlarla ilişkisi olduğunu öğrenir. Hayal kırıklığı yaşar ve bunu eşine yakıştıramaz.

“SEHER: İfadesi... “Parayı otelin patronundan aldım.” diyor. Üç aylık metresiymiş” (s. 18).

Sonrasında durumu yardımcısı Naz’a sorar. Naz sinirli cevaplar vererek durumu geçiştirmeye çalışır çünkü Naz’ın da doktorla ilişkisi vardır ve çok geçmeden Seher bunu da anlar. Bu durumu basitlik olarak yorumlar ve kocasına sitem eder.

“SEHER: Buraya geldim geleli bir kabusta gibiyim. Kocamı zevk sahibi bir erkek sanırdım. Bayağılıklardan nefret ettiğini söylerdi” (s. 20).

Seher bu konular hakkında Bayır ile konuşurken ölen kocasının diğer ilişkileri de ortaya saçılır. Bu noktada eşinin kendisini çok kadınla aldattığını öğrenmiş olur.

“SEHER: Bir de Perihan mı var!

BAYIR: Perihan, Arzu, Jale, Mualla, Gül, Betül... Ama ötekiler eğlencelik. Varsa yoksa Perihan.” (s. 23).

3.7.1.2.2.2. Vatan Hainliği

Erduran’ın olay örgüsünü polisiye unsurlar üzerine kurduğu görülmektedir. Seher’in eşi Doktor ülke içi ve ülke dışı bağlantılarıyla karmaşık ve karanlık bir adamdır. Etrafı tarafından ülkenin refahı için çalışan gizli kuruluşlardan birine mensup olduğu düşünülen Doktor aslında ülkesinin değerlerini dışarıya pazarlayan bir kaçakçıdır. Seher eşinin öldürülme sebebini araştırırken onunla ilgili olarak ulaştığı bilgiler sonrası büyük bir şaşkınlık yaşar. Kocasının vatan için çalışmadığını yabancı bir şirket için ülke dışına nükleer silahlarda kullanılan bir element pazarladığını öğrenir.

“SEHER: A, bak ne hatırladım! Benimki Almanya’ya her gelişinde İsviçre’ye de uğradı. “Orada biraz işim var.” diyerek. Şimdi anlaşıyor işin ne olduğu.

BAYIR: Anlaşıyor. Merkez orası. Siparişi veriyor. Her- İş Şirketi malı bulup satıyor” (s. 42).

Yine bu durumu destekleyen başka bir bilgiye daha ulaşan Seher, durumun nükleer silahlarla ilgili olması sebebiyle Amerika’da da bir senatörün ilgisini çektiğinden söz eder. Bu bilgi ülke dışına pazarlama teorisini doğrulamaktadır.

“SEHER: Soruşturmada bir Amerikalı senatör istihbarat örgütlerini eleştirmiş de... ‘Silahlanma yarışını körükleyerek ülkeleri birbirine düşürmeye çalışıyorlar.’ demiş.

BAYIR: Senin Doktor öyle namussuzluk eder mi dersin? Yabancılar maşa olur mu?” (s. 43).

Oyunun sonlarına doğru Seher, kocasının vatan haini olduğunu ve yurt dışındaki bir şirketin elemanı olduğunu Atabey'e anlatır. Atabey buna inanmak istemez fakat kanıtlar bunu göstermektedir. Doktor İsviçre'de bulunan bir vakıf adına çalışmaktadır.

“SEHER: Dünya ülkelerini kukla gibi oynatmak isteyenler var. Bize de el atmışlar. Hem içimizi karıştırıyorlar, hem de komşularla aramıza boyuna kara kedi sokuyorlar. Kocam onlara satılmış. Kesinlikle” (s. 51).

3.7.1.2.2.3. Kadın – Erkek Eşitsizliği

Erduran'ın eserlerinde sıklıkla kullandığı temalardan biri olan cinsiyet ayrımı bu eserde de birkaç noktada karşımıza çıkmaktadır.

İlk olarak Seher ile Bayır arasında geçen diyalogda karşımıza çıkar. Seher onun kendisine niye bu kadar kaba davrandığını sorgular ve bu soruyu ona da yöneltir. Sonrasında da cinsiyet ayrımcılığı içeren bir cevapla karşılaşır.

“SEHER: Bana niçin bu kadar saygısız davranıyorsunuz?

BAYIR: Nasıl davranayım? Numara yapamam ben. Yalnız yiğit insanlara saygım vardır. Öylesi de kadın milletinden çıkmıyor pek“ (s. 14).

Yine Seher ile Bayır arasındaki başka bir diyalogda da Seher'in ağzından dünyada erkeklere daha çok saygı duyulduğunu ve dünyanın onlar tarafından yönetildiğini duyarız. Bu yüzden dünyada hırgür, kan ve kavga hiç eksik olmaz (s. 17).

Yazar, Bayır ve Seher ikilisi üzerinden cinsiyet ayrımcılığını eleştirmeye devam eder. Bayır çay içerken höpürdetme sesi çıkardığı için Seher tarafından uyarılır. Bunun üzerine “erkek dediğin rahat ziftlenir çayını” cevabını alır ve sinirlenir.

“SEHER: Niye her haltın içinden erkeklik çıkıyor?

BAYIR: Aaa...

SEHER: Nedir bu ayrılık gayrılık? Her türlü hayvanlığı yapmak senin hakkın. Bana düşen de dişimi sıkıp katlanmak. Neden peki?... Dedim ya, iğreniyorum hepinizden. Bütün erkeklerden!” (s. 24).

İkinci perdede Seher'in evlenme hikayesinden bahsedilmektedir. Bu sırada Seher annesinin ona verdiği öğütleri hatırlar. Annesinin fikirlerine o zamanki aklıyla karşı çıkmadığını söyler. Çünkü annesi erkekleri merkeze almış, cinsiyet ayrımı yaparak konuşmuştur. Dünyanın kötü olduğunu vurgulayan Seher'in annesi kızına her kadının kendisini koruyacak bir erkeğe ihtiyacı olduğu öğüdünü vermiştir (s. 33).

Oyunun sonlarına doğru Seher'i kocasının milletvekilliğini yaptığı parti liderinin aradığını ve ölen eşinin yerine aday olmasını istediğini duyan Bayır şaşırır ve sinirlenir. Bu noktada cinsiyet ayrımcılığı zirveye ulaşır. Bayır, geri kafalı bir Türk erkeğini temsil eder ve bu durumun erkek işi olduğunu, o kadar adam varken bu işin kadına düşmeyeceğini vurgular.

“BAYIR: Memlekette erkek kalmamış gibi, bu işlerden habersiz bir kadını vekil yapacaklar! Bundan büyük dangalaklık olur mu?

SEHER: Ne diyorsun sen Bayır?

BAYIR: Ortalığı avrat kalabalığı sardı diyorum. Memleket yönetmek kadın işi değil.“(s. 35).

3.7.1.2.2.4. Gizlilik

Polisiye unsurların dikkat çektiği oyunda sır perdesi aralanmayan bir cinayet söz konusudur. Cinayete kurban giden insanın doktorluk dışında karanlık işlere bulaştığını ve gizli bazı teşkilatlarla bağlantılı olduğunu görürüz. Tüm unsurlara gizlilik hakimdir. Yazar bu şekilde okuyucunun ilgisini çekmiş ve merak duygusunu canlı tutmuştur.

Oyunda temayı destekleyici yan fikirlerden biri olan gizlilik birkaç noktada karşımıza çıkar. Daha eserin başında Seher'in hava alanında gizlilik içinde karşılandığını ve korumalar eşliğinde eski kocasının evine getirildiğini görürüz (s. 3). Seher bu gizliliğe anlam veremez ve kocasının neden canice bir suikastle öldürüldüğünü sorgulamaya başlar. Eşinin iş ortağı ve yakın arkadaşı Atabey'in gizemli konuşmaları da onu korkutur. Atabey'in giderken ona bir kod adı ve kendisine ulaşacağı bir telefon bırakması gizlilikle alakalıdır.

“ATABEY: Dikkat çekmeye gelmez. Burası gözden uzak. Basın da musallat olamayacak... Şu telefonu alın. Gereğinde teması bununla kuracağız. Numaram üstüne ilişik. Adımı vermeden kendinizi Fatma diye tanıtır, hemen bağlarlar” (s. 5).

Bu konuşmalar sonrasında kafasında bin bir tilki gezen Seher durumu sorgulamaya başlar ve bir sonraki görüşmelerinde Atabey'i sıkıştırarak kafasındaki sorulara cevap arar. Atabey ise gizli teşkilat, üst makamlar gibi laflarla yine gizlilik vurgusu yapar ve bilgi vermez.

“SEHER: Yukarıdakiler mi! Onlar da kim?

ATABEY: Bana sormayın ben bir üst kademeyi bilirim, gerisiyle ilgilenmem. Siz de ilgilenmeyin. Çünkü belki o otelde ülkemizin yüksek çıkarlarıyla bağlantılı işler dönüyordur, bilinmez” (s. 8).

Sonraki görüşmelerinde Atabey Seher’i gizliliği ihlal ettiği için azarlar. Seher hem bilgisayardan gizli bilgileri taramakta hem de bazı gazetecilerle ortak araştırma yapmaktadır. Bu durumu haber alan Atabey durumdan rahatsız olur ve onu uyarır (s. 30).

Doktor’un yaptığı karanlık işler yüzünden öldüğünü anlayan Seher onun ülke içindeki gizli bir örgütlenme içinde olduğunu düşünse de daha sonra yurt dışı kaynaklı bir şirket için kaçakçılık yaptığını ortaya çıkarır. Bu sırada Seher ile Bayır’ın bu muhabbetlerini duyan Naz da sadece kendisinin bildiği bazı gizli bilgileri paylaşma ihtiyacı duyar. Doktor’ un bir suikast için bazı insanlarla temas kurduğunu anlatır.

“NAZ: Bir gün biriyle Fransızca konuştu Doktor.

SEHER: Fransızca mı konuştu?

NAZ: Sonra bir telefon daha etti. ‘İşi Kartal’da bitirin’ dedi. ‘Arabayı yakın.’ dedi. Televizyon gösterdi o gün. Adamlar kömür gibiydi arabada” (s. 45).

Seher ile Bayır olayı anladıklarında bir belge daha bulurlar ve belgede kaçakçılığı yapan yurt dışı kaynaklı şirketin ortakları da yazmaktadır. Bu noktada gizli bir bilgi daha açığa çıkmış olur, ortaklardan biri de Atabey’dir.

“ATABEY: Yok öyle bir liste. Şirket anonim, hisseler de hamiline yazılı. Ortakları belli değil.

SEHER: Ama kocam not tutmuş. Bakın: kendi el yazısıyla. Kime kaç hisse verildiği besbelli. Listede dördüncü sırada kim var, bilin bakalım” (s. 48).

3.7.2 NERİMAN’IN KILICI

Sekiz Oyun adıyla yayımlanan kitapta ikinci sırada karşımıza çıkan oyun toplamda 62 sayfadan oluşmaktadır. Tek dekordan ve 7 bölümden oluşan oyunun türü komedidir. Ayrıca eserin başladığı sayfada 2010 – 2011 sezonunda “*Kahramanlar Öldü mü?*” adıyla Ankara Devlet Tiyatrosunda sahnelendiği belirtilmektedir. (s. 57).

3.7.2.1. Özet

Olay örgüsü karşılıklı çıkar ilişkileri üzerine kurulmuştur. Medyanın gücü, çıkar ilişkileri, siyasetin iki yüzü ve tüm bunlara karşı koymaya çalışan dürüst insanların

mücadelesi konu edilir. Eski Hukuk Profesörü Neriman yaşlanmış, emekli olmuş ve unutkanlık hastalığına yakalanmıştır. Oğlu, gelini ve torunu ile aynı evde yaşayan Neriman'ın tek derdi kendisi gibi sol çizgide yetişen ve dönemin devrimci gençlerinden biri olan torunu Yiğit'i hapishaneden kurtarmaktır. Bu noktada en büyük destekçisi ona aşık olan bakıcısı Bekir'dir. Torunu için eskiden bakanlık yapan oğlundan nüfuzunu kullanmasını istemesine rağmen gelini Ebru'nun güdümünde olan oğlu Alp bunu reddeder. Ebru üvey oğlu Yiğit'i sevmediği için onun hapishaneden çıkamaması için uğraş verir. Bu sırada ülkenin ünlü bir gazetesinin sahibi gazetenin müdürü olan Muzaffer'i Alp ile anlaşması için gönderir. Alp bürokraside sözü dinlenen bir siyasetçi olduğu için vergileri ve ekonomik suçları kapsayan bir af için algı oluşturması istenir. Karısının isteğiyle teklifi kabul eden Alp de yine karısının isteğiyle tekrar bakan olmak için gazetenin desteğini alır. Ebru kocasını bakan yaparak rahat bir yaşama kavuşmak isterken hem üvey oğlundan hem de kayınvalidesinden kurtulmaya çalışır. Ayrıca çıkarları doğrultusunda eşi Alp'i Muzaffer ile aldatır. Kayınvalidesi Neriman'ı Yiğit'i hapishaneden çıkarmak için para lazım diyerek kandırır, ona evini sattırarak parasını sermaye yapar ve Muzaffer sayesinde zengin olur. Bu sırada Yiğit'in hapishaneden çıkması sürekli ertelenir. Çünkü Alp kamuoyunda “oğlu için af istiyor” gibi bir yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermek istemez. Neriman kendisine yardım eden Muzaffer'in sekreteri Olcay ve bakıcısı Bekir ile bir oyun kurarak gelini Ebru ile Muzaffer'i evin odasında basar. Sonrasında Olcay'ın hediye ettiği kılıç ile korkutarak her şeyi bir bir itiraf ettirir ve Ebru'nun sadakatsizliğini oğluna kanıtlar. O sırada torunu için oğlundan gerekli bürokratik yardımı alamayan Neriman, bakıcısı Bekir'i torununu kaçırmaması için cezaevine yollamıştır. Cezaevinden gelen haberle sarsılır. Çünkü torunu Yiğit'in olduğu koğuştaki isyan çıkmıştır ve koğuşa baskın yapılırsa koğuştaki herkes kendini ateşe verecektir. Bu noktada oğlu harekete geçer ve geç de olsa bürokratik girişimlerde bulunarak baskın yapılmasını önler.

3.7.2.2. Tematik İnceleme

3.7.2.2.1. Tema: Menfaat

Oyunda olay örgüsünün kitabın ilk oyunu olan *Seher Vakti* 'nde olduğu gibi menfaat ilişkileri üzerine kurulduğunu görmekteyiz. Oyunda birçok kahraman çıkar ilişkileri doğrultusunda mevkisini sağlamlaştırmaya çalışır. Bu çıkarıcı insanlar zıt

kutupta bir kahraman ile karşılaştırılarak eleştirilir ve bu kahraman yazarın sözcüsü gibi kullanılır.

Menfaat kavramı daha oyunun başında olay örgüsünün merkezinde yer alan Neriman'ın sözleriyle vurgulanmaktadır. Profesörken öğrencilerine derse başlamadan bazı sorular sorduğundan bahseden Neriman “menfaatçilik mi, yol göstericilik ve fedakarlık mı?” sorusunu farklı bir tarzda sorar.

“NERİMAN: Toplumların postuna keneler yapıştır. Çekmekle çıkaramazsınız. Kurbanlarını onlardan ancak ateş kurtarır. Kibriti çakıp söndürürsün, kenenin kıcına dayarsın kızgın ucunu. Hopp, düşer. Toplum kenesi mi olacaksınız, onları def etmek için kendini yakan kibrit mi?” (s. 58).

Bu sözler oyun boyunca çıkar meselelerinin işleneceğinin göstergesi durumundadır. Neriman'a aşık olduğu için ona bakıcılık yapan Bekir gelerek kendisiyle röportaj yapmak isteyen bir gazeteci sekreterinin beklediğini söyler. Röportaj için gelen Olcay adındaki genç kızın konuşmalarından çıkarlarını önemseydiğini anlarız.

“OLCAY: Ne yaptığıyla fazla ilgilenmiyorum. Benim isteğim gazeteci olmak. Kolay iş bulunmuyor büyük basında. Muzaffer Bey medya yıldızı. “Sekreterim olursan sana yardım ederim.” deyince üstüne atladım” (s. 61).

Neriman torunu Yiğit'in hapisten çıkması için oğlu Alp'i araya tanıdık sokması için ikna etmeye çalışır. Fakat Alp kendisine tekrar aralanmaya başlayan bakanlık kapısını kapatmak istemez. Çıkarlarını oğlunun önüne koyarak bir girişimde bulunmak yerine avukat tutar ve normal yollardan bu işin çözülmesini ister. Böylece geleceğini tehlikeye sokmamış olacaktır (s. 69).

Eski bakanlık dönemlerine özlem duyan ve siyasete dönmek isteyen Alp gazetenin af yasası için çalışma fikrini benimser ve onların çıkarı için kulis çalışmalarına başlar. Tabii ki karşılığında da gazetenin desteğini arkasına alır. Amaç tekrar bakan olmak ve kabineye girmektir. Bunun yanı sıra gazete müdürü Muzaffer onların sermayesini yönetecek ve yatırım şirketlerinden aldığı tüyolarla onları kısa zamanda zengin edecektir (s. 71). Yazar bu noktada medya – siyaset yakınlığını gösterir ve ilişkilerin çıkarlarla paralellliğini anlatır. Gazetecileri, patronları ve siyasetçileri eleştirir.

Yine Muzaffer'in yardımcısı Olcay tanıyınca çok sevdiği Neriman'a yardım etmek için Muzaffer ile Ebru'nun ilişkisini ortaya koyan ses kayıtlarını ortaya çıkarır. Amacı sadece yardım etmek değildir. Onun çıkarı sansasyonel bir haber yakalayarak kariyer sıçraması yapmaktır.

“OLCAY: Önemli olan şimdi siz ne yapacaksınız? Olay yaratın da haber çıksın bana” (s. 97).

Oyunun sonlarına doğru Alp'e tekrar torunu Yiğit için yalvaran Neriman istediği cevabı yine alamamıştır. Çünkü Alp'in bu konuda yapacağı siyasi bir girişim bakanlık geleceğini tehlikeye sokar.

“NERİMAN: İti köpeği, hırslıy hırsız salıveriyorsunuz. ‘Soygun düzenine son’ yazılı pankart açtı diye senin oğlun içeride kalacak öyle mi?

ALP: Gözünü bir noktaya dikmişsin, genel tabloyu görmüyorsun. Kabine değişikliği kesinleşti gibi. Yakında bakanım yine” (s. 106-107).

3.7.2.2.2. Yan Fikirler

3.7.2.2.2.1. Namus

Çıkar ilişkileri üzerine kurulan oyunda namus kavramından yoksun kahramanların çokluğu dikkat çeker. Çıkarları uğruna her şeyi yapan kahramanlar namus kavramını yitirir. Bu noktada yazar namus vurgusu yapar ve eleştirel bir yaklaşımla bu kavramı eserde sık sık işleyerek olay örgüsünü destekler.

Oyunun başlarında Neriman, gazeteciyle röportaj yaparken eski bakan olan oğlunun rüşvetle hiç işinin olmadığını bu yüzden de oturdukları evin dahi kendisine ait olduğunu söyler. Yani oğlunun namusuyla övünür. (s. 62)

Yine röportajı sırasında kendisine yardım eden ve unutkanlık giderici hapını veren Bekir'in sorulması üzerine namus vurgusu yaparak bu tarz insanların artık çok az kaldığından bahseder.

“OLCAY: Bizim taraf dediğiniz?

NERİMAN: Namuslular. Azınlıkta kaldık ama yenilmedik. Yeraltında çalışıyoruz o kadar” (s. 65).

Namus kavramını tanımayan Muzaffer ve Ebru ise çıkar çatışmaları sebebiyle tanışmıştır ve yine çıkarları doğrultusunda gizli bir ilişki yaşamaya başlarlar. Ebru çıkarları için kayıncı Neriman'ı kandırır ve onun evini satarak parayı yatırım

aracı olarak kullanır, Muzaffer ise çıkarının olduğu her işte rüşvet ve şantaj gibi silahları kullanır (s. 81).

Neriman bu ikilinin oyununu ve Ebru'nun kendisini kandırdığını öğrendiğinde Ebru'nun namussuzluğunu yüzüne vurur ve ona ağır ithamlarda bulunur.

“NERİMAN: Senin namussuz olduğunu biliyordum ama bu kadar alçalabileceğin aklıma gelmemişti. Demek dolandırdın beni? Üç kuruş para için gencecik Yiğit’ imi harcama pahasına? Pis kaltak! Toplum kenesi!” (s. 94).

Oyunun sonlarında namussuzluklarıyla Ebru ve Muzaffer tekrar karşımıza çıkar. Muzaffer’in sekreteri Olcay onun konuşmalarını kayıt altına almış ve Neriman’a dinletmiştir. Bu noktada Ebru ve Muzaffer’in gizli ilişkileri de ortaya çıkmıştır. Özellikle Ebru’nun zengin olması karşılığında Muzaffer ile kayınvalidesinin evinde buluşması ve geceyi onunla geçirmeyi planlaması Neriman’ı şok eder (s. 117).

3.7.2.2.2. Fedakarlık

Oyunda başkahraman Neriman’ın torununu çok sevdiğini ve onun için her şeyi yapabileceğini görürüz. Torunu Yiğit’in hapisten çıkarılması için ne gerekiyorsa vermeye hazır olduğundan defalarca bahseden Neriman, bu konuda oğlu Alp’in gerekli girişimleri yapmaması halinde kendisinin hiçbir şeyden kaçınmayacağını dile getirir.

“NERİMAN: Babası çıkaramazsa ben kaçtıracam onu. Yiğit için yapmayacağım yok. Rahatça ölürüm, öldürürüm” (s. 63).

Torunu Yiğit için ölmekten ve öldürmekten dahi çekinmeyeceğini söyleyen Neriman anılarından bir örnekle bu durumu örneklendirir. Yiğit küçükken babaannesini dinlemez ve girdiği bir bahçede köpek saldırısına uğrar. Tam köpek üstüne atılırken Neriman yetişir ve elindeki şemsiyeyi kılıç gibi kullanarak köpeği yaralar ve torununu kurtarır (s. 64).

Neriman oğlu Alp’in bakanlık yolu kapanmasın diye Yiğit için girişimde bulunmamasından çok rahatsızlık duyar. Bu yüzden daha önce de planlar yapan Neriman gerekirse namus sicilini de bozmayı göze alır ve hapishane müdürüne rüşvet verme fikrini benimser. Böylece en azından Yiğit’i orada güvenli bir ortamda tutabileceğini düşünür.

“NERİMAN: Müdür’le konuşacaktım. Her kozu kullanarak! Hukuk, rüşvet, yalvarma, korkutma... Yiğit Yiğit’ i korumak için ne gerekiyorsa...” (s. 90).

Fedakarlık teması Neriman üzerinden işlenir ve Yiğit'i kurtarma pahasına evini satarak işe başlayan Neriman, kitabın sonlarında onu cezaevinden kaçırmayı için Bekir'i görevlendirmiştir (s. 112). Ancak Bekir hapishaneye girip Yiğit'i bulduğunda fark eder ki Yiğit ve arkadaşları da toplum ve özgür düşünce için kendilerini feda etmek istemektedir (s. 113).

3.7.2.2.3. Devrim

Oyunun başında Neriman'ın kültürel zenginliğine ve aydınlığına vurgu yapılır. Her kültür hakkında bilgi sahibi olan Neriman tarihte etkilendiği önemli isimleri ve olayları hatırlatır. Bu hatırlatılan önemli sima ve olayların devrim ve sosyalizm ile yakından alakalı olduğunu görürüz.

İlk olarak Marx ve Engels hatırlatması yapan Neriman daha sonra onların ideolojileriyle doğan Enternasyonel müziğini çalmaya başlar. Arka fonda yürüyen işçiler ve kızıl bayraklar görünür (s. 59).

Devrimci duyguları canlanan Neriman Marx ve Engels'den sonra Flamenko müziği eşliğinde dans etmeye başlar ve Che Guevera'dan bahseder. Flamenko müziği eşliğinde estetik figürler sergileyerek Che'nin hayalini öper (s. 80).

Bu hatırlatmalardan sonra oğlunun ikinci eşi Ebru ile de ideoloji çatışması içinde olduğunu görürüz. Ebru onun devrimci bakış açısına karşı çıkar ve onu küçümseyerek fikirlerini her fırsatta eleştirir. Neriman cevap verirken bu sefer de arka fonda ideolojisini destekleyen başka bir ikonun heykeli belirir. Bu heykel Rus Lider Lenin'e aittir.

“EBRU: Sus! Bunak karı Demode! Kılığın gibi kafan da demode. Dünya değişti. Görmüyorsun, anlamıyorsun. Senin oğlun senin yüzünden yıllar yılı nutuklar attı Meclis kürsüsünden.

NERİMAN: Yeter!” (s. 95).

Ebru'nun sözleri Neriman'ı derinden etkiler ve birden karamsarlaşır. Aklına torunu Yiğit gelir ve onu hala cezaevinden çıkaramadığı için kendisini suçlar. Tam o sırada devrimin önemli simalarından biri olarak arka fonda daha önce beliren Lenin heykeli ağır ağır devrilmeye başlar (s. 95).

Ancak çok geçmeden Neriman gazeteci Olcay'dan öğrendikleriyle tekrar umutlanır ve Ebru'yu yenip Yiğit'i kurtarmak için harekete geçer. Bu sırada devrik

olan Lenin heykeli ağır ağır doğrulur ve devrim yıllarını anımsatan bir Rus melodisi çalmaya başlar (s. 99).

Gitgeller yaşayan Neriman altıncı bölümün sonlarında Ebru'nun "torunun içerden çıkamayacak zaten fazla da yaşayamayacak" imasıyla sarsılır ve o sırada kulaklarında Ebru'nun söylediği şu sözler yükselir:

"Senin yiğitlerin hepsi mezarda... Hepsi mezarda... Hepsi mezarda..." (s. 109).

Tam da bu esnada "*Ankara'nın Taşına Bak*" melodisi duyulur ve arka fonda üç portre canlanır: Nazım Hikmet, Deniz Gezmiş ve Uğur Mumcu (s. 109). Solun ve devrimin önemli simaları Neriman'ın hayallerinde tekrar canlanır.

Son bölümde Neriman ve Alp aldıkları bir haberle şok olurlar. Yiğit'in olduğu koğuştaki isyan çıkmıştır. Ayaklanmayı başlatan koğuş devrimci gençlerin olduğu gruptur. Tek isteklerini bir bildiri şeklinde kamuoyuna sunarlar. Bu bildiride sisteme olan eleştiri kapsamında devrim vurgusu yapılmaktadır.

"ALP: Oku. Bekir.

BEKİR: Çok kısa 'Temiz toplum diye pankart astığımız için pisliğin uzmanları bizi buraya tıktılar. Susmamız isteniyor. Susarsak bu toplum kendi çirkefinde boğulacak. Biz belki ölürüz bugün. Ama sizlerin insan gibi yaşamınızı istiyoruz'" (s. 113).

3.7.2.2.2.4. Demokrasi

Dönemin sosyal yapısını bu eserinde de resmeden yazar bunu yaparken demokrasi kavramı üzerine de eğilmiştir. Bireysel hak ve özgürlükler üzerinden mesajlar veren ve eleştiriler yapan yazar özellikle bürokratik ilişkilerde devreye giren çıkar meseleleri yüzünden demokrasinin sarsıldığını dile getirir. Buna bağlı olarak da toplumun artık bürokrat kesime ve aydınlara güveni kalmadığını anlatmaya çalışır.

O dönemlerde demokrasi ile olan imtihanımız yazara göre başarısızdır. Bu yüzden adaleti Neriman kılıcıyla sağlamaya çalışır. Kişisel hak ve özgürlüklerin gözetildiği demokrasi kavramına ilk vurgu yine Neriman tarafından yapılır. Düşüncelerini eylemle dile getirdiği için hapse giren torununa dil uzatan gelinine düşünce özgürlüğünü hatırlatır.

"EBRU: Torununuz yiğitlikle itliği karıştırıyor. Suç işledi; faturası olacak elbette.

NERİMAN: Suçlu değil benim torunum! Düşündüğünü açıklamaktan başka bir şey yapmadı" (s. 66).

Daha sonrasında Neriman işlerin ciddileştiğini fark eder. Ülkedeki sağ – sol olayları da torununun çıkışını zorlaştırmıştır. Bunun için oğlu Alp’ten eski bakanlığının nüfuzunu kullanmasını gerekirse rüşvet vermesini ister. Alp ise bunu reddederek ülkedeki yargının bağımsız olduğunu hatırlatır ve en iyi avukatları tuttuğunu dile getirir.

“ALP: En kısa zamanda mahkemeye çıkacak. En iyi avukatları tuttum. Elimden geleni yapıyorum.

NERİMAN: Piston yap, piston!

ALP: Anne, Türkiye’de yargı bağımsızdır” (s. 69).

Ebru da çıkarları söz konusu olduğunda demokrasi kavramını hatırlar. Kocası Alp’i gazete lehine çalışması için ikna etmeye çalışırken demokrasi vurgusunu bireysel hak ve özgürlükler üzerinden yapar.

EBRU: Senin politik mevta olmaman memleketin de iyiliğine. Tersine, destekleneceksin. Hem ne hakkın var efendim başkalarının vicdanına karışmaya? Herkes dilediği gibi oy kullanır.” (s. 77).

Neriman oyunda yazarın sözcüsü gibidir. Yazar demokrasiye özellikle de hukuk ve yargıya yönelik eleştirilerini Neriman üzerinden seslendirir. Neriman’ın demokrasiyi ve yargıda eşitliği hatırlattığı noktalarda yazarın toplumcu gerçekçi anlayışının izlerini görürüz. Sistemin yanlış işlediğine sık sık vurgu yapan yazar, güçlü ve parası olan insanların kayırıldığını dile getirir. Bu durumun en güzel örneği Neriman’ın oğlu Alp’in Yiğit için hiçbir şey yapmamasına verdiği tepkiyle karşımıza çıkar.

“NERİMAN: İti köpeği, hırlıyı hırsız salıveriyorsunuz. ‘Soygun düzenine son.’ yazılı pankart açtı diye senin oğlun içeride kalacak, öyle mi?” (s. 106).

Neriman oğlu Alp ile af konusunda tartıştığı sırada meclisi ve demokrasiyi doğrudan hedef alan ithamlarda bulunur. Yazarın sözcüsü Neriman demokrasiyi ve onu adil yönetmeyen meclisi tekrar eleştirir.

“NERİMAN: O zaman ben de oylamadan önce Meclis’ in önüne gelip bağırabilirim avaz avaz: “Hay senin de... Arkadaşlarının da... Böyle demokratik düzenin de... Merkezinizin de...” (s. 108).

Eserde demokrasi kavramının geçtiği en önemli yer son bölümde yer almaktadır. Yiğit’in bulunduğu koşutta çıkan isyan ülkenin gündemine oturmuştur. Yiğit ve

arkadaşlarının birkaç cümlelik bildirisi topluma demokrasi ve özgürlük kavramlarını hatırlatmak için ele alınmıştır.

“BEKİR: Çok kısa ‘Temiz toplum diye pankart astığımız için pisliğin uzmanları bizi buraya tıktılar. Susmamız isteniyor. Susarsak bu toplum kendi çirkefinde boğulacak. Biz belki ölürüz bugün. Ama sizlerin insan gibi yaşamınızı istiyoruz’” (s. 113).

3.7.3. ÖDÜL

Sekiz Oyun adıyla yayımlanan kitapta üçüncü sırada karşımıza çıkan oyun toplamda 50 sayfadan oluşmaktadır. İki bölüm ve tek dekordan oluşan oyunun türü dramdır. Eserde 2 erkek, 2 kadın olmak üzere toplamda 4 temel kahraman kullanılmıştır. Ayrıca olay örgüsü ilerledikçe birkaç şahıs daha oyuna katılır. (Al-Jabbari, 2016: 98). Ancak bu şahıslardan Danyal ve Havva’nın oğlu olarak ortaya çıkan Ödül haricindekilerin oyuna etkisi yoktur.

3.7.3.1. Özet

Oyunda olay örgüsü adaletsizlik kavramı üzerine kurulmuştur. Danyal emekli bir hakimdir ve görev hayatı boyunca namusuyla çalışmış, hiç rüşvet almamıştır. Bu yüzden emekliliğinde eşiyle birlikte küçük bir evde yaşamaktadır. Eşi Havva ise zengin bir ailede yetiştiği için eşinin durumundan ve yaşam standartlarının düşük olmasından sürekli olarak şikayet eder. Havva’nın zengin olma hevesi, istekleri ve şikayetleri bitmediği için Danyal hakimken yapamadığı her şeyi yapmaya karar verir. Eskiden dolandırıcılıktan içeri attığı adamın büyük bir iş adamı olarak ödüle layık görüldüğünü gören Danyal ülkenin ve toplumun bozulmuşluğuna ayak uydurmaya karar verir. Ünlü iş adamıyla anlaşarak kolay yollardan para kazanmaya başlar. Bu arada adaleti temsil eden Adalet Perisi heykeline tecavüz eder ve onun terazisini kırar. Yaptığı eylemle ülkenin gündemine oturur. Çünkü ülke onun adalet sistemini eleştirdiğini düşünmektedir. Bu sırada eşi de hayalindeki gibi modacılık yapmaya başlar ve defilelerle işini büyütür. Kısa sürede haksız kazançla ve dolandırıcılıkla çok zengin olan karı-koca bir çocuk yaparak bu dünyada iz bırakmak ister. Çocuklarının adını da Ödül koyarlar.

Ödül doğduğunda olağanüstü özellikler göstermeye başlar. Annesinin sütünü emdikten sonra ilk olarak babasının cüzdanını çalan Ödül, çok kısa sürede büyür ve okulu bitirerek hayata atılır. Tek amacı hemen para kazanıp mega zenginler arasına

katılmaktır. Ödül dolandırıcılık, gasp, tecavüz, kamu malına zarar verme gibi suçlar işlese de zenginliğin verdiği güç sayesinde bu suçlardan yargılanmaz. Daha sonra da zenginliğinin gücüyle babası gibi hakim olur. Hakim olduktan sonra tüm büyük ceza mahkemelerine bakmak için gerekli mercilere rüşvet verir ve istediği makamı elde eder. Sonrası trajikomiktir. Onun önüne gelen her davadan beraat kararı çıkmaya başlar. Ülkenin tüm suç çetelerini ve liderlerini serbest bırakır çünkü onlar sayesinde zenginliğine zenginlik katar. Ancak bununla da yetinmez annesinin İsviçre’de gizli bir hesabı olduğunu öğrenir ve o hesabın da kendine devredilmesi hususunda ailesine şantaj yapar. En sonunda “Canavar mı dünyaya getirdik biz?” diyen Havva ve Danyal harekete geçer. Ülkede sağ-sol olaylarının olduğu kaos ortamında, yargıyı protesto eden insanların arasından çıkan Danyal mahkeme salonuna gelerek oğluna ülkeyi terk etmesini söyler. Öncesinde durumu kabul etmeyen Ödül sonrasında rahatsızlandığını söyleyerek mahkeme salonundan kaçır. Bu sırada mahkeme kapısının önüne Ödül adına bir bebek bırakılmıştır. Yanındaki notta “Salıverdiklerin sayesinde yetim kaldı” (s. 167). yazmaktadır. Havva aç olduğunu bildiği bebeği kürsünün önünde emzirmeye başlar. Bebek sütü emdikten sonra tıpkı Ödül gibi ayaklanır ve kürsüdeki terazi heykelini tutar.

3.7.3.2. Tematik İnceleme

3.7.3.2.1. Tema: Adaletsizlik

Oyunda adalet kavramının baştan sona olay örgüsünün merkezinde yer aldığını görmekteyiz. Emekli bir hakimin hayatın her yanına hakim olan adaletsizlikten şikayet ederken karısının isteklerini ve hayallerini yerine getirmek için o sistemin bir parçası haline gelmesi ele alınır. Yazarın adalet sistemini ve makamları çeşitli örneklerle eleştirdiği oyunda ülkenin o dönemdeki sosyal yapısının ve özellikle de adalet noktasında hakim olan kaos ortamının yansımalarını bulmak mümkündür.

Kitabın başında Aktör ve Aktris konuşurken aç ve tok insanlar üzerinden bir adaletsizlik vurgusu yapılır. Aktris’in verdiği örnekte elinde ekmeği olan insan toktur ve kara kaplı cilt onun haklarını korur. Aç ise savunmasızdır. Tokun ekmeğini almaya çalıştığı takdirde de suçlu durumuna düşer. Aktris’e göre kara kaplı cilt yani kanunlar sadece güçlüleri korur (s. 121).

Danyal televizyon izlerken Uluslararası Özgün Dizayn ve İç Dekorasyon Ödülü' nü alan kişinin adını duyar. Duyduğu isim hakimliğinde dolandırıcılık, rüşvet benzeri suçlardan mahkum ettiği Cem Dikey'dir. O dönemde yurt dışına kaçan adam zamanla bağlantılarını kurmuş, yerini sağlamlaştırmış, hakkındaki davayı düşürmüş ve ülkenin en ünlü iş adamları arasına girmiştir. Danyal bu durum karşısında şok olmuş ve adaletin eşit dağıtılmadığına kanaat getirmeye başlamıştır (s. 131).

Danyal daha önce hakimlik anılarını yazarak kitapevlerine yolladığı eserinin basılmamasının sebebini Cem Dikey olayıyla idrak etmiştir. Hakimlik hayatı boyunca rüşvet almamış, hiçbir davada hak yememiştir. Bu yüzden kitabı geri çevirenlere hak verir. Anılarını ve resmini çizdiği Türk Hukuk Sistemi' ni anlattığı kitabının yavanlığı yüzünden yüksek tiraj yakalayamayacağını anlamıştır (s. 133).

Bu noktadan sonra şeytana uymaya karar veren Danyal adaletsiz düzenin bir parçası olmak için Cem Dikey ile anlaşarak yapacakları dolandırıcılıklarda kanundaki boşluklar noktasında ona yardımcı olacağını sözünü verir. Kendisi de bu sayede zengin olacaktır (s. 135).

Danyal'ın Adalet Perisi Heykeli'ne tecavüz etmesi ve terazi tutan elini kırması üzerine Aktör ve Aktris tekrar ortaya çıkar ve dans ederek adaletin yok olmasıyla ilgili karşılıklı şarkı söylemeye başlarlar.

“AKTRİS: En sonunda adaletin...

AKTÖR: Ahı gitti, vahı kaldı.

AKTRİS: İnşallah şu terazi

Yapışır da heykeline...

İNŞALLAH MEMLEKETE

Hakça düzen gelir yine...” (s. 140-141).

Danyal'ın bu eylemini gören ünlü bir gazete yazarı onu ziyaret eder ve onunla röportaj yapmak istediğini söyler. Danyal şaşırır çünkü yaptığı eylemden dolayı olumsuz tepkiler beklemektedir. Yazar ise bunun büyük bir iş olduğunu ve adaletsizliğin daha önce dünyanın hiçbir yerinde bu şekilde eleştirilmediğini söyler. Hatta bu eylemi sayesinde “Yılın Adamı” ödülünü alabileceğini dile getirir.

“AS: Büyük rezalet. Büyük cesaret. Kutlarım.

DANYAL: Kutlar mısınız!

AS: Yurtta ve cihandaki adaletsizlik bundan daha çarpıcı biçimde protesto edilemezdi.
Çok etkilendim” (s. 142).

Danyal ve Havva çok zengin olduklarını fark ettiklerinde bir çocuk dünyaya getirmeye karar verirler ve Havva hamile kalır. Ödül adını verecekleri çocuklarının doğum gününde yaşadıkları sokakta yine protestocular toplanmıştır ve bir kaos hakimdir. Danyal bu sırada ortaya çıkar ve protestoculara haksızlık ve adaletsizlik üzerine nutuk çeker.

“DANYAL: Ne var yine? Neyin kavgası?... Protesto mu? Neye karşı? Hangi haksızlığa?
(Kahkahayla güler). Büyük balık küçük balığı yutar. Hak var mı bunda?

(Sokaktan sesler duyulur: “Sus ulan!” “Sana sorduk mu?” “Biz balık değiliz!”)

Alıksınız siz, alık! Benden örnek alın, benden! Hak hukuk diye debelenirken karımla bile kötü kişiydim. Şimdi gerçekçi oldum, keyfim gıcır.” (s. 157).

Oğulları doğar ve doğduğu andan itibaren adaletsizliğin, haksızlığın bir parçası haline gelir. Doğduktan hemen sonra babasının cüzdanını çalar, biraz daha büyüyünce babaannesinin paralarını çalmaya başlar ve lisedeyken aşırıya kaçan davranışlarda bulunur. Arkadaşlarıyla eğlendiği bir günde buldozerle bir kadının arabasını dümdüz eder. Daha sonra bununla da yetinmeyen Ödül arabayı oraya koyan kadını suçlar ve köpeğini döver. Sonrasında ise kadına tecavüz eder (s. 156-157). Ödül paranın ve ailesinin nüfuzunun etkisiyle eşkıya gibi davranmaya başlamıştır. Adaletin ona işlemeyeceğinin farkındadır ve bunu kullanmaktadır. Havva ve Danyal olayı kadından duyduklarında dalga geçmeye başlarlar.

“K. : Beyefendi sizin adaletinize sığınıyorum.

HAVVA: Hah, iyi sığınak!

DANYAL: Üzülmeyin, üzülme. Ben Ödül’le konuşurum.” (s. 156).

Ödül yaptığı düzenbazlıklarla hukuk diploması edinir. Sonrasında ise rüşvet yoluyla kendisini bir mahkemeye hakim tayin ettirir (s. 156). Bundan sonra tüm yağlı davalar ona gelecektir. Anneannesinden çaldığı gerdanlığı bu işin çözülmesinde rüşvet olarak kullanmıştır (s. 160). Önüne çetelerin ve suç şebekelerinin davaları gelmekte ve yıllarca hapis yatması gereken çete liderleri Ödül sayesinde birer birer serbest kalmaktadır. Bu sayede Ödül de kasasını doldurmaktadır. Bir davadan sonra babasından yadigar olan Adalet Perisi Heykeli’nin kolunu çıkarıp masaya koyarak adaletsizliğe meydan okuması önemlidir. Yazar Ödül’ün adalet duygusu üzerinden

eleştirir. Hem buna göz yuman mercileri hem de bunu kabullenen toplumu eleştirir.

“ÖDÜL: Bu kürsünün onuruna hiçbir zaman gölge düşürmeyeceğime huzurunuzda yemin ederim” (s. 163).

Ödül yemin ettikten sonra babası gibi ünlenir ve her davası gazete ve televizyonlardan insanlara ulaşmaya başlar. Önüne gelen her davada suçluları serbest bırakmaya devam eden Ödül adaletini kasasına giren paraya göre dağıtır. En sonunda da toplumun protestosuyla karşılaşır. Babasının da tepkisini çeken Ödül mahkeme salonunda babasıyla kavga ettikten sonra mahkemeden kaçır (s. 165). Ödül gittikten sonra mahkeme kapısında buldukları bebek Ödül’ün parayla dağıttığı adaletin göstergesidir. Üzerine Ödül adına bırakılan notta “Salıverdiklerin sayesinde yetim kaldı.” (s. 167) yazmaktadır.

3.7.3.2.2. Yan Fikirler

3.7.3.2.2.1. Kaos

Yazarın her oyununda dönemin sosyal yapısıyla ilgili bilgiler verdiğini görürüz. Bu oyunda da oluşan kaos ortamı ve ülkenin gündemi hakkında sık sık bilgi sahibi oluruz. Kaos özellikle seçilmiş bir yan fikirdir ve eserin teması olan adaletsizliğin önemli bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Danyal ve Havva’nın yaşadığı evin önü o dönemde protestocuların merkezi konumundadır. Danyal her olayı televizyondan izlercesine net görmektedir. Oyunun başlarında Danyal ile Havva sohbet ederken böyle bir olay yaşandığını görürüz. Sokaklarda adalet arayanlar polislerle çatışır ve bir kaos ortamı karşımıza çıkar.

“DANYAL: Gerdanlığı satabilirsiniz.

HAVVA: Satamayız! Babamın vasiyeti var.

(Bir çığlık ve bağrışmalar duyulur. Danyal ‘pencereye’ koşup perdeyi açar, bakar. Eylemci Kız sendeleyerek ve başını tutarak gelir, köşeye yığılır.)” (s. 150).

İlerleyen bölümlerde Danyal adaletsizliğin bir parçası olup düzene ayak uydurduğunda sokaktaki protestoculara da camdan çıkarak öğütler vermeye çalışır. Eskiden saygı duyduğu bu insanları haşarat ve hayvanat olarak tanımlar (s. 151). Yine bir kaos ortamı vardır ve kalabalık haksızlıkları protesto etmektedir. Protestolar ciddi

boyuttur çünkü Havva ve Danyal artık bu eylemlerde silah sesleri duymaya başlamıştır. Bu sırada Havva'nın doğumu için ambulans çağırırlar çünkü kalabalığı başka türlü yarmak mümkün değildir.

“DANYAL: Çabuk! Hastaneye!... Ama kalabalığı yaramayız.

(DANYAL ve HAVVA giderler. Kalabalık uğultusu yükselir. Çığlıklar ve silah sesleri sürer. Polis hoparlöründen uyarılar duyulur. ‘Dağılın.. İzinsiz toplanarak suç işliyorsunuz.’ Yuh sesleri. Bağırtilar: ‘Asıl siz suç işliyorsunuz!’ ‘Bizi kimse dağıtamaz!’ ‘Hakkımızı söke söke alacağız!’)” (s. 153).

Ödül hakimliği sırasında ülkenin azılı suçlularını rüşvet karşılığı serbest bırakınca ülkedeki kaos ortamı daha da ateşlenir. Hakkını arayan insanlar artık adaletsizliği de protesto etmektedir. Ödül’ün bu aşırılığından artık Danyal bile şikayet eder.

“DANYAL: (Sokaktaki gürültü artmaktadır. “Adalet” haykırışları çığlıklar karışır.)

Duyuyor musun: suçluların salıverilmesini protesto ediyorlar. Oğlumuzun uzmanlık dalı.

HAVVA: Silah da atıldı yine” (s. 165).

3.7.3.2.2. Rüşvet ve Dolandırıcılık

Dönemin önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkan rüşvet ve dolandırıcılık da oyunda kullanılan yan fikirlerden biri olarak dikkat çeker. Adaletsizlik üzerinde etkili olan bu eylemin oyunda karşımıza çıktığı birçok olay görürüz.

Danyal’ın namuslu ve şerefli hakimlik hayatı sonucunda istediğı hayata bir türlü kavuşamayan Havva eşinden, maaşından ve şartlardan şikayet etmektedir. Bunu gören Danyal daha fazla dayanamaz ve durumu ele alır. Geçmişte kimsenin adamı olmayan ve hep tarafsız davranan Danyal eski günlerde dolandırıcılıktan mahkum ettiğı ünlü iş adamı Cenk Dikey ile anlaşarak onun bir numaralı adamı olur. Burada dolandırıcılık yapacağını açıkça ifade etmektedir.

“CENK: Sizin elinize ne geçecek?

DANYAL: Para. Kestirmeden, bol bol para. Piyasayı vurmak istiyorum. Şirket, kooperatif, banka, borsa, Allah ne verdiğyse tokatlayacağım. Aynı sizin vaktiyle yaptığınız gibi. Hukuk tarafını ben ayarlarım.” (s.135).

Havva’nın zenginliğini annesine anlattığı telefon konuşmasında Danyal’ın gizli saklı, usulüne uygun olarak yaptığı dolandırıcılıktan bahsedilir. Onun yüzünden

insanlar borca girmekte ve iflas etmektedir. Havva o kadar zengin olmuştur ki İsviçre’ de kendisine özel bir hesap bile açılmıştır.

“HAVVA: Benim bir banka hesabım oldu. Numaralı. İsviçre’de... Evet. Harika, değil mi? Acayip paralar birikiyor orada... Ne bileyim nereden geliyor. Sormuyorum ki.” (s. 139).

Danyal’ın Adalet Perisi Heykeli’ne tecavüzünden sonra kendisi ile röportaja gelen yorumcu ona ulaşmak için Danyal’ın şoförüne rüşvet vermiştir (s. 142).

Danyal gibi Havva da zenginliğinin gücünü işinde ve ikili ilişkilerinde kullanmaya başlar. Modacı olan Havva yeni defilesinin fotoğraflarını ünlü bir magazinciye gönderir ve sayfasında yayınlaması için ona ricada bulunur. Ancak ricası sayfa ve gündem yoğun olduğu için kibarca reddedilir. Bunun üzerine rüşvet silahını çıkaran Havva seçkin magazinciler için dünyanın tatil cennetlerinden birine tatil ayarlamayı ve onlara başka hediyeler de vermeyi teklif edince daha önce teklifi reddeden ünlü magazinci onun vaatlerine atlar ve hemen fotoğrafları yayınlacağını söyler (s. 147). Yine Havva’nın paranın gücünü kullanarak rağbet görmeyen defilelerini kalabalık göstermek için para karşılığında seyirci topladığını görürüz. Parayla iş görme olayını o kadar benimser ki onun için ülkedeki her şey satılıktır.

“HAVVA: Senin anlayacağın alkış istiyorum... Şak şak şak. Onu da ayarladım. Nasıl mı? Satın aldım... Basbayağı. Danyal’ın dediği gibi. Her şey satılık değil mi bu memlekette?” (s. 147).

Havva ile Danyal’ın süper bebeği Ödül doğduğu gibi olağanüstü özellikler göstermeye başlar. Emeklemeye başlayan Ödül babası farkında olmadan cebindeki cüzdanı alıp kaçmaya çalışır. Sonrasında Danyal onu yakalamıştır fakat cüzdanına hiç ulaşamaz. Yani Ödül doğduğu anda babasını dolandırarak hayata merhaba der (s. 155). Ödül babasının izinden gitmiştir. Dolandırıcılık ve sahtecilikle çığır açarak hukuk diploması edinir. Sonrasında askerlik için sahte belgelerle çürük raporu alır ve son olarak rüşvet aracılığıyla hakim olarak atanır (s. 156). Babasıyla olan muhabbetinde ona çok çabuk bir şekilde mega zenginler arasına girmek istediğinden bahseder. Danyal oğlunu yavaş gitmesi konusunda uyarsa da Ödül onu dinlemez. Çoktan babaannesinden gasp ettiği gerdanlığı rüşvet için kullanmış ve büyük ceza davalarını kendisine bağlamıştır. Böylece büyük suçluları kayıarak serbest bırakacak karşılığında da kasasını dolduracaktır.

“ÖDÜL: Kürsü var, kürsü var. Ayar yaptım.

DANYAL: Çark ayarı. En yağlı davalar bana gelecek. Bir kere dönmeye başlayınca çark kendini yağlar tabii. Ama başlangıçta ben biraz yağlamak zorunda kaldım. Kuruluş sermayesi gerekti yani. Onu da anneannemden aldım” (s. 160).

Ödül büyük ceza davalarını kendi kürsüsüne bağladıktan sonra rüşvet ve adam kayırma işleri hız kazanır. Girdiği tüm davalarda beraat kararı çıkaran Ödül ülkenin gündemine oturur. Kumarhanede para aklayanlar, dolandırıcılar, çete liderleri ve suç şebekeleri hepsi serbest kalmıştır. Tepkiler büyüyünce aldığı rüşvetlerle çoktan kasasını dolduran Ödül de kürsüyü bırakır ve kaçır (s. 166).

3.7.3.2.2.3. Hayal Kırıklığı

Planlanan şeylerin istenilen sonuçları vermemesi insanı olumsuz yönde etkiler ve insanda yoğun bir üzüntüye sebebiyet verir. Bu durumu hayal kırıklığı olarak adlandırırız. Oyunda yazarın kullandığı yan fikirlerden biri olan hayal kırıklığı özellikle Havva ile karşımıza çıkar.

Havva evlenmeden önce lüks içinde rahat bir yaşamı olacağını hayal etmektedir. Tıpkı babasının evindeki gibi. Ancak eşi Danyal’ın hakimlikten gelen maaşı onun isteklerine yetmemektedir. Bu yüzden yaşadığı hayal kırıklığını her fırsatta anlatmakta ve hayat standartlarından şikayet etmektedir.

“DANYAL: Abartıyorsun.

HAVVA: Abartıyormuşum. Herkesin başını sokacak bir evi var hiç değilse. Biz hala kiradayız. Şu kılığıma bak. Utanıyorum insan içine çıkmaktan.” (s. 123).

Danyal ile evlendikten sonra yaşam standartları düşen Havva ellerine geçen maaşın borçlarını ödemeye bile yetmediğini, telefon faturasını ise annesinin ödediğini dile getirir. Yine Danyal ile tartışan Havva modacılık hayalini de gerçekleştiremediğini ve en büyük hayal kırıklığını da bu konuda yaşadığını dile getirir (s. 125). Havva’nın annesiyle sık sık telefon konuşması yaptığını görürüz. Annesi de tıpkı kızı gibi Danyal ile ilgili olarak büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadır.

“HAVVA: Demin annem ne diyordu, biliyor musun? “Senin kısmetin böyle olmamalıydı .” diyordu” (s. 131).

Oyunda hayal kırıklığı yaşayan bir diğer kahraman da Danyal’dır Danyal ülkenin durumunu gördükçe umudunu kaybeder. Özellikle hakimken dolandırıcılıktan mahkum ettiği bir adamın ünlü bir iş adamı olarak ödül aldığını görmesi onun hayal

kırıklığının son noktasıdır. Adalet timsali olarak gösterilen Danyal, bu olaydan sonra adaletsizliğin parçası haline gelir (s. 135).

Oyunun sonunda en büyük hayal kırıklığını yaşayan ismin Danyal olduğunu görürüz. Oğlu Ödül'ün rüşvet karşılığı tüm davalardan beraat kararı çıkarması o güne kadar onu koruyan babası için de son noktadır. O da halk gibi durumu protesto ederek oğluna hakimliği bırakmasını ve serbest bıraktığı suçlular gibi yurdu terk etmesini söyler. Oğlunun yaptığı şeylerden dolayı büyük bir hayal kırıklığı yaşar (s. 166).

3.7.3.2.2.4. Zenginlik

Oyunda Havva'nın zengin bir ailede yetiştiğini görmekteyiz. Sonrasında namuslu bir hakim olan Danyal ile evlenen Havva düşündüğü yaşam standartlarını yakalayamayınca içine kapanmıştır ve her şeyden şikayet etmeye başlamıştır. Bu noktada onu mutlu etmek için hala geç olmadığını fark eden Danyal harekete geçer ve zengin olma yolunda dolandırıcı, düzenbaz bir adama dönüşür. Zengin olduklarında kendilerini diğer insanlardan üstün görmeye başlarlar ve her sorunu parayla çözmeye çalışırlar. Zenginlikleri ve lüks yaşamları onların adalet duygusunu ıve en önemlisi de insanlığını ellerinden almıştır. Dolayısıyla zenginlik teması ana temayı destekleyen bir yan fikir olarak birçok yerde karşımıza çıkmıştır.

Oyun paraya düşkünlüğü ile karşımıza çıkan Havva'nın ailesiyle yaşadığı zenginliğe vurgu yapmasıyla başlamaktadır. Havva yetiştiği şartları Danyal'a neredeyse her tartışmada hatırlatır.

“HAVVA: Yaaa, işine gelmeyince “Başlama” değil mi? Hepsini babamın evinden getirmiştım. Hepsini! Sata sata bir el aynamla iki şamdan kaldı. Bir de annemdeki gerdanlık. Bunları parlatırken genç kızlığımdaki debdebeyi hatırlıyorum da avunuyorum azıcık. Evimizdeki saltanatı. Şoför, bahçıvan, aşçı iki hizmetçi...” (s. 122).

Havva bir başka tartışma esnasında yine eski debdebeli hayatından örnekler verir. Danyal'ın onu eski standartlarından çok uzaklaştırdığını ima eder. Eskiden giydiği her şeyin ünlü moda markalarından oluştuğunu ve annesinin modanın merkezi Paris tatilinden dönerken ona bol bol hediye getirdiğini hatırlatır. (s. 123)

Danyal düzenbazlık ve dolandırıcılık yaptıktan sonra çok zengin olur. Zengin olduktan sonra lüks yaşama uyum sağlar ve zenginlerin alışkanlıklarını edinir.. Şampanya içer, puro yakar hatta bu yaştan sonra diskoya gider. Danyal kendisi için zenginliğin kilolarca havyar yemek ya da yat, kat sahibi olmak değil korkusuz

yaşamak olduğundan bahseder (s. 145). Hatta daha da ileri giderek zenginliğin insana Tanrı gibi hissettirdiğinden bahseder.

“DANYAL: Korkularım azalıyor. Üstelik, dilediğimin rütbesini değiştirme gücüne de kavuşuyorum şimdiden. Kızdığımı ezerim ama sevdiğimi de sevindiririm. Tövbeler olsun, Tanrılaşma gibi bir keyif bu” (s. 145).

Danyal sayesinde hayallerine kavuşan Havva da zenginliğin tadını çıkarmaya başlamıştır. Modacı olan Havva kendisine özel mankenler tutar. Ardından defileler düzenler ve ünlü magazincileri zenginliğinin gücüyle kendisini desteklemesi için ikna eder (s.147).

Havva ve Danyal’ın oğlu Ödül, büyür ve lise çağına geldiğinde zenginliğin verdiği güçle eşkıyaya dönüşür. Arkadaşlarıyla eğlenirken bir kadının arabasını buldozerle dümdüz eder. Ardından kadına tecavüz eder fakat zenginliği sayesinde tüm bunlardan sıyrılır (s. 156-157). Zenginliğini hep düzenbazlıkta ve dolandırıcılıkta bir araç olarak kullanan Ödül, hukuk diplomasını parayla elde etmiş, askerlikten parasıyla aldığı çürük raporuyla muaf sayılmış ve yine parasının gücüyle hakimlik makamına erişmiştir (s. 158).

3.7.3.2.2.5. Menfaat

Yazarın daha önce tema olarak sıkça kullanmış olduğu menfaat teması bu eserde karşımıza destekleyici bir yan fikir olarak çıkmaktadır. İkili ilişkilerde ve iş ilişkilerinde çıkar gözeten insanların eylemleriyle karşımıza çıkan menfaatçilik eserde olay örgüsünün önemli bir parçası olarak dikkat çeker.

Hayatta namus ve doğrulukla istediklerine ulaşamayan Danyal başka bir yol izlemeye karar verir ve daha önce dolandırıcılıktan mahkum ettiği ünlü iş adamı ile irtibat kurar. Aralarında bir anlaşma yapmalarını önerir. Kendisi bu sayede çok para kazanacak, Cenk Dikey ise karşılığında yasal boşluklardan yararlanarak dolandırıcılık yapacaktır. Karşılıklı menfaatler doğrultusunda Danyal ünlü iş adamı adına çalışmaya başlar (s. 135).

Çıkarlarını ve hayat standartlarının yükselmesini önemseyen bir diğer isim ise Havva’dır. Havva bu noktada sadece bankadaki hesabına yatan paralarla ilgilenir. Gerisini düşünmez ve sorgulamaz. Kocasının yaptığı dolandırıcılık sonucunda iflas eden insanlar da umrunda değildir.

“HAVVA: Benim bir banka hesabım oldu. Numaralı. İsviçre’de... Evet. Harika, değil mi? Acayip paralar birikiyor orada... Ne bileyim nereden geliyor. Sormuyorum ki. Eee, arada birilerinin canı yanacak tabii. Şimdiden iflas edenler olmuş” (s. 139).

Havva’nın kendi defilesi için ünlü bir magazinciyle irtibata geçmesi ve onun çıkarları çerçevesinde Havva’nın defilesinin reklamını yaptığını görürüz. Karşılığında dünyanın tatil cennetlerinden birinde tatil ve sürpriz hediyeler kazanmıştır (s. 146).

Çıkar ilişkilerinde babasının izini takip eden Ödül, zamanla ondan daha da usta hale gelir. Dolandırıcılık ve sahtekarlıkla edindiği mesleğini zengin olmak için bir araç olarak kullanır. Bu noktada çıkarları için her yola başvuracağını sinyallerini vermiş hatta bu yolda rüşvet dahi verdiğini babasına açıkça söyler.

“ÖDÜL: Çark ayarı. En yağlı davalar bana gelecek. Bir kere dönmeye başlayınca çark kendini yağlar tabii. Ama başlangıçta ben biraz yağlamak zorunda kaldım. Kuruluş sermayesi gerekti yani. Onu da anneannemden aldım” (s. 160).

Ödül tüm yağlı davaları kürsüsünde bulunca çıkar ilişkileri çerçevesinde tüm davalarda beraat kararı vermek zorunda kalır. En azılı suçlular serbest kalır ve yurt dışına kaçırmaya başlar. Ödül ise bunun karşılığında bu suçlulardan aldığı rüşvetle cebini doldurur (s. 166).

3.7.4. RAMİZ VE JÜLİDE

Sekiz Oyun adıyla basılan kitabın dördüncü eseridir. 62 sayfadan ibaret oluşan eser, iki bölüm ve bir dekordan meydana gelmektedir. 2 erkek 2 kadın kahraman kullanılan eserde trajikomik unsurlar görülür. Türü dramdır.

3.7.4.1. Özet

Oyun toplumcu gerçekçi çizgide kadın-erkek eşitsizliği, yalnızlık, hayal kırıklıkları, çıkar ilişkileri ve sosyal yapıda yaşanan bozukluklar üzerine kurulmuştur. Olay örgüsünün merkezinde esere de adını veren iki kahraman yer alır. Jülide geçmişte güzelliğiyle tanınmış ve oynadığı filmlerdeki müstehcen sahneleriyle ünlü olmuştur. Ramiz ise yakışıklı bir futbolcudur. Futbolculuğu dışında özel hayatı oldukça çalkantılıdır ve bu yüzden magazin dergilerinde her zaman ilk sayfada yer almaktadır. Bu ikilinin yolu sağ-sol olaylarında ortak arkadaşları aracılığıyla imza attıkları bir bildiri metni sayesinde kesişir fakat aralarında bir şey olmaz.

Aradan yıllar geçer. Jülide Amber ve Baba Ramiz’in eski hallerinden eser kalmamıştır. Jülide hiç evlenmemiş, malını mülkünü yitirmiş bir sinema gişesinde

bilet satarak bir pansiyonda yaşamını sürdürmektedir. Ramiz ise karısı tarafından terk edilmiş bir bankada iyi konumda çalışan kızı Nur'un desteğiyle bir harabede yaşamaktadır. Bu ikiliyi yıllar sonra bulan yine geçmişte onları tanıştıran Hayati'dir. Hayati sol temelli ideolojisini bir kenara bırakmış sektörde komisyonculukla para kazanma derdine düşmüştür. İkilinin eski popüleritesinden yararlanmak ister. Jülide ve Ramiz'e telefonda dert dinlemeleri ve insanlara çözüm önerileri sunmaları karşılığında para kazanacakları bir iş kapısı açar. Hayatları bakımından umutlanan ikili teklifi kabul eder. İşlerin iyi gittiğini gören Hayati daha sonra ikiliyi televizyon programında buluşturur fakat ikili zıt kutuplar olduğu için televizyon programında kavga ederler ve Hayati de onların yüzünden işinden kovulur. Bu sırada Jülide ve Ramiz birbirlerine eskisi gibi ilgi duymaya başlar ve Ramiz'in kızının yardımıyla tekrar buluşurlar. Bu sırada Jülide kendisine gelen ve fikirlerine önem veren Ramiz'in kızı Nur'a hayatla ilgili öğütler verir. Nur ise babası Ramiz'in onu sevdiğini söyleyerek onları yalnızlıklarını paylaşmaları noktasında teşvik eder.

3.7.4.2. Tematik İnceleme

3.7.4.2.1. Tema: Yalnızlık

Oyunda olay örgüsünün merkezinde yalnızlık teması yer almaktadır. Yazar gençliklerinde sosyallikleri ile ön plana çıkan ve ünlenen iki kahramanın yıllar boyunca çektiği yalnızlığı ve unutuluşlarını konu etmektedir.

Jülide'nin gözlerden uzak bir pansiyonda yaşaması yalnızlığının ilk göstergesidir. Jülide odasının duvarına annesinden kalan başörtüsünü asmıştır. Onunla her şeyini paylaşmakta ve başörtüsünü annesinin hayali gibi görmektedir (s. 170). Yine odasında bir kuş olduğu görülür ve kuşun her ötüşünde onun muhabbet etmeye çalışır. Jülide'nin bu davranışı yalnızlığından kaynaklanmaktadır (s. 171). Jülide zaman zaman yalnızlığını hatırlar ve ufak tefek eğlencelerle hayata bağlanmaya çalışır. Daha kitabın başında bir hayranının taklidini yaparak kendisine bir hediye verir. Jülide Amber bu hediye karşısında çok mutlu olur. Paketten bir kayıt cihazı çıkar. Bu kaset onun için çok önemlidir. Anılarını kayda geçirmek ve günü geldiğinde insanlarla paylaşmak en büyük hayalidir (s. 171).

Ramiz de Jülide ile aynı durumdadır. Bir harabede yıllardır tek başına yaşamakta ve kızının sayesinde bankada güvenlik görevlisi olarak çalışmaktadır. Aldığı maaşı ise yalnızlığının ilacı olarak gördüğü alkole harcamaktadır (s. 183).

Jülide yine kayıt cihazına konuştuğu bir sırada yalnızlığını hatırlar ve sitem etmeye başlar. Annesini ve babasını kaybeden Jülide çocuk yapmadığı için kendisine kızar.

“JÜLİDE: Aslında kimin için iz bırakacağım? Belli değil. Anamın babamın tek çocuğuyum. Onlar çoktan öldü. Başka büyüğüm de yok. Kimsem yok: kimsem! Bari çocuğum olaydı...” (s. 199).

Jülide ilgi duyduğu Ramiz ile tekrar görüştüğü anda Ramiz’e yalnızlığından bahseder ve yanında güvenebileceği bir insan olmasını istediğinden söz eder (s. 205). Ramiz de ona olan ilgisini açıklar fakat Ramiz’in kaba tavrı yüzünden kavga ederler. Bu kavganın sonucunda Jülide karamsarlaşır ve yalnız yaşlanmaktan korktuğunu dile getirir.

“JÜLİDE: Vakit kalmadı artık. Filmin sonu yakın. Yalnız başıma ihtiyarlamaktan çok korkuyorum. Öyle olmaması için insanlarla iyi geçinmek şart. Artık onu da beceremiyorum” (s. 213).

Oyunda yalnızlık çeken bir diğer kahraman da Ramiz’in kızı Nur’dur. Nur, anne ve baba sevgisi görmediği için kendisini yalnız hissetmektedir. Ayrıca çalıştığı bankanın müdürünün onu metresi yapmak istemesi de onu rahatsız etmektedir. Gerçekten değer vereceği bir insan olmadığını görmesi onu yalnızlığa itmiştir. Bu durum karşısında Jülide’yi kendisine yakın bulur ve ona yalnızlığından bahseder.

“NUR: Bendim. Ne öğüt verdiniz bana, hatırlıyor musunuz? “Temiz bir şeyler yap” dediniz. Sesiniz de çok... sıcaktı... Çevremde hiç öyle biri yok. Yapayalnızım” (s. 214).

Yine Nur’un babasının kendisini sevmediğinden bahsettiği sırada sözü yalnızlığa getirdiğini görürüz. Tıpkı Jülide gibi umutsuzluğa kapılır ve böyle giderse yalnız öleceğinden bahseder. Jülide ise bu sefer kendi yalnızlığını unutup onu teselli etmeye çalışır. Kendisinin de yalnızlıktan şikayet ettiğini söyleyerek yalnızlık yüzünden umutsuzluğa kapılması için çok genç olduğunu Nur’a hatırlatır. (s. 215).

Oyunun sonlarına doğru Ramiz kızının da telkiniyle Jülide ile tekrar görüşmek için harekete geçer. Her ikisi de bu sefer daha ılımlıdır ve birbirlerine yalnızlıklarından, sevgisizliklerinden bahsederler. Ramiz’e duygularını açan Jülide

yalnızlık bulutlarının sevdiği insanın yanında olması durumunda dağılacığını söyler (s. 220).

3.7.4.2.2. Yan Fikirler

3.7.4.2.2.1. Hayal Kırıklığı

Oyunda karşımıza çıkan temalardan biri de hayal kırıklığıdır. Kahramanların beklenti ve hayallerinin gerçekleşmemesi bir travma yaratır. Özellikle Jülide ve Ramiz üzerinden karşımıza çıkan hayal kırıklığı eserin teması olan yalnızlığın ortaya çıkış sebeplerinden biri olarak dikkat çeker.

İlk olarak Jülide ile karşımıza çıkmaktadır. Jülide başlarda balerin olmak istemiştir fakat olamamıştır. Daha sonra oyunculuk ile şansını deneyen Jülide bunda da aradığını bulamayınca bir gazino sahnesinde şarkıcı ardından da dansöz olarak karşımıza çıkar (s. 172). Bu işlerde tutunamayarak hayal kırıklığına uğrayan Jülide en sonunda güzelliği sayesinde müstehcen sahnelerde küçük roller almaya başlar ve Jülide Amber adıyla sektörde ünlü olur (s. 173). Ancak ileriki dönemlerde Jülide bunun da bir hayal kırıklığına dönüştüğünü dile getirir.

“JÜLİDE: Ben! Seks bombası... Sonra?... Sonra, ünlendiğim hızla unutuldum. Bir yıl bile sürmedi. Önce küçük roller. Gitgide daha daha küçük roller. Sonunda sıfır roller. Gelsin ıvır zıvır işler. On, on beş yıldır sinema gişesinde bilet kesiyorum.“ (s. 173).

Oyunda sol görüşe bağlılığıyla dikkat çeken ve Jülide ile Ramiz’in tanışmasında rol sahibi olan Hayati’nin de hayal kırıklığına uğradığını görmekteyiz. İş için Ramiz’i ikna etmeye geldiğinde ideolojisinin beklentilerini karşılamadığını bu ideolojiyi ortaya çıkaran sistemin çöktüğünü dile getirir. Bu yüzden defalarca iş değiştirmek zorunda kaldığından bahseder.

“RAMİZ: Bakmam dedim. Başka laf bilmez misin sen?

HAYATİ: Bilirim. Benim takım yattı, Ramizciğim. Ömrümü bir kulübe adamıştım. Kulüp çöktü. Yani öyle bir seferlik 5-0, 10-0 yenildik değil. Bir mevsim boyunca kötü oynadık da, küme düştük değil. Kulüp çöktü! Yok oldu. Havada kaldım kardeşim. Havada...” (s. 184).

Hayati ile Ramiz muhabbet ederken Hayati insanlığın kendisini tümüyle hayal kırıklığına uğrattığını dile getirir. Hayal kırıklığının sebebi insanların sömürgeciliği benimsemesi ve desteklemesidir (s. 210).

Jülide eskiden ilgi duyduğu Ramiz ile görüşme fırsatı bulunca sevinir. Hayatı sayesinde ortak bir işte buluşurlar ve televizyon programında gündemle ilgili sohbet ederler. Daha ilk program sırasında yaşadıkları tartışma yüzünden araları yine açılır. (s. 211). Ramiz’e biraz ağır konuştuğunu fark eden Jülide, gerçekleşmeyen bir beklenti sonucunda yine hayal kırıklığı yaşar. Annesinin başörtüsüne dert yanarak sevdiği adamı kendisinden uzaklaştırdığını ve her şeyi berbat ettiğini söyler (s. 212). Sonrasında ise her şeyini anlattığı kayıt cihazının düğmesine basar ve hayal kırıklıklarından bahsetmeye başlar.

JÜLİDE: Sevgili teypim, sana açılalım yine. Mutsuzum. Hiçbir şey olamadım bu dünyada. Bale yapmak istemiştım, yapamadım. Başka bir şeyler de yapamadım. Zaten vakit kalmadı artık” (s. 213).

3.7.4.2.2. Yaşama Sevinci

Oyunda ağırlıklı olarak yalnızlık, hayal kırıklığı gibi temalar kullanılsa da yer yer yaşama sevinci ile de karşılaşırız. Olayların merkezinde yer alan Jülide tüm hayal kırıklıklarına ve yalnızlığına rağmen bazı noktalarda umutlanır ve içi yaşama sevinciyle dolar. Oyunun başında yaşama sevincini davranışlarıyla bize göstermektedir. Kafesteki kanaryasına seslenir ve onunla muhabbet ederek kendisi için bir şarkı söylemesini ister. Bugün doğum günü olduğu için çok keyifli olduğunu ve hiçbir şeyin moralini bozamayacağını dile getirir (s. 170).

Oyunun başlarında hakim olan yaşama sevinci daha sonra anıların canlanmasıyla yerini yalnızlığa ve hayal kırıklıklarına bırakmıştır. Yaşadığı gelgitlerle karşımıza çıkan Jülide odasının camından İstanbul manzarasına bakarken aniden tekrar yaşama sevinciyle dolar ve dünyayı tozpembe görmeye başlar.

“JÜLİDE: Sis kalkıyor, anneciğim. Dünkü yağmur damları yıkamış: kiremitler pırıl pırıl... Gezi’deki ağaçların yaprakları da öyle. Sağ olsaydın yürürdük oralarda... İstanbul’a pis diyorlar ama tertemiz yerleri de var. Yalnız İstanbul’da değil, bütün dünyada var” (s. 227).

Ardından kanaryasının da sesini duyan Jülide daha da mutlu olur ve onunla konuşmaya başlar. Yaşamak ve mutlu olmak için kimseye muhtaç olmadığını, dünyanın böyle de çok güzel olduğunu dile getirir.

“JÜLİDE: Ne o, Sarıkız çözüldü mü dilin? Ötünce de içini açarsın insanın... Şimdi ne söylüyorsun acaba? ‘Dünya ne güzel, ne güzel, ne güzel’ diyorsun galiba. ‘Boşver heriflere, sen kendine yetersin’ diyorsun. Doğru, Sarıkız biz yaşamaya bakalım.” (s. 228).

3.7.4.2.2.3. Çaresizlik

Karşımıza çıkan bir başka yan fikir de çaresizliktir. Çaresizlik, maddi ve manevi anlamda hiçbir şeye yetememektir. Oyunda bu noktada çaresizliği ile hayatı idare etmeye çalışan iki kahraman karşımıza çıkar: Ramiz ve Jülide. Her iki kahraman da gençlikte edindiği maddi ve manevi birikimi kaybetmiş, perişan halde yaşamaktadır.

Hayati eski popülerliğini kullanmak için telefonda dert dinleme işini Jülide'ye yaptırmak ister. Onun çaresizliğini ve işi kabul edeceğini bilmektedir. Bu sebeple onunla görüşmeye gider. Jülide yapacağı işi tam olarak anlayamasa da sefil yaşamından kurtulmak için bu teklifi kabul eder. Çünkü bu şartlarda başka çaresi kalmamıştır (s. 180).

Jülide gibi Ramiz de çaresizdir. Güvenlik görevlisi olarak aldığı maaşla harabe bir evde yaşamaktadır ve alkole düşkünlüğü yüzünden sefil durumdadır. Bu yüzden ne iş yapacağını bile sorgulamadan kağıtta yazan miktarı görünce hemen anlaşma metnine imzayı atar.

“HAYATİ: İşin ne olduğuna bakmayacak mısın?

RAMİZ: Neyse ne! Ben o kadar parayla rakı fabrikasına ortak olurum be! O kadar paraya... fedailik... kaçakçılık... kiralık katillik... ne iş varsa getir!... Nereye atıyorum?... Tamam... Çoktandır imzamı gördüğüm yoktu. Afiliymiş valla” (s. 184).

Jülide işi kabul ettikten sonra televizyonda çıkan reklamını görür ve yapacağı işi kendisine yakıştıramaz. Kabul ettiği için pişmanlık duyar ve tekrar duvardaki başörtüsüne dönerek annesine çaresizliğinden bahseder.

“JÜLİDE: Maskaralık bu, maskaralık! Merak etme, hemen gidip söylerim. Vazgeçtim derim. Kirayı ödemenin de başka bir yolu bulunur elbet. Bir şey çalarım” (s. 187).

Son olarak işe başladıktan sonra aldığı bir telefonda bir genç kadının derdine ortak olmaya çalışan Jülide onun çaresizliğini fark eder ve onun derdine ortak olmaya çalışır. Kadın hamiledir ve hamile kaldığı adamdan hastalık kapmıştır. Üstelik şu anda başka bir adamın yanındadır ve intihar etmeden önce iyi birinin sesini duymak istediğini söyler. Parası ve sigortası olmayan kadın çaresizdir (s. 189).

3.7.4.2.2.4. Devrim

Refik Erduran'ın oyunlarının birçoğunda o dönemde meydana gelen sosyal olaylara ve bu olayların temelinde yer alan ideolojilere yer verdiğini görürüz. Bazı

tiyatro eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de devrime, sağ-sol olaylarına ve sokaklardaki kaosa yer yer değinmektedir

Oyunun olay örgüsüne etki eden temalardan biri de devrimdir. Jülide ile Ramiz'in tanışmasına vesile olan şey Hayati'nin onlara imzalattığı bildiridir. Bu bildiri sayesinde yürüyüşe katılan ikili imzaladıkları metnin ne olduğunu sonradan öğrenir. Metin işçilerin, emekçilerin haklarını savunan sosyalizm temelli bir metindir. Bu yüzden ikilinin kısa süreliğine de olsa başı belaya girmiştir (s. 179).

Yıllar sonra Hayati karşılarına tekrar çıkmıştır. Farklı bir iş fikriyle gelen Hayati her şeyini verdiği ideolojisini bir kenara bırakmış geçim derdine düşmüştür. Jülide ile ikinci görüşmesinde Jülide kendisini arayan bir öğretmeninin onun hayranı olduğunu ve zamanında çıkardığı derginin abonesi olduğunu söylediğinde Hayati eskiden çıkardığı dergiyi ve devrimi eleştirir.

“HAYATİ: Hadi canım! Bir sürü hayal. Aklıma eseni gönlümce döktürmüşüm, afyon çekmiş gibi. Devrim yakın. Emekçiler aslan kaplan. Ben sana hayran, sen cama tırman. Şimdi düşünüyorum da... Sahiden inanmış mıyım dediklerimin olacağına?” (s. 195).

Yine bu noktada Jülide kendisini arayan Hayati'nin hayranından onun bir de ideolojisi üzerine kitap yazdığını öğrenmiştir. “Sömürünün Kılıfları” adını verdiği eseri yarım kalmıştır (s. 195).

Jülide ve Ramiz ile yaptığı televizyon programından sonra kovulan Hayati Moskova'ya gitmeye karar verdiğini söyler. Bu noktada Jülide ve Ramiz devreye girerek ona eskiden direnirdin şimdi pes ediyorsun, diyerek sitem eder. Jülide onu eski ideolojisi üzerinden eleştirir.

“JÜLİDE: Düzen böyle, düzen böyle! Hep konuşuyorsunuz. Konuşmaktan başka yaptığınız yok zaten. Vaktiyle de boyuna laflar ediyordunuz. İri iri laflar. Devrim, mevrim. Cennet olacaktı dünya. Hani, nerede?” (s. 225).

Jülide'nin eleştirilerine maruz kalan Hayati kendisi de geçmişi ve her şeyini verdiği ideolojisini eleştirir. Bu ideolojinin ve ortaya çıktığı ülkenin bile çöktüğünü söyler.

“HAYATİ: Fiyaskonun hesabını benden soruyorsunuz ha! Harika vallahi. Kime dayanarak düzelterek dünyayı? Yalnız bizim memlekette değil, her yerde emekçiler çürük çıktı. Kalemiz sayılan ülke bile çöküverdi” (s. 225).

3.7.4.2.2.5. Menfaat

Erduran'ın toplumcu gerçekçi çizgide en çok kullandığı temalardan biridir. Bu eserde yan fikir olarak karşımıza çıkan menfaat olay örgüsünde kahramanların ilişkilerini belirleyen ana faktördür.

İlk olarak Jülide'nin hayat hikayesini anlattığı sırada menfaat kavramıyla karşılaşırız. Jülide istediği meslek dallarında tutunamaz. Ancak sonunda gazino müdürünün kendisine duyduğu ilgiden faydalanarak onun torpiliyle dansçılık yapmaya başlar (s. 172). Sonrasında filmlerde güzelliği sayesinde ufak roller almaya başlar. Aldığı rollerde genellikle çıplaktır ve bu şekilde güzelliğiyle ünlenir. İlk zamanlarda bu duruma içerlese de iyi para kazandığı için duruma ses çıkarmadığını dile getirir (s. 173).

Ramiz'in hayat hikayesini anlatırken de benzer bir durum görürüz. Gençken varlıklı olan Ramiz yaşlandığında varlığını kaybetmiş kızının konumu sayesinde bir bankada güvenlik görevlisi olmuştur. İçkili işe gider bazen geç kalır fakat kimse onu kovmaz çünkü çıkar ilişkileri bunu engeller. Bankanın müdürü kızını metresi yapmak istemekte Ramiz de bu durumdan faydalanmaktadır (s. 175). Yine Nur'un babasına banka müdürünün tavırlarından rahatsız olduğu için işi bırakmak istediğini söylediğini görürüz. Çünkü banka müdürü rüşvet aldığı insanlara karşılıksız krediler çıkarmaktadır. Yani bankayı hortumlamaktadır. Bu durumda Ramiz ise olaya menfaat odaklı bakar ve kızına bu durumdan faydalanması noktasında öğüt verir.

“NUR: Çok yapılan bir şey. Komisyon alıyorlar. Aslan payı Genel Müdür'ün.

RAMİZ: Harika!

NUR: Efendim?

RAMİZ: Gir herifin hayatına. Her şeyi öğren. Sen de payını al” (s. 177).

Oyunda Hayati'nin Jülide ve Hayati'ye iş teklifi yaptığını görürüz. Önce Jülide çok para kazanacağını öğrenince tereddüt etmeden kabul eder (s. 180) Ardından da Ramiz sorgulamadan, işin ne olduğunu bile bilmeden, kazanacağı miktarı görünce imzayı basar (s. 184). Sonrasında yaptıkları televizyon programında kavgaya eden Jülide ve Ramiz kovulur. Hemen arkasından programın yapımcısı Hayati de kovulur. Hayati kovulduktan sonra patronu hakkında ağır ithamlarda bulunmaktan geri durmaz. Jülide duruma şaşırır ama hemen anlar. Hayati'nin bu işten artık bir menfaati kalmamıştır (s. 224).

Oyunun sonlarında Nur aracılığıyla ellerine geçen belgelerde Hayati'nin patronu ve Nur'un patronunun ortaklaşa dolandırıcılık yaptıklarını öğrenirler. Bu durumdan rahatsız olan Jülide bu durumun kamuoyuna açıklanması gerektiğini düşünse de menfaat odaklı düşünen Hayati ise olaya farklı bir açıdan bakar. Onların sırlarını sakladıkları taktirde çok para kazanacaklarını ve istedikleri makamlara ulaşabileceklerini dile getirir (s. 225).

3.7.4.2.2.6. İstanbul ve Tevfik Fikret

Olay örgüsü İstanbul'da geçmektedir. Bunun yanı sıra yazarın zaman zaman Tevfik Fikret ve İstanbul ilişkisine ayrı bir parantez açtığını görürüz. Bu noktada İstanbul bazen güzellikleriyle bazen de olumsuzluklarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Hayati, Ramiz ve Jülide'nin yer aldığı televizyon programı "Akla Kara, Dobra Dobra" başlamıştır. Daha ilk programda sistemin ve düzenin bozukluklarına vurgu yapan Ramiz, İstanbul' un da bu durumdan nasibini aldığını bu yüzden de silüetinin ve demografik yapısının değiştiğini dile getirir.

"RAMİZ: Gözünüzü seveyim, halk lafı etmeyelim! Midem bulanıyor. Her şeyi o bilir, en iyisini o düşünür. Canım halk, cicim halk, diye diye bu hale geldik. İstanbul'u gecekondular sardı, yabaniler bastı. Hava zehir, deniz lağım. Hala sevgili halk!" (s. 210).

Daha ilk programda kavga eden Jülide ve Ramiz yüzünden Hayati işinden kovulur. Bunun hesabını sormaya geldiğinde Ramiz ve Jülide'nin rakı içtiğini görür. Onların sarhoş olduğunu görünce radyonun sesini kısar ve pencereden İstanbul manzarasına bakarak İstanbul'un havasının zehirli olduğunu ve bu havanın kendilerini öldüreceğini söyler (s. 223). Bunu duyan Jülide kafasını kaldırır ve ona cevap verir. İstanbul'u çok seven Jülide herkesin bu şehirden yakınmasına içlerlenmektedir.

"JÜLİDE: Bir halt olmayız. Ben kendimi bildim bileli duyarım bunları. İstanbul öldü, İstanbul bitti. 'Efendim, yaşanmaz artık burada!' Öyle diye diye hepimiz yaşayıp gidiyoruz işte" (s. 223).

Jülide'nin tepkisi üzerine sinirlenen Hayati duramaz ve yine cevap verir. İstanbul'un ve bu halkın çürüdüğünü, bu toplumun battığını dile getirir. Onun için ideolojisinin çökmesiyle toplum da çökmüştür. Bu düşüncesini Tevfik Fikret' in Sis şiiri ile destekler.

“HAYATİ: Ben kendim batmışım. Siz de batmışsınız. Bu toplum batmıştan beter olmuş. Çürümüş. Yeni de değil. Ta Tefvik’ten beri.

JÜLİDE: Fikret kim?

HAYATİ: Tefvik Fikret. Sis şiirinde İstanbul yedi kocadan artakalmış bir şıllıktır”(s. 223).

Oyunun sonlarında hayat enerjisiyle karşımıza çıkan Jülide tekrar İstanbul sevgisini, hayatın güzelliğini anlatan cümleler kurar. Annesinin duvarda asılı olan başörtüsüne İstanbul’ un her yerinin pis olmadığını, çok güzel yerlerinin de olduğunu anlatır. Sadece İstanbul’da değil tüm dünyada güzel yerler olduğunu dile getirir. Bu güzellikleri görmek istemeyen, Ramiz ve Hayati gibi düşünen insanlara kızar (s. 227).

3.7.4.2.2.7. Kadın – Erkek Eşitsizliği

Oyunda sıkça üzerinde durulan konulardan biri de eşitsizliktir. Yazar olay örgüsünde kadının ikinci planda kalışına ve cinsiyet ayrımcılığına dair örnek olaylar yaratmıştır. Bunun üzerinden toplumsal bir eleştiri yaparak kadınların toplumda yabancılaştırılması ve değersizleştirilmesi noktasına dikkat çeker. Kadının da toplumda en az erkek kadar söz sahibi olduğunu vurgular.

Olay örgüsünün merkezindeki isim Ramiz telefonla dertlere ortak olma işini kabul eder. Kendisini feminist ideolojiye bağlı bir kadın arar ve Ramiz’in reklamındaki temadan ve kullanılan kadınlara yapılan muameleden rahatsızlık duyduğunu söyler. Kadın haklarını ve eşitliği hatırlatır. Bu noktada Ramiz ise kadınla dalga geçer ve telefonu kapattırır (s. 192).

Ramiz yeni işine alıştıktan sonra eski göz ağrısı Jülide Amber ile tekrar görüşme fırsatı bulur. Onun yanına gider ve onun geçmişini hatırlatarak ona imalı sözler söyler. Ardından da ona sahip olma dürtüsüyle ona saldırmayı düşünür. Bu sırada karşı çıkan Jülide’ye kendisinden güçlü olduğunu ve kadın olduğu için hiçbir şey yapamayacağını söyler. Bu davranışıyla kadını değersizleştirdiğini ve onun özlük haklarına müdahale ettiğini görürüz. Erkek olduğu için her şeyi yapabileceğini düşünmesi cinsiyet ayrımcılığıyla alakalıdır (s. 206).

Hayati telefonda dert ortağı olma işini büyötmek ister ve patronlarının tavsiyesiyle ikiliyi bir tartışma programında görmek istediğini dile getirir (s. 207). Jülide ve Ramiz ikna olunca program yapılır fakat daha programın ilk dakikalarında Jülide ve Ramiz birbirine girer. Ramiz, banka soygunu yapan çete liderinin 19 yaşında

genç kız olduğunu duyunca onu küçümser ve onun peşine takılıp bu işe giren erkekleri de eleştirir. Hatta bankanın güvenlik görevlisine bile kızar. Bunun üzerine kızan Jülide eşitlik ilkesini hatırlatır ve erkeklerin yaptığı her şeyi kadınların da yapabileceğini hatırlatır.

“RAMİZ: Yuh diyorum. Önce, o şubenin güvenlik görevlisine. Bir kızdan tabanca dayağı yediği için. Sonra, soyguncu delikanlılara. O kızın peşine takıldıkları için. En sonunda da kızın kendisine. Boyundan büyük işlere kalktığı için” (s. 209).

Bu olaylardan sonra Jülide ve Ramiz tekrar görüşme fırsatı bulur. Eski günlerden açılan sohbet Jülide eskisi gibi etkileyici olmadığını anlatırken kadının yaşlandığında toplum tarafından “geçkin” erkeğin ise yaşı geçtiğinde “olgun” sözüyle anılmasına tepki gösterir. Bu noktada toplumun kadın – erkek eşitliğine bakış açısına dikkat çekilmektedir (s. 219). Bunun yanı sıra Jülide annesinin erkeklerle ilgili öğütlerini hatırlamaktadır. Annesi erkeklerin kadınları nesneleştirmesinden duyduğu rahatsızlığı kızına anlatmakta ve bunun üzerinden kızını uyarmaktadır.

“JÜLİDE: Anacığım söylerdi de inanmazdım. Hem “Evlen, evlen” derdi, hem de heriflerin pisliklerini anlatırdı boyuna. Erkekler koyun etine bakar gibi bakıyorlar insana. Biraz bayatladın mı, çek kuyruğunu! Kasap gözüyle, manav gözüyle bakıyorlar” (s. 221).

Oyunun son bölümünde Ramiz ile Jülide’nin yine tartıştığını görürüz. Jülide çok konuşunca Ramiz bu durumdan rahatsız olur ve kadının durması gerektiği noktayı kendisine göre yorumlar. Kadınların hakları ve eşitlik noktasında Ramiz kendini tamamlayamamıştır.

“RAMİZ: Söyledim sana. Yorgunum. Nutuk çekmek de kadına pek yakışmıyor.

JÜLİDE: Öyle mi? Ne yakışıyor kadına? İt dediği adamlara boyun eğmek yakışıyor mu? Senin kızın öyle yapmıyor ama. Sizi yıldırان herife duman attırarak” (s. 226).

3.7.5. BORDELLO

Sekiz Oyun adıyla basılan kitabın beşinci eseridir. 50 sayfadan oluşan eser, 2 bölümden ve 4 dekinden meydana gelmektedir. Kitaptaki diğer eserlere göre küçük hacimli olan eserde 3 erkek, 4 kadın olmak üzere toplamda 7 kahraman kullanılmıştır. Eserde müzik unsuruna sık sık yer verildiği görülmektedir. Türü ise komedidir.

3.7.5.1. Özet

Olay İstanbul’da bir banka soygunu ile başlamaktadır. Gür ve Bora üyesi oldukları örgüt için bir bankayı soymuştur. Soygun sonucunda Gür yakalanmış, Bora ise kaçmayı başarmıştır. Bora kaçtıktan sonra saklanmak için Şerife’nin randevu evine kapanır ve Gür’ü orada beklemeye başlar. Gür gelmeyince randevu evinde kızlarla gününü gün eden Bora işleri büyütme fikriyle randevu evine ortak olmuş ve daha modern bir sistem kurarak evin adını Bordello olarak değiştirmiştir. Bu sırada sol ideolojinin sivri isimlerinden biri olan Gür yakalanmıştır ve devletin elinde karşıt görüşün temsilcileri tarafından sorguya çekilmektedir. Sorgu sırasında karşıtı olduğu görüşün eylem adamlarından biri olan Vefa tarafından işkence görülür ve sonrasında da hapisaneye girer. Hapishaneden çıktığında her şeyin değiştiğini görür. Dava peşinde koşan hiçbir arkadaşı kalmamıştır. Tüm arkadaşlarının bir yolunu bulup zengin olduğunu görünce o da kısa yoldan dolandırıcılık ve sahtecilikle zengin olmayı planlar. Soyduğu bankanın müdürünü bulur ve onunla ortak iş yaparak bankaları, devleti, iş adamlarını dolandırır ve yurt dışına kaçır. Bu işleri yaparken tüm kirli işlerini de eskiden kendisine işkence yapan Vefa’ya yaptırır. Bir tarafta bunlar olurken diğer tarafta Bora ve Şerife ilk zamanlarda iyi para kazanmasına rağmen bir süre sonra kızların evi terk etmesiyle batma noktasına gelmiştir. Şerife Bora’nın aklına uyup birikimini de kaybeder ve beş parasız kalır. Bora ise bir gece kulübü açar ve bu gece kulübünü uyuşturucu ve kaçakçılığın merkezi haline getirir. Sonunda yakalanır ve mahkemede hakim karşısına çıkar.

3.7.5.2. Tematik İnceleme

3.7.5.2.1. Tema: Menfaat

Refik Erduran’ın çıkar ilişkisi çerçevesinde bu eserde de menfaat kavramını öne çıkardığını görürüz. Sağ – sol olayları kapsamında örgüt üyelerinin çıkarlarına hizmet etmesi ve devletin de bu noktada kendi çıkarları için bu örgütleri yönlendirmesi ele alınır. Makamlar, kişiler, devletin yönettiği gizli yapılanmalar çıkar ilişkileri üzerinden sunulan dikkat çekici örneklerle eleştirilir.

Oyunda sol görüşe hizmet eden Gür ve Bora bir bankayı soyar. Gür tanındığı için saklanır. Bora ise kaçarak Şerife’nin randevu evine sığınır (s. 235). Bir süre Gür’den haber alamayınca da menfaatleri doğrultusunda parayı evdeki kadınlarla vakit geçirerek harcamaya başlar (s. 238). Bora’yı eve kabul eden Şerife onun evi kendisi

için kapatmak istemesine izin vermek istemez. Çünkü Bora'nın parasız olduğunu düşünür. Ancak Bora'nın çıkardığı bir tomar parayı görünce evin ve kızların Bora'nın hizmetinde olduğunu söyler (s. 239).

Bir süre sonra Gür'ün başına bir şey geldiğine kanaat getiren Bora; Şerife'nin randevu evine ortak olmak istediğini, işleri büyütebileceklerini söyler. Paranın tadını alan Şerife de bu fikre sıcak bakar ve teklifi kabul eder (s. 241). Gür'ün öldürülmüş olabileceğini bilen Bora ve Şerife menfaatleri söz konusu olunca bu durumu sıradan bir şeymiş gibi değerlendirir. Para kazanmak insan canından daha kıymetlidir.

“BORA: Bir de bir kasap lafı var. Her koyun kendi bacağından asılır diye.

ŞERİFE: Doğru söz. Biz de kendi işimize bakacağız, değil mi koçum? Ocağımız sönmesin.

BORA: İş, evet.

ŞERİFE: Para! Her şeyin başı” (s. 242).

Sağ – sol olaylarında karşı karşıya gelen Vefa ve Gür birbirlerini dolaylı olarak tanımaktadır. Banka soygunuyla yakalanan Gür'ü Vefa sorgulamaktadır ve ona işkence etmektedir. Gür ise onu sesinden tanır ve onun menfaatleri doğrultusunda eroin işinden de pay aldığını bildiğini söyler. Bu bilgilerin kendi örgütü tarafından tespit edildiğini ve zamanı gelince kullanılacağını dile getirir (s. 244). Vefa ise bu durumda kendisinin vatan hizmetine çalıştığını dile getirir. Namussuz olmadığını söyler ve bir müzik mırıldanarak onu tehdit eder.

“VEFA: Yurduma tapıyorum. Görev kahramanıyım,

İnanmayan solcudur! Susmazsa eşeklerin

Cennetine yolcudur.” (s. 244).

Gür hapisneden çıkınca her şeyin değiştiğini fark eder. Dava arkadaşlarının davasını unuttuğunu ve çıkarları doğrultusunda herkesin yolunu bulduğunu görür.

“GÜR: O namussuz değil, ben akılsızım. Hala eş dost üstüne bilgi alma derdindeyim.

Sonra aldım bilgiyi. Başkalarından. Bütün takım yatmış bir seksen. Kimi arazi olmuş,

Kimi köşe. Bugün konuştuğum herkes aynı kafada: ‘Başının çaresine bak!’ ” (s. 255).

Durumun farkına varan Gür menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye başlar. Soyduğu bankanın müdürüyle ortaklaşa dolandırıcılık yapar. Banka müdürünün tanıdıkları vasıtasıyla geri dönüşü olmayan krediler çeker ve zengin olarak ülkeyi terk

etme planı yapar (s. 263). Yine bu işlere girerken sahadaki pis işlere de bulaşılması gerektiğini bilen Gür, böyle işler için zamanında kendisini de sorgulayan Vefa'yı ikna eder. Sağ–sol olaylarında düşman olan ikili çıkarları için ortak olmuştur. Vefa sahadaki kirli işlerin sorumlusu olmuştur.

“GÜR: Sıradan işler. Rüşvet dağıtmak, rakip korkutmak, şantaj malzemesi toplamak, gerekirse tetikçi bulmak, sonra tetikçiyi susturmak falan gibi...

VEFA: Emriniz olur” (s. 265).

Bankaları dolandıran Gür ortadan kaybolur çünkü Vefa onun tüm kirli işlerini katıldığı bir programda açığa çıkarır. Bunu yaparken de kendisinin haberinin olmadığını kendisinin de kandırıldığını anlatır. Halbuki Vefa bir ihale esnasında Gür'e ihanet etmiştir. Rüşvet aldığı şirket için Gür'ü satmış ve onun bütün kirli çamaşırlarını ortaya dökmüştür (s. 273).

Oyunun son kısmında Şerife'nin battığını ve birikimini de dolandırıcılara kaptırdığını görürüz. Tekrar iş yaparak para kazanmak isteyen Şerife evi terk eden kızları tek tek ziyaret etmeye karar verir. Önce Birgül ile görüşür. Ses sanatçısı olan Birgül'e menajeri olmayı teklif eder ancak Birgül onun bu teklifini reddeder (s. 271). Ardından evi terk ettikten sonra temizlikçilik yapan Açelya'yı bulur. Açelya'ya eski işimize dönelim teklifinde bulunur. Açelya ise ona çıkarıcılığı ve fırsatçılığı bırakıp kendi ekmeğini kazanmasını söyler.

“AÇELYA: Buraya niye geldiğini biliyorum. Duydum, parasız kalmışsın. Beni yine işletmek istiyorsun, değil mi? Müşteri bulacaksın. Ben adamların altına yatacağım, geçinip gideceğiz” (s. 277).

3.7.5.2.2. Yan Fikirler

3.7.5.2.2.1. Sağ–Sol Olayları

Oyunda dönemin önemli sosyal ve siyasal olaylarının izleri görülmektedir. Sağ–sol olayları etrafında birçok olay yaşanmış ve ülkede bir kaos ortamı oluşmuştur. Bu kaos ortamı, sokakların durumu, sağ ve sol kesimin çatışmaları ele alınmıştır.

Oyunda olay örgüsünün arasında zaman zaman büyük harflerle gösterilen haberlere yer verilmektedir. Haberde konu olan şey ise genellikle sağ – sol olayları ve sebep olduğu kaos ortamıdır.

“HABER: TERÖR TIRMANIYOR. SIKIYÖNETİM OLASILIĞI. SOKAĞA ÇIKMA YASAĞI MI?” (s. 237).

Vefa muhafazakar sağ görüşün sahadaki eylem adamlarından biridir. Aynı zamanda devlet adına çalışan bir emniyet mensubudur. Banka soygunundan sonra Gür’ü yakaladığı sırada tekrar haberlerin sesi duyulur.

“HABER: TUTUKLAMALAR SÜRÜYOR. DERNEKLERE YASAK. TOPLANTILAR DAĞITILDI. İŞKENCE İDDİALARI. KAYIPLARDAN HABER YOK. FALİLİ MEÇHUL CİNAYETLERDE ÜRKÜTÜCÜ ARTIŞ” (s. 239).

Gür’ü yakaladıktan sonra sorguya alan Vefa ona işkence eder. Bankayı kiminle soyduğunu ve paralara ne olduğunu öğrenmeye çalışır. Dönemin sağ–sol olaylarında özellikle sol kesimin üyelerinin sıkça karşılaştığı işkence detayı eserde de bu noktada karşımıza çıkar (s. 243). Bu arada Gür kendisine işkence eden Vefa’yı dolaylı olarak tanımaktadır. Onun devletten çaldığını, menfaati için sağcı gibi görünüp makam sahibi zenginlerin pis işlerini yaptığını bilmektedir. Bu arada sağ–sol olaylarında yaşanan gerilimin sokaklara yansması nedeniyle ülkede sıkıyönetim ilan edilir. Sokaklarda bombalar patlar ve çok sayıda eylem ve ayaklanma girişimi meydana gelir (s. 245).

Bu olayların yanı sıra ülkenin iç siyasetine direkt etki edecek evrensel bir olay yaşanır. Berlin’i ikiye bölen duvar yıkılır. Sovyetlerin çöküşü sosyalizm yanlılarını da olumsuz etkilemiştir.

“HABER: DUVAR YIKILDI, SOVYETLER ÇÖKTÜ. HÜR DÜNYANIN ZAFERİ” (s. 245).

Bu olaydan sonra ülkedeki solcu kesim kabuğuna çekilmeye ve davasından vazgeçmeye başlamıştır. Gür hapishaneden çıktığında davanın peşinde kimsenin kalmadığını görür ve kendisini feda ettiği için pişmanlık duyar.

“GÜR: O namussuz değil, ben akılsızım. Hala eş dost üstüne bilgi alma derdindeyim. Sonra aldım bilgiyi. Başkalarından. Bütün takım yatmış bir seksen. Kimi arazi olmuş, Kimi köşe. Bugün konuştuğum herkes aynı kafada: ‘Başının çaresine bak!’ “ (s. 255).

Yine Vefa’nın ülkenin durumundan komünistlerin kabuğuna çekilmesinden çok da memnun olmadığını görmekteyiz. Çünkü Vefa sağ–sol olaylarından nemalanmakta ve yaptığı işlerden komisyon almaktadır.

“VEFA: Hayır, canımı sıkan memleketin durumu. Neymiş? Komünizm tehlikesi kalmamış artık. Ulan göğe mi çekildi bütün o komünistler? Kanat takıp melek mi oldular?

Ben bir ömür boyu uğraştım. Ne balalara girdik çıktık. Arada az bir şey sebeplendik ama onca hizmetim var alt tarafında” (s. 250).

3.7.5.2.2.2. Suç

Oyunun olay örgüsünde suç unsurları sık sık kullanılmıştır. Ülkenin sağ-sol olayları çerçevesinde bir kaos yaşadığı ve oluşan bu kaos ortamında da işlenen çeşitli su ların çarpıcı örneklerle vurgulandığını görürüz. Olay örgüsünün sık sık kesilmesi ve araya haberlerin girmesi de bu yüzdedir. Bu haberlerde genellikle sağ-sol olaylarının sonuçları ya da işlenen su ların nitelikleri yer almaktadır.

Oyunun daha başında haberlerden bir bankanın soyulduğunu öğreniriz. Bu banka G r ve Bora’nın soyduğu bankadır (s. 232). Banka soygunu sonrasında G r yakalanır Bora ise şerife’nin randevu evine kaçar. Burada şerife evde tuttuğu 3 kızı pazarlayarak illegal yoldan kazanç sağlamaktadır (s. 236). şerife’yi ikna eden Bora’nın banka soygunu haricinde kadın pazarlama su una da bulaştığını görürüz (s. 241).

G r yakalandıktan sonra emniyet mensubu ve sağ kesimin eylem adamlarından biri olan Vefa’nın eline düşer. Vefa onun konuşması için türlü işkence teknikleri uygular. Bu noktada uygulanan işkencenin de yasalarda yeri yoktur. Uyguladığı şeyler insanlık suçu kategorisinde yer almaktadır (s. 243).

İşkence sırasında G r’ n Vefa’yı tanıdığını görürüz. Tanımakla da kalmaz onun da bir suç şebekesinden avanta aldığını ve eroin işinden para kazandığını bilmektedir. Yani emniyet mensubu olan Vefa da bir suçludur.

“G R: Canımı yakarsan senin dosyan şimdiden açılır. Söylesene. Marsilya’ya giden beyazın parasından sen ne pay aldın?

VEFA: Gebertirim ulan seni!” (s. 244).

Yazarın değindiği önemli şeylerden biri de bazı suç örgütlerini yönetenlerin önemli devlet makamları olmasıdır. Devletin kendi çıkarları için bu örgüt ya da insanları kullandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada yazar o dönemde gizli örgütlerin varlığını ve bazı çete liderlerinin bu yüzden hapis yattığını dile getirir ve bunu eleştirir.

“VEFA: Ulan, memleketin pa asından çirkef akıyor, bunlar bizim    kuruşluk avantamızın peşinde.!... Yukarıya da i erliyorum tabii. Vatan millet dediler, haydin yigitler dediler. şimdi leşlerin hesabı sorulunca ortada yok hiçbiri.” (s. 257).

Gür hapishaneden çıktıktan sonra dava arkadaşlarının ortadan kaybolduğunu ve hepsinin çıkarları doğrultusunda davasından vazgeçtiğini görür. Kendisini feda etmesinin acısını çıkarmak ister. Kısa sürede bankaları dolandırarak zengin bir iş adamına dönüşür (s. 256). Bu sırada tekrar araya giren haberlerden o dönem Türkiye’de benzer olayların sık sık yaşandığını görürüz. Ekonomik suçlar için Türkiye bir cennettir.

“HABER: TÜRKİYE VERGİ KAÇIRMA CENNETİ! YENİ BİR HORTUMLAMA SKANDALI! VURGUN KAHRAMANLARI YURT DIŞINDA! TAŞ ATAN ÇOCUKLAR TUTUKLANDI!” (s. 261).

Büyük bir iş adamı olan Gür sahada pis işlerini yönetecek bir yardımcı aramaktadır. Aklına kendisine işkence yapan Vefa gelir. Vefa için para önemli olduğu için işi düşünmeden kabul eder. Her ikisi için de suç işlemek yaşamlarının bir parçası olmuştur.

“VEFA: Ne... Ne yapılacak?

GÜR: Sıradan işler. Rüşvet dağıtmak, rakip korkutmak, şantaj malzemesi toplamak, gerekirse tetikçi bulmak, sonra tetikçiyi susturmak falan gibi...

VEFA: Emriniz olur” (s. 265).

Gür zengin olduktan sonra kendisini bir ihalede başka bir firmadan rüşvet alarak satan Vefa yüzünden ülkeden kaçmak zorunda kalır. Bu olayların üzerine haberlerden gelen sesle Gür’ün artık aranan bir suçlu olduğunu öğreniriz.

“HABER: İHALEDE BÜYÜK YOLSUZLUK. TUTUKLANMASI BEKLENEN GÜVENLİK KRALLI KAYIPLARA KARIŞTI. BANKALARA DA TRİLYONLARCA BORCU VAR” (s. 272).

Son kısımlarda Bora’nın suç dosyasının da kabardığını görürüz. Bora kadın pazarlama işinden sonra bir gece kulübü açmıştır. Açtığı gece kulübünü uyuşturucu ve kaçakçılığın merkezi yapınca polisler tepesine binmiş ve soluğu mahkemede almıştır (s. 276).

3.7.5.2.2.3. Kadının Nesneleştirilmesi

Oyunda kadınların menfaatler çerçevesinde kullanıldığı hatta pazarlandığını görmekteyiz. Şerife’nin randevu evinde çalışan Açelya, Birgül ve Zambak oyunda nesneleştirilen kadın kahramanlardır. İkinci sınıf insan muamelesi gören kadınlar

erkeklere hizmet ederek yaşarlar. Bu durum yazar tarafından daha önceki eserlerde olduğu gibi bu eserde de eleştirilir.

Bora banka soygunundan sonra saklanmak için Şerife'nin randevu evine gelir ve orayı kendisi için kapatmak istediğini söyler. Şerife parası olmadığını düşündüğü Bora'ya Açıyla ile istediğini yapabilirsin ancak evi kapatmak için çok para lazım diyerek Açıyla'dan bir mal gibi bahseder (s. 238).

Bir süre sonra Bora ile Şerife randevu evini birlikte yönetmeye başlarlar. Bora bilgisayar alır ve kızlar için internet üzerinden vitrinler ve kataloglar oluşturarak bunu müşterilere sunar. Teknolojiden faydalanan ikili için kızların hiçbir değeri olmadığını, onları mal gibi vitrinlerde sergilemeleriyle tekrar görmüş oluruz.

“BORA: Hah, kızlar! Gelin, gelin. Bakın, dünyaya açılan pencere bu. Sizi vitrine nasıl koydum, görmek ister misiniz? ... İşte!” (s. 247).

Bora bilgisayardan ilk siparişi aldıktan sonra kızlara işi anlatır. Açıyla biraz bozulur çünkü kendisinin bir mal gibi sipariş usulü satıldığını görür ve duruma isyan eder (s. 248). Bu durum karşısında Bora ve Şerife'nin kurduğu cümleler kadının nesneleştirilmesi çerçevesinde dikkat çekicidir.

“ŞERİFE: Kızım sen manyak mısın? Acemi çaylak mısın?

BORA: Paran yoksa sen malsın” (s. 248).

Bir süre iyi para kazandıktan sonra kızlar evi terk eder. Zambak zengin bir iş adamı olan Gür'ün metresi olur. Gür parasının gücüyle ondan faydalanmaktadır (s. 267). Gür; vergi kaçakçılığı ve dolandırıcılığı ortaya çıkmadan Zambak'ı da alıp ilk uçakla ülkeyi terk eder. Bu arada uçakta Zambak'a karşı çok saygısızca ve onur kırıcı davranır. Kadınları sadece bir nesne olarak gördüğünü ve onların güzelliğinden faydalandığını açıkça dile getirir.

“GÜR: Çünkü senden bıktım.

ZAMBAK: Şaka mı ediyorsun?

GÜR: İki şeyle şaka olmaz. Biri para, öbürü seks. Bana heyecan vermiyorsun artık. Gittiğim yerlerde çok daha fıstık karılar var” (S. 274).

Evdeki kızların gitmesiyle parasız kalan Şerife çaresiz kalmıştır. Açıyla'ya gider ve tekrar iş yapması için teklifte bulunur. Açıyla ise geçmiş hayatından kurtulduğu

için mutludur ve temizlik yaparak hayatını kazanmaktadır. Şerife'nin niyetini çok iyi anlar ve ona genç kızları bir mal gibi kullanmaktan vazgeçmesini söyler.

“AÇELYA: Buraya niye geldiğini biliyorum. Duydum, parasız kalmışsın. Beni yine işletmek istiyorsun, değil mi? Müşteri bulacaksın. Ben adamların altına yatacağım, geçinip gideceğiz” (s. 277).

3.7.6. HALAY

Sekiz Oyun adıyla basılan kitabın altıncı eseridir. 74 sayfadan oluşan eser, 2 bölümden ve 1 dekindan meydana gelmektedir. Oyunda 3 erkek, 3 kadın olmak üzere toplamda 6 kahraman kullanılmıştır. Eserde müzik unsuruna sık sık yer verildiği görülmektedir. Türü ise komedidir.

3.7.6.1. Özet

Olay örgüsü, İstanbul'da ufak bir apartman dairesinde geçmektedir. Dairenin sahibi Egemen babasından kalan bu evden hiç ayrılmamıştır. Eski bir elçi olan Egemen “Bağımsızlık Savaşı'nda Anadolu Kadını” adlı kitabını tamamlamaya çalışır. Hazırladığı kitap çalışmalarını temize çekerek ona yardımcı olacak bir doktora öğrencisi ile anlaşır. İtir adlı doktora öğrencisi ona yardımcı olmak için sık sık eve gelmeye başlar. Egemen oğlu Balkan'ı doktora eğitimi için Amerika'ya yollamıştır. Burada oğlunun okuduğunu ve bir şirkete ortak olduğunu zannetmektedir. Balkan ise babası gibi çapkın ve hovardadır. Diskoda güzelliğine kapıldığı zengin koca avcısı bir Türk kızına denk gelir. Su adını taşıyan bu kız onu parmağında oynatmaya başlar. Babasının malı mülkü olduğunu duyunca da Balkan'a evlilik için baskı yapmaya başlar. Babasıyla tanışmak ve süreci hızlandırmak için Balkan ile birlikte İstanbul'a gelir. Egemen ise tanıştığı ilk anda kızın niyetini anlar ve oğlunun o kızıdan ayrılması karşılığında tüm mal varlığını ona bırakacağını söyler. Balkan ise Su'dan vazgeçmez. Bu arada aynı evde Egemen'in bütün işlerini yöneten Battal ve ev işleriyle ilgilenen köylü kızı Rukiye de yaşamaktadır. Egemen için Battal oğlundan da ötedir. Oğlu Balkan'ın Su ile evlenmek istemesine engel olmaya çalışırken Battal'ın da Rukiye ile evlenme kararı aldığını öğrenen Egemen yalnız kalma korkusuyla onları engellemek için her şeyi yapar. Bunun için kirli oyunlara bile başvurur fakat Battal ve Rukiye'yi ayıramaz. Oğlu Balkan ise Su ile kendiliğinden ayrılma noktasına gelmiştir. Su işler istediği gibi gitmeyince İstanbul'da diskoda tanıştığı Norveçli bir iş adamına kaçar.

Balkan gerçeklerle yüzleşmiş olur. Egemen ise kendisine çalışmalarından dolayı ilgi duyan İtir ile sevgili olur. Yalnız kalmayacağını anlayınca İstanbul'daki evi oğluna bırakır ve Battal'ın köyünde yer alan babadan kalma çiftlik evine yerleşir. Tek amacı İtir'in yardımıyla eserini bitirmektir. Bu arada Battal ve Rukiye de çiftlikte onlarla yaşamaya devam eder.

3.7.6.2. Tematik İnceleme

3.7.6.2.1. Tema: Menfaat

Olay örgüsünün temelini oluşturan tema menfaattir. Çıkar ilişkilerinin kahramanların davranışlarını yönlendirdiğini gördüğümüz eserde Erduran'ın çarpıcı dokundurmalar yaptığını görürüz. Özellikle ailevi ilişkilerin maddiyat çerçevesinde ele alınışı, insanların paraya olan düşkünlükleri ve bu uğurda geleneklerini, değerlerini unutulmaları birçok örnekle karşımıza çıkmaktadır.

Oyunun başkahramanı Egemen kitabı için aldığı notları temize çekmesi için bir doktora öğrencisi olan İtir'ı işe alır. İtir son derece bilgili, çalışkan bir insan olmasının yanı sıra saygılı ve sevecendir. Bu huylarını gören Egemen onu oğlu için uygun gelin adayı olduğuna karar verir. Bu noktada oğlunu ona anlatırken menfaat ilişkisiyle oğlunu yurt dışında önemli bir üniversitede okuttuğunu anlatır. Egemen eski bir elçi olduğu için yurt dışında bağlantıları vardır ve bu bağlantıları ailesinin menfaati için kullanmıştır (s. 294).

Egemen'in oğlu Balkan babasını ziyaret etmek için Türkiye'ye gelir. Bu arada babasına sormadan Amerika'da diskoda tanıştığı Su ile nişanlanmıştır. Su ile Türkiye'ye gelmesini sebebi evlilik için babasından izin alarak onun maddi desteğini sağlamaktır. Bu noktada Su'nun onun zenginliğinden faydalanmak isteyen bir fırsatçı olduğunu görürüz. Hemen evlenip zengin olma derdindedir.

“SU: Zenginliğin getireceği şeyleri istiyorum.

BALKAN: Aynı kapıya çıkmaz mı?

SU: Çıkmaz. Akıllı koca fazla çalışmadan da zengin olmanın yolunu bulmalı” (s. 296).

Battal onları karşılamak için Egemen'in antika arabasıyla gelmiştir. Arabayı gören Su ailenin zenginliğiyle ilgili şüpheye düşer ve Balkan'ı bu konuda soru yağmuruna tutar. Sadece çıkarını düşünen Su, babasının ona haber vermeden malını, mülkünü satmış olabileceğini düşünür ve Balkan'ın aklına da şüphe düşürür (s. 296).

Yolda giderken Battal'ı sorgulamaya başlayan Su kayınbabasının mal varlığı hakkında bilgi almaya çalışır. Battal ise her soruya bilmiyorum cevabını verir. Su onun ağzının sıklığından şikayet eder (s. 298).

Battal nişanlısını babası Egemen ile tanıştırdığı anda Egemen gelininin zengin koca avcısı olduğunu anlamıştır. Oğlunun bu kararını sorgularken menfaatleri doğrultusunda hareket edenin sadece Su olmadığını görürüz. Balkan da Su'nun Avusturya'da yaşayan zengin bir ailesinin olduğuna inanmıştır ve planlarını bu doğrultuda yapmıştır.

“BALKAN: Bir kere annesi, babası paralı insanlar. Avusturya'da yaşıyorlar. İleride kendi işimi kuracak olursam finansmanına katılabilirler” (s. 304).

Bunları duyduktan sonra oğlunu uyandırmaya ve kandırılmış olabileceğini anlatmaya çalışan Egemen çıkarlar konusunda kızın çok daha avantajlı olduğunu dile getirir. Balkan bu konuda babasını dinlemek istemez çünkü Su güzelliğiyle onun başını döndürmüştür. Bu yüzden olaylara gerçekçi bir yaklaşımla değerlendirememektedir.

“BALKAN: Sonra, kız müthiş girgin, hırslı, taktikçi. Çok işime yarayacak.

EGEMEN: Sen onun daha çok işine yarayacaksın.” (s. 304).

Su ile yalnız konuşma fırsatı yakalayan Egemen haklı çıktığını görür. Su daha ilk konuşmasında Balkan'ın yurt dışındaki işi batırmak üzere olduğundan ve iyi bir sermayeyle yeni bir iş yapmak istediğinden bahseder. Bu durumdan oldukça rahatsız olan Egemen sabrını korur ve mal varlığını sorgulayan Su'ya çok varlıklı olduğunu söyler (s. 308).

Su mal varlığı araştırmalarını Battal üzerinden sürdürmek ister. Çünkü Egemen'in tüm işlerini Battal yönetmektedir. Battal'ı yalnız yakaladığında onun saflığından faydalanmak ister ve ailenin çıkarlarını önemsediğini söyleyerek ağzından laf almaya çalışır.

“SU: İstedğim çok basit. Bir liste. Egemen Bey' in gelirleri. Aylık, kira, faiz kar payı, ne biliyorsan.

BATTAL: Ne olacak?

SU: Biz yabancı değiliz. Onun iyiliğini düşünüyoruz. Yaşlanmış artık. Kafası pek işlemiyor. Hep birden yardımcı olmalıyız” (s. 312).

Eski bir elçi olan Egemen oğlunun saflığını kullandığına inandığı önemli dostlarından yardım alır ve Su'yu araştırır. Gelen bilgilerle şok olur. Su, zengin koca avlamak için sürekli olarak yurt dışı turlarına katılmakta ve her turda birini bulup parasını yedikten sonra ortadan kaybolmaktadır. Egemen oğlu Balkan'a Su'yu terk etmesi halinde mal varlığını bırakacağını söylese de Balkan bunu kabul etmez ancak menfaatleri doğrultusunda bir plan yapar. Su'dan ayrıldığını söyleyecek ve babasından sermayeyi aldıktan sonra tekrar barıştığını ilan edecektir. Ancak bu planı da ona güvenmediği için Su kabul etmez. Çünkü Su bu durumda tek güvencesini kaybetmekten korkar (s. 319).

Bu sırada Egemen evde eli, ayağı olan Battal'ın Rukiye ile evleneceğini ve köye gideceğini öğrenir. Oğlu Balkan'ın Su ile evlenmesinden bile daha büyük bir olaydır bu onun için. Yalnız kalmaktan korktuğu ve hiçbir işi kendisinin yapamayacağını düşündüğü için Battal'ı Rukiye'den ayırma planları yapmaya başlar. Bu noktada Egemen de kendi çıkarları için birbirine aşık olan insanları ayırmak istemesiyle dikkat çeker (S. 323). Battal ve Rukiye'yi ayırmaya çalışırken oğlu Balkan ve Su ayrılma noktasına gelmiştir. Su diskoda Balkan'ın yanındayken Norveçli bir iş adamıyla flört etmeye başlar. Sonucunda bir kavga çıkar ve kavga sonucunda Balkan onun çıkarları uğruna kendisiyle birlikte olduğunu anlamaya başlar (s. 344). Su, bu olaydan sonra Norveçli iş adamıyla Norveç'e gideceğini bildirir (s. 352).

3.7.6.2.2. Yan Fikirler

3.7.6.2.2.1. Yalnızlık

Oyunda Egemen'in uzun yıllardır yalnız olduğunu görürüz. Battal ve Rukiye ile aynı evde yaşamasına rağmen hayatı sosyallik bakımından çok sınırlıdır. Kadınlara düşkünlüğü dışında herhangi bir sosyalleşme faaliyetine girmez. Zamanının çoğunu bitirmek istediği tarih kitabı için harcamaktadır. Yalnızlıktan bazen keyif almakta bazen de şikayet etmektedir.

Egemen yalnızlıktan çok sıkılmıştır fakat bu durumu dillendirmez. Kitabını tamamlamak için kendisine yardım edecek birini bulur. Adı İtir olan doktora öğrencisi kız onun yalnızlığını görür ve ona yardımcı olmak ister. Türkiye'de ve İstanbul'da yaşamaktan şikayet eden Egemen'e bu ülkeyi ve insanları sevmesini önerir. Egemen ise bunu yaparsa daha da yalnızlaşacağını dile getirir.

“EGEMEN: Hiç tanımadığım, tanımak da istemediğim insanların arasına mı karışayım? Yapayalnız kalırım.

ITIR: Zaten yalnızsınız. Yalnızlık sizin içinizde. Kadınlarla kavgalı her erkek böyle galiba” (s. 311).

Egemen oğlu gelmeden önce oldukça heyecanlıdır ancak oğlu geldiğinde hayal kırıklığına uğrar. Oğlu düşündüğü gibi değerlerine bağlı kalmamış, yalan ve çıkar ilişkileri içinde ailevi bağlarını bile unutmuştur. Bu duruma isyan eden ve yalnızlaştığını dile getiren bir baba görürüz. Hayatı sorgulamaya başlar ve bir anlığına da olsa intiharı düşünür.

“EGEMEN: Bugünkü İstanbul bir şeye çok uygun. İntihar etmeye. Sokaklarına bakınca ölmek istiyor insan. Tuhaf şey. Belki dünyada yalnızım ama fark etmiyordum. Oğlum geldi, şimdi daha yalnızım...” (s. 322).

Egemen’in yalnızlık ile gerçek imtihanı Battal’ın Rukiye ile evleneceğini söylemesiyle başlamıştır. Egemen bu kararı kaldıramaz. Dünyadaki eli, ayağı Battal olduğu için onun kendisini bırakacağını hiç düşünmemiştir. Battal’ı ve Rukiye’yi vazgeçirmek için türlü oyunlar kursa da başarılı olamaz ve yalnızlık korkusuyla yüzleşmeye başlar.

“EGEMEN: Kimsesiz kaldım... Kimsesiz. Artık kimsem yok yani. Kurt kocadı, köpeklere maskara oldu.” (s. 341).

Egemen’in evinde sıkıldığını ve yalnızlaştığını hisseden Itir onun Battal’ın köyünde bulunan babasından kalma çiftliğe götürmek ister. Egemen ise orada da yalnız kalacağını düşündüğü için gitmek istememektedir. Gerçek yalnızlığın evin içindeki yalnızlık olduğunu dile getirir.

“EGEMEN: O dediğin evin dışındaki ortam. En büyük yalnızlık evin içinde yaşanıyor. Adres değiştirerek ondan kurtulamam ki” (s. 349).

3.7.6.2.2.2. Yalan

Oyunda karşımıza çıkan yan fikirlerden biri de yalandır. Oyunda özellikle Egemen-Balkan ve Balkan-Su ilişkilerinin çıkarlar kapsamında yalanlarla yoğrulduğunu görürüz. Yalan bu vasfıyla oyunun teması olan menfaati destekleyen bir unsur olarak ele alınmıştır.

Egemen oğlunun dönüşünden sonra bazı şeylerden şüphelenir ve nişanlısı Su ile birlikte oğlunun işini, eğitimini de araştırır. Öğrendiği şeylerle hayal kırıklığına uğrar.

Oğlu çoktan doktorayı bırakmıştır. Ayrıca bir şirkete değil batmak üzere olan bir bakkala ortaktır.

“BALKAN: Doğru. Ne olacak? Ayıp mı bakkallık etmek?

EGEMEN: Hiç değil. Ama bakkallık ederken doktora yapıyorum diye yalan söylemek ayıp. Çoktan ilişkin kesilmiş üniversite ile” (s. 314).

Egemen oğlunun yalanlarının yanı sıra nişanlısı Su’nun da yalanlarını ortaya çıkarır. Yurt dışındaki değerli eski bağlantıları aracılığıyla Su’nun bütün bilgilerine ulaşır. Su’nun ailesi Avusturya’da işçidir. Yani söylediği gibi zengin değildir. Bunun yanı sıra Su, Amerika’da yaşamamaktadır. Turları kullanarak zengin erkek avcılığı yapmaktadır. Yani Balkan ile tesadüfen tanışmamıştır. Onu gözüne kestirmiş ve avlamıştır (s. 315).

Bir başka yalan da Egemen tarafından söylenmektedir. Egemen evlenmesini ve kendisini bırakmasını istemediği Battal’a memlekete gitmesi için yalan söyler. Onu bir yalanla memlekete yollayacak ardından da Rukiye’yi bir şekilde düğünden vazgeçirecektir.

“EGEMEN: Hükümet bizim araziye el koyuyormuş.

BATTAL: Neden efendim?

EGEMEN: Neden mi? Hastalık çıkmış da ondan. Madeni mikrop basmış” (s. 326).

Battal köye gittikten sonra Egemen oğlu aracılığıyla bir oyun kurar ve Balkan’dan Rukiye’yi Avrupa hayaliyle kandırmasını ister. Bunun üzerine anlaşılır ve Bahadır harekete geçer. Bahadır ona diller döker, yalanlar söyler fakat Rukiye ikna olmaz. Çünkü onun tek düşündüğü şey Battal ile evlenmektir (s. 331).

Itır Egemen’in tarlalarda madeni mikrop çıkmış dalaveresini duyduğunda bir şeylerden şüphelenir ve bunun bir yalan olduğunu anlar. Battal ile döndükten sonra Egemen’i yalnız yakaladığında niye yalan söylediğin ısrarla sorar. Battal’ın gitmesini istemediği için bunu yaptığını söyleyen Egemen yalancı bir insan olduğunu kabul eder.

“EGEMEN: Oynuyorum. Rukiye’ye söyledim, senden de gizleyecek değilim ya. Yalancı, bencil, pis herifin biriyim ben. Var mı diyeceğin?” (s. 348).

3.7.6.2.2.3. Batı Hayranlığı

Olay örgüsünde Egemen ve oğlu arasında yaşanan kültürel farklılıklar dikkat çekicidir. Egemen oğlunu üniversite eğitimi için yurt dışına yollamıştır. Okul

bittiğinde Balkan Batı kültürüne ayak uydurmuş ve Batı hayranlığıyla kendi değerlerini unutmuştur. Babasına söylemeden nişanlanan Balkan babasından evlilik izni almak ve kuracağı iş bahanesiyle sermaye koparmak için nişanlısıyla İstanbul'a gelir.

Balkan gibi nişanlısı Su da Batı hayranlığıyla dikkat çekmektedir. Sık sık Avrupa turlarına katılan Su zengin insanları seçer ve onlardan faydalanır. Son kurbanı babasının çok varlıklı olduğunu öğrendiği Balkan'dır. İstanbul'a geldikleri ilk andan itibaren gördükleri her manzarayı eleştirmeye başlarlar. Türkiye'yi arabesk ve alaturka bulurlar. Batı'nın daha ileri seviyede yaşadığını düşünen ikili deniz kenarında koşan insanları gördüklerinde şaşırırlar ve bu durumu Türkiye ile bağdaştıramazlar (s. 297).

Su ve Balkan Batı hayranlıkları yüzünden ülkedeki değerleri ve gelenekleri küçümsemektedir. Balkan Türkiye'ye geldiğinde babasının hala küçük bir dairede yaşadığını, eski antika arabasını kullandığını görür ve bunu eleştirir. Babasının değerlerine bağlılığını alaturka olarak yorumlar. Batı'da böyle şeylerin kalmadığını dile getirir.

“BALKAN: Her şey alaturka diyordun ya? Babam da alaturka oluyor yaşı ilerledikçe” (s. 302).

Egemen oğlu Balkan ile buluşup konuşma fırsatı bulduğunda onun ülkesinin değerlerine yabancılaşması ve Batı hayranlığını eleştirir. Onun artık Amerikalı olduğunu dile getirir. Balkan ise dilinde bozulma olmadığı için bunu kabul etmez.

“EGEMEN: Amerikalı olmuşsun.

BALKAN: Akıllı oldum. Her memleketten akıllı da çıkıyor, akılsız da. Ben Türkiye'ye yabancılaşmadım. Dilimde bozulma var mı?” (s. 303).

Balkan da babasının Doğu değerlerinin hatırlatıp durmasına rağmen zaman zaman Batı alışkanlıklarından etkilendiğine ve Batı ürünlerinden faydalandığına dikkat çeker. Onun saf bir Anadolu yiğidi olmadığını, Batılı kıyafetler giydiğini hatırlatır. Bu sözleriyle gizliden gizliye Batı değerlerine hayranlık duyduğunu ima eder. Yine İstanbul'dan nefret ettiğini söyleyen babasına buradaki her şeyi bırakıp Avrupa'ya gitmelerini tavsiye eder. Batı topraklarını cennet olarak niteler. Batı hayranlığını açıkça ortaya koyar.

“BALKAN: Baba, bak ne diyeceğim. Bırak da ben kurtarayım seni İstanbul’dan. Buradaki her şeyini sat sav, benimle cennet gibi yerlere gel. İşime ortak edeyim seni. Kira gelirlerinin on katını kazan. Uzat bacağını, keyfine bak.” (s. 303).

Baba-oğul arasında geçen bir başka tartışma anında Balkan’ın yine Batı hayranlığıyla Türk alışkanlıklarını eleştirdiğini görürüz. Egemen oğlunun Su ile evlenmesini engellemek için Su’yu araştırır ve onun bir zengin avcısı olduğunu öğrenir. Durumu oğluna anlatır ve geçmişinde birçok zengin adamı kandırıp onlardan faydalandığını anlatır. Balkan ise geçmişe takılma geleneğinin yalnızca Türkiye’de olduğunu Batı’da böyle bir durumun asla söz konusu olmayacağını söyleyerek yine Batı’yı över (s. 304).

Batı hayranlığının son örneği Egemen’in ısrarıyla Balkan’ın Rukiye’yi kandırmaya çalışması sırasında karşımıza çıkar. Rukiye’nin Battal ile evlenmesini engellemek isteyen Egemen ona Avrupa kapısını açar. Balkan geri dönerken Rukiye’ye yardımcılık teklif eder.

“BALKAN: Ooo, orası fırsat ülkesi! Kimin başına hangi devlet kuşunun konacağı hiç belli değildir. Sen güzel kızsın. Tipin de çok değişik orası için.” (s. 331).

3.7.6.2.2.4. Doğu – Batı Çatışması

Olay örgüsünde karşımıza çıkan yan fikirlerden biri de Doğu–Batı çatışmasıdır. Egemen ve oğlu arasında yaşanan kültürel çatışmalar dikkat çekicidir. Egemen oğlunu üniversite eğitimi için yurt dışına yollamıştır. Okul bittiğinde Balkan, Batı kültürüne ayak uydurmuş ve kendi değerlerine yabancılaşmış bir şekilde ülkesine döner. Baba–oğul arasında doğan kültürel çatışma birçok diyalogda karşımıza çıkar. Balkan Batı değerlerini överken babası ona kendi değerlerini ve geleneklerini hatırlatmaya çalışır.

Balkan ve Su İstanbul’a geldiklerinde manzarayı izledikçe Batı ile Türkiye arasında karşılaştırma yapmaya başlar. Her şeyin alaturka, arabesk olduğunu söyler. Koşu yapan bir kadın görüp buna şaşırsa da başındaki eşarbi bir yemeniye benzeterek Doğulu değerleri küçümser (s. 257). Balkan geldiğinde babasından yeni iş için sermaye ister fakat Egemen bunu kabul etmez. Balkan babasının bu tavrını tıpkı Su gibi alaturka bulur ve eleştirir. Onun antika bir araba kullanmasını, eski bir apartman dairesinde oturmasını anlamlandıramaz ve bunu Doğu değerlerine bağlı kalışına yorar (s. 302).

Egemen de bazı noktalarda Doğu–Batı çatışması yaşamaktadır. İtalyan gömlekleri giyer, Fransız konyacı içer, İngiliz dergisi okuyup Alman otomobiline biner. Ama yeri geldiğinde oğlu Balkan’a kendi değerlerini unuttuğu için sitem eder (s. 303). Egemen’in Doğu–Batı değerleri arasında kalmışlığını İtir da görmektedir. İtir onun bazen bir Batılı kadar naif olduğunu bazen de Doğu’nun eski alışkanlıklarına bağlı kalıp kadına bir mal gibi davrandığını söyler.

“İTİR: Kafa karışıklığı sende değil, Rukiye. Aslında yalnız Egemen Bey’de de değil. Bütün erkeklerimizde. Doğu’yla Batı arasında kalmışlar. Bakarsın centilmen kesilirler. Sonra, izin verersen, sana bir “şey” gözüyle bakarlar” (s. 310).

İstanbul’da bir diskoya giden Su ve Balkan orada bulunan bir Norveçli zengin yüzünden tartışmaya başlarlar. Çünkü Su yanında Balkan olmasına rağmen adamlar flört etmeye başlar. Sonucunda da kavga çıkar. Su çok sinirlenerek Balkan’ın Batı’da hiçbir zaman böyle davranmadığını bu ülkede yabanileştiğini dile getirir. İçinde yer alan Doğu vahşiliğinin ortaya çıkmasından yakınıır (s. 341).

Oyunun sonlarına doğru diskodaki olay tatlıya bağlanmış Balkan nişanlısı Su’dan ayrılmıştır. Egemen ise İtir ile sevgili olmuştur. İtir bu noktada aydın kişiliğiyle sevgilisi Egemen’e ve Balkan’a bu kadar Batı’ya kaymamaları gerektiğini hatırlatır ve Doğu–Batı çatışmasına bir vurgu daha yapar.

“İTİR: Ama sen de alıştır artık kendini. Hepimiz alışalım. Türkiye’deyiz.

BALKAN: Ne demek o?

İTİR: Yani Batı’ya biraz fazla kaymışız. Lütfen, birkaç adım... Doğu’ya doğru.” (s. 353).

3.7.6.2.2.5. Cinsiyet Ayrımcılığı

Oyunda kadınların zaman zaman cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını görürüz. Yazarın sıkça kullandığı yan fikirlerden biri olan cinsiyetçilik bu eserde de birçok noktada karşımıza çıkarak olay örgüsünü ve temayı destekler. Erduran toplumcu gerçekçi bakış açısıyla bu durumu eleştirir ve kadının toplumdaki yerini, değerini hatırlatmaya çalışır.

Eserin başında Egemen’in kadının güzelliklerine ilgi duyduğunu ve bu yüzden birçok dostunun eve gelip gittiğini öğreniriz. Gelen dostlar için pahalı hediyeler alan Egemen kadınların güzelliğinden faydalanır ancak onların aklını küçümser. O yüzden onlarla fazla vakit geçiremediğini söyler. Kadınları objeleştirir (s. 285). Bir tarih kitabı yazmak için uğraşan Egemen üniversitede doktora yapan İtir’ı yardımcı olarak alır.

Gelen doktora öğrencisinin kadın olduğunu gören Battal şaşkınlığını gizleyemez. Çünkü Battal bu tür bilgi ve kültürel donanım isteyen işleri kadınlara yakıştıramaz. Onun gözündeki kadın tipi bu olmadığı için istemeden de olsa cinsiyet ayrımcılığı yapar (s. 288).

İtir, tüm evrakları incelediğinde Egemen’e olan saygısı ve ilgisi daha da artar. Çünkü onun gerçekten kadınları önemseydiğini görür. Türk kadınının yüceliğini anlatan eseri için topladığı evraklar bunu desteklemektedir. Ancak İtir onun bir tarafının hala kadını mal gibi gördüğünü de unutmamak gerektiğini söyler. Yani Egemen’in kadını nesneleştirilmesini eleştirir.

“İTİR: Sana da, bana da. Bütün kadınlarımıza. Ama çoğu zaman hepimizi mal yerine koyuyor. O da ayrı” (s. 310).

Oyunun sonunda Battal ve Rukiye’nin düğünü kararlaştırılır. Bu sırada Egemen de İtir ile sevgili olmuştur ve sevinçten ne yapacağını şaşırarak Egemen halay çekmeye başlar. İtir, Battal ve Rukiye de ona katılır. İtir kadının da halay başı olabileceğini hatırlatarak Battal ve Egemen’den bunun için izin ister. İlk anda şaşırarak ikili İtir’a müsaade eder ve İtir halay başı olur. Oyunun sonunda yazar sürekli eleştirdiği cinsiyetçilik kavramını çarpıcı bir şekilde sonlandırır. Kadın–erkek eşitliğini hatırlatır.

“İTİR: Baş kadın çekebilir, değil mi?

EGEMEN: Bilmem.

İTİR: Bil artık. Çeker de. Bu konuda daha Batılı olsana.

EGEMEN: Baş kadın çekebilir” (s. 354).

3.7.6.2.2.6. Kadının Yüceltilmesi

Erduran tiyatrolarında kadının toplumdaki yerine ve değerine sık sık vurgu yapar. Kadının nesneleştirilmesini ve cinsiyetçiliği çarpıcı örneklerle eleştirir. Toplumcu gerçekçi çizgide kadın–erkek eşitliğini hatırlatır. Diğer eserlerinde kadının olumsuzlanması üzerinden örneklerle eleştiri yapan yazar bu eserde ise bunun yanı sıra kadının yüceltirildiği örneklere de yer verir.

Bitirmeye çalıştığı kitapta Türk kadınlarının bu toplumun tarihine mal olduğunu ve onların Kurtuluş Savaşı’nda verdiği yoğun mücadeleyi ele almaktadır. Egemen bu noktada Türk kadınına savaş kahramanı olarak değerlendirir ve mücadelenin sembolü olarak tanımlar.

“EGEMEN: Bölüm iki, sayfa dokuzdan devam... Milli Mücadele’ ye katılan kadın imajı kolektif şuurumuza yerleşmiş bir kutsal semboldür. Onların öpülesi elleri...” (s. 286).

Egemen kitabını desteklemek için ses kayıt cihazıyla çalışırken üst kattan gelen müzik sesiyle irkilir. Tam da o sırada kayıt cihazına kadınların yüceliği hakkında cümleler kurmaktadır ki sinirlenir ve cihazı kapatarak çalışmaya son verir.

“TEYP: ...katılan kadın imajı kolektif şuurumuza yerleşmiş kutsal semboldür. Onların öpülesi elleri...”

EGEMEN: Bütün köylü elleri gibi, milletin kurtuluş sancağını ilmik ilmik örmüştür” (s. 287).

Egemen kitabına yardım etmesi için doktora öğrencisi İtır’ı işe alır. İtır’ı üniversitedeki bir dostu yollamıştır ve yollarken Egemen için “kadın düşmanı” tabirini kullanmıştır. Bunu duyan Egemen duruma içerler ve kadınlara verdiği değeri kitabının adını söyleyerek gösterir. Kitabının adı “Bağımsızlık Savaşı’nda Anadolu Kadını” dır.

“EGEMEN: Ali söylemedi mi?

İTİR: “Kadın düşmanı Egemen Bey’le boğuşacaksın.” dedi.

EGEMEN: Halt etmiş. Ben amatör tarihçiyim. Yani kitabımın konusunu hiçbir kuruluşa bağlı olmadan seçtim. Sevgiyle! ‘Bağımsızlık Savaşı’nda Anadolu Kadını’ “ (s. 292).

Egemen evde de kadınlara karşı daha sert tavırlı ve onlara saygı duymayan bir insan olarak tanınmaktadır. Evin çalışanı Rukiye evrakların ayrılması için İtır’a yardım ettiği sırada evrakların neyle ilgili olduğunu merak eder. İtır kadınların yüceliğini anlatıyor dediğinde Rukiye şaşırır çünkü kafasındaki Egemen profili buna uygun değildir (s. 310). Bu arada İtır’ın sadece kitabın yazımıyla ilgilenmediğini görürüz. Egemen’e ilgi duymaya başlayan İtır, onu İstanbul’dan uzaklaştırmak ve rahatça kitabını yazabileceği bir ortama götürmek ister. Battal ile birlikte çiftlik evinin uygunluğunu kontrol etmeye gider. Battal’ın köyünde çok iyi ağırlanan İtır köy kadınlarının saflığını ve misafirperverliğini yüceltir. Kadınların baştacı olduğunu dile getirir.

“İTİR: Muhtarın hanımı çay içirmeden bırakmadı. Ben bu kadınlar kadar misafirperver insanlar görmedim. Telefon parasını da almadılar” (s. 342).

3.7.7. EL ELE

Sekiz Oyun adıyla basılan kitabın yedinci eseridir. 88 sayfadan oluşan eser, iki bölümden oluşmaktadır. Küçük hacimli bir oyun olmasına rağmen şahıs kadrosunun oldukça geniş olduğu görülmektedir. Oyunda 25 kişilik bir şahıs kadrosu kullanılmıştır (Al-Jabbari, 2016: 128). Bu kahramanlardan 6 tanesi kadın iken 19 tanesi erkektir. Oyunda sık sık müzik unsuru kullanılmış ve olay örgüsü uyumlu müziklerle desteklenmiştir.

3.7.7.1. Özet

Olay örgüsü I. Dünya Savaşı sonucunda yenilgiyi kabul eden Osmanlı Devleti'nin İngiltere başta olmak üzere düşman devletlerince işgal edilmesi üzerine kurulmuştur. Bu süreç kronolojik olarak İstanbul sokaklarının yabancı subayların denetimine girmesi, İzmir' in Yunanlılar tarafından işgali ve Yunanlıların Ankara'ya ilerlemesi şeklinde devam eder. Bu sırada ülkede vatanseverler Atatürk önderliğinde bir Kurtuluş Mücadelesi başlatmıştır. Rüstem, Tijen, Dursun ve Yüzbaşı Affan bu uğurda canlarını ortaya koyarlar. Karşılarında ise padişah yanlısı olan işbirlikçi yazarlar, İngilizlerle anlaşılan Sadrazam Damat Ferit Paşa ve muhalif mebuslar vardır. Bu noktada Rüstem kabadayılıktan çete liderliğine geçiş yaparak Ege ovalarında düşman askeri avlar. Kardeşi Affan'ın yanında emir eri olan Dursun'u yanına alır çünkü Yüzbaşı Affan İzmir'e çıkan Yunanlılarla çatıştıktan sonra ortadan kaybolmuştur. Tijen ise İstanbul'da Kurtuluş Mücadelesi için kurulan gizli örgüte çalışmakta ve sürekli gezmektedir. Gezdiği sırada Ankara'da adını ve kahramanlığını sıkça duyduğu Affan Yüzbaşı'nı bulur. Affan Yüzbaşı İzmir'de Yunanlılarla çatıştıktan sonra Ankara'da karargah merkezinde haberleşmeden sorumlu yüzbaşı olarak karşımıza çıkar. Affan'ın vatani için kötürüm kaldığını gören Tijen onun gönüllü hemşiresi olur. Bu vatansever kahramanların hikayesi İstanbul'da başlar, sonrasında ise birbirlerinden ayrılırlar da yolları Ankara'da tekrar kesişir. Bir süre sonra Ankara'yı Yunanlılara karşı savunmak için Rüstem ve Dursun da Ankara'ya gelir ve Mangal Dağı eteklerinde savunmaya katılırlar. Sahada bunlar yaşanırken diğer tarafta İngiliz Başbakan Lloyd George'un, bazı işbirlikçi yazarları ve Damat Ferit Paşa gibi önemli devlet adamlarını satın aldığını görürüz. Onlara saltanatın devam edeceğine dair söz verir. Ayrıca Yunanlılarla, İtalyanlarla ve Fransızlarla yaptığı gizli anlaşmalarla Türkleri tarihten silmenin planlarını da yapar. Ancak bu planları yaparken Atatürk'ü ve vatansever Türk halkını hiç hesaba katmamıştır. Atatürk'ün

Samsun'a çıkmasıyla topyekün bir mücadele başlar. Cephede erkekler, cephe arkasında kadınlar varını yoğunu ortaya koyar. Yunanlılar I ve II. İnönü Savaşlarında durdurulur. Sonrasında ise Atatürk'ün dehasıyla hazırlanan Büyük Taarruz gerçekleşir ve Yunanlılar büyük bir hezimetle uğrar. Kurtuluş Mücadelesi canları pahasına mücadele eden Türk milletinin el ele vermesiyle başarıya ulaşır.

3.7.7.2. Tematik İnceleme

3.7.7.2.1. Tema: Vatanseverlik

Refik Erduran'ın bu eserinde I. Dünya Savaşı sonrasında verilen Kurtuluş Mücadelesi'ni ele aldığını görmekteyiz. Oyunda vatanını hem içerideki hem de dışarıdaki düşmanlara karşı korumak için varını yoğunu ortaya koyan insanların gayretleri ön plana çıkarılır. Kadın-erkek iş birliğiyle düşmanın vatan topraklarından atılışı, dönemin önemli olayları ve savaşlarından yararlanılarak çarpıcı örneklerle ele alınır. Bu bağlamda özellikle Rüstem, Affan Yüzbaşı, Dursun ve Tijen figürlerinin vatanseverlikleri ile olay örgüsünde önemli yer tuttuğunu görürüz.

Olay örgüsünün merkezinde yer alan vatanseverlik teması, ilk olarak Affan Yüzbaşı'nın nişanlısı Cihangül'ü bırakıp I. Dünya Savaşı'nda cepheye gitmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Cihangül sonrasında onun abisi Rüstem'e aşık olmuş fakat Rüstem onu İzmir'e yollamıştır. Burada zengin bir kaçakçının kapatması olmayı seçer ve Affan'ın gönüllü olarak savaşa katılmasını eleştirir.

“CİHANGÜL: Tamam dedim. Hemen evlenelim dedim. Dinlemedi enayi. En belalı yerlere gönüllü gitti. Deli dana gibi, o cepheden bu cepheye. Boyuna yaralandı. Delik deşik olmuş. Koca değil, kevgir” (s. 359).

Affan Yüzbaşı ve Dursun cepheden İstanbul'a döndüklerinde kıyafetleri eskimiştir ve kan içindedir. Her görenin küçümseyerek baktığı perişan haldeki Affan Yüzbaşı bu bakışlara çok üzülür insanların küçük gördüğü için öyle bakmadıklarını, yenilgiyi kabul etmeleri sebebiyle kendilerine kızgın oldukları için böyle baktıklarını düşünür. Her insanı kendisi gibi vatansever sanmaktadır. Bu noktada teslim olmak yerine “keşke ölseydik bu millete bu yakışır” (s. 360) diyerek üzüntüsünü dile getirir.

Affan Yüzbaşı İstanbul'a geldiğinde abisi Rüstem ile bir Rum meyhanesinde karşılaşır. 45 kiloyu geçen her erkeğin askere alındığı bu dönemde abisinin bu kadar

umursamaz bir tavırla meyhanede eğlenmesine şaşırır ve ona sitem eder. Vatansever bir asker olan Affan abisine vatani görevini hatırlatır.

“AFFAN: Kusura bakma, ağabey. Sana vatan millet dersi vermek haddim değil ama... Ordu ne halde, biliyor musun? Çocuk yaştakileri bile askere alırken tek şeye bakıyoruz: Kilosu kırk beşten az olmayacak. O kadar. Sen burada... Maşallah turp gibiiken...” (s. 372).

Oyundaki vatansever kahramanlardan biri de Tijen’dir. Tijen babası aracılığıyla kurulan gizli bir teşkilatın üyesidir. Bu teşkilat Kurtuluş Mücadelesi için kurulan ve silahlı mücadeleyi destekleyen bir örgüt olarak karşımıza çıkar. Tijen ülkeyi gezmekte ve ismiyle nam yapan önemli simaları Kurtuluş Mücadelesi’ne davet etmektedir. Yine bu noktada kadın olduğu için kendisine bu işi yakıştırmayanlara kadınsız bir şey yapılamayacağını, yeni bir vatanın el ele kurulacağını söyler.

“TİJEN: Bıyıklı yurttaşlar cart curt edere, tek başına sahip olamaz mülke
Her kafaya girsin artık şu gerçek: El ele kurulur yeni bir ülke” (s. 385).

Oyunda kendisini tarih ana olarak tanıtan Korobaşı da Türk milletinin vatanseverlik kapsamında varını yoğunu ortaya koymasını zaman zaman çarpıcı örneklerle dile getirir. Savaşın sadece cephede askerlerle kazanılmadığını, cephenin gerisinde her şeyini feda etmeye hazır bir milletin hazır beklediğini anlatır.

“KOROBAŞI: Kadınlar takılarını, kızlar gelinliklerini satıp parasını bağışlıyorlar. Yoksullar kefen parası dedikleri son kuruşlarını veriyor. Ama yetmiyor. Mustafa Kemal Paşa olağanüstü uygulama başlattı. Okuyorum. ‘Her ev birer kat çamaşır, bir çift çorap, bir çift çarık bağışlayacak’ “ (s. 405-406).

Tijen Ankara’ya Affan Yüzbaşı’nın yanına geldikten sonra gönüllü hemşire olur ve cepheden gelen yaralı askerlerle ilgilenmeye başlar. Tijen yaralanarak gelen askerlerin vatan aşkıyla tekrar cepheye dönmek için her şeyi yaptığını ve bunu anlayamadığını dile getirir. Türk askerinin vatanseverliği çarpıcı bir şekilde örneklendirilmiştir.

“TİJEN: Anlamıyorum! Milletin tepesi attı, ölümüne dövüşüyor. Ağrı kesici ilacımız kalmadı; kurşunları kerpentenle çekip çıkarıyoruz. Gencecik çocuklar ‘Anacım’ diye ağlıyorlar. Ama yaraları sarılınca tutturuyorlar hemen cepheye dönmek için... Dayanamayacağım galiba” (s. 409).

Yine Ankara önlerinde en kritik noktada, Mangal Dağı eteklerinde, Rüstem ile birlikte savaşan Dursun aç olan Türk askerlerini görünce canı sıkılır. Rüstem ile ne

yapacaklarına dair aralarında bir diyalog geçer. Bu diyalogda Rüstem açlığı unutmaları gerektiğini gerekirse vatan müdaafası için öleceklerini dile getirerek tüm askerleri ve Dursun’u yüreklendirir (s. 417).

Yunan askerlerinin bütün cephelerde çekilmeye başladığını öğrenen Affan ve Tijen sevinçten ne yapacaklarını bilemezler. Tijen sayıca ve imkanca o kadar üstün olan bir düşmanın yenilmesine çok şaşırmıştır ve bunu Affan’a sorar. Affan ise bu savaşı köylülerin kazandığını, insanların bile bile öldüğünü, denizcilerin canlarını hiçe sayarak büyük zırhlı gemilerin arasından ufak balıkçı tekneleriyle silah taşıdığını ve havacıların hurda kanatları çaputla kaplayıp uçtuklarını dile getirir. Vatan sevgisinin bu savaşın kazanılmasında en büyük etken olduğunu belirtir (s. 419).

3.7.7.2.2. Yan Fikirler

3.7.7.2.2.1. Vatan Hainliği

Olay örgüsünü tarihten yararlanarak oluşturan Refik Erduran kurguyu ve kahramanları meydana getirirken yine tarihi gerçeklikten faydalanır. Kurtuluş Mücadelesi’ni oyunun temeline yerleştiren yazar temel kahramanları dönemin önemli isimleriyle harmanlar ve olay örgüsünde etkili olan şahıs kadrosunu zenginleştirir. Böylece kurgunun gerçeklikle bağıni koparmamaya çalışır. Bu bağlamda oyunu vatanseverlik teması üzerine kuran Erduran vatan sevgisi ile cephede savaşan kahramanların karşısına İngiliz himayesini savunan ve vatan hainliği yaparak İngilizlerle anlaşılan dönemin önemli devlet adamlarını ve aydınlarını koyar. Bu bağlamda da karşımıza oyunda kullanılan yan fikirlerden biri olarak dikkat çeken vatan hainliği çıkar.

Oyunda vatan hainliği noktasında karşımıza çıkan ilk örneğin dönemin padişahı ve onun eşrafiyla ilgili olduğunu görürüz. O dönemi anlatan Korobaşı padişahın ve ablasını evlendirdiği Damat Ferit Paşa’ nın düşman devletlere yaranmak için her şeyi yaptığını ve kendi çıkarları için ülkeyi İngilizlere peşkeş çektiğini dile getirmektedir (s. 373). Damat Ferit Paşa’nın sık sık İngiltere Başbakanı Lloyd George’ a mektup yazdığı ve İngilizlerin himayesine girmek için can attığını görürüz. Allah’tan sonra tek ümit kapısı olarak İngilizleri görmektedir.

“D. FERİT: Bendenizin de yürekten paylaştığım samimi görüşleri şudur ki, bizim için Allah’tan sonra tek ümit sizin devletinizdir. Bir an önce burada idareyi ele almanızı istirham ediyoruz” (s. 374).

Damat Ferit Paşa'nın yanı sıra padişah yanlısı olan ve düşman devletlerin himayesini destekleyen yazar ve aydınlar da vardır. Ali Kemal, Refi Cevat, Rıza Tevfik ve Refik Halit gibi isimler İşbirlikçiler olarak anılmaktadır. Her fırsatta İngilizlerin hakimiyetini kabul etmemiz gerektiğini vurgulayan işbirlikçi aydınlar padişah ve Damat Ferit Paşa'nın kalemleri olarak çalışmaktadır (s. 375). Damat Ferit Paşa İzmir'e çıkan Yunan birliklerine direniş gösterildiğini duyunca hemen harekete geçer ve "Gelenlere karşı çıkanları öldürmek caizdir." şeklinde Şeyhülislam'dan fetva alır ve bunu gazetelerde yayımlar. (s. 385).

İngiltere Başbakanı Lloyd George da sekreteri ve metresi Frances ile sohbet ederken konu yine Türklerden açılır. Frances onun Türkleri bu kadar hafife almasının doğru olmadığını ifade etse de Lloyd George onu ciddiye almaz çünkü padişah başta olmak üzere birçok önemli devlet adamıyla çoktan anlaşmıştır.

"L. GEORGE: Saçmalama. Padişah yanımda. İstanbul'un kaymak tabakası elimde. Gazeteleri emrimde. Ajanlarım dilediğim yerde isyan çıkartıyor" (s. 394).

Kardeşi Affan'ın İzmir'de Yunanlılarla çatıştıktan sonra ortadan kaybolmasıyla dağa çıkan ve eşkıyalık yaparak düşman askeri avlayan Rüstem, Ege civarında bir köy ağasının Yunanlılarla anlaştığını ve onlara Türk erlerini öldürttüğünü haber alır. Bunun üzerine köye giden Rüstem köy ağasını vatan haini olduğu için köyün girişindeki ağaca astırır (s. 392).

İşbirlikçiler adıyla karşımıza çıkan yazarlar Milli Mücadele ve o mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal Paşa ile her fırsatta alay ederler. Milletin aç ve yoksul olduğunu, savaştan ne silahın ne de insan gücünün olduğunu dile getiren yazarlar bunu bile bile kurtuluş için savaşmanın delilik olduğunu söylerler. Mustafa Kemal'e İngiliz himayesini kabul etmek zorunda olduğunu hatırlatırlar.

"ALİ KEMAL: Tepemize dikilmiş koskoca İngiltere.

RIZA TEVFİK: Haddimizi bilmezsek serileceğiz yere.

REFİ CEVAT: Milletçe topumuzu kaldıracaklar rafa.

REFİK HALİT: Hep birden bağıralım: 'Deli misin Mustafa?' " (s. 398).

Oyunun sonlarına doğru Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlandığını gören padişah ve Damat Ferit Paşa İngilizlerden yardım isteyerek ülkeden kaçmanın fırsatlarını aramaya başlar. Damat Ferit Paşa önceleri çok güvendiği Boğaz'a demirleyen İngiliz zırhlılarını artık kaçış için son çare görmektedir.

“D. FERİT: Öyle “Boğaz’da İngiliz zırhlıları durdukça kimse bana dokunamaz.” diyordum. Onlara yol görüldüğü anlaşıldı. O zaman bana da Avrupa’ya kapağı atmak düşüyor” (s. 431).

3.7.7.2.2. Menfaat

Erduran’ın neredeyse her eserinde rastladığımız çıkar ilişkileri bu eserinde de karşımıza çıkmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında oluşan kaos ortamından faydalanmak isteyen bazı kahramanlar çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Damat Ferit Paşa, Cihangül, Lloyd George ve İşbirlikçi yazarların bu bağlamda öne çıktığını görmekteyiz.

Oyunda çıkar ilişkilerinden ilk kez Rüstem ve kardeşi Affan arasında geçen konuşmalarda bahsedildiğini görürüz. Affan I. Dünya Savaşı cephesinden yeni dönmüştür ve savaşa çürük raporu alarak katılmayan abisini meyhanede eğlenirken görünce sinirlenir ve ona sitem eder. Rüstem ise menfaatçi devlet adamlarını ve çıkarıcı grupları eleştirir. Daha önce babasının onların yüzünden öldürüldüğünü dile getirir ve Tevfik Fikret’in ünlü dizelerini söyleyerek gönüllü olarak savaşa giden kardeşini eleştirir.

RÜSTEM: Fikret’in ‘Yiyin efendiler, yiyin’ diye başlayan bir manzumesi var. ‘Aksırınca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin’ diyor. Öyle yaptılar. Yapacaklar. Sana dil döktüm. ‘Geberilecek yerlere gitmek için gönüllü olma’ dedim. Dinlemedin. Neye yaradı. Şansın var da öbür dünyayı boylamamışsın. Ama şimdi hamiyet nutku çekme bana (s. 372).

Cihangül menfaatleri doğrultusunda hareket eden bir kahramandır ve olay örgüsünde sık sık çıkar ilişkileriyle ve fırsatçılığıyla karşımıza çıkmaktadır. Affan Yüzbaşı’nın nişanlısı olan Cihangül, para sevdası ve rahat yaşama arzusuyla savaşa giden Affan’ı terk eder ve zengin bir kaçakçının kapatması olur (s. 359). Kendisini “tarih ana” olarak tanımlayan Korobaşı’nın o dönemde padişah yanlısı olan Sait Molla ile sohbetinde yine çıkar ilişkilerinin ön plana çıktığını görürüz. Sait Molla İngilizlerden altın aldığı için İngiliz himayesini savunur ve İngiliz Sevenler Cemiyetinin kurulmasına yardım eder (s. 374).

Olay örgüsünde işgallerden sonra İstanbul’un bir tarafının kan ağladığını ve açlık sınırında olduğunu diğer tarafında ise İngilizlerin düzenlediği balolara katılan ve İngilizleri destekleyen zengin halkın sefa içinde yaşadıklarını görürüz. İngilizleri

destekleyen bu zengin aileler zamanında askere gitmemenin bir yolunu bulmuştur ve sonrasında gidenlerin malını mülkünü ucuza mal ederek satın almıştır (s. 376).

Çıkar ilişkileri oyunda sadece bireysel ilişkilerde karşımıza çıkmaz. Devletlerarası ilişkilere ve bürokrasiye de yön verir. İngiltere Başbakanı Lloyd George, devletin Ortadoğu ve çevresindeki çıkarları için savaş çıkarmıştır ve sonucunda Türkleri tarih sahnesinden silmeyi planlamaktadır. Bu uğurda kendi askerleri zarar görmesin diye Yunanlılarla anlaşır ve onları Türklerin üzerine yollar. Lloyd George bu girişimlerinin yanı sıra ünlü Silah Tüccarı Basil Zaharof'a Sör unvanı vererek onu İngiliz vatandaşı yapar. Böylece Yunanistan'ın silah ihtiyacı için de önemli bir adım atmış olur. Ancak Yunanistan'ın silahları alacak parası yoktur. Lloyd George bu noktada da devreye girer ve Yunan dostları için İngiliz bankalarından yüksek faizli krediler ayarlar. Böylece Yunanların hem İngilizler için savaşmasını sağlar hem de onları İngiltere'ye karşı borçlandırır.

“FRANCES: Niçin destekliyor Sir Basil Zaharof sizi?

L.GEORGE: Çünkü Yunanistan onun en yağlı müşterisi. ‘Dostlarımızı Türklerin üstüne salıyorum, çok silaha ihtiyaçları olacak.’ dedim. İki yanağımdan öptü.

FRANCES: ‘Yunanlılarda para yok.’ diyordunuz.

L.GEORGE: Bizim bankacılara söyledim. Bol bol kredi açıyorlar Yunanistan'a. Yüksek faizle tabii. Onların da ağzı kulaklarında” (s. 393).

Lloyd George ile çıkar ilişkisi içinde olanlar sadece Yunanlar değildir. İstanbul'da padişahın sadrazamı Damat Ferit Paşa ve işbirlikçi aydınların Lloyd George ile anlaşmasını ve sonucunda İngiltere yanlısı olduklarını görürüz. İngiltere her şey yolunda gittiği takdirde padişahlık ve saltanat makamına dokunmayacak ve bunun karşılığında Osmanlı bir İngiliz sömürgesi olacaktır (s. 393).

3.7.7.2.3. Türk Düşmanlığı

Oyunda I. Dünya Savaşı sonunda düşman kuvvetlerinin üstünlüğünü kabul eden Osmanlı Devleti hem diplomatik hem de askeri olarak zor durumda kalmıştır. İngilizler ve Yunanlılar anlaşmış, işgaller başlamıştır. Bu sırada Türk ordusu silahsızlandırılmış ve diplomasi yoluyla birçok Türk devlet adamı İngilizleri destekler duruma gelmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen İngilizlerin ve Yunanlıların Türk düşmanlığı bitmemiştir. İngilizler Osmanlı kalıntılarını ve Türkleri tarih sahnesinden tamamen silmenin peşine düşmüşken Yunanlılar ise Ege Bölgesi ve İstanbul'u alarak

Bizans hayallerine ulaşmak istemektedir. Bu noktada Türk düşmanlığı bir yan fikir olarak karşımıza çıkmakta ve eserin temasını desteklemektedir. Türk düşmanlığını gören Türk askerlerinin ve Türk halkının tüm imkansızlıklara rağmen Kurtuluş Mücadelesi'ni başlattığını ve vatanları için canları pahasına savaştıklarını görürüz.

Oyunda Türk düşmanlığıyla dikkat çeken İngiltere Başbakanı Lloyd George, önceleri Osmanlı'yı Ortadoğu'da yer alan sömürgeler için son engel olarak görmektedir ancak amacına ulaştıktan sonra durmak istemez. Türkleri tarih sahnesinden tamamen silmek istediğini dile getirir.

“L. GEORGE: Benim yanımda, İmparatorluğun altın çağını yaşayacaksın. Büyüklüğün, gücün zaferlerin tadını çıkaracaksın. Türkler ezilince, Constantinople yeniden Hristiyan olunca İrlanda fiyaskomuz unutulacak. Nasıl alkışlandığımı göreceksin” (s. 364).

Lloyd George yine sekreteri ve metresi Frances ile sohbet ederken adamlarına farklı devletlere ait olan savaş başlıklarını getirtir. Burada Yeniçeri savaş başlığını alan Lloyd George onu bir şeye benzetemez ve Türkler için yabani kelimesini kullanır.

“L. GEORGE: Ha, bak bu Yeniçeri başlığı. Avrupa'nın yüreğine korku salan da Osmanlılar olmuş. Bu başlıkla... Hah! Ne var sanki bunda o kadar korkulacak? Komik bence... Pöh! Yabani Türkler” (s. 382).

Yunanlıların eski savaş başlığını da eline alan Lloyd George onu sekreterine gösterir ve Yunanlılarla anlaştığını söyler. Türk düşmanlıklarının ortak duygu olduğunu bilen Lloyd George Yunanlıları Avrupa uygarlığının temel taşı olarak görmektedir ve Yunanlıların Türkleri ezmesi için gereken desteği vereceğini belirtir. Türk düşmanlığını ve Türkleri yenme tutkusunu her fırsatta dile getirdiğini görürüz.

“L.GEORGE: Evet! Yunanlılar Türkleri ezip imparatorluklarının kalıntısını ortadan kaldıracaklar. Ben de yeni Büyük İskender olacağım” (s. 382).

Oyunun ilerleyen bölümlerinde Yunan askerlerinin Türk düşmanlığı da açık bir şekilde gösterilmiştir. Yunanlıların Ankara'ya ilerleyişi sırasında ele geçirdikleri bölgelerde erkeklere işkence yaptığını, kadınlara tecavüz ettiğini ve birçok savunmasız insanı katlettiğini görürüz (s. 405).

3.7.7.2.4. Kibir

Oyunda karşımıza çıkan yan fikirlerden biri de kibirdir. İstanbul'u işgal eden İngilizler ülkedeki Türk askerlerini silahsızlandırmıştır. İstanbul sokaklarının denetimi onların elinde olduğu için sokakta karşılaştıkları Türk askeri, rütbesi ne olursa olsun

gördüğü İngiliz askerine selam vermek zorundadır. Bunu fırsat bilen İngiliz askerlerinin istediği gibi davrandığını ve bir Türk askeri gördüğünde böbürlendiğini görürüz. Affan Yüzbaşı ile Dursun cepheden döndüklerinde İstanbul sokaklarında İngiliz Teğmen ile karşılaşır. İngiliz Teğmen onların kendisini selamlamasını ister. Affan Yüzbaşı sinirlendiği sırada Emir Eri Dursun devreye girer ve İngiliz Teğmen' i selamlayarak olayın büyümesini engeller (s. 361).

İngiltere Başbakanı Lloyd George kibriyle dikkat çeken bir diğer kahramandır. Kendisini dünyanın hakimi olarak görmekte olan Lloyd George hiçbir liderin tarihte kendisi kadar güçlü bir konumda olmadığını iddia eder. Kibrini hırsıyla birleştirir ve daha da büyüyeceğini dile getirir.

“L. GEORGE: Böyle bir güç ne büyük denen İskender' in eline geçti, ne Napolyon'un. Ama büyük olmak yetmez; büyük kalmak gerekir. Onun da şartı daha büyüme, daha büyüme. (s. 363).

Kibrinin sınırları olmayan Lloyd George, kendini övdükçe hırsları da büyür. Tüm dünyayı yönettiğini düşünen İngiltere Başbakanı imparatorluğunun kendisiyle altın çağını yaşayacağını söyler. Sekreterinin kendisiyle kalması halinde zaferlerin ve büyüklüğün tadını çıkaracağını dile getirir (s. 364).

Lloyd George kibrinin ve hırsının da verdiği cesaretle asla kaybetmeyeceği bir savaşa girdiğini düşünmektedir. Oyunda devletinin hiçbir ferdine zeval gelmeden her istediğini alacağını düşünen ve bununla böbürlenen Lloyd George'un oyunun sonunda kibrinin ve hırsının kurbanı olduğunu görürüz. Çünkü savaşı Türkler kazanmıştır. Buna rağmen masada Türkleri bazı imtiyazlar alarak köşeye sıkıştıracağına inanan Lloyd George masada da köşeye sıkışır. Yenildiğini kabul etmek istemez. Bu kadar güçlü ve büyük bir liderin asla yenilmeyeceğine inanmaktadır. Kibri yüzünden gerçeklik algısını kaybetmiştir.

“L. GEORGE: Evet! Öyle olur! Ben savaş çıkarırım! Ve kazanırım! Bu kavgayı da kazanacağım. Biliyorum çaresini” (s. 423).

3.7.7.2.2.5. Kurtuluş Mücadelesi ve Mustafa Kemal

1919 yılının kış aylarında İstanbul'un işgal edilmesiyle Mustafa Kemal'in Kurtuluş Mücadelesi için çalışmalara başladığını görmekteyiz. O dönemde Osmanlı Devleti'nin yenilmemesine rağmen yapılan anlaşmalarla teslim olması ve ardından da

vatan topraklarının işgale uğraması başta Mustafa Kemal olmak üzere tüm vatanseverleri harekete geçirmiştir.

Kurtuluş Mücadelesi ile ilgili hazırlıklar yapıldığını ilk kez Tijen'den duyarız. Babası İstanbul'da yüksek bir memur olan Tijen babası gibi bir vatanseverdir ve ülkenin kurtuluşu için babasının da kurucularından biri olduğu gizli bir teşkilatın üyesidir. Tijen bu gizli teşkilatın ileride silahlı bir direniş örgütüne dönüşmesi için Anadolu'yu gezmekte ve destek aramaktadır. İlk gittiği isim kabadayılığı ile nam salmış olan Rüstem olur. Fakat Rüstem onu kadın olduğu için dikkate almaz (s. 379). Kurtuluş Mücadelesi'nin fitilini ateşleyen haberi yine Tijen'den alırız. İngiliz Teğmen'in iyi ilişkiler kurmak için poligona davet ettiği Rüstem'in dibinde biten Tijen ona Yunanlıların İzmir'e çıkacağını haber verir. Ardından da gizli mücadelenin artık bir paşa önderliğinde meşruiyet kazandığını bildirir. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gitmektedir.

“TİJEN: Yunanlılar İzmir'e çıkıyor.

RÜSTEM: Ya? Beklenmiyor değil. Ama kötü.

TİJEN: İkincisi: Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gidiyor” (s. 383).

Kurtuluş Mücadelesi' nin ilk eylemi ise İzmir'e çıkan Yunanlılara karşı yapılır. Düşman işgaline karşı atılan ilk kurşun İzmir' de karşımıza çıkar. Bu durum menfaatlerini vatanından daha çok önemseyen Damat Ferit Paşa'nın ağzından şu şekilde verilmektedir:

“D.FERİT: ... Yalnız kendini bilmez bir rıhtımdaki askerlere bir kurşun sıkılmış. Hemen cezasını bulmuş bittabi. ‘Gelenlere karşı çıkanları öldürmek caizdir’ diye Şeyhülislam Hazretlerinden fetva aldım, gazetelerde yayımlattım.” (s. 385).

Rüstem başlarda Tijen'in Milli Mücadele'ye katılma teklifini kabul etmemiştir. Ancak kardeşi Affan'ın Yunanlılarla İzmir'de çatıştıktan sonra ortadan kaybolması ve yine sevdiği kadın Cihangül'e Yunanlılar tarafından tecavüz edilmesi nedeniyle Milli Mücadele'ye katılma kararı alır. Affan'ın kanlı üniformasını giyer ve onun silahını alır. Dursun'u da kendi emir eri ilan ederek dağlara çıkar ve düşman askeri avlamaya başlar (s. 388). Rüstem'in kahramanlıkları kısa sürede duyulur. Korobaşı Anadolu'daki kahramanlıklardan bahsederken Rüstem'in eylemlerinden de söz eder. Ayrıca mücadelenin sadece cephede olmadığını cephe arkasında kadınların da vatani uğruna varını yoğunu ortaya koyduğundan bahseder (s. 391).

Vatansever kadınların başında yer alan Tijen, muhalif bir mebus ile röportaj yapma fırsatı bulur. Ona Mustafa Kemal’e neden muhalif olduğunu sorar. Mebus ise Mustafa Kemal Paşa’nın iyi bir asker olduğunu söyler fakat onun adının siyasette anılmasını eleştirir. Cumhuriyet’i kuracağını söyleyenlerin varlığından bahseder. Oyunda ortaya çıkan Kurtuluş Mücadelesi’nin amacı da bu şekilde ortaya konmuştur. Mustafa Kemal’in amacı düşmanı yurttan attıktan sonra padişahlık rejimine son vermek ve Cumhuriyet’i kurmaktır (s. 395).

Oyunun sonlarına doğru Rüstem ve Kara Fatma gibi kahramanların düzenli ordulara katıldığını yine Korobaşı’ndan öğreniriz. Korobaşı Kurtuluş Mücadelesi’nde Yunanlıların İnönü’de iki kere durdurulduğunu anlatır.

“KOROBASI: Artık askerden kaçan, Yunan bayrağı asan, düşmana sığınan yok pek. Bir yandan düzenli ordu kurulması da hızla ilerliyor. Sonuç: Yunan ordusu İnönü’de iki kere durduruldu” (s. 405).

Kurtuluş Mücadelesi Mustafa Kemal’in yayınladığı genelge ile topyekün mücadeleye dönüşür. Olağanüstü bir uygulama başlatan Mustafa Kemal her evi, her bireyi mücadeleye katar. Korobaşı, bu bildirgeyle her evin cepheye yardım etmekle yükümlü olduğunu dile getirir (s. 405). İmkansızlık, açlık, sefalet çekilmesine rağmen mücadeleden vazgeçmeyen bir millet görürüz. Askerler Ankara’yı savunurken yaralanır ve cepheden Tijen’in gönüllü hemşirelik yaptığı karargaha getirilir. Her asker tedavi olduktan sonra koşarak cepheye gitmeye çalışır. Vatani uğruna ölmek ister. Tijen bu duruma daha fazla dayanamayacağını söyler.

“TİJEN: Anlamıyorum! Milletin tepesi attı, ölümüne dövüşüyor. Ağrı kesici ilacımız kalmadı; kurşunları kerpentenle çekip çıkarıyoruz. Gencecik çocuklar ‘ Anacım’ diye ağlıyorlar. Ama yaraları sarılınca tutturuyorlar hemen cepheye dönmek için... Dayanamayacağım galiba” (s. 409).

Milli Mücadele’de Ankara savunması açısından en önemli noktada bulunan Rüstem ve Dursun büyük bir başarı elde ederler. Çok asker kaybettikleri sırada Dursun ve Rüstem’in konuşmaları Milli Mücadele ruhunun yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada vatanseverlik teması coşkun mücadele ruhuyla desteklenmektedir.

“DURSUN: İki gündür aç hepsi. Su da kalmadı. Ne kadar dayanırız?

RÜSTEM: Ölene kadar” (s. 417).

3.7.7.2.2.6. Kurtuluş Mücadelesinde Türk Kadını

Erduran'ın birçok oyununda kadın hakları ve cinsiyetçilik fikirlerini toplumcu gerçekçi bakış açısına bağlı olarak ele aldığını görürüz. Kimi zaman cinsiyetçilik kapsamında kadınların ikinci sınıf insan muamelesi görmesini eleştiren yazar kimi zaman da kadınların erkeklerin yaptığı her işi yapabileceğini göstererek onları yüceltir. Bu eserinde de kadını olay örgüsünde merkeze koyan Erduran, Türk kadının Kurtuluş Mücadelesi'nde en az erkekler kadar etkili olduğunu gösterir. Tijen figürüyle karşımıza fedakar ve vatani için canını düşünmeden verebilecek bir kahraman çıkarır. Tijen cephe arkasında kalan tüm Türk kadınlarının temsilidir. Halide Edip Adıvar'ı kendisine örnek alır ve Milli Mücadele kapsamında Anadolu'nun her yerine giderek gerekli çalışmaları yapar. Eserde Türk kadınının bu savaşa etkisi ve savaşın kazanılması için yaptıkları ile ilgili birçok örnek görürüz. Böylece Kurtuluş Mücadelesi'nde Kadın, eserin teması olan vatanseverliği destekleyen bir yan fikir olarak karşımıza çıkmıştır.

Tijen' in babası İstanbul'da yüksek memurdur ve Kurtuluş Mücadelesi için kurulan gizli örgütün kurucularındandır. Tijen gizli örgüt adına çalışmakta ve bazı noktalarda inisiyatif kullanmaktadır. Örgütün kendilerine katılmaları için ikna edemediği Rüstem'i bulur ve onu ikna etmeye çalışır. Rüstem ise onu tersleyerek reddeder. Böyle bir işle kadının uğraşmaması gerekir diyerek onu başından savmaya çalışır. O noktada Tijen'in vatani ilgilendiren konulara oldukça hakim olduğunu görürüz. Tijen ülkenin içinde bulunduğu tehlikenin farkındadır fakat kadın olduğu için babası ve Rüstem de dahil erkek çevresi onu pek dinlemez.

“TİJEN: Babam “İstanbul'a düşman geldi, kovalım” diyor. Daha büyük şeyler döndüğünün farkında değil. Söylediklerimi dinlemiyor. Gülüveriyor. ‘Sen kafanı yorma’ diye. Ben dünyayı anladım. Avrupa'nın, Amerika'nın ne istediğini seziyorum. Gözüm kapalı efelik etmiyorum sizin gibi” (s. 379).

Tijen'in bir sonraki ortaya çıkışı daha ilginçtir. İstihbaratı kuvvetli olan Tijen, İngiliz Teğmen'in Rüstem'i poligona davet ettiğini duyar ve soluğu orada alır. Rüstem onu görünce şaşırır. Tijen bu sefer bir kötü, bir iyi haber için geldiğini söyler. İlk olarak kötü haberi verir: Yunanlılar İzmir'e' çıkmıştır. İyi haber ise Milli Mücadele'nin fitilinin ateşlenmesidir. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gitmektedir (s. 383).

Tijen atış talimi yaparken Rüstem'in tüfeğini alır ve hedefleri on ikiden vurur. Bunun sonrasında gitmek için izin ister. Şaşırın Rüstem ona kadın olduğu için

haksızlık ettiğini anlar. Bu sırada Tijen giderken bir müzik mırıldanır. Mırıldandığı müzikte bu vatanın kadın – erkek el ele kurtulacağını dile getirir. Tijen Kurtuluş Mücadelesi’nde varını yoğunu ortaya koyan Türk kadınının cesur ve savaşçı ruhunu yansıtır

“TİJEN: Bıyıklı yurttaşlar cart curt ederek

Tek başına sahip olamaz mülke

Her kafaya girsin artık şu gerçek

El ele kurulur yeni bir ülke” (s. 385).

Oyunda kendisini “tarih ana” olarak tanıtan Korobaşı savaşın başlangıcından sonuna kadar bizi cephede ve cephe arkasında olanlar hakkında bilgilendirir. Bu noktada kadınların cephede ve cephe arkasındaki rolüne sık sık değinir. Kadınların cephe arkasında erkeklerin işini de yaptığını, yeri geldiğinde ise silah talimi yaparak savaşa hazırlık yaptığını belirtir. Asıl onların işinin zor olduğunu ve bu vatanın kurtuluşunun onlara bağlı olduğunu söyler. Savaş bittiğinde bir neslin devamı onlara bağlıdır.

“Korobaşı: Erkeklerin savaşı olur, biter. Sizin kavganız sürekli... Selam, kadınlar selam! Gazanız mübarek olsun” (s. 391).

Tijen’in muhalif bir mebus ile röportaj yapma fırsatı bulur. Hayallerinden biri de ileride gazeteci olmaktır. Bu sırada duyduğu bazı bilgileri teyit ettirmek ister. Bazı direnişçi çetelere kadınların önderlik ettiği bilgisine ulaşan Tijen bu bilginin doğruluğunu her şeyden önce vatansever bir kadın olarak önemser. Milli Mücadele kapsamında adını sürekli duyduğu Kara Fatma efsanesinin gerçek olduğunu öğrenir.

“TİJEN: Var. Kara Fatma denilen bir hanım çete kurmuş kadınlardan. Düşmanla çarpışıyormuş. Doğru mu?

M. Mebus: Doğru. Hem de iyi çarpşıyorlar. Şehit vere vere” (s. 395).

Tijen Ankara’ya gidip Affan Yüzbaşı’yı bulur ve onunla konuşmaya çalışır. Kötürüm olan Affan ilk konuşmalarında onu hoş karşılamaz. Kadınların tek tip olduğunu ima eden Affan’a kızan Tijen Türk kadınlarının farklı olduğunu, vatani için en az erkekler kadar mücadele ettiğini ve bazı noktalarda çete kurarak düşmanla kelle koltukta çarpıştığını anlatır.

“TİJEN: Kaç gündür kadın çetecilerin peşindeyim. Birkaçıyla görüştim, ötekiler hakkında bilgi topladım. Hepsi kelle koltukta vuruşuyorlar düşmanla. Erkek çetecilerden

ihanet edenler çıkmış. Şımarıyorlar, rütbe beğenmiyorlar. Mustafa Kemal Paşa'dan yüz bulamazlarsa kızıp Yunan tarafına geçiyorlar. Kadınlar arasında öylesi yok" (s. 400).

Oyunda Atatürk'ün olağanüstü bir uygulama ile topyekün mücadeleyi başlatmasından sonra Korobaşı tekrar araya girer ve Tijen'in Türk kadınları hakkında verdiği bilgilere bazı eklemeler yapar. Türk kadının her noktada fedakarlık yaptığına ve asla pes etmeyeceğine dikkat çeker. Türk kadınına yüceltir.

"KOROBASI: Evlerde küçücük kızlar askere çorap örüyor, atölyelerde ak saçlı nineler bile fişek dolduruyor. Erkek işi denen şeyleri yapabilecek kadınlar için işçi taburları kuruldu. Canları çıkıyor ama burun dibine gelen düşmanı düşünüp pes etmiyorlar" (s. 406).

Ankara'yı savunurken en kritik noktada birçok askerin şehit olduğunu gören Dursun telaşa kapılır. Düşmana çok kayıp verdirmelerine rağmen kendisiyle birlikte sadece birkaç asker ve Rüstem'in kaldığını görür. Rüstem'e geride kimse kalmadı ne yapacağız dediğinde, Rüstem Türk kadınlarını geleceğini ve vatanı koruyacağını söyler. Türk kadınına yüceltir ve onlara güvenir. Tijen'in nasıl tüfek kullandığını hatırlar (s. 417).

Oyunun sonunda Kurtuluş Mücadelesi zaferle sonuçlanır. Atatürk'ün gülümseyen silüeti eşliğinde Tijen, Affan ve Rüstem koroya eşlik ederler. Söylenen şarkıda güçlü, fedakar ve hür Türk kadınına vurgu yapıldığını görürüz.

"KORO: Erkek savaşçı değil zaferin tek sahibi; köylümüzün anası, bacası ve karısı.

Kazma küreği kapıp girdi kutsal savaşa. Başkaldırdı ulusun uyuklayan yarısı.

İkinci sınıf insan sanılan Türk kadını. Düşmanın karşısında dişi aslan kesildi,

Vatanı kurtarıırken kurtardı kendini de..." (s. 441).

3.7.8. BAHÇEMDEKİ AYI

Sekiz Oyun adıyla basılan kitabın sekizinci ve son eseridir. 66 sayfadan oluşan eser, iki bölümden ve üç dekordan meydana gelmiştir (Al-Jabbari, 2016: 1135). Oyunda toplamda 5 kahraman kullanılmıştır. Bu kahramanlardan 3 tanesi kadın iken 2 tanesi erkektir. Oyunda sık sık müzik unsuru kullanılmış ve olay örgüsü uyumlu müziklerle desteklenmiştir. Eserin türü komedidir.

3.7.8.1. Özet

Oyunda olay örgüsü İstanbul’da iki mekanda geçmektedir. İlk mekan Neşe ve Cabbar’ın yaşadığı ev, ikinci mekan is Mert’in ortak olduğu kulüptür. Olay örgüsünün merkezindeki kahraman Neşe’dir. Neşe her konuda son derece iyi eğitim almış ve kendisini geliştirmiş aydın bir kadındır. Küçükken bir doktor tarafından manik depresif teşhisi konan Neşe insani ilişkilerinde içe kapanık yapısıyla dikkat çeker. Babasının hatırını kırmamak için fırsatçı Cabbar ile evlenir. Cabbar bir yayla çocuğudur. Eğitimsiz ve mağanda bir adam olarak tanıtılan Cabbar ormancı olduktan sonra fırsatını bulup av turizmine bağlı bir firma kurar. Neşe’nin av meraklısı babasıyla tanışır ve çok varlıklı olduğunu öğrendikten sonra bir yolunu bularak Neşe ile evlenir. Bu arada Neşe’nin kalp hastası olan babasını çıkardığı bir dağ yürüyüşünde fiziksel olarak zorlar ve kalp krizinden ölmesine sebep olur. Böylece malların Neşe’ye kalmasını sağlar. Sonrasında ise onun üzerindeki hakimiyetini kullanarak tüm mal varlığını kendi üzerine geçirir. Bu arada Cabbar zamanında yavuklusunu kaçırdığına inandığı bir ayıyı evinin bahçesinde esir tutmakta ve ona her gün işkence yapmaktadır. Her anlamda cahil bir insan tipinin temsili olan Cabbar eşinin içe kapanıklığından ve kadınlığından da memnun değildir. O yüzden bir masöz olan Ajlan ile sık sık vakit geçirmeye başlar. Ajlan ise zengin koca meraklısıdır ve bu sefer aradığı kocayı bulduğunu düşünür. Bu yüzden Cabbar’ı Neşe’den kurtulması için ikna eder. Bir oyun kurarlar. Kazanova Mert adında çapkın bir adamı ayarlayan Ajlan ve Cabbar onun Neşe’yi ayartması için ona para verirler. Böylece Neşe hiçbir problem yaratmadan Cabbar’dan kendi isteğiyle ayrılacaktır. Neşe bu süreçte kendisinin tıpkı bahçedeki ayı gibi esir hayatı yaşadığını fark eder. Gözünü Kazanova Mert ile açmaya başlar ve ona aşık olur. Yaşam enerjisiyle dolan Neşe gece kulübünde stand up gösterisine başlar. Burada yaptığı gösterilerde kadın – erkek eşitsizliğine vurgu yaparak kamuoyunun dikkatini çeker ve ünlü olur. Bu arada hayvan haklarını savunan grupların ve Mert’in yardımıyla Cabbar’ın bahçesindeki ayıyı da kurtarır. Bu sırada Cabbar’dan boşanmak üzeredir ve Mert’ in onu para için ayartmaya çalıştığını da öğrenmiştir. Mert ise çıkarı için hep yaptığı işi yaparken bu sefer sert kayaya çarpmış ve Neşe’ye gerçekten aşık olmuştur. Oyunun sonunda Mert’in aşkına inanan Neşe kendisine yapılan kötülüklere rağmen kimseye düşman olmaz. Oyunun olay örgüsünde çıkar ilişkilerinin merkez olduğunu görürüz. Bu çıkar ilişkilerinin yanı sıra yetiştiriliş tarzındaki farklılıklar, kadın-erkek eşitsizliği ve hayvan hakları gibi konular da eserde ele alınmıştır.

3.7.8.2. Tematik İnceleme

3.7.8.2.1. Tema: Menfaat

Refik Erduran'ın tiyatro eserlerinde en çok kullandığı tema olarak dikkat çeken menfaat bu eserde de olay örgüsünün merkezinde yer almaktadır. Toplumcu gerçekçi bakışıyla kahramanlarını yaratan Erduran bu eserinde de kahramanlar arasındaki çıkar ilişkilerini tüm boyutlarıyla ele almaktadır.

Oyunda cahilliği ile ön plana çıkan Cabbar ormancı iken av turizmine bağlı bir şirket kurar ve av meraklıları için avlar düzenleyerek para kazanır. Bu sırada Neşe'nin av meraklısı babası ile tanışır ve onun çok varlıklı olduğunu öğrendikten sonra bir yolunu bularak onun gözüne girer. Adamın varlığına göz diken Cabbar, önce Neşe ile evlenir sonra ise kalp hastası olan kayınpederini bir dağ tırmanışına götürür. Adamın kalbi zor şartlara dayanmaz ve kalp krizi sonucunda ölür. Cabbar sevinir çünkü kayınpederinin mal varlığını üzerine geçirmek için önünde hiçbir engel kalmamıştır (s. 445).

Yine Cabbar'ın zengin olduktan sonra gözünü daha da yükseklerle diktiğini görürüz. Cabbar siyasete atılmak ve politikada yükselmek istemektedir. Bu tür yükselişlerin de çıkar ilişkilerini sağlam tutarak gerçekleşeceğine inanmaktadır. Cabbar'ın menfaati doğrultusunda iş ilişkilerinde paranın gücünü kullandığını ve özel hayatında da bazı önlemler aldığını görürüz. Cabbar bu noktada siyasi hayatı için olumsuz bir izlenim yaratmamak adına eşi Neşe'yi boşamamaktadır.

“CABBAR: Diyeceksiniz ki, bıktı isen boşa gitsin. Düşünüyorum. Düşünüyorum ammaaa... Amması var. Herkes ne der? Seçmenlerim ne der? Önce bir parti beğeneceğim kendime. Ayıp değil ya, bende çuvala para var. Bolca dağıttın mı, tepede bir yerlere tünersin.” (s. 445).

Cabbar'ın eşi Neşe'nin kadınlığından sürekli şikayet ettiğini görürüz. Bu yüzden kadınlığından faydalanabileceği bir masöz olan Ajlan'ı sık sık eve çağırmaya başlar. Bu noktada Cabbar onun kadınlığından faydalanırken Ajlan ise onun parasından faydalanmaktadır. Fırsatçılığı ve menfaatçiliği ile kaşımıza çıkan Ajlan aradığı zengin koca tipini sonunda bulur, onu kadınlığıyla etkiler ve Neşe'den ayırmak için elinden geleni yapmaya başlar. Çift taraflı bir menfaat ilişkisi ortaya çıkar.

“AJLAN: Salak karısından başka herkes farkında. Cabbar sevdalandı bana. Daha birinci gün. Birinci masajda. İncelikler var dedim ya. Deli ettim hıyarı. Ha ha haaay! Gelsin düğün dernek. Tel duvak. El değmemiş on sekizlik kız gibi gelin olmazsam bana da Ajlan demesinler (s. 450).

Oyunda menfaatçiliği ile ön plana çıkan bir diğer kahraman Kazanova Mert’tir. Mert hiçbir işle uğraşmamakta, zengin kadınları baştan çıkararak onların parasıyla ortak iş kurmaktadır. Ancak yaptığı işleri de genellikle batırmaktadır. Bu işlerden elinde kalan tek yer işlemeyen bir gece kulübüdür.

“MERT: Başka meslekler denedim ama olmadı. Zaten çalışmak hoşuma gitmiyor. Parayı öyle edinmek hamallık. Akıllı adam parayı kazanmaz, paraya konar. Benim geçimim kadınlardan.” (s. 452).

Ajlan; Neşe’den kurtulması için Cabbar’ı sürekli olarak zorlamaktadır. Cabbar ise Neşe’nin babasının nüfuzlu arkadaşlarından çekinmekte bu yüzden de eli kolu bağlı Neşe’nin onu bırakmasını beklemektedir.

“CABBAR: Ne yapayım? Ümüğünü mü sıkayım? Babasının dostları kıyamet gibi. Bakanlar, zenginler, gazeteciler. Neşe’yi üzersem gözümü oyarlar. Ben onu bırakamam. O beni bırakmalı” (s. 459).

Cabbar’ın bu şekilde düşündüğünü gören Ajlan’ın aklında bir ampul yanar. Cabbar’ın rızasını alarak Kazanova Mert ile irtibata geçer ve onu Neşe’yi baştan çıkarması için ikna eder. Karşılığında iyi para kazanacağını belirtir. Kazanova Mert de teklifi hemen kabul eder. Onun için de yeni bir fırsat kapısı doğmuştur. Bu bağlamda ikilinin diyalogu aralarındaki ilişkinin menfaat odaklı olduğunu gösterir.

“MERT: Tamam hayatım. Ne akıllı kadınsın! Herkes senin gibi olsa dünya düzelir.

AJLAN: Herkes akıllı olsa biz kimin sırtından bulacağız yolumuzu?” (s. 463).

Anlaşma yapıldıktan sonra eve bir dekoratör sıfatıyla gelen ve Neşe ile tanışan Mert onun büyük bir hayvansever olduğunu ve bahçedeki ayının serbest kalması için her şeyi yapabileceğini görür. Neşe’yi etkileyebilmek için hayvansever olduğunu ve ayının esaretten, işkenceden kurtarılması için gerekli yerlerle irtibat kuracağını söyler. Menfaatleri doğrultusunda söylediği yalanla Neşe’nin dikkatini çeker ve onun saygısını kazanmayı başarır (s. 467).

Kurulan oyunda Cabbar ve Ajlan’ın atılan her adımdan haberdar olduğunu görürüz. Cabbar’ın karısının başka bir adam tarafından tavlansın için harcadığı para miktarı canını sıkmaya başlamıştır. Ajlan ise birçok erkeğin karısını boşamak için

trilyonlar harcadığını hatırlatarak onu sakinleştirir ve bu işi çok ucuza bağladıklarını söyler. Cabbar çıkarları böyle gerektirdiği için duruma katlanmak zorunda olduğunu bilincindedir.

“CABBAR: Hey yarabbi! Şu başıma gelene bak. Karımızın tavlama harcaması bizden çıkıyor!

AJLAN: Hadi, hadi, çok konuşma. Erkekler karılarını boşamak için trilyon harcıyorlar. Sen bedavaya getirdin sayılır. Sayemde!” (s. 469).

Neşe evdeki işlere bakacak bir yardımcıyı işe alır. Adı Yapıncak olan kadın görmüş, geçirmiş bir kadındır. Bir süre sonra Neşe’nin gözünü açmaya başlar. Neşe artık her şeyin farkına varır ve kocası Cabbar’ın kendisiyle babasının mal varlığını ele geçirmek için evlendiğini öğrenir (s. 472) Neşe, bu sırada Mert’e gerçekleri öğrendiğinden ve kocasından boşanmak istediğinden bahseder. Mert ise Neşe’ye gerçekten aşık olmasına rağmen menfaatinden vazgeçmez. Boşanma davasının açılacağını birlikte oyun kurduğu Ajlan ve Cabbar’a bildirir ve anlaştığı paranın hemen hesabına geçirilmesini ister (s. 473).

Oyunun sonlarına doğru Neşe evden ayrılır ve boşanma davasını açar. Bu sırada evde çalışmaya devam eden Yapıncak; Cabbar ve Ajlan’ın konuşmalarını dinler ve vakit kaybetmeden Neşe’ye bildirir. Neşe artık oyunda Mert’in de parmağı olduğunu ve kendisini baştan çıkarmak için Cabbar’dan para aldığını öğrenir (s. 496). Bu sırada diğer tarafta Ajlan boşanma gerçekleşeceği için sevinmektedir ve artık Cabbar’ın kendisiyle nikahlanacağını düşünmektedir. Ancak Cabbar ona böyle bir niyetinin olmadığını söyleyerek böyle bir hayal kurmamasını söyler. Cabbar menfaatleri doğrultusunda onun kadınlığından faydalanmıştır (s. 503).

3.7.8.2.2. Yan Fikirler

3.7.8.2.2.1. Kadın – Erkek Eşitsizliği

Refik Erduran’ın eserlerinde sıklıkla yer verdiği fikirlerden biri de kadın haklarıdır. Yazar toplumcu gerçekçi çizgisiyle toplumda nasırlaşan bu yaraya dikkat çeker. “Kadın erkekten değersizdir.” görüşünü yıkmak istemektedir. Bu yüzden olay örgüsünde kadının ikinci planda kalışına ve cinsiyet ayrımcılığına dair örnek olaylar yaratarak bunun üzerinden toplumsal bir eleştiri yapar. Kadınların toplumda

yabancılaştırılması ve değersizleştirilmesi noktasına dikkat çeker. Kadının da toplumda en az erkek kadar söz sahibi olduğunu vurgular.

Oyunda olay örgüsünün merkezinde yer alan Neşe son derece donanımlı ve her konuda bilgi sahibi olan entelektüel bir kadın tipi olarak dikkat çeker. Neşe'nin bu noktada olayların merkezine alınması önemlidir. Böylece yazar ideal Türk kadınının donanımlı ve hür bir kadın olduğunu hatırlatır. Onun cahil ve maço bir erkek tipiyle bir araya gelmesi kadın-erkek ilişkilerinde bazı çatışmaları ortaya çıkarır. Kocasıyla birçok noktada ters düşen Neşe, zamanla kocasını dinlemez çünkü hür ve donanımlı bir kadın olmasına rağmen toplumsal baskı sonucunda cahil kocası tarafından idare edildiğini anlar. Eserde yaşanan çatışmalar sonucunda birçok eşitsizlik ve kadın hakları örmeği ile karşılaşırız. Bu örneklerde erkeklerin kadınlar üzerinden menfaatlerini beslediğini ve eserin teması olan menfaati bir yan fikir olarak desteklediğini görürüz.

Oyunun başlarında Neşe babasının isteğiyle Cabbar ile evlenir. Neşe tüm iyi niyetiyle eşine bağlıdır ve onun isteklerini daima yerine getirir. Her şeye rağmen kocasının kendi fikirlerini önemsemediğini hatta kadınlığını da beğenmediğini dile getirir. Hatta bu yüzden eve gelen masöz kadınla birlikte olmaya başladığını fark eder. Neşe içine kapanık bir karakter olduğu için Cabbar onu sindirmiştir. Onun haklarını ve kadınlığını görmezden gelmektedir. Tıpkı bahçedeki ayı gibi Neşe de evde esirdir.

“NEŞE: Cabbar Bey’le de babam istiyor diye evlendim. İyi adam. O da hep beni düşünüyor. Fazla içime kapanık yaşıyormuşum. Utanıyorum lafını etmeye... Özel sorunlarım varmış. İyi zevce olamıyormuşum ona...” (s. 448).

Oyunda bazı noktalarda müzikten faydalandığını ve bu sırada kahramanların şarkı söylediklerini görürüz. Esaretten ve kadın haklarından bahseden bir şarkının Neşe'nin ağzından söylenmesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda çarpıcı sözlerle kadının köleleştirilmesi ve haklarının hiçe sayılması eleştirilir.

“NEŞE: Erkek çizmedir, kadın da halı

Öfkelense de boyun eğmeli,

Kadın dediğin erkeğin malı sahibi yoksa---

Kreşendo: Yaşamamalı!” (s. 449).

Oyunda kadın-erkek eşitsizliği sadece Neşe figürü üzerinden verilmez. Neşe'nin evdeki yardımcısı Yapıncak da kocasının gözünde değersizdir. Ona bir mal gibi

davranır ve sürekli zulmeder. Yapıncak’ın kocası bu tavrıyla ona kölesi gibi davranmış ve karısının hür yaşama hakkını elinden almıştır. Yapıncak ise sonunda buna isyan etmiş ve kocasının canına kast etmekten hapse girmiştir. Bu sefer de müzik Yapıncak’ın söyleyeceği şarkı için başlamıştır. Şarkıda kadın–erkek eşitsizliği yine çarpıcı sözlerle vurgulanmaktadır.

“YAPINCAK: Herifler o gün bugün keyiften sırtarak

Ensemizde her daim boza pişirmekteler.

Biz tarlada, mutfakta, yatakta hizmetteyken

Onlar sofra başında göbek şişirmekteler.” (s. 455).

Oyunun sonlarına doğru Cabbar’ın kendisinden kurtulmaya çalıştığı için çeşitli oyunlar kurduğunu gören Neşe bunlara gerek olmadığını kendisinin zaten boşanmak istediğini dile getirir. Mert ve Yapıncak ile tanışması milattır. Çünkü bu iki isim ona bilgeliğini, hürriyetini, haklarını ve yaşama sevincini hatırlatır. Bunun verdiği güçle artık Cabbar’ın kendisini ezmesine ve sindirmesine izin vermez. Aksine eşitsizliği vurgulayan imalı sözlerle Cabbar’ı eleştirmeye ve sindirmeye başlar.

“NEŞE: Karınızın dili daha da uzayacak. Mert’ten iş istedim.

CABBAR: Ne düşünce var sende?

NEŞE: Çoook! Eşlerinin dillerini sünnet etmeye kalkan magandaları anlatsam yeter” (s. 476).

Neşe sonunda bahçesinde esir olan ve işkence gören ayıyı Mert’in ve hayvan hakları derneklerinin yardımıyla kurtarır. Ondan sonraki sohbetlerinde artık tamamen özgür olduğunu dile getirir. Çünkü kendisini ayıyla özdeşleştirmiştir. Ayının hür olması onun da artık tamamıyla özgürleşmesi demektir. Yapıncak ile sohbetlerinin sonunda tekrar müzik sesi duyulur. Bu sefer şarkıyı Neşe ve Yapıncak birlikte söyler. Kurdukları cümleler yine eşitsizliği vurgulayan çarpıcı ifadelerle doludur ve bu ifadeler eşitsizliğe bir başkaldırı niteliği taşır.

“YAPINCAK: Göreyim seni kızım, yenilme heriflere

Yalanlarına kanma; sırtın gelmesin yere.

NEŞE: Kafamda şafak söktü, ayıldım birdenbire.

Gönüllü köle olmam ben artık erkeklere” (s. 479).

Neşe'nin gece kulübünde Mert'in isteğiyle stand up gösterisi yapmaya başladığını görürüz. Burada yaptığı konuşmalarda bir kadın hakları savunucusu gibi toplumsal tespitlerde bulunur. Erkek seyircileri kızdıran söylemlerde bulunsa da verdiği örneklerle kamuoyunun ve önemli gazetecilerin dikkatini çeker. Kadınların da değerli olduğunu ve erkeklerin yaptığı her işi yapabileceklerini dile getirir. Toplumun erkek-kadın eşitsizliğine ve erkeğin hegemonyasına bir gelenek gibi baktığını verdiği örneklerle kanıtlar.

“NEŞE: Merhaba. Sağolun. Mert Bey de sağolsun beni tanıttı, ama farkında mısınız nasıl tanıttı? “Kadın aydın” diye... Şimdi buradaki beylerimize sorayım: sizden hiç “erkek aydın” diye söz eden oluyor mu? Olmuyor. Neden? Çünkü erkeklerin aydınlığı doğal. Kadınların da avallığı.” (s. 490).

Neşe'nin kulüpteki gösterisi ülkenin magazin gündemine oturur. Bu durumdan çok rahatsız olan Cabbar onun bu derece tutulmasını sindiremez. Özellikle kadının erkekle eşitliğini savunduğu konuşmalarından çok rahatsız olduğunu eşine ettiği hakaretlerle belli eder. Erkeğin gücünün sarsıldığını kabullenmez ve Neşe'nin röportaj sırasında verdiği “özgürüm” cevabına kafayı takar.

“CABBAR: Şu kadın yazar da ahkam kesmiş: ‘Kadın haklarının zekice savunulmasına tanık olduk. Yaşa Neşe! Bu yeni yıldızın programını kaçırmayın’.... Sallandıracaksın böylelerini” (s. 495).

3.7.8.2.2.2. Gaddarlık

İnsanın bazı durumlarda acıma duygusunun yok olması, olarak tanımlanan gaddarlık insanoğlunun ilkel özelliklerinden biridir. Bu durumlarda insanın kızdığı kişiye ya da varlığa zulmettiğini ve yaptığı zulümden hiçbir pişmanlık duymadığını görürüz. Bu eserde gaddarlık Cabbar'ın karakteristik bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Hem hayvanlara hem de insanlara gösterdiği acımasız davranışlar dikkat çeker. Cabbar gaddarlığını menfaatleri doğrultusunda kullanmaktadır ve bundan büyük keyif almaktadır. Bu noktada gaddarlığın bir yan fikir olarak eserin temasını desteklediğini söylemek mümkündür.

Oyunun Cabbar'ın aylara yaptığı gaddarlığı anlatmasıyla başladığını görmekteyiz. Oyun boyunca aylarla bir hesaplaşma içinde olan Cabbar'ın ayları öldürse de aylara işkence etse de içinin soğumadığını görürüz. Oyunda ayları düşman olarak tanımlamaktadır.

“CABBAR: Hırrr! Dişlere bak, dişlere! Adam mı korkutacan lan, ayıoğlu ayı? Şimdi hortlasan da yeniden karşıma çıkıversen ne lazım gelir ki? Şu elimdekine bir fişek sürdüm mü, güm! İki gözünün arasından zimbalarım bu sefer... Dur bakayım geberttiğim kaçınıcı oldun sen? Saymıyorum gayrı. Ama kırkı geçmiştir” (s. 444).

Aylara düşman olan Cabbar yıllar önce yavuklusunu kaçırdığına inandığı ayıyı sürekli avıyla yakalatmış ve evinin bahçesinde bir kafeste esir etmiştir. Her gün belli saatlerde köpekleri ayının üzerine salmakta ve ayıya işkence etmektedir. Üstelik yaptığı bu gaddarlıktan zevkle bahsetmektedir.

“CABBAR: Şamata birazdan duyulur. Ha ha! Bir kana bulanıyor ki alçak ayı; kara postu kızıla çalıyor. Ohhh. Yüreğim yağı bağlamakta” (s. 444).

Cabbar’ın bu gaddarlığı sadece aylara karşı değildir. Hayata bakışı da acımasızdır. Ülkenin başına geçse her şeyi çözeceğine inanmaktadır. Bunu nasıl yapacaksın diye sorulduğunda Cabbar çözümü yine şiddetle bağdaştırır. Komünist Çin yönetiminin uyguladığı idam cezalarını örnek gösterir ve eğer bir gün yönetim onun elinde olursa aynı yöntemlerle ülkeyi yöneteceğini söyler (s. 445).

Neşe de eşinin bu gaddarlığından şikayetçidir. Büyük bir hayvansever olan Neşe, onun bahçesinde bir ayıyı esir etmesine ve her gün onu köpeklerine ısırtmasına çok üzülmemektedir. Bu yüzden evlendiği günden beri depresyonda olan Neşe eşinin Roma İmparatorları gibi yaptığı gaddarlığı izlediğini ve bundan büyük bir keyif aldığını dile getirir.

“NEŞE: Şimdi hayvancağız bizim bahçede tutuklu. Boyuna köpekler ısırtıyor zavallıyı. Gladyatör dövüşü gibi bir şey. Eşim de pencereden seyrediyor. Sanki Roma İmparatoru” (s. 448).

Oyunda gaddarlığıyla dikkat çeken bir diğer kahraman da ev işleri için eve alınan Yapıncak’tır. Yapıncak evde kocasından gördüğü şiddetler yüzünden kocasını fare zehriyle zehirlemiştir. Bunun sonucunda da hapis yatmıştır. Hiçbir pişmanlık ya da üzüntü duymamaktadır. Üstelik Cabbar’a kanı ısınmadığı için Neşe’nin emretmesi durumunda onu da zehirleyebileceğini söyler. (S. 460)

Oyunun sonlarına doğru evi terk eden Neşe’nin nerede olduğunu merak eden Cabbar onun en yakını olan Yapıncak’ı sorguya çeker. Sorguya çekerken de Neşe’nin yerini bilerek söylemediğini düşünür ve ona gaddarca davranır. Ajlan’ın yapma, dur kolu kırılacak ikazına rağmen ona acı çekirtmeye devam eder.

“AJLAN: Yapma Cabbar Bey. Kolu kırılacak.

CABBAR: Kırılsın” (s. 488).

Neşe'nin stand up gösterisinde Cabbar'ı anlatırken onu gaddarlık bakımından İngiltere Kralı VIII. Henry'e benzettiğini görürüz. VIII. Henry de zamanında köpeklerle ayıları dövüştürmüş ve bundan büyük keyif almıştır. Bu geleneğin İngiltere'de onunla başladığını dile getirir. Daha da kötüsü VIII. Henry'nin gencecik kızlarla evlendiğini bıkınca da “sadık değiller” diyerek kafalarını kestirdiğini dile getirir (s. 499).

3.7.8.2.2.3. Hayvanseverlik

Erduran'ın toplumsal sorunlara birçok eserinde değindiğini ve bu sorunları çarpıcı örneklerle eleştirdiğini görmekteyiz. Bu eserinde de hayvan haklarının ve hayvanseverlik kavramının çokça altını çizen yazar, hayvanların da özgür olduğunu ve onların yaşama hakkına müdahale etmememiz gerektiğini vurgular.

Oyunda ayılara zulmeden Cabbar'ın karşısına hayvanseverliğiyle eşi Neşe çıkmaktadır. Neşe başlarda Cabbar tarafından sindirildiği için duruma ses çıkarmasa da bahçede esir tutulan ayıya gizli gizli yemek vermektedir. Neşe'nin Mert ve Yapıncak ile tanıştıktan sonra içe kapanıklığından kurtulmasıyla hayvanseverliğini ön plana çıkardığını görürüz. Kendine güvendikçe Cabbar'a ters cevaplar vermeye başlayan Neşe Cabbar'ın ayıya zulmettiği bir sırada hayvan haklarının yasalaştığını dile getirmesi önemlidir. .

“CABBAR: Aç kalacak. O kadar!

NEŞE: Hayvan hakları yasası çıktı. Komşular şikayet ederse...” (s. 457).

Neşe ayının hikayesini soran Yapıncak'a olayı anlatırken Cabbar'ın cehaletine vurgu yapar. Cabbar ayıyı yavuklusunu kaçırdığı için esir almıştır. Onu bu düşünceye sevk eden şey ise eşini kaçıktan bir süre sonra bir ayı ininin yakınında bulmasıdır. Neşe durumu anlattıktan sonra ayıya çok üzüldüğünü ve onu çok sevdiğini dile getirir.

“NEŞE: İnancı ki bırakmış kızı, namusu kirlendi diye. Sonra, ayı yakalanınca ikisini yüzleştirdi. Kız tamam dedi. ‘Beni kaçırın bu’ dedi. O günden beri hayvancağız mahpus. Çok acıyorum. Bence masum ayıcık” (s. 461).

Neşe'nin Mert ile tanıştığı ilk anlarda ona soğuk davranmaktadır. Ancak Mert'in de bir hayvansever olduğunu öğrenmesinden sonra ona gerçekten saygı duymaya başlamıştır. Bu arada kendine özgüveni yükselir çünkü bahçedeki ayıyı kurtarmak için

artık yalnız olmadığını hisseder. Mert’in derneklerle ilişkisi olduğunu öğrendiğinde çok sevinir ve ondan yardım ister.

“NEŞE: Hayvansever misiniz?

MERT: Elbette.

NEŞE: Sahi mi?

MERT: Ne demek sahi mi! Hayvanseverler Derneği üyesiyim. Annem kurucu üyeydi. Ailece hayvanseveriz biz” (s. 467).

Neşe’nin evdeki mutsuzluğunun ve depresyonunun sebeplerinden biri de ayının esaret altında zulüm görmesidir. Neşe ayıyı kendisiyle özdeşleştirir. Tıpkı ayı gibi kendisini esaret altında hissetmektedir. Bu yüzden ayının kurtulması için elinden geleni yapmaya başlar. Ayının artık kafesten kurtulacağını haberini ilk olarak yardımcısı Yapıncak’a verir.

“NEŞE: Dönsün! Dünya çok güzel, Yapıncak. Her şey iyiye gidiyor. Akıllanıyorum. Yürekleniyorum. Bahçemde çiçekleri yaban hayvanları ezmeyecek artık. Ayımız da yakında kafesten kurtuluyor. Öyle seviniyorum ki! Onun mahpusluğu beni de sıkıştırıyordu” (s. 478).

Hayvan haklarına oyunun sonunda dikkat çekici bir vurgu yapılır. Neşe ve Mert dernekleri ve dernek üyelerini harekete geçirmiştir. Cabbar’ın evine toplanan çoğunluğunu kadınların oluşturduğu kalabalık, hayvan hakları diye bağırılmaktadır. Durumu haber alan Cabbar kafesten ayıyı çıkaramayacaklarını düşündüğü için rahattır ancak hesaba Neşe’yi katmaz. Çünkü Neşe çok sevdiği ve çok iyi anlaştığı ayıyı güle oynaya kafesinden çıkarır ve doğal ortamına dönmesi için polis eşliğinde gelen ekiplere teslim eder. Daha önce kadın haklarını savunarak kamuoyunun gündemine oturan ve ünlenen Neşe bu sefer de hayvanseverliği ile insanların gönlünü kazanır (s. 503).

SONUÇ

Refik Erduran çok yönlü bir sanatçıdır. Henüz lise yıllarındayken sanat hayatına adım atan sanatçı birçok türde başarılı eserler ortaya çıkarmıştır. Özellikle tiyatro yazarlığı ile ön plana çıkan yazar, Cumhuriyet Dönemi'nin önemli tiyatro yazarlarından biri olarak anılmakta, bu dönemde atılım yapan Türk tiyatrosunun önemli temsilcilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumcu gerçekçi anlayış çerçevesinde şekillenen sanat görüşüyle toplumsal sorunlara dikkat çeken yazar, dönemin sosyal yapısını yansıtmaları ve yaşanmışlıklarından faydalanması yönüyle birçok sanatçıdan ayrılır. Gözlem gücü ve ironik yaklaşımıyla nasırlaşan problemlere dikkat çeken yazar, toplumun değer verdiği tüm değerleri önemser ve onlara sahip çıkar. Eserlerinde sosyalist bakış açısını yansıtmalarının yanı sıra milli değerleri benimsemesi ve tarihine sahip çıkması önemlidir. Eserlerinde dikkat çeken diğer bir önemli nokta ise başarılı bir şekilde oluşturduğu konu-tema ilişkisidir.

“Tema” ve “konu” eserlerde birbirini destekleyen temel değerler olarak karşımıza çıkar. Ancak bu iki kavramın birbirinden farklı olduğunu unutmamak gerekir. Tema, yazarın ortaya koyduğu eserde okuyucuya vermek istediği mesajı ya da mesajları içeren yapıdır. Konu ise yazılan eserin temelini oluşturan ve esere ait tüm değerlerin etrafında kümелendiği yapıdır. Bir başka deyişle konu, yazarın okuyucuya ulaştırmak istediği mesaj için kullandığı aracı; tema ise okuyucunun alması gereken dersi, zihninde oluşan telkini temsil eder. Bu noktada biz de çalışmamızda konu-tema ayırımına dikkat ederek Refik Erduran'ın benimsediği sanat anlayışı doğrultusunda basılmış tiyatro eserlerini ele aldık. Yazarın tiyatrolarında oluşturduğu temaların sanat görüşüyle uyumunu inceledik ve sınıflandırma yöntemini kullanarak hem işlenen temaları hem de bu temaları destekleyen yan fikirleri tespit ettik.

Refik Erduran'ın tiyatrolarında tematik olarak dikkat çeken ilk nokta sosyalizm odaklı eşitlik vurgusudur. Ezen-ezilen ilişkisini, ekonomik çatışmaları sıkça ele alan yazar kahramanlar üzerinden karşıtlık kurarak ideolojik mesajlar verir. Karşıt fikirli kahramanlar genellikle değerlerini yitirmiş, kendi tarihine yabancılaşmış ve kültür erozyonuna uğramış kişilerdir. İdeal kahramanlar ise ezilenlerin hakkını arayan, tarih bilinciyle donatılmış, sosyalizmin değerlerini savunan ve yazarın sözcüsü olarak dikkat çeken tiplerdir. Yazarın oluşturduğu ideal kahramanlar en kötü durumda bile gelecekte umutludur. Bu da Erduran'ın toplumcu gerçekçi anlayışa bağlı “devrimci

romantizm” ilkesinden etkilendiğini göstermektedir. *Yemenimin Uçları* adlı oyunun başkahramanı Zehra bunun en çarpıcı örneği olarak karşımıza çıkar.

Refik Erduran’ın birçok eserinde sosyalizm odaklı bir başka mesele daha dikkat çekmektedir. Bu mesele, sosyo-ekonomik çatışmaları doğuran Batı kökenli bir politika olan Kapitalizm ve sonucunda ortaya çıkan Doğu ve Batı değerlerinin çatışmasıdır. Yazar bu tema üzerinde durduğu eserlerde ekonomik temelli çatışmayı destekleyen Batı sömürgeciliğine karşı çıkar. Doğu’nun değerlerini küçümseyen, onu sömürmeye çalışan zihniyeti eleştirir. Bu doğrultuda Batı hayranlığı ile dikkat çeken kahramanlar yaratarak onları idealize ettiği kahramanların karşısına çıkarır. Refik Erduran’ın bu tavrı toplumcu gerçekçi anlayışının sonucu olarak ortaya çıkar. Sosyalizm odaklı yaklaşımı bazı eserlerinde daha da sertleşir ve devrim propagandasına dönüşür. Sömürge zihniyetini destekleyen sistemin yıkılmasını ister. *Yemenimin Uçları* ve *Cengizhan’ın Bisikleti* adlı oyunlarında Doğu-Batı değerlerinin çatışmasını ele alan yazar, özellikle *Yemenimin Uçları* adlı oyunda Doğu’nun değerlerine ve tarihine sahip çıkarak sömürgeci anlayışı açık bir şekilde eleştirir ve devrim gerçekleşene kadar mücadelenin devam edeceğini vurgular.

Toplumsal meseleleri işlerken makamlar ve kişiler üzerinden hareket ederek genel yargılara varmak, yazarın bir başka önemli özelliğidir. Bu doğrultuda “rüşvet”, “görevi kötüye kullanma”, “adalet kavramını yitirme” ve “çıkarlarını gözeterek hareket etme” en çok üzerinde durduğu meselelerdir. Bu tür sorunları temaları desteklemek için kullanan yazarın olayları çarpıcı örneklerle sunması, kahramanların makamları ve isimleriyle ilişkili ironiler yaratması dikkat çekicidir. Örneğin: *Ödül* adlı oyununda adaletsizliği temsil eden kahraman bir “hakim” dir. “İp Oyunu” adlı eserinde her yönüyle olumsuz örnek olan başkahramanın adı ise “Efendi” dir. Yine aynı oyunda suçluların günahlarından arınmasına yardımcı olan “Rahip” yeni doğan bir bebeğin ölümüne sebebiyet verir. Olaylarla ilgili bu ironik adlandırmalar Refik Erduran’ın toplumsal sorunları, ahlaki yozlaşmayı vurgulamak ve okuyucunun ilgisini daha çok çekmek için uyguladığı bir tekniktir.

Yazarın bazı eserlerinde yaşadığı dönemin siyasal olaylarından, gazetecilik döneminden ve yayıncılık hayatından esinlendiği de görülmektedir. Çocukluğundan beri çok farklı sosyal ortamlarda bulunması ve merak duygusu sayesinde gelişen gözlem gücü bu eserlerinde kendisini gösterir. Bu bağlamda *Tamirci* adlı oyunu gözlem gücünü ve yaşamışlıklarını en çok yansıttığı eserdir. Bu oyunda gazetecilik

yaptığı yıllarda tanıştığı gazete sahiplerini, yöneticilerini ve onların politikalarını eleştirir. Bunun yanı sıra gözlem gücü ile anlatım tekniğini bütünleştiren yazar oluşturduğu kahramanların gerçekçiliği ve doğallığıyla okuyucunun ilgisini çeker. Sunulan kahramanların değerleri, dilsel ve karakteristik özellikleri yaşadıkları çevrenin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve olduğu gibi yansıtılır. Bu doğrultuda kahramanlarının doğallığı ile en çok dikkat çeken eseri ise *Ayı Masalı* ve *Karayar Köprüsü*'dür.

Yazarın eserlerinde dikkat çeken bir başka detay ise ele aldığı temalarla ilişkili önemli simalara, sanatçılara ve onlarla özdeşleşen mekanlara ya da olaylara yer vermesidir. Erduran bu teknikle oluşturduğu temayı desteklemekle kalmaz, toplumcu gerçekçi kimliğiyle uyuşan tarihselcilik ögesini ön plana çıkararak tarih-gerçeklik ilişkisini güçlendirir. Böylece ele aldığı dönemin sosyal, kültürel ve siyasal durumunu resmetmeyi başarır. Örneğin: *Ramiz ve Jülide* oyununda yazar “yalnızlık” temasını işlerken temasını desteklemek için Tevfik Fikret’in İstanbul’da son yıllarını geçirdiği ve yalnızlığını dinlediği “Aşiyen” ı hatırlatır. *Yemenimin Uçları* oyununda eşitsizliklerin son bulması için devrimin şart olduğunu dile getirirken önce Nazım Hikmet’i ardından da dönemin ünlü gazetecisi Uğur Mumcu’yu hatırlatır. Bunun yanı sıra *El Ele* adlı eserinde Kurtuluş Mücadelesi yıllarını ve Mustafa Kemal’in başarılarını okuyucuya tekrar yaşatır. Bu çarpıcı örnekler onun entelektüel donanımının ve bağlı olduğu sanat anlayışının bir sonucudur. Ayrıca okuyucuya vermek istediği mesajı etkili bir biçimde sunmak istemesiyle doğrudan ilişkilidir.

Refik Erduran’ın bazı tiyatrolarında toplumsal sorunlardan uzak temalar da kullandığı da görülür. Mesela *Ramiz ve Jülide* adlı oyunun teması “yalnızlık” tır. Ancak bu tür oyunlarda bile yan fikirler aracılığıyla gördüğü sorunları dile getirme gereksinimi duyar. Eşitsizlik, kadın hakları gibi konuları dile getirmesinin yanı sıra bir noktada mutlaka sosyalizm ya da devrim mücadelesiyle ilgili bir hatırlatma yapar. Bahsi geçen oyunda Ramiz ve Jülide dönemin ünlü simalarıdır ve sosyalizm propagandası yapan ortak bir arkadaşlarının isteği üzerine katıldıkları eylem sırasında tanışır.

Genel olarak bakıldığında tezimizde Refik Erduran’ın toplamda 15 adet basılmış oyunu tematik olarak incelenmiştir. Kronolojik olarak ele alınan eserlerin ilki *İki Kısa Piyas* adıyla karşımıza çıkar. 1957’de basılan eserde *İp Oyunu I* ve *Korkunçlar II* adıyla iki oyun yer almaktadır. *İp Oyunu I* adlı oyun çıkar çatışmaları üzerine

kurulmuştur. Oyunda makamlar üzerinden bozulan toplumsal ve ahlaki değerler eleştirilmiştir. *Korkunçlar II* oyununda ise nefret ve intikam teması işlenmiştir. Bunun yanı sıra eserde kadınların maddeleştirilmesine açık bir eleştiri söz konusudur.

Yazarın 3. Oyunu ise *Karayar Köprüsü*'dür. 1958 yılında basılan eser 1962'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tekrar basılarak Devlet Tiyatrosu Repertuvarında yer almış ve Refik Erduran'ın Devlet Tiyatrolarında sahnelenen ilk oyunu olmuştur (Savi, 1964, s.106). Yalan teması üzerine kurulan oyunda çıkarlar için söylenen yalanların büyük felaketlere yol açabileceği vurgulanmıştır.

Erduran'ın 4. Oyunu ise *Ayı Masalı* adıyla karşımıza çıkar. 1962 yılında basılan eserin teması yine menfaat ilişkileri çerçevesinde şekillenmiştir. Cehalet ve batıl inanışların da yardımcı fikir olarak kullanıldığı eserde insanların menfaatleri için her türlü yola başvurabileceği gerçeği irdelenir.

Cengiz Han'ın Bisikleti yazarın 5. Oyunudur. 1979 yılında basılan eser T.C. Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır. Eserde Doğu-Batı çatışması ele alınmış ve bu tema batı hayranlığı, çok eşlilik, kadının değersizleştirilmesi gibi yardımcı unsurlarla desteklenmiştir.

Yazarın 6. oyunu *Tamirci* adıyla kitaplaşmıştır. 1993 yılında basılan eserde yazarın uzun süren gazetecilik döneminin yansımalarını görürüz. Menfaatleri doğrultusunda hareket eden sözde aydınlar, gazete sahipleri ve yöneticileri ironik bir şekilde eleştirilirken bir yandan da ideal insan tipi üzerinde durulur.

Kronolojik sıralamada 7. oyun *Yemenimin Uçları* adıyla kitaplaşmıştır. Eser T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Sanat-Tiyatro dizisi içerisinde yer almaktadır. Oyunda vatan sevgisinin bütün değerlerden üstün olduğu vurgulanır. Ayrıca ezen-ezilen ilişkisi çerçevesinde sosyalizm odaklı devrim değerleri hatırlatılır. Batı'nın sömürgecilik politikası eleştirilerek ulusal ve tarihsel değerlere sahip çıkılır.

Refik Erduran'ın basılmış 15 oyununun 8 tanesi *Sekiz Oyun* adıyla kitaplaştırılmıştır. 2010 yılında basılan kitapta kronolojik olarak sıralanan 8 oyun mevcuttur. Bu oyunların ilki *Seher Vakti* adıyla karşımıza çıkar. *Seher Vakti* adlı oyununda yazar menfaat ilişkilerini ele alır. Çıkarları doğrultusunda bazı bürokrat ve devlet adamlarının vatan hainliği yaparak devlet sırlarını satabileceği dile getirir. Yazar makamlar üzerinden yaptığı eleştirilerle bozulan değerlere vurgu yapar. Kitapta yer alan 2. oyun *Neriman'ın Kılıcı*'dir. Eser 2010 – 2011 sezonunda “*Kahramanlar*

Öldü mü?” adıyla Ankara Devlet Tiyatrosunda sahnelenmiştir (Erduran, 2010, s. 57). Oyunun teması *Seher Vakti* oyununda olduğu gibi menfaat çatışmaları üzerine kurulmuştur. Erduran yüksek makamların itibarlarını korumak için her şeyi yapabileceğini dile getirir. Bunu yaparken de karşıt bir aydın tipi yaratarak okuyucuyu etkiler. Bu ideal aydın tipi üzerinden devrim odaklı fikirlerini dile getirir. Kitabın 3. oyunu *Ödül*’de ise yazar, güç ve para ile adaletin satın alınabildiğini dile getirerek adaletsizlik temasını ortaya atar. Adalet makamlarının çıkarlara hizmet etmesi, hakimlerin rüşvet karşılığında suçluları özgür bırakması üzerinden sistemin ve düzenin adaletsizliğini eleştirir. Sonucunda da bu düzenin yıkılması ve eşitliğin sağlanması için devrim fikrini hatırlatır. Kitabın 4. oyunu olan *Ramiz ve Jülide* ise yalnızlık teması üzerine kurulan bir oyundur. Geçmişte ünlü olan iki insanın zamanla şöhretini kaybedişi ve yalnızlaşması ele alınır. Maddi ve manevi açıdan zor duruma düşen iki kahramanın hayal kırıklıkları ve çaresizlikleri temanın desteklenmesinde önemli unsurlar olarak dikkat çeker. Yazarın kitapta ele aldığı 5. oyun *Bordello*’dur. Eserde sağ – sol olayları kapsamında örgüt üyelerinin çıkarlarına hizmet etmesi ve devletin de bu noktada kendi çıkarları için bu örgütleri yönlendirmesi ele alınır. Makamlar, kişiler ve devletin yönettiği gizli yapılanmalar çıkar ilişkileri üzerinden sunulan dikkat çekici örneklerle eleştirilir. Ayrıca eserde kadının nesneleştirilmesi de Erduran tarafından eleştirilen bir diğer önemli noktadır. Kitabın 6. oyunu olarak karşımıza çıkan *Halay*’da da yine menfaat temasıyla karşılaşırız. Ailevi ilişkilerin maddiyat çerçevesinde ele alınışı, insanların paraya olan düşkünlükleri ve bu uğurda geleneklerini, değerlerini unutulmaları birçok örnekle karşımıza çıkar. Ayrıca eserde cinsiyet ayrımcılığı ve Batı hayranlığı gibi unsurlar da yazar tarafından eleştirilir. Kitabın 7. oyunu olan *El Ele*’de tema vatanseverliktir. Yazar bu oyunda I. Dünya Savaşı sonrasında verilen Kurtuluş Mücadelesi’ni ele alarak vatanını hem içerideki hem de dışarıdaki düşmanlara karşı korumak için varını yoğunu ortaya koyan insanların gayretlerini ön plana çıkarır. Kadın – erkek iş birliğiyle düşmanın vatan topraklarından atılışını, dönemin önemli olayları ve savaşlarından yararlanarak çarpıcı örneklerle dile getirir. Kitapta yer alan son oyun olan *Bahçemdeki Ayı*’da ise temanın yine menfaatler üzerine kurulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra kadınların nesneleştirilmesi ve hayvanlara yapılan gaddarlıklar eleştirilmiştir.

Refik Erduran’ın basılan 15 oyununun 7’sinde “menfaat” temasını kullandığını görürüz. Kalan 8 eserin ikisinde “vatan sevgisi ya da vatanseverlik” temalarını işleyen

yazar, 6 oyununda ise 6 farklı temayı kullanır. Bunlar: “nefret ve intikam”, “yalan”, “Doğu-Batı çatışması”, “yalnızlık”, “adaletsizlik” ve “ahlaki yozlaşma” dır.

Çalışmamız boyunca incelediğimiz tüm tiyatrolar için Refik Erduran’ın ortak bir duruş sergilediğini söylemek mümkündür. Toplumsal sorunlara kendi kişisel sorunu gibi yaklaşan yazar, toplumcu gerçekçi bakışı gereği toplumsal meseleleri dert edinir ve neredeyse her eserinde toplum içinde nasırlaşan meselelere dikkat çekmeye çalışır. Özellikle “ezen-ezilen ilişkisi”, “ekonomik çatışmalar” ve “eşitsizlik” kavramları etrafında şekillenen sanat görüşü Nazım Hikmet’in de etkisiyle tiyatrolarında en önemli unsurlar olarak karşımıza çıkar. Bu kavramların yanı sıra “direniş”, “devrim” ve “sosyalizm” gibi kavramlar ise onun eserlerinde yarattığı ideal aydın tipinin ya da iyi bir geleceğe inanan kahramanın vazgeçilmez parçaları olarak dikkat çeker.

Oluşturduğu özgün kahramanlar ve temalar birbiriyle yakından ilişkilidir. Eserlerinde ele aldığı temaların genelinde bireyden yola çıkarak toplumsal sorunlara parmak basar. Çıkar çatışmaları, vatan sevgisi, devrim, ezen-ezilen ilişkisi, işçi hakları, cehalet, batıl inanışlar, Batı hayranlığı, Doğu-Batı çatışması, kadın-erkek eşitsizliği, ahlaki bozulma, toplumsal sorunlar, milli ve tarihi değerler, aydın eleştirisi, kadın hakları gibi unsurlar Refik Erduran’ın eserlerinde en çok üzerinde durduğu meseleler olarak dikkat çeker. Refik Erduran eserlerinin büyük bir bölümünde toplumcu gerçekçi unsurlara bağlı kalmıştır. Eserlerinin özüne yerleştirdiği tezle istediği mesajı okuyucuya açık bir şekilde ulaştırması, olumlu tip yaratarak geleceğe güvenmesi, taraftarı olduğu idealizmi savunan kahramanlar yaratması yine bu noktada tarihi değerlere ve milli unsurlara sahip çıkarak sömürgeci zihniyeti ve Batı hayranlığını eleştirmesi bağlı olduğu toplumcu gerçekçi anlayışın bir sonucudur.

KAYNAKÇA

- Aksu, A. (2008). Refik Erduran’ın Romanlarında Yapı ve İzlek (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Al-Jabbarı, R. A. J. (2016). *Refik Erduran Tiyatrolarında Şahıs Kadrosu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ana, B. (1990). *Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- And, M. (1983). “*Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*”, *Gösteri*, İstanbul: Devlet Tiyatrosu Yayınları.
- And, M. (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, Ankara: İş Kültür Yayınevi.
- And, M. (2006). *Başlangıcından 1983’e Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belkıs, Ö. (2003). *1960’tan 1970’e Türk Oyun Yazarlığında Eğilimler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Brecht, B. (1993). *Tiyatro İçin Küçük Organon*, (Çeviren:Ahmet Cemal). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları,
- Buttanrı, M. (2006). Türk Edebiyatında Tiyatro: Cumhuriyet Devri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (8) , 203.
- Çabuk, E. (2003). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çalışlar, A. (1995). *Tiyatro Ansiklopedisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çetin, N. (2008). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Altıncı Baskı, Ankara: Öncü Kitap.
- Enginün, İ. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ercilasun, B. (1997). “*Edebiyatta Millîlik ve Milliyetçilik*”, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erduran, R. (1957). *İki Kısa Piyes (İp Oyunu ve Korkunçlar)*, İstanbul: İstanbul Yayınları.

- Erduran, R. (1958). *Karayar Köprüsü*, İstanbul: İstanbul Yayınları.
- Erduran, R. (1963). *Ayı Masalı*, İstanbul: Dormen Tiyatrosu Yayınları.
- Erduran, R. (1979). *Cengiz Han'ın Bisikleti*, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık.
- Erduran, R. (1992). *Gülerek*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Erduran, R. (1993). *Tamirci*, İstanbul: Gerçek Sanat Yayınları.
- Erduran, R. (1994). *Madalyon*, Ankara: Ankara Devlet Tiyatrosu.
- Erduran, R. (1997). *Bosnalı Samuraylar*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Erduran, R. (1998). *Yemenimin Uçları*, Ankara: Ümit Yayıncılık ve Matbaacılık.
- Erduran, R. (2004). *Neşe'nin Şarkıları*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erduran, R. (2005). *İblisler, Azizler, Kadınlar*, İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Erduran, R. (2010). *Sekiz Oyun "Seher Vakti, Neriman'ın Kılıcı, Ödül, Ramiz ile Jülide, Bordello, Halay, El Ele ve Bahçemdeki Ayı"*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Erduran, R. (2011). *Tiyatro Açılımı Söyleyişi*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Fuat, M. (1984). *Tiyatro Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güney, A. (2011). Aristoteles ve Bertolt Brecht'in İngiliz Tiyatrosuna Etkileri, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6 (1), 136.
- Işık, İ. (1998). *Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul: Risale Basın.
- Işık, İ. (2002). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları
- Karaalioğlu, S. K. (1987). *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Yelken Basımevi, İstanbul: Yelken Basımevi. 1987, s. 2016
- Karaca, N.T. (2007). *"Tanzimat Devri Batılılaşma Anlayışı ve Tiyatro"*, Ayla Demiroğlu Kitabı, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Kemal, Ö. (2001). *Resimlerle Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kolcu, A. İ. (2007). *Tanzimat Edebiyatı I Şiir*, Konya: Salkımsöğüt Yayınları.

- Kurtuluş, H. (1987). *Türk Tiyatrosu*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Kurdakul, Ş. (1999). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Necatigil, B. (1968). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Nesin, A. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Nutku, Ö. (1998). *Dram Sanatı Tiyatroya Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Nutku, Ö. (1999). *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Ökten, Ö. (2010). *1960 Sonrası Türk Tiyatro Eleştirisinde Ulusal Tiyatro Tartışmaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Önertoy, O (2001). “*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Tiyatro*”, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Savi, E. (1964). *Tiyatro Yazıları Genel Konular Eleştirmenler 1954-1964*, Ankara: Anadolu Matbaası.
- Tekin, A. (2010). *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınevi.
- Temel, T. (2016). Türk Modernleşmesinin Temeli Tiyatro, *İdil dergisi*, 5(26).
- Töre, E. (2009). Türk Tiyatrosunun Kaynakları, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4 (1-2).
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, (2001). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi, MEB, Devlet Kitapları*, (1983). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Umar, L. (2005). *Geriye Yazılar Kaldı*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Ünlü, A. (2006). *Türk Tiyatrosunun Antropolojisi*, Ankara, Aşina Kitapları,